

ТОПОНІМИ РІДНОГО КРАЮ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА, СПОРТУ ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ І РЕГІОНОЗНАВСТВА
ІМЕНІ КОСТЯНТИНА НЕМЦЯ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗИНА**

**ЦЕНТР УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ТА КРАЄЗНАВСТВА ІМЕНІ АКАДЕМІКА П. Т. ТРОНЬКА
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗИНА**

МАТЕРІАЛИ

**міжрегіональної краєзнавчої акції учнівської молоді
«ТОПОНІМИ РІДНОГО КРАЮ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ»**

Харків-2026

У збірці представлені тези пошукових робіт учасників міжрегіональної краєзнавчої акції учнівської молоді Харківщини «Топоніми рідного краю: актуальні зміни».

Тези подані в авторській редакції.

Упорядник збірки:

Наталія ДОБРОВОЛЬСЬКА – методист
Комунального закладу «Харківський обласний
центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій
учнівської молоді» Харківської обласної ради

Відповідальна за випуск:

Валентина РЕДІНА – директор
Комунального закладу «Харківський обласний центр
туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій
учнівської молоді» Харківської обласної ради

У світлі подій, що відбуваються в Україні протягом 2014–2026 рр., зміна географічних назв в аспекті їхньої декомунізації є необхідним явищем як на загальнодержавному рівні, так і в регіональному розрізі, адже є важливою частиною опору українського суспільства російській військовій агресії та проявом самоідентифікації української нації. Проведення топонімічних досліджень змін географічних назв у державі в цілому та Харківської області зокрема, є надзвичайно актуальним завданням та складовою національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Відповідно до Закону України від 22.04.2023 р. № 7253 «Про внесення змін до Закону України “Про географічні назви” щодо деколонізації топонімії та впорядкування використання географічних назв у населених пунктах України» Департамент освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації, Комунальний заклад «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна провели у період з 01 жовтня 2025 року до 01 лютого 2026 року третю міжрегіональну краєзнавчу акцію учнівської молоді «Топоніми рідного краю: актуальні зміни». Учасники акції проводили свої пошуково-краєзнавчі дослідження за наступними напрямками:

1. Топонімічні зміни в назвах населених пунктів та окремих вулиць.
2. Імена видатних українців в топонімічних назвах (історичні постаті та сучасні Герої).

Учасниками акції стали учні та вихованці закладів загальної середньої та позашкільної освіти міста Харкова, Харківської області, Дніпра, Запоріжжя, Черкас, Черкаської та Львівської областей. Вони ознайомилися з актуальним переліком змінених топонімів рідного населеного пункту, обирали для проведення краєзнавчого дослідження найбільш цікаві топонімічні об'єкти, досліджували джерела інформації стосовно історичних, культурних, економічних особливостей краю, які безпосередньо вплинули на географічні назви регіону. З дотриманням безпекових вимог юні дослідники здійснювали краєзнавчі екскурсії місцями, пов'язаними з обраними об'єктами дослідження, відвідували архіви, музеї, зустрічалися з краєзнавцями, науковцями, старожилами, родичами захисників України – носіями знань та пам'яті про топонімічні назви.

17.03.2026 року відбулася обласна краєзнавча конференція за підсумками проведення акції учнівської молоді Харківщини «Топоніми рідного краю: актуальні зміни». На підсумковій конференції прозвучали доповіді про вплив історичних та сучасних процесів на топоніміку вулиць міст Харкова, Черкас, Запоріжжя, населених пунктів Берестинського, Богодухівського, Ізюмського, Лозівського, Чугуївського, Харківського районів Харківської області, а також населених пунктів Черкаської, Львівської областей. Учні і педагоги зазначили актуальність проведення подібних акцій та висловили бажання продовжувати пошуково-краєзнавчу роботу з питань топоніміки.

З М І С Т

СЕКЦІЯ І

ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА ОКРЕМИХ ВУЛИЦЬ

Бережна Вікторія ТОПОНІМИ ХАРКОВА: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА	8
Буханцова Діана ТОПОНІМИ ЗМІЄВА: ЕВОЛЮЦІЯ СИМВОЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА	10
Вихованці гуртка «Екологічне краєзнавство» ДЕЯКІ ЗМІНИ В ТОПОНІМІЦІ КИЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКОВА	15
Волоська Марія, Кукало Марія БОГУШКОВА СЛОБІДКА – ЧАПАЄВКА – БЛАГОДАТНЕ: ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ	22
Грицюта Дар'я ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ ВУЛИЦЬ смт. АНДРІЇВКА ДОНЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ІЗЬОМСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	27
Давидов Михайло ТОПОНІМИ РІДНОГО КРАЮ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ (ХАРКІВЩИНА)	28
Дрозд Софія ЗАТОПЛЕНА ПАМ'ЯТЬ (ІСТОРИКО-ТОПОНІМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗНИКЛИХ СІЛ В РЕЗУЛЬТАТІ БУДІВНИЦТВА ПЕЧЕНІЗЬКОГО ВОДОСХОВИЩА)	31
Кравченко Анатолій ТОПОНІМИ СЕЛА ЗАВГОРОДНЄ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	36
Кулик Олександр ТОПОНІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛИЩА АНДРІЇВКА	38
Кураксіна Анастасія ТОПОНІМИ МІСТА ІЗЬОМ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	40
Курисько Анастасія ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ТОПОНІМІКИ СЕЛА ОЛЕКСАНДРІВКА	44
Макогон Михайло ПРОСПЕКТ ГЕРОЇВ ХАРКОВА	49
Мархалюк Дмитро ПОХОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК НАЗВИ ЗВ'ЯГЕЛЬ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ІДЕНТИЧНІСТЬ	52
Меденцев Даніїл НАЗВИ ВУЛИЦЬ СЕЛА ТЕРНОВА НОВОПОКРОВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ЧУГУЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	56

Нечипоренко Юлія ЕВОЛЮЦІЯ НАЗВИ: ВІД НІМЕЦЬКОЇ ТА ДВОРЯНСЬКОЇ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ	59
Овсянников Андрій ТОПОНІМИ МОЄЇ МАЛЕНЬКОЇ БАТЬКІВЩИНИ	62
Паймаш Роман ТОПОНІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ВАЛКІВЩИНИ, ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ У НАЗВАХ ВУЛИЦЬ СЕЛИЩА КОВ'ЯГИ	65
Перепелиця Злата ВУЛИЦЯ ДЖЕРЕЛЬНА	71
Півньова Анна ТОПОНІМИ ЧУГУЄВА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА МОВНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ	76
Рудь Максим ТОПОНІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В МІСТІ БЕРЕСТИН	81
Селіхов Макар НОВІ ТОПОНІМИ СЕЛИЩА БУДИ В АСПЕКТІ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ І ДЕКОМУНІЗАЦІЇ	84
Скляр Анастасія ТОПОНІМИ СЕЛА ГОРОДНЄ, АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ	90
Степаненко Денис ВУЛИЦЯ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ СЕЛИЩА БУДИ – СИМВОЛ НЕСКОРЕНОСТІ	95
Татаринцева Марія ТОПОНІМІЧНИЙ ЛАНДШАФТ СИДОРЕНКІВСЬКОГО СТАРОСТАТУ...	100
Тахтарова Аріна ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ БАЛАКЛІЙЩИНИ	102
Удовицька Жанна ТОПОНІМИ СЕЛА БЕРЕЗІВКА І КОМАРІВКА	103
Хомяк Дмитро ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНДЕНТИЧНОСТІ: ІСТОРІЯ ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ МІСТА ЗЛАТОПІЛЬ	105
Циганок Ангеліна ЕТИМОЛОГІЯ НАЗВ ВУЛИЦЬ СЕЛА СЛОБІДКА	107
Шевцова Вероніка, Вакуленко Злата СУЧАСНА ТОПОНІМІКА БОГОДУХОВА	109
Шовкун Софія ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ТОПОНІМІКУ ЗМІЇВЩИНИ ЧУГУЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	110
Щербачова Аліса ТОПОНІМИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ ХАРКІВЩИНИ, СЕЛО НОВООЛЕКСАНДРІВКА	113

Яводчак Катерина МІСЬКИЙ ПРОСТІР ЯК ТЕКСТ: БАЧЕННЯ МУРАЛІВ ЛЬВОВА ТА ХАРКОВА	116
---	-----

СЕКЦІЯ II

ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ В ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ (ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ ТА СУЧАСНІ ГЕРОЇ)

Бєлянінов Іван ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ В ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ ВУЛИЦЬ СЕЛИЩА МАЛИНІВКА	120
Ватраль Артем ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ У ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ ВУЛИЦЬ САХНОВЩИНСЬКОЇ ГРОМАДИ	127
Видиш Максим МАЛЕНЬКА ВУЛИЦЯ З ВЕЛИКОЮ ІСТОРІЄЮ	131
Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство» ТОПОНІМИ ЯК ДЗЕРКАЛО ЕПОХИ. ПЛОЩА ДЖОНА ЛЕННОНА В ІЗЮМІ ЗАГОВОРІЛА МОВОЮ СВОБОДИ	133
Вихованці гуртка «Юні краєзнавці» МІСТО ПАМ'ЯТІ: ГЕРОЇ У ТОПОНІМІЦІ ХАРКОВА	135
Доценко Алла УВІЧНЕННЯ ІМЕН ГЕРОЇВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В НАЗВАХ ВУЛИЦЬ РІДНОГО СЕЛИЩА	143
Заїка Софія ГЕРОЇЧНА ІСТОРІЯ ЗМІВЩИНИ В ТОПОНІМАХ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ	144
Коваль Аліса ВУЛИЦЯ МОГО МІСТА В ЧЕШТЬ ГЕРОЯ – ДМИТРА ЛІНСЬКОГО	150
Коробка Дмитро ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ У ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ	154
Коровіна Катерина ГЕРОЇЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ЗАХИСНИКІВ У ТОПОНІМІЦІ ЧЕРКАС: ВІД АТО ДО ПОВНОМАШТАБНОЇ АГРЕСІЇ	162
Косенко Вероніка ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ ДНІПРОВСЬКИХ ВУЛИЦЬ: ПОСТАТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ТОПОНІМІЦІ МІСТА	165
Кривопустов Олексій, Макаров Олександр ІМ'Я, ЩО СТАЛО СИМВОЛОМ СВОБОДИ: ІСТОРІЯ ВУЛИЦІ ДМИТРА КОЦЮБАЙЛА	166
Лебідь Ігор, Гайдамака Микита У НАС ІНШІ ГЕРОЇ, ІНША ІСТОРІЯ...	167
Легеза Станіслав ДЕКОМУНІЗАЦІЯ МЕРЕФИ: ВУЛИЦЯ ВИШЕТРАВСЬКОЇ	169

Лобач Єгор ВУЛИЦІ ГЕРОЇВ МІСТА ХАРКОВА (СЛОБІДСЬКИЙ РАЙОН)	172
Романюк Владислав ІМЕНА СУЧАСНИХ ГЕРОЇВ В ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ СЕЛИЩА МАНЧЕНКИ	176
Світлична Катерина ДЕКОМУНІЗАЦІЯ МЕРЕФИ: ПРОВУЛОК, В'ЇЗД БОРТКЕВИЧА СЕРГІЯ	178
Скрипніченко Макарій ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ ТА ОКРЕМИХ ВУЛИЦЬ НА ПРИКЛАДІ ВУЛИЦІ БАЙРАЧНОГО АКАДЕМІКА	182
Тарасова Аріна ВУЛИЦЯ МОГО ДИТИНСТВА – ВУЛИЦЯ ГЕРОЯ УКРАЇНИ	187
Ткаченко Анастасія ПРОВУЛОК ЛЕОНІДА ПЕРВОМАЙСЬКОГО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ МІСТА БЕРЕСТИНА	190
Лихольот Софія, Усачова Софія ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ: РЕКТОР, ПРОСВІТНИК, ПОЕТ	194
Холоденко Євгенія ВИДАТНІ ЛЮДИ МІСТА В НАЗВАХ ВУЛИЦЬ	198
Чеботар Іван НОВИЙ ТОПОНІМІЧНИЙ СЛОВНИК ЗАПОРІЖЖЯ	202

СЕКЦІЯ І

ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА ОКРЕМИХ ВУЛИЦЬ

ТОПОНІМИ ХАРКОВА: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Бережна Вікторія, здобувачка освіти III курсу Комунального закладу «Харківський музичний фаховий коледж імені Б. М. Лятошинського» Харківської обласної ради
Керівники: **Кохан Лариса Володимирівна**, викладачка української мови за професійним спрямуванням КЗ «ХМФК ім. Б.М. Лятошинського»,

Астапова Тетяна Миколаївна, керівник гуртків – методист Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Топоніміка є важливим складником історико-культурного простору міста. Географічні назви не лише виконують навігаційну функцію, а й акумулюють історичну пам'ять, ідеологічні маркери та культурні сенси. Харків як одне з найбільших міст України має багатшарову топонімічну структуру, що сформувалася під впливом різних державних, політичних та культурних традицій.

Міський простір зберігає пам'ять значно глибше, ніж це може здаватися на перший погляд. Будівлі, дороги, фасади й навіть невеликі адресні таблички є не лише засобами орієнтації, а своєрідними носіями історичного досвіду. Щодня, називаючи адресу або прокладаючи маршрут, ми відтворюємо певну версію минулого. Якщо ж ця версія сформована під тиском чужої ідеології або відображає колоніальну спадщину, вона поступово впливає на світогляд громади, закріплюючи нав'язані сенси. Вивчення походження топонімів допомагає вченим (історикам, мовознавцям, географам, краєзнавцям) відновлювати не лише заселення, міграції, а й історію сьогодення [5; с. 12]. Топоніміка є важливим інструментом формування історичної пам'яті суспільства. Назви вулиць, площ, парків, мостів і станцій громадського транспорту відображають культурні коди, цінності та ідентичність міської спільноти.

Саме тому сучасні зміни у сфері топоніміки варто розглядати не як формальне оновлення назв, а як глибокий процес символічного очищення та відновлення історичної справедливості. Йдеться про повернення до власної пам'яті, звільнення від нашарувань, що тривалий час визначали простір через чужу систему координат.

Останні роки стали періодом масштабних трансформацій міського простору, зокрема в частині перейменування вулиць, площ, районів та станцій метрополітену. У дослідженні представлена спроба аналізу історичної динаміки топонімів Харкова, виявлення особливостей сучасних змін, оцінка впливу топонімічних змін на формування міської ідентичності.

Щодо історичних етапів формування топонімії Харкова, то науковці виділяють чотири періоди: козацький, імперський, радянський та сучасний [6].

Харків виник як козацька фортеця у середині XVII століття. Перші назви були пов'язані з природними особливостями місцевості (річки Харків, Лопань, Уди), ремеслами та поселеннями (Панасівка, Москалівка, Журавлівка). Для цього періоду характерні локальність та функціональність назв.

Після входження до складу Російської імперії топонімія набуває системності. З'являються адміністративні та персональні назви. Прикладами можуть бути: Сумська вулиця – від напрямку на місто Суми; Полтавський Шлях – історична дорога на Полтаву; храмові назви (Благовіщенська, Дмитрівська). Топоніми цього періоду поєднували локальні традиції з імперською символікою.

У XX столітті відбувається ідеологізація топонімів. Багато дореволюційних назв ліквідовано. Так, наприклад, площею Дзержинського була нинішня площа Свободи, проспектом Леніна – теперішній проспект Науки, парком Горького – сучасний Центральний парк. У той період назви пов'язувалися з революційними діячами, партійними функціонерами, символами комуністичної ідеології.

Після здобуття незалежності розпочався поступовий процес повернення історичних назв. Однак масштабні зміни відбулися після 2015 року в межах декомунізації. Проспект 50-річчя ВЛКСМ було перейменовано у проспект Ювілейний; вулиця Артема змінила назву на – вулиця Алчевських.

Повномасштабна війна стала каталізатором нового етапу – деколонізації топонімії. Було перейменовано ряд станцій метро (станція «Пушкінська» – «Ярослава Мудрого»; станція «Південний вокзал» – «Вокзальна», низка вулиць отримала імена сучасних українських Героїв-захисників). Ці зміни спрямовані на усунення російських культурних маркерів та утвердження українського історичного нарративу.

За 2023-2024 роки перейменовано понад 300 топонімів [2].

Сучасні топонімічні трансформації виконують декілька функцій:

- меморіальну – вшанування пам'яті про сучасних Героїв;
- ідентифікаційну – формування українського культурного простору;
- освітню – актуалізація національної історії;
- деколонізаційну – усунення імперських символів.

Таким чином, карта Харкова стає відображенням сучасних ціннісних орієнтирів громади, а топоніміка Харкова постає динамічною системою, що відображає історичні трансформації міста. Від козацьких локальних назв через імперську централізацію та радянську ідеологізацію місто прийшло до сучасного етапу національного переосмислення простору.

Повномасштабна війна росії проти України стала рубежем, після якого значення символів набуло особливої ваги. Назва вулиці сьогодні сприймається не просто як географічний орієнтир, а як знак вдячності тим, хто захищає державу. Коли мешканці міста замислюються, чому так названо їхню вулицю, виникає простір для осмислення, діалогу та формування громадянської позиції. Пам'ять перестає бути абстрактним поняттям і стає частиною повсякденного життя.

Перейменування вулиць і площ у цьому контексті можна трактувати як своєрідну форму спротиву. У ситуації, коли агресор намагається нівелювати українську культурну та історичну самобутність, повернення автентичних назв або

надання нових, пов'язаних із сучасними подіями, стає способом утвердження власного голосу. Місто починає говорити українською історією – через імена, які відображають його реальні цінності та досвід.

У результаті формується оновлена символічна карта міста – простір, у якому акценти зміщені з постатей минулих ідеологій на тих, хто уособлює сьогодишню боротьбу за свободу. Доки їхні імена присутні в міському ландшафті, доти зберігається усвідомлення відповідальності перед минулим і майбутнім.

Після початку російсько-української війни та особливо після вторгнення 2022 року Харків увійшов у нову фазу переосмислення міського середовища. Процеси декомунізації й дерусифікації отримали ширший зміст: поряд із демонтажем тоталітарної символіки постало завдання закарбувати в просторі пам'ять про сучасних захисників держави. Масштабний процес перейменувань, спрямований на увіковічення імен героїв, які загинули, виконуючи свій обов'язок перед державою викликають широкий суспільний резонанс, адже вони не лише коригують історичний простір, а й формують нові сенси: відчуття єдності, національної гідності, вдячності та обов'язку пам'ятати.

Отже, топонімічна політика перетворилася на важливий інструмент формування історичної свідомості та національної ідентичності, а актуальні зміни 2022-2025 років мають не лише адміністративний, а й глибокий символічний характер. Вони спрямовані на формування нової української міської ідентичності та переосмислення історичної пам'яті.

Список використаних джерел

1. Беценко Т.П. Вступ до топоніміки: Навчальний посібник. Суми, 2019. 151 с.
2. Громадський простір. Деколонізація на Харківщині. 2024, травень. URL: <https://www.prostir.ua/?news=dekolonizatsiya-na-harkivschyni> (дата звернення 20.01.2026).
3. Закон України 317-VIII від 21.05.2015 р. «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-VIII#Text> (дата звернення 20.01.2026).
4. Закон України 3005-IX від 27.07.2023 р. «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-IX#Text> (дата звернення 20.01.2026).
5. Лабінська Г. Топоніміка: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.
6. Тахтаулова М. Топоніміка сучасного Харкова: реалії та перспективи. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1587-mariia-takhtaulova-toponimika-suchasnoho-kharkova-realii-ta-perspektivu> (дата звернення 20.01.2026).

ТОПОНІМИ ЗМІЄВА: ЕВОЛЮЦІЯ СИМВОЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА

Буханцова Діана, учениця 9-В класу Комунального закладу «Зміївський ліцей № 1»
Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області

Керівник: **Строй Олександр Олександрович**, учитель історії Комунального закладу
«Зміївський ліцей № 1» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області

В умовах повномасштабної військової агресії РФ проти України, яка триває і понині, надзвичайно актуальним питанням залишається проблематика

символічного простору міст і сіл України, у тому числі і його топонімічного аспекту. Оскільки одним з основних напрямків російської експансії впродовж історії був культурно-ідеологічний, спрямований на формування на окупованих землях вигідної Росії системи ідей, поглядів та комеморацийних практик. Не останнє місце у справі нав'язування російського бачення минулого і сучасного відіграла топонімія. А відтак, деколонізація і дерусифікація українського простору є важливою передумовою остаточного позбавлення Україною колоніального спадку. У представленій розвідці проаналізовано еволюцію топоніміки м. Змієва (Харківська область).

Протягом роботи мною використовувалися як джерельні матеріали, так і спеціалізована історична література. До джерельної бази дослідження варто віднести архівні матеріали, нормативно-правову документацію, матеріали преси. Історіографія дослідження представлена працею місцевого краєзнавця Ю. Бутенка.

Походження назв вулиць Змієва у імперську добу дослідники пов'язують із трьома варіаціями:

- 1) за напрямком вулиці в бік того чи іншого топонімічного об'єкта;
- 2) природною характеристикою;
- 3) професійною діяльністю населення.

До першої категорії відносилися вулиця Харківська, яка вела у напрямку губернського центра – м. Харкова або провулок Річний, який вів, відповідно, до р. Сіверський Донець. Назви другої категорії залежали від природних особливостей вулиць. Наприклад, вулиця Садова (унікальний в історії міста приклад історичної тяглості топоніма, який не зазнав змін у назві) вказувала на наявність великої кількості садів. Назви третьої категорії свідчили про професійну спеціалізацію населення вулиці або виробничі об'єкти, розміщені на ній. Прикладом цієї категорії є вулиця Фабрична, яка вела до місцевої паперової фабрики і на якій проживали її працівники.

Радянський період став часом надзвичайно радикальних змін назв вулиць та самого міста, що слугувало значним інструментом пропаганди та формування більшовицькою владою нового символічного простору з метою нав'язування суспільству власної системи цінностей та світоглядної парадигми.

Згідно з тогочасним стандартом, центральні вулиці населеного пункту мали увіковічувати наріжні постаті комуністичного вчення, так званих «класиків марксизма-ленінізма». Не став виключенням і Зміїв. Тогочасна центральна вулиця Дворянська була перейменована на честь лідера більшовицької партії, основоположника і першого очільника СРСР Володимира Леніна. Знайшлося у символічному просторі Змієва місце і одному з основоположників марксистської ідеології – Фрідріху Енгельсу.

Також багато перейменувань були пов'язані з комеморацією відомих представників вищої радянської партійної номенклатури. Наприклад, вулиця Цвинтарна була перейменована на честь Голови Президіуму Верховної Ради СРСР і близького соратника Сталіна – Михайла Калініна; з'явилися вулиці Кірова

(названа на честь лідера ленінградських більшовиків) і Крупської (названа на честь дружини Леніна, теоретика та організатора системи радянської освіти).

Також варто виділити включення у топоніміку міста імен очільників українського партапарату. Так, у символічному просторі міста було вшановувано другого секретаря ЦК КП(б)У Павла Постишева, Голову РНК УСРР Власа Чубаря та очільника ЦКК КП(б)У Володимира Затонського – осіб прямо відповідальних за організацію Голодомору 1932–1933 рр., або Григорія Петровського, одіозну постать, яка стояла біля витоків радянського карального інструменту – ВНК.

Окремим напрямком радянської комеморації стало вшанування пам'яті так званих «героїв громадянської війни». Серед подібних прикладів можна згадати вулиці названі на честь відомих більшовицьких командирів цієї доби – Блюхера, Котовського, Руднева, Фрунзе та Щорса, які брали пряму участь у встановленні більшовицької влади в Україні, або вулицю Чапаєва, названу на честь одного з найбільш розпіарених в СРСР символів громадянської війни, який взагалі не був пов'язаний з Україною, оскільки встановлював радянську владу на Уралі.

Окрім символів-імен у Змієві меморалізувалися також символи-події. До таких наріжних подій радянської історичної політики можна віднести Жовтневий переворот, унаслідок якого більшовики прийшли до влади (вулиця 50 років Жовтня і вулиця Революції).

Знайшлося місце у зміївській топоніміці і цілому ряду радянських суспільних, політичних та військових явищ. До таких прикладів можна віднести: вулиці 50 років Комсомолу (на честь молодіжної організації), Піонера (на честь дитячої організації), 1-го Травня (на честь Дня солідарності трудящих), Комінтерна (на честь організації, яка слугувала рупором міжнародного впливу СРСР протягом 1920-х – 1940-х рр.), Пролетарське шосе (на честь основної опори радянського режиму, який позиціонував себе як «диктатуру пролетаріату»), Колгоспну та Радгоспну (на честь більшовицьких експериментів у с/г).

Радянська влада використовувала топоніміку і у боротьбі з релігійною свідомістю. Так, вулицю Покровську, названу на честь одного з найшанованіших в Україні церковних свят Покрови Пресвятої Богородиці, було перейменовано у Червоноармійську. У такий спосіб тогочасна влада намагалася змістити фокус з духовного захисту Богородицею до єдиного, на більшовицьку думку, захисника інтересів «трудящих» – Червону армію.

Своє відображення у символічному просторі Змієва отримали події Другої світової війни, яка у радянському дискурсі фігурувала як «Велика Вітчизняна». Найяскравішим проявом комеморації подій війни стало перейменування у 1976 р. самого міста зі Змієва у Готвальд на честь Клемента Готвальда – лідера чехословацьких комуністів того часу. Це стало відображенням реалізації радянської політики «інтернаціоналізму» шляхом пов'язування СРСР з його сателітами у Центральній Європі символічними прикладами спільної історії (саме на території Зміївщини у 1943 р. своє бойове хрещення прийняв окремий чехословацький батальйон Людвіка Свободи). Окрім назви міста змін зазнала і ціла низка вулиць. Так, вулиця Таранівська стала вулицею Широнівців (перейменована на честь взводу лейтенанта Широніна, який на початку березня

1943 р. брав участь в боях на території Зміївщини); вулиця Мжанська стала вулицею 152-ї стрілецької дивізії (підрозділу Червоної армії, який звільнив місто у серпні 1943 р. від німецької окупації); з'явилася вулиця Ватутіна, названа на честь радянського генерала, командувача Воронежського (1-го Українського) фронту, який вів наступ на території України.

Окрім вшановування свят та політичних діячів, радянська влада прославляла через об'єкти топоніміки власні здобутки і досягнення. Серед подібних прикладів можна відзначити появу вулиць Папаніна і Челюскіна (вшанування популярних у 1930-ті рр. радянських полярників) і Чкалова (відомий радянський пілот, автор низки рекордів). З 1960-х рр. активно комеморалізується космічна тема, що пов'язано з досягненнями тогочасної радянської космонавтики (перейменування вулиці Харківської у Гагаріна і поява вулиці Тітова).

Активізувалася і політика радянської влади щодо русифікації топонімічної карти міста через комеморацію діячів російської культури. Так у Змієві з'явилися вулиці на честь «класиків» російської літератури (Пушкіна, Лермонтова, Чехова, Грибоедова, в'їзд Маяковського) та музики (Чайковського). Іншим напрямком русифікації було впровадження безпосередньо русифікованих назв топонімів (вулиці Клубнична та Рябінова).

Початок формування сучасного простору міста почався вже у 1990 році. Саме тоді було повернуто історичну назву міста – Зміїв. У 1992 році вулиці Кочури (названій на честь місцевого загиблого учасника війни в Афганістані) повернули назву Донецька. Але в цілому до середини 2010-х рр. топонімічна карта Змієва особливо не змінилася, продовжуючи нести стару символічну наповнюваність.

Глобальні зміни принесла Революція Гідності та початок збройної агресії РФ проти України, які інтенсифікували процес позбавлення символічного простору України загалом і міста Змієва зокрема від імперської спадщини. Перша потужна хвиля деколонізації топонімічної карти Змієва припала на 2016 р., друга – на 2024 р. Серед варіантів сучасної деколонізації місцевих топонімів варто виділити наступні:

1. повернення історичних назв. Так, центральна площа міста Радянська відновила свою історичну назву – Соборна, вулиця Червоноармійська знову стала Покровською;

2. перейменування на честь локальних топонімів міста і громади: вулиця Замостянська (минула Комсомольська) на честь міського району Замостя, Мжанська (колишня Кірова) на честь однойменної р. Мжа, Залізнична (колишня 50 років Комсомолу) на честь міського району Залізничний вокзал, Свято-Миколаївська (колишня Петровського) і Свято-Троїцька (колишня Піонера) на честь однойменних церковних об'єктів міста, Соколівське шосе (колишне Пролетарське шосе) через напрямок у бік однойменного населеного пункту;

3. впровадження «нейтральних» назв: вулиці Осіння (колишня Котовського), Польова (колишня Колгоспна), Абрикосова (колишня Руднева), Затишна (колишня Радгоспна), Росяна (колишня Чубаря), Мистецька (колишня Щорса);

4. вшанування пам'яті видатних українців, життя і діяльність яких була пов'язана з містом чи громадою: вулиці Слюсаренка (колишня Чапаєва) на честь місцевого учасника Другої світової війни, двічі Героя Радянського Союзу, Яворницького (колишня Челюскіна) на честь видатного історика козаччини, володіння якого розміщувалися у Зміївському повіті, Грінченка (колишня Ватутіна) на честь культурного і громадського діяча, який навчався на місцевих вчительських курсах, провулки Сулими (колишній Фурманова) на честь легендарного козацького засновника міста, Остапа Вишні (колишній Кольцова) на честь відомого радянського письменника-гумориста, який неодноразово відвідував Зміївський район, описавши його у своїх творах;

5. вшанування сучасних героїв і захисників України: вулиці Захисників (колишня Пархоменка), Патріотична (колишня Фрунзе), 92-ї бригади (колишня Чкалова), Єдності (колишня Тітова), Революції Гідності (колишня Революції), Героїв Прикордонників (колишня 30 років Перемоги), Волонтерська (колишня Чайковського).

Отже, за час своєї декількасотлітньої історії м. Зміїв пройшов тривалий шлях еволюції своєї топонімії. Сформований в імперську добу символічний простір міста зазнав кардинального переосмислення у радянський період, що було пов'язано з активним використанням більшовиками топонімії як одного з інструментів пропаганди власних ідей, сенсів та комеморативних практик. Після відновлення незалежності України розпочався процес переосмислення колоніального спадку міста, який інтенсифікувався після подій Революції Гідності і початку збройної агресії РФ. В рамках процесів декомунізації і дерусифікації символічний простір міста активно позбувається проявів наративу держави-агресора, формулюючи нові ціннісні та світоглядні орієнтири.

Список використаних джерел

1. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського лицю № 1. Ф. 3. Оп. 3. Спр. 16.
2. Єрьомін Г. Є вулиці центральні... // Вісті Зміївщини. 2001. 17 лютого.
3. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» // Верховна Рада України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (Дата звернення: 09.01.2026)
4. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» // Верховна Рада України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (Дата звернення: 09.01.2026)
5. Коловрат-Бутенко Ю. А. Дореволюционная архитектура Змиева (1656–1917 гг.). Рига: Lap Lambert Academic Publishing, 2020. 180 с.
6. Перелік найменувань об'єктів топоніміки на території громади, впорядкованих розпорядженням начальника Харківської обласної військової адміністрації від 23 липня 2024 року № 495 В «Про перейменування об'єктів топонімії населених пунктів Чугуївського району // URL: <http://www.zmiivmisto.gov.ua/terytorialna-hromada/perelik-pereimenovanykh-vulyts/5484-perelik-najmenuvan-ob-ektiv-toponimiki-na-teritoriji-gromadi-vporyadkovanikh-rozporядzhennyam-nachalnika-kharkivskoji-oblasnoji-vijskovoji-administratsiji-vid-23-lipnya-2024-roku-495-v-pro-perejmenuvannya-ob-ektiv-toponimiji-naselenikh-punktiv-chugujivskogo-rajonu-kharkivskoji-oblasti.html> (Дата звернення: 09.01.2026)

7. Перелік об'єктів топоніміки в населених пунктах Зміївської міської ради, перейменованих згідно Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» // URL: <http://www.zmiivmisto.gov.ua/terytorialna-hromada/perelik-pereimenovanykh-vulyts/195-perelik-perejmenovanikh-vulits-mista.html> (Дата звернення: 09.01.2026)

ДЕЯКІ ЗМІНИ В ТОПОНІМІЦІ КИЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКОВА

Вихованці гуртка «Екологічне краєзнавство» Комунального закладу
«Харківський ліцей № 107 Харківської міської ради»

Керівники: **Семеніхіна Світлана Миколаївна**, заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ «Харківський ліцей № 107 Харківської міської ради»,

Редіна Ольга Володимирівна, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство»

Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Топонімічні зміни протягом останніх років, а особливо зараз, під час російсько-української війни спрямовані на формування національної ідентичності українського народу, в першу чергу, у дітей та молоді. Не стоять осторонь цієї роботи педагогічний та учнівський колективи нашого ліцею, одного з найбільших закладів освіти Київського району. Питання зміни назв вулиць, провулків цікавить учнів ліцею, а тому ми вирішили провести краєзнавчі дослідження щодо деяких змін в топоніміці Київського району м.Харкова. За результатами досліджень ми вирішили почати роботу щодо укладання топонімічного словника нашого району. Деякі напрацювання пропонуємо учасникам обласної конференції «Топоніми рідного краю: актуальні зміни».

Алчевських вулиця (колишня вулиця Артема) - перейменована у 2015 році на честь родини Алчевських. Наприкінці XIX – на початку XX ст. родина Алчевських була однією з найпомітніших у комерційному та культурному житті Харкова. Двигуном сімейного успіху був Олексій Алчевський. Родом із Сум, із родини з багатими купецькими та торговельними традиціями. Олексій у Харкові став монополістом у чайній торгівлі, потім він вклав кошти у видобуток вугілля на Донбасі, потім на розвиток металургійної промисловості. Частина своїх доходів Олексій Алчевський віддав на суспільний розвиток Харкова. У цьому йому допомогла дружина Христина Алчевська. Саме завдяки Алчевській у Харкові з'явилися перші недільні курси для жінок. Чоловіком однієї з дочок Алчевських став знаменитий харківський архітектор Олексій Бекетов. За завданням тестя він планує будинки Земельного банку, сімейної садиби Алчевських. Ці архітектурні шедеври можна побачити у центрі Харкова (площа Конституції, вулиця Мירוносицька). На кошти Алчевських будувалися школи, лікарні, церкви. Завдяки діяльності Алчевських у Харкові було відкрито першу публічну бібліотеку (нині бібліотека імені В.Г. Короленка).

Багалія вулиця (колишня вулиця Фрунзе) - виникла у другій половині XIX століття. Спочатку мала назву «Бисерівська» — за прізвиськом купця Ф. О. Бисерова — власника земельних ділянок по цій вулиці. З 1890-х років —

Технологічна вулиця — за розташуванням Технологічного практичного інституту (нині ХПІ). У 1928 р. вулиці було присвоєне ім'я Фрунзе. До останнього перейменування вулиця мала форму букви «Г». 20 листопада 2015 р. згідно із законами про декомунізацію прямий відрізок вулиці (буд. № 1-20) отримав ім'я Дмитра Багалія, видатного українського історика, академіка Української Академії Наук.

Богуславська вулиця (колишня вулиця Дем'яна Бідного) - Розташована вулиця в Київському адміністративному районі міста. Історичний район - Журавлівка. У першій половині ХХ століття вулиця також називалася «Хотомлянська». Від станції метро Київська близько 15-20 хвилин пішої ходи. Приватний сектор, переважають одноповерхові будинки.

Британська вулиця (колишня Вологодська вулиця) - розташована в глибині мікрорайону Журавлівка Київського адміністративного району міста Харкова. Близько 20 хвилин пішої ходи від станції метро «Київська». Є в списку 1929 року. Будинки одноповерхові, побудовані переважно в 50-90-х роках. Довжина вулиці близько 1 км.

Бристольський в'їзд (колишній 2й Вологодський в'їзд) - Розташований у мікрорайоні Журавлівка Київського району Харкова. Перетинається перпендикулярно з вулицею Шевченка в районі Гідропарку. Довжина близько 550 м.

Валентинівська вулиця (колишня вулиця Блюхера) - розташована вулиця в Салтівському і частково Київському районах міста Харкова і перетинається з вулицею Академіка Павлова в районі станції метро «Студентська». Довжина 2,900 км. Пролягає від вулиці Барабашова до вулиці Владислава Зубенка (раніше Тимуровців). Заснована в 1960-х рр. Будівельна назва Газова, тому що тут височіли наземні споруди газопроводу. Отримала нинішню назву в рамках декомунізації у 2016 році на честь церкви Святого Валентина. На вулиці розташовано безліч житлових будинків, магазинів, навчальних закладів та інших об'єктів соціально-побутового призначення, побудованих переважно в другій половині ХХ століття.

Вільного Козацтва провулок (колишній Ангарський провулок) - розташований у Київському адміністративному районі міста. Історичний район Велика Данилівка. Довжина провулка близько 800 метрів. Був перейменований в січні 2024 року. У прилеглих кварталах розташовані переважно одноповерхові житлові будинки приватного сектора.

Героїв Рятувальників узвіз (Колишній Білгородський узвіз) - З'єднує квартали центру міста з вулицею Шевченка. Близько 10 хвилин пішої ходи від станції метро Архітектора Бекетова. Заснований наприкінці ХІХ століття. У роки німецької окупації (1942-1943) провулок носив ім'я російського історика Безескула Владислава Петровича (1858-1931). Майже все його життя було пов'язане з Харківським університетом, який він закінчив у 1880 р. і де викладав. Довжина близько 450 м. Тротуари асфальтовані, дорожнє покриття більшої частини спуску - бруківка. Графіті на опорних стінах, які з'явилися в 2010 році, - офіційні, на них намальовані вулиці і площі міста, є портрет Т.Г. Шевченка. Бере початок від метро

«Архітектора Бекетова» до вулиці Шевченка у Київському районі. Колишня назва узвозу пов'язана з білгородською криницею, яка знаходилася на цьому пагорбі і куди місцеві мешканці ходили набирати воду. Узвіз – це місцева айдентика, харківська особливість. Був узвіз, стала вулиця, а жодного будинку на цій вулиці немає. Сучасна назва пов'язана з героїчними діями харківських рятувальників російсько-української війни, ліквідації наслідків руйнувань Харкова внаслідок обстрілів, пожеж, що виникали у різних частинах міста.

Григорія Сковороди вулиця (колишня Пушкінська) - до 1899 Німецька вулиця — друга, після Сумської, центральна вулиця міста Харкова, Україна. Знаходиться в історичному Нагірному районі; в адміністративному Київському районі. З'єднує площу Конституції (колишня площа Тевелева) зі спуском Весніна, новим корпусом Юракадемії, міськими кладовищами, де утворює тупик. Довжина 5,5 км. До вулиці прилягають площа Поезії, площа Ярослава Мудрого, площа Архітекторів і Молодіжний парк. Вулиця з'явилася на початку ХІХ століття, коли міська дума в 1805 р. відвела тут землю для заселення 23 сім'ям іноземних майстрів ремісничих цехів, виписаних засновником Харківського Імператорського університету В. Н. Каразіним з-за кордону. Іноземці, які оселилися тут, заклали основу ремісничої німецької колонії, а вулиця, що виникла, отримала назву Німецької. Харківське купецьке товариство, зацікавлене в підготовці кваліфікованих комерційних працівників, оголосило в 1889 р. конкурс на складання проекту будівлі Харківського комерційного училища. Кращим був визнаний проект архітектора А. Н. Бекетова. Йому ж було доручено будівництво. Це перша в Харкові бекетовська будівля. Зараз тут знаходиться Юракадемія імені Ярослава Мудрого. У грудні 1910 року по Пушкінській почався рух трамвая. На місці лікарні Медичного товариства в 1911 році почалося будівництво великої будівлі Харківського медичного товариства за проектом архітектора Бекетова. (Нині тут працює Науково-дослідний інститут мікробіології, вакцин і сироваток імені І. І. Мечникова). Харківське медичне товариство було організовано в 1861 році. Його засновники — прогресивні вчені того часу В. Груббе, Д. Лямбль та інші. 26 січня 2024 року Пушкінська перейменована на вулицю Григорія Сковороди, на честь українського філософа ХVІІІ століття.

Гідропаркова вулиця (колишня вулиця Міліціонера) - Розташована в Київському адміністративному районі міста. Історичний район Далека Журавлівка. Простягається від вулиці Тахіаташської до в'їзду Красний. Довжина близько 320 метрів. У прилеглих кварталах розташований приватний сектор з переважно одноповерховими житловими будинками.

Дизайнерський провулок (колишній провулок Артема) - Розташований у Київському адміністративному районі міста. Приблизно 15-20 хвилин пішої ходи від станції метро «Пушкінська». Був заснований у 1860-х роках і спочатку називався Кладовищенський, Єпархіальний. Назву провулок Артема отримав у 1922 р. У роки німецької окупації (1942-1943) називався Єпархіальним. У листопаді 2015 року перейменований на Дизайнерський, оскільки по провулку розташований гуртожиток Академії дизайну і мистецтв. Довжина провулка близько 200 метрів.

Жон Мироносиць вулиця (колишня Раднаркомівська) - Поява вулиці датується кінцем XVIII — початком XIX століття. Ця вулиця є рекордсменом у місті за кількістю перейменувань. За більш ніж 160 років її назва змінювалася 20 разів. З 1854 р. вулиця називається Кладовищенський провулок, а з 1874 р. – Садово-Куликовська. Рідко, але зустрічається Старокладбищенський провулок і Садова вулиця. Також називалася провулком Свідомості, провулком Рівності і Братства. З 1886 по 1894 рр. вулиця називається Касперовським провулком. У 1896 – Сердюковською вулицею. З 1896 до рубежу 1920-30 рр. Мироносицьким провулком, у 30-х роках вона стала Раднаркомівською. У 2015 році вулиця перейменована на вул. Жен Мироносиць. Довжина трохи більше 400 метрів. Близько 10-15 хвилин пішої ходи від станції метро «Університет» і площі Свободи, і близько 5 хвилин від станції метро «Архітектора Бекетова» на перетині з вулицею Пушкінською.

Подольського Олександра вулиця (колишня Амурська) – названа на честь рятувальника Олександра Подольського, життя якого обірвалося 17 березня 2022 року під час ліквідації наслідків обстрілів російського агресора на ринку «Барабашово» у Київському районі Харкова.

Каплуновський провулок (колишній Червонопрапорний) – назва пов’язана з Каплунівською церквою, яка була збудована у 1810 році саме в цій частині Київського району Харкова. У роки «сталінізму» церкву знесли, а на її місці звели будівлю художньо-промислового інституту. Зараз в ній працює Харківська державна академія дизайну та мистецтв. Викладачі та студенти цього закладу стверджують, що по стінах будівлі часто стікає вод. Вони вірять, що це «плачуть ікони» колишньої Каплунівської церкви.

Куликівська вулиця (колишня вулиця Мельникова) – довжина вулиці 1020 м. Починається від проспекту Героїв Харкова до вулиці Дарвіна, розташована у Київському районі. Вулиця була заснована в кінці 18 ст. Названа на честь дворянського роду Куликовських, які мешкали у цьому районі, деякі з них були харківськими полковниками, здійснили певний внесок у розвиток міста.

Куликівський узвіз (колишня вулиця Революції) - Куликівський узвіз — Розташований у центрі міста, адміністративно - у Київському районі, історично - у Нагірному. був заснований у XVIII ст. Починається від вулиці Дарвіна і йде вниз за рельєфом на південь до Куликівської вулиці. На початку узвозу, там, де зараз студентська лікарня, стояв будинок знаного українського поета, ректора університету П. П. Гулака-Артемовського. Незважаючи на незначну довжину Куликівського узвозу, велика кількість будинків на ньому є пам'ятками архітектури Харкова. Початок забудови вулиці відносять до XVIII століття. Разом із нинішньою вулицею Дарвіна вона називалася Садово-Куликівською. Назва походить від прізвища роду Куликовських — слобідсько-українського дворянського роду, полковників Харківського слобідського козацького полку Прокопія і його сина Матвія, який потім став предводителем харківського дворянства. Довжина близько 400 м. Дорога і тротуари добре асфальтовані, 5 хвилин пішої ходи від станції метро «Архітектора Бекетова». 5 лютого 2023 року російська ракета пошкодила кілька будинків на узвозі, в тому числі 4 пам'ятки

містобудування і архітектури, а інша частково зруйнувала сусідній університет міського господарства.

Майка Йогансена вулиця (колишня вулиця Лермонтовська) - Починається з вулиці Григорія Сковороди і йде на схід до Журавлівських схилів. На крутому схилі побудовані сходи, що ведуть вниз до вулиці Матюшенка. Заснована на початку ХХ ст. Довжина - 660 м. Уздовж вулиці квартали щільно забудовані багатоповерховими будинками, зведеними переважно в середині та другій половині ХХ століття. У будинках на вулиці розташовані: офіси фірм, ресторани, аптека, лазня, автошкола; Народна Українська Академія (НУА) - перший приватний вищий навчальний заклад України, заснований 29 травня 1991 року; Харківський педагогічний ліцей № 4. Вулиця названа на честь українського поета – Майка Йогансена, харків'янина, прозаїка доби «Розстріляного відродження», перекладача, критика, лінгвіста, сценариста, одного із засновників літературного об'єднання ВАПЛІТЕ, який був жертвою сталінських репресій.

Максиміліанівська вулиця (колишня вулиця Ольмінського) - Заснування вулиці датується 80-ми роками 19 століття, коли у зв'язку зі створенням «Технологічного інституту» цей район швидко забудовувався. Назва вулиці походила від імені землевласника Максиміліана Карловича Раупаха. 20 листопада 2015 р. згідно із законом про декомунізацію вулиці було повернено стару назву — Максиміліанівська, але вже на честь Максиміліана Гельфериха, видатного бельгійського промисловця і мецената. Розташована в центрі Харкова і перетинається з вулицею Григорія Сковороди і йде на схід до Політехнічної вулиці. Дорога і тротуари асфальтовані. Довжина близько 340 метрів. Близько 5-10 хвилин пішої ходи від станції метро «Пушкінська». На перших поверхах будівель розташовані кафе, магазини, офіси фірм.

Манізера вулиця (колишня вулиця Красіна) - Розташована в центрі Харкова. З'єднує вулиці Григорія Сковороди та Шевченка і йде на південний схід Київський адміністративний район. Історичний район – Нагірний. Вулиця Манізера є продовженням вулиці Гіршмана після перехрестя з вулицею Григорія Сковороди. Вона має довжину 350 метрів, перетинається провулками Каплунівським та Синельникова. Продовжується як вулиця Героїв Рятувальників до вулиці Шевченка. Названа вулиця на честь скульптора, який подарував харків'янам пам'ятник Тарасу Шевченку. Територія, на якій виникла вулиця, була заселена в другій половині ХІХ століття. П'ять хвилин пішої ходи від станції метро «Архітектора Бекетова». На вулиці знаходиться середня школа № 1, стара частина будівлі якої побудована за проектом архітектора А. Н. Бекетова.

Миколи Хвильового вулиця (колишня вулиця Маяковського) - Вулиця Миколи Хвильового —. Прямує від вулиці Трінклера до вулиці Алчевських. Від Трінклера до Мироносицької вулицею проходить трамвайна колія. Тепер носить ім'я українського письменника й поета Миколи Хвильового, який мешкав у двох кварталах від початку цієї вулиці. Довжина близько 600 метрів. Асфальтовані дорога і тротуари. Будинки багатоповерхові. На перших і цокольних поверхах більшості будівель розташовані магазини, офіси фірм. Близько 15 хвилин пішої ходи від станції метро «Університет».

Мистецтв вулиця (колишня Червонопрапорна вулиця) - Вулиця Мистецтв розташована в центральній частині Харкова, в районі вулиці Григорія Сковороди. Початкова назва — Каплунівська (1876). В першій половині XIX століття на місці сучасної вулиці Мистецтв було міське Каплунівське кладовище, за яким починалися орні землі. Починається від вулиці Григорія Сковороди і йде на південний схід до вулиці Кирпичова (до території Харківського політехнічного університету). Вулицю перетинає Каплунівський провулок. На вулиці знаходяться: Радіоастрономічний інститут НАН України, Художній лицей Художньо-промисловий інститут, Харківська академія дизайну і мистецтв (з 2004 року), спочатку Харківський художній інститут XXI (до 1930-х), потім Харківський художньо-промисловий інститут XXIII, Дитяча музична школа №6 імені М. Лисенка.

Найкова Олексія вулиця (колишня вулиця Гастелло) - розташована в Київському адміністративному районі міста, історичний район - Журавлівка. Знаходиться в декількох хвилинах пішої ходи від станції метро «Київська». До 1980-х років уздовж вулиці розташовувалися одноповерхові приватні житлові будинки. Але з початком будівництва багатоповерхових будівель в цьому районі, всі будинки і двори були знесені, а мешканці відселені. Вулиця стала менш помітною.

Нескорених вулиця (колишня вулиця Героїв Праці) - є важливою транспортною артерією міста, перетинає Салтівський житловий масив. Довжина близько 3,5 км. Пролягає від вул. Шевченка до вул. Світлої. На перетині з вулицею Академіка Павлова знаходиться станція метро «Салтівська». Тут же розташований ринок з господарськими та продуктовими рядами, радіоринок. Ближче до Гідропарку на початку 2000-х рр. виросло кілька великих супермаркетів. Вулицею проходить трамвайна лінія і численні автобусні маршрути.

Подольського Олександра вулиця (колишня Амурська вулиця) – вулиця була названа на честь річки Амур. Розташована вулиця біля станції метро «Академіка Барабашова» і ринку «ТЦ Барабашово». Довжина вулиці близько 600 метрів. Тут розташований круг тролейбусів і більше 10 маршрутних автобусів. Перейменована на честь Олександра Подольського (рятувальник, загинув 17 березня 2022 року під час гасіння пожежі на ринку Барабашово в результаті під час ліквідації наслідків ворожих обстрілів.

Садова вулиця (колишня вулиця Чубаря) - розташована у Київському районі Харкова. Починається від Театрального провулка і йде на північний схід до Черноглазівської вулиці. Довжина 0,3 км. Розташована в 5 хвилинах пішої ходи від станції метро «Архітектора Бекетова». Також на вулиці розташований Лицей мистецтв № 133 і Військовий комісаріат Київського району. Садова вулиця виникла в першій половині XIX століття. Назву отримала у 1863 році, вона пов'язана з тим, що тут знаходилися садові ділянки Куликовських. Вулиця перейменовувалася декілька разів. 20 листопада 2015 року згідно із законом про декомунізацію було повернено первісну назву — Садова.

Свободи вулиця (колишня вулиця Іванова) - розташована в Київському адміністративному районі. Починається від Сумської вулиці в районі майдану Свободи і йде на південний схід до вулиці Григорія Сковороди. Перетинається з вулицями Мירוносицькою, Чернишевською, Алчевських. Поява вулиці відноситься до початку 70-х років XIX століття. Тоді вулиця називалася також Ветеринарною. Забудова вулиці почалась від колишнього ветеринарного інституту (нині Палац дитячої та юнацької творчості, вул. Сумська, 37) і тривала на початку XX століття. В основному тут селилися великі підприємці, чиновники та інші заможні люди. На вулиці зводилися не тільки особняки, а й багатопверхові дохідні будинки, а також казенні будівлі. 17 травня 2016 р. вулицю Іванова було перейменовано у вулицю Свободи у зв'язку з декомунізацією в Україні. Довжина вулиці близько 680 метрів.

Сніжна вулиця (колишня Байкальська вулиця) - розташована поруч з вулицею Шевченка в Київському адміністративному районі міста, історичний район - Далека Журавлівка. Довжина вулиці близько 200 метрів. У прилеглих кварталах розташований приватний сектор з переважно одноповерховими житловими будинками. Близько 10-15 хвилин пішої ходи від станції метро «Київська».

Тюрінська вулиця (колишня вулиця Якіра) - проходить по двох історичних районах міста - Рашкіної Дачі та Тюрінці. Тюрінська вулиця — вулиця у Київському та Салтівському районах Харкова. Починається від проспекта Героїв Харкова і йде на північний схід до вулиці Академіка Павлова. За час свого існування Тюрінська вулиця неодноразово змінювала назву. 20 листопада 2015 року відповідно із Законом України про декомунізацію перейменована на Тюрінську вулицю, назва якої походить від однойменної місцевості Тюринка. Довжина близько 3 км. На перетині з проспектом Героїв Харкова (початок вулиці) розташована станція метро «Захисників України», в кінці вулиці – станція метро «Академіка Барабашова». Наприкінці вулиці розташований торговельний центр «Барабашово». Уздовж вулиці переважно розташовані одноповерхові житлові будинки. Вулиця перетинає річку Немишля, через яку побудований автомобільний Тюрінський міст.

Хотинська вулиця (колишня вулиця Астраханська) - Розташована в історичному районі Журавлівка Київського адміністративного району міста. Спочатку називалася Андріївська. Перейменована в Астраханську в 1929 році. В межах деколонізації вулицю Астраханську перейменували на вулицю Хотинську у квітні 2024 року. Близько 15 хвилин пішої ходи від станції метро «Київська». Довжина вулиці близько 540 метрів. Будинки одноповерхові, переважно приватний сектор 1950-90 років.

Ярослава Мудрого вулиця (колишня вулиця Петровського) - Розташована в Київському адміністративному районі міста, з'єднує вулиці Сумську і Григорія Сковороди, біля станції метро «Ярослава Мудрого». Перетинається з вулицями Мירוносицькою, Чернишевською, Алчевських. Вулиця виникла наприкінці минулого століття. У 1880 році в кінці Пушкінської вулиці був встановлений великий резервуар на 10 000 відер води. Він служив головним чином для регулювання напору води в цій частині міста і був пов'язаний із загальною

системою водопроводу. Місцеві жителі називали резервуар басейном. У жовтні 1893 року почалося прокладання Басейного провулка. Наприкінці XIX століття вулиці Німецька і Сумська були з'єднані, і вся нинішня ділянка вулиці Ярослава Мудрого отримала назву Басейної вулиці і Басейного провулка. У 1958 році вулиця Басейна була перейменована на вулицю Петровського. 20 листопада 2015 р. Харківська міська рада перейменувала вулицю Петровського. Вона отримала ім'я Ярослава Мудрого, Великого князя Київського. Довжина вулиці близько 800 метрів.

Список використаних джерел:

1. Лабінська Г. Топоніміка : навч. посібник / Галина Лебінська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 274 с.
2. Н.Т. Дьяченко. Улицы и площади Харькова. Х., Прапор, 1977.
3. Клейн Б. Г., Лаврентьев И. Н., Лейбфрейд А. Ю. и др. Харьков: Архитектура, памятники, новостройки : Путеводитель. — Харьков: Прапор, 1987. — С.70—75.
- 4 Харьков: справочник по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов.../ Составители: Е. Н. Дмитриева, Е. В. Дьякова, Н. М. Харченко; под общ. ред. С. М. Куделько. — Харьков : «Издательство САГА», 2011. — С. 188.

БОГУШКОВА СЛОБІДКА – ЧАПАЄВКА – БЛАГОДАТНЕ: ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ

Волоська Марія, Кукало Марія, учениці 10 класу Благодатнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів імені Г. П. Берези Золотоніської міської ради Черкаської області,
Керівник: **Дорош Раїса Михайлівна**, учитель історії Благодатнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів імені Г. П. Берези Золотоніської міської ради Черкаської області

Село Благодатне, що розкинулося на березі Кременчуцького водосховища, вздовж найдовшої дамби в Україні, серед родючих полів та хвойних і листяних лісів має славу й складну історію. Підтвердженням цього є навіть динаміка змін назва села: Богушкова Слобідка – Чапаєвка – Благодатне. Перша писемна згадка про Богушкову Слобідку відноситься до 1619 р. Отже, сільська історія нараховує понад 400 років. Точного походження першої назви села невідоме, але, очевидно, пов'язане з іменем засновника, першопоселенця якогось Богушка (похідне від імені Богуслав, здрібніла, ужитково-народна форма). Є версія й про те, що Богуш був можновладцем і «моцно і гвалтом», як відзначено в документі XVII ст., загарбав це поселення. Утім, поняття «слобідка» означає, що більшість населення цієї осади були вільними від феодалної залежності людьми, тобто козаками.

Буремне XX ст. принесло багато змін у життя села в тому числі і топонімічних. У 1920-му р. через село, прямуючи на польський фронт, проходила і зупинялась на відпочинок дивізія розпіреного у той час червоного командира В. Чапаєва. З ініціативи компартійного керівництва, село було перейменоване на Чапаєвку. Історія Чапаєвки продовжувалась до 2016 р. Тоді, у процесі декомунізації, що була започаткована у квітні 2015 р., село дістало назву Благодатне. Така назва обиралася шляхом опитування селян. Таким чином, тільки у назві села відобразилась складна і героїчна історія українського народу. Поряд з офіційною історією важливою є і побутова історія, адже це – життя людей. Для її

розуміння досить важливе значення має вивчення мікротопонімів, а конкретно – назв кутків та вулиць села, адже вони формувалися впродовж століть. Їх назви, розташування – яскраве відображення життя села. Слово «топоніміка» буквально означає «ім'я місцевості». За допомогою топоніміки створюється своєрідна картина життя нашого краю, яка зберігає частини минулого далекого і близького. Еволюційні зміни побуту та зайнятості сільських мешканців призводять до загрози втрати відомостей про назви місцевостей. За кілька десятиліть може не лишитись населення, яке жило в атмосфері старого села, яке знало назви полів, кутків, урочищ.

У ході топонімічних досліджень було визначено 40 назв кутків с. Благодатне. Із них : 10 – персоналістичні мікротопоніми, тобто кутки, назви яких пов'язані з певними особистостями. (Глибів садок, Варичі, Громилова балка, Трубівка, Гончарівка та інші); 14 – мікротопоніми довкілля (Обдулівка, Підварок, Борик, Лучка, Жабокрюківка та інші), 9 – пов'язані із забудовою, 2 – відображають соціально-економічні відносини, 5 – невизначені. У назвах «Глибів садок» та «Варичі» увіковічені прізвища господарів, які у кінці 1920 – на початку 30-х рр. зазнали жорстокого розкуркулення і були вивезені до сталінських таборів.

Найдавніші назви мали такі кутки: Обдулівка, Підварок, Здешева, Помірки, Завгороддя, Курятник, Жабокрюківка, Щиглівка, Вирвихвости. Багато назв датується 1950-ми – 60 рр., коли на околицях села розгорнулося грандіозне будівництво, пов'язане із створенням Кременчуцького водосховища. В цей час виникли такі кутки: Гес, Громилова балка, Поплавок, Кути. Кожна назва – це маленький шматочок історії, це пам'ять століть, яка передається від одного покоління до іншого. На сьогодні у селі все більше і більше побутують назви вулиць, все менше залишається людей, для яких географічним орієнтиром є кутки. Назви деяких кутків досить вживані і в наш час. Це – Здешева, Курятник, Трубівка, Гес, Поплавок, Стеблина, Липка. Майже забуті на сьогодні – Обдулівка, Борик, Підварок, Помірки, Кругляк.

Вулиці були запроваджені у тодішній Чапаєвці у 1970-х рр. У радянський період більшість назв вулиць у Благодатному, як і по всій Україні, були нав'язані з ідеологічних міркувань. Так у селі з'явилися вулиці Леніна, Чапаєва, Постишева, Комсомольська, Суворова, Мічуріна, Героїв Праці та інші. Вони майже нічого не говорили про саме село, його мешканців чи місцеву історію. Такі назви були типовими, однаковими для сотень населених пунктів і мали на меті формувати радянську ідентичність, витісняючи українську історичну пам'ять.

З часом, особливо після здобуття Україною незалежності та ухвалення закону про декомунізацію, виникла потреба переосмислити простір, у якому ми живемо. У Благодатному з'явилися вулиці з назвами Івана Франка, Лесі Українки, Богдана Хмельницького, Тараса Шевченка, Леоніда Каденюка, Григорія Берези, Олександра Романенка та вулиці, назви яких пов'язані із навколишнім середовищем. Як от: Лісова, Сонячна, Приморська, Набережна. Ці назви пов'язані з видатними постатями української історії та культури і стали важливим кроком до повернення національної ідентичності. Частина з цих вулиць проходить через старі кутки села, які формувалися ще в минулі століття, а частина — через нові

житлові райони, що виникли у ХХ столітті. Всього у селі 38 вулиць та 17 провулків. У цій роботі ми хочемо дослідити вулиці, які названі іменами вихідців з Черкащини. Ці вулиці не просто замінили радянські назви — вони наповнили простір села реальними історіями людей, які народилися або жили на цій землі, працювали для України чи віддали за неї своє життя. Досліджуючи кожен з них, важливо простежити, як вони називалися в радянські часи та через які кутки проходять сьогодні.

Почнемо з вулиці названої на честь Тараса Григоровича Шевченка. Тарас Шевченко (1814 – 1861) – видатний поет та громадський діяч, тісно пов’язаний з Черкащиною. Народився він у с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії (нині Звенигородський район Черкаської області). Вічний спокій Великий Кобзар отримав також на Черкащині, на Чернечій горі в Каневі. Тепер вона названа Тарасовою горою. Т. Шевченко – символ українського народу і нашої священної боротьби проти путінської росії.

«Борітеся, поборете, Вам Бог помагає!» Із цими словами із поеми «Кавказ» наші героїчні захисники боронять Україну.

Вулиця Т. Шевченка починається від шосейної дороги Черкаси – Київ. Це найбільш широка вулиця села, центральну частину якої прикрашає мальовнича березова алея. У цьому році у центрі цієї алеї був приліт уламків російського «шахеда». Тут знаходиться Лівобережна експлуатаційна дільниця Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області (раніше, Лівобережне міжрайонне управління водного господарства) та виробничий об’єкт СТОВ «Чапаєвське». Вулиця проходить через кутки Гес, Трубівка.

Колишня Комсомольська вулиця сьогодні носить ім’я Михайла Максимовича — видатного науковця, історика, фольклориста, першого ректора Київського університету родом із с. Богуславець Золотоніського району. У радянський період ця назва асоціювалася з комсомольською організацією та не мала жодного зв’язку з місцевою історією. Вулиця проходить через куток за назвою Кути, де здавна мешкали селянські родини, для яких були важливими праця, освіта й традиції. Неподалік вулиці Максимовича знаходиться приміщення першої у Черкаській області Добровільної пожежної команди с. Благодатне, що входить у топ -3 в Україні.

Вулиця Наталії Ужвій розташована в центральній частині села. У радянські часи бала названа на честь О. Суворова, що було типово для радянського простору і возвеличувала російського полководця. Після перейменування вулиця отримала ім’я української акторки, яка зробила значний внесок у розвиток театру і кіно. Лауреатка державної премії імені Тараса Шевченка (1984), народна артистка СРСР (1944). Свій творчий шлях почала на сцені Золотоніського аматорського театру. Вулиця бере свій початок з православного Храму Успіння Пресвятої Богородиці, тут розташована дитяча установа «Берізка». Вулиця проходить через кутки Обдулівка та Підварок, де завжди зосереджувалося активне громадське життя, тому нова назва швидко прижилася серед мешканців.

Колишня вулиця Мічуріна російського селекціонера часів Й. Сталіна сьогодні носить ім’я Левка Смирєнка — видатного українського ученого-

помолога, що здобув неофіційне звання «Король садівництва». Він походив із родини відомих українських підприємців і благодійників родом із Черкащини. За півтора десятка років Левко Смиринко зібрав у своєму розсаднику в Млієві незлічену кількість сортів різних рослин. Сам видатний учений 6 січня 1920 р. загинув від рук чекістів. Ця вулиця проходить через кутки (Кругляк, Помірки), де традиційно займалися садівництвом і городництвом. Вулиця Л. Смиринка – звичайна сільська вулиця з ґрунтовими дорогами. На ній знаходиться пам'ятка природи – велетенський дуб.

Вулиця Григорія Берези. Береза Григорій Пантелеймонович — випускник Чапаєвської (нині Благодатнівської) школи. Герой Другої світової війни, повний кавалер ордену Слави та нагороджений орденом Червоної зірки. Служив повітряним стрільцем штурмовика. Здійснив 105 бойових вильотів. На вулиці Г. Берези крім приватних та багатоквартирних будинків розташований магазин з колоритною назвою «Козацька забава». Вулиця простягається на кутку Курятник.

Вулиця Олександра Романенка (куток Підварок). Олександр Романенко – герой другої світової війни, навчався у Чапаєвській (нині Благодатнівській) школі. У 1941 році був зарахований курсантом військової авіаційної школи пілотів. 12 липня 1944 р. разом із своїм побратимом здійснив наземний таран. Посмертно Олександра Романенка було нагороджено орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня. Вулиця О. Романенка одностороння, вона тягнеться вздовж паркової зони та сільського кладовища, де в останні роки з'явилася Алея Слави.

Окреме місце займає вулиця Олександра Сороки, названа на честь героя російсько-української війни, випускника Благодатнівської школи. З перших днів повномасштабного вторгнення О. Сорока був на захисті Маріуполя. 22 березня 2022 року було повідомлено про загибель водія-механіка танка, старшого матроса Олександра Сороки при виконанні бойового завдання. Обставини загибелі невідомі. Раніше ця була названа на честь В. Чкалова радянського пілота, що у 1937 р. здійснив перший переліт через Північний полюс. Сьогодні вона проходить через куток (Щиглівка), де мешкає родина героя, і має для жителів особливе емоційне значення. Ця назва нагадує, що сучасна історія твориться поруч із нами.

Колишня вулиця Героїв Праці нині носить ім'я Романа Тищенка — вихідця з села Благодатне, Роман захоплювався автомобілями, був справжнім господарем. З початку повномасштабного вторгнення в 2023 р. він пішов на захист Батьківщини. Далі була служба на Харківському напрямку, там і обірвалося життя Романа. Вулиця Романа Тищенка одна з найдовших вулиць села, що простягається вздовж річки Золотоношка і проходить через куток Здешева. Близькість до річки визначала господарський уклад життя мешканців, а нова назва наповнила цей простір глибоким символічним змістом.

Працюючи над цим дослідженням, ми ще раз переконалися, що назви кутків і вулиць — це не дрібниця і не формальність. Вони формують наше сприйняття простору, у якому ми живемо, і щодня нагадують, кого саме суспільство вважає гідним пам'яті. У радянські часи назви вулиць у селі Благодатне нав'язувалися «згори» і майже не мали зв'язку з місцевою історією або долями реальних людей, які жили поруч із нами. Комсомольська, Суворова, Мічуріна, Героїв Праці — ці

назви були однаковими для сотень сіл і міст і не відображали унікальність нашого краю.

На нашу думку, головна причина зміни назв вулиць полягає не лише в декомунізації як юридичному процесі, а у внутрішній потребі суспільства повернути собі власну історію. Україна довгий час жила з чужими іменами на табличках, і разом із цим поступово втрачала зв'язок зі своїми справжніми героями. Саме тому перейменування вулиць у Благодатному сприймаємо як крок до відновлення історичної справедливості. Особливо важливим є те, що частина нових назв пов'язані з вихідцями з Черкащини. Це люди, які народилися або жили на цій землі, працювали для України, боролися за неї або прославляли її у світі. Коли вулиця носить ім'я Михайла Максимовича чи Левка Симиренка, ми згадуємо про науку, культуру та інтелектуальний розвиток України. Коли ж з'являються вулиці Олександра Сороки чи Романа Тищенка, ми розуміємо, що історія твориться просто зараз, а герої живуть поруч із нами, навчаються в наших школах і виростають на тих самих вулицях.

Для нас ці перейменування мають ще й виховне значення. Вони змушують замислитися: чому саме ця людина заслуговує на вулицю зі своїм іменем? Який слід вона залишила? Так формується повага до минулого і відповідальність за майбутнє. Молодь починає цікавитися історією рідного села не з підручників, а з повсякденного життя — з адреси власного дому, з таблички на будинку, з розповідей старших людей.

Отже, зміна назв вулиць у селі Благодатне — це не просто заміна табличок. Це процес усвідомлення себе як частини української історії, повернення власних героїв і формування національної пам'яті. Я вважаю, що саме через такі, на перший погляд, локальні зміни починаються великі зрушення у свідомості суспільства. І чим більше ми будемо знати про своїх земляків і шанувати їхні імена, тим міцнішою буде наша історична пам'ять і наша держава.

Список використаних джерел

1. Голиш Г.М. З когорти мужніх: Г. Береза // Велич подвигу народного: тези матеріалів обл. науково-практичної конференції, присвячено 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941 -1945 рр. – Черкаси, 1995. – С. 134.

2. Голиш Г.М. Золотоніський аматорський театр і Наталія Ужвій // Вісник Черкаського університету. Серія історичні науки: [зб. наук. статей]. – Черкаси 1999. – Вип. 12. – С. 94 – 98.

3. Голиш Г.М., Голиш Л.Г. - Пенати Максимовича // Вісник Золотоніщини. – 1998. – 23 травня. – С 12

4. Голиш Г. М., Лисиця Л. Г. Подорож Златокраєм. Нарис історії Золотоніщини та її поселень від давнини до сьогодення, : 2-е вид. Черкаси : Вертикаль, 2018. 580 с. : іл., фото.

5. Інтерв'ю з Артеменко В. П.

6. Інтерв'ю з Глиб С. Л.

7. Інтерв'ю з Гончар О.В.

8. Інтерв'ю з Гусаком І. В. .

9. Інтерв'ю з Заїкою А. А.

10. Інтерв'ю з Оленою Чуйкевич (матір'ю О. Сороки).

11. Капля А. Сувора реальність, обірвані надії... Пам'яті благодатнівського Героя Романа Тищенка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/924353021430934>

12. Матеріали музею «Пам'ять» с. Благодатне.

ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ ВУЛИЦЬ с.мт. АНДРІЙКА ДОНЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ІЗЮМСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Грицюта Дар'я, учениця 5 класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Керівники: **Десятник Ольга Іванівна**, вчитель української мови і літератури Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області;

Городов Владислав Олегович, асистент вчителя Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області

Скоро вже сорок років нашій державі. Четвертий десяток років Україна йде самостійним шляхом. Звичайно, це має бути позначено не лише в назві, наявності таких символів, як Герб, Гімн та Прапор; існуванні Нашого Війська, яке уже дванадцять років захищає нас та нашу Незалежність, саму можливість нам жити на своїй землі. Так, як ми хочемо, як вважаємо за потрібне.

У більшості міст, сіл та селищ України зараз триває процес перейменування вулиць у зв'язку з декомунізацією, які підпадають під дію Законів України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» рішення про перейменування ухвалюють міські, сільські і селищні ради.

05 серпня 2023 року відбулось громадське обговорення з питання перейменування об'єктів топоніміки та інших об'єктів Донецької селищної територіальної громади, які підпадають під Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». У ході обговорення заслухали пропозиції щодо перейменування вулиць та інших об'єктів топоніміки, які мають російське походження.

Для свого проекту я обрала декілька вулиць селища Андріївки Донецької селищної територіальної громади Ізюмського району.

Отже мета роботи – дослідити історію виникнення назви вулиць в селищі.

Характерною особливістю нашої культури є любов до природи, тонке відчуття її краси. Тому не дивно, що коли настав час прибрати з нашого публічного простору нав'язані радянською державою назви, імена та поняття, перевага стали віддаватися тим, які описують особливості ландшафту: вулиця Озерна, вулиця Ланова, вулиця Кринична, вулиця Степова та Степовий провулок, провулок Залужний та Залужна вулиця, Кутові вулиця, провулок та в'їзд (хоча мав би узвіз, що правильно українською!).

Точно визначають розташування вулиці «Лікарняна». Такою ж можна визнати назву Соборна – що описує вулицю, що веде до Собору – важливої храмової споруди. Легко зрозуміти суть та розташування вулиці «Стадіонна».

Як мило й поетично звучить назва вулиці «Тиха». Або – «Яблунева»! Чи то «Журавлина»! Адже журавлі – веселики – це символ України.

Не думаю, що ще десь в Україні можна бути жителем «Казкової» або «Ранкової» вулиці. Будемо сподіватися, що не лише мешканцям, а й усім андріївцям додасть успіху «Успішна вулиця» нашого села.

У наш час так багато роблять для нашої Перемоги, для нашого Війська й для всіх нас волонтери – добродії в різних галузях нашого життя. Тому Волонтерська вулиця має вшанувати усіх наших добродійників.

У нинішній важкий час ми цінуємо справжній подвиг не тільки наших Воїнів, а й тих, хто дає змогу нам жити в теплі й працювати на виробництві. Тож, закономірно, що у селі тепер є вулиця Газовиків.

Хоча ця назва є, очевидно, у кожному населеному пункті України, але складно було би уявити собі місто чи село нашої держави без топоніма на честь Незалежності – тепер є така вулиця й провулок і в Андріївці.

Звичайно, найголовніша подія, яку так чекають усі в нашому селі й вся Україна, – це Перемога! Тож, і така вулиця є в нашому селі.

Де б людина не опинилася, її батьківщина, рідний край буде завжди з нею. Адже є такий вислів «Той, хто не знає минулого, не вартий майбутнього».

Як людина називає простір, в якому живе, впливає на її самоусвідомлення та якість її життя. Тож, наше життя має бути щасливим! Має бути українським!

ТОПОНІМИ РІДНОГО КРАЮ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ (ХАРКІВЩИНА)

Давидов Михайло, учень 8 класу Комунального закладу «Височанський ліцей №1 Височанської селищної ради Харківського району Харківської області»
Керівник: **Лініченко Світлана Петрівна**, учитель історії Комунального закладу «Височанський ліцей №1 Височанської селищної ради Харківського району Харківської області»

Топоніми — це назви географічних об'єктів: міст, сіл, річок, гір, лісів тощо. Вони є невід'ємною частиною культурної спадщини, історії та ідентичності народу. Топоніми не лише позначають конкретні місця на мапі, але й зберігають пам'ять про події, людей, традиції та природу.

Харківщина — регіон з багатою історичною та етнокультурною спадщиною. Протягом століть на її теренах формувалися й змінювалися назви населених пунктів та природних об'єктів. Особливо актуальними стали питання зміни топонімів у період сучасних соціальних і політичних процесів, зокрема після декомунізації, а також в умовах повоєнної відбудови.

Метою цієї роботи є дослідження топонімів Харківщини, вивчення тенденцій їх змін та значення цих процесів для регіональної ідентичності.

1. Поняття топонімів та їх значення

Що таке топонім? Термін **топонім** походить від грецьких слів *tópos* («місце») та *ónoma* («назва»). Він означає власну назву географічного об'єкта.

Топонім служить для того, щоб ідентифікувати певне місце на мапі і в розмовній мові.

Функції топонімів:

- Орієнтувальна — допомагають визначити місце;
- Історична — зберігають пам'ять про минуле;
- Культурна — відображають традиції та вірування;
- Комунікативна — сприяють ефективній взаємодії у суспільстві.

Топоніми — це не просто слова, а своєрідні «свідки» історичних епох, змін влад, міграцій, культурних контактів.

2. Топонімічна мапа Харківщини: історія та контекст

Харківська область розташована на північному сході України. Її територія була місцем існування різних народів і культур: від давніх племен киммерійців і скіфів до зародження козацтва та становлення української нації.

На топонімічну мапу регіону вплинули:

- Козацька доба
- Російська імперія
- Радянський період
- Незалежність України
- Сучасні реалії війни та декомунізації

Назви населених пунктів часто пов'язані з природними ознаками (річки, ліси, болота), іменами історичних діячів, ремеслами, подіями.

Приклади історичних топонімів Харківщини:

- Харків — назва, ймовірно, походить від імені козака Харка;
- Салтівка — від назви стародавнього поселення та місцевого населення скіфо-сарматського кола;
- Лозова — від слова «лоза» (рослина).

3. Актуальні зміни топонімів: причини та процеси

У сучасній Україні спостерігається активний процес перегляду й зміни топонімів. Це частина суспільного прагнення до національної самоідентифікації, відновлення історичної справедливості та очищення від радянської спадщини — процес, що отримав назву **декомунізація**.

Основні причини змін:

1. Декомунізація

Багато назв міст, сіл, вулиць, парків та інших об'єктів були пов'язані з комуністичними діячами або подіями. Після 2015 року відповідно до закону України такі назви підлягають переіменуванню.

2. Відновлення історичних назв

Наприклад, там, де існували старі назви до радянського часу, їх повертають, щоб зберегти історичну пам'ять.

3. Війна та символічна політика

Збройна агресія Російської Федерації сприяла підвищенню уваги до культурних символів, включно з назвами, пов'язаними з імперськими або ворожими образами.

Приклади змін на Харківщині:

- Переіменування радянських назв вулиць на імена українських діячів культури чи історичних постатей;

- Відмова від назв, пов'язаних з радянськими подіями.

4. Конкретні приклади зміни топонімів у Харківській області

Щоб краще зрозуміти суть змін, розглянемо реальні випадки:

Приклад 1 — Переіменування вулиць у Харкові

У місті Харкові протягом останніх років багато вулиць змінили назви:

- Радянські назви були замінені на сучасні, що відображають українську історію;

- Назви на честь діячів української культури, науки, героїв війни.

Це призвело до зміцнення національної ідентичності мешканців.

Приклад 2 — Села і райони області

У ряді сіл Харківщини також були змінені назви топонімів, які мали штучні або нав'язані ознаки.

5. Значення змін топонімів для суспільства

Позитивні наслідки:

- Зміцнення національної самосвідомості
- Відновлення історичної пам'яті
- Громадське обговорення культурних цінностей

Виклики та проблеми:

- Суперечки серед мешканців щодо того, які назви є «правильними»;
- Логістичні труднощі зміни адрес, документів, мап;
- Пошук історичних джерел для відновлення автентичних назв.

Тим не менш, зміна топонімів — це важливий культурний процес, що має значення не лише для географії, а й для історії та ідентичності громади.

6. Практичні аспекти дослідження топонімів у школі

Дослідження топонімів може стати цікавим шкільним проектом:

- Інтерв'ю з місцевими жителями про походження назв;
- Створення карти рідного міста/села з історіями топонімів;
- Порівняння старих і нових назв;
- Аналіз значень назв (мовні корені, походження).

Це не тільки розвиває історичну та мовну компетентність, а й покращує зв'язок між поколіннями.

Висновок

Топоніми — це не просто позначення на карті. Вони є дзеркалом історії, культури та змін суспільства. На прикладі Харківщини ми бачимо, як назви об'єктів відображають складну історичну спадщину та сучасний розвиток регіону. Актуальні зміни топонімів, зокрема у рамках декомунізації та національного відродження, сприяють зміцненню ідентичності та пам'яті про минуле.

ЗАТОПЛЕНА ПАМ'ЯТЬ (ІСТОРИКО-ТОПОНІМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗНИКЛИХ СІЛ В РЕЗУЛЬТАТІ БУДІВНИЦТВА ПЕЧЕНІЗЬКОГО ВОДОСХОВИЩА)

Дрозд Софія, вихованка гуртка «Археологічне краєзнавство», учениця 9 класу
Комунального закладу «Великобаччанського ліцею» Чугуївської міської ради
Харківської області

Керівник: **Кабак Олена Євгенівна**, керівник гуртка «Археологічне краєзнавство» Чугуївського
центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Тема зниклих сіл завжди викликає інтерес і сум. Особливо гостро вона постає в контексті сучасних подій. Саме сьогодні багато населених пунктів зруйновані війною, тимчасово окуповані, вимушено покинуті: ми знову втрачаємо простори життя. Проте, аналіз давніх мап демонструє нам постійний процес зміни обличчя краю: виникнення нових поселень, а частіше, зникнення їх. Що ж змушувало людей покидати обжиті місця та піти світ за очі 200, 100, 50 років тому? Відповідь на дане питання можна отримати тільки шляхом історико-топографічних досліджень.

Існує декілька факторів зникнення населених пунктів: природні (повені, посухи, ерозія ґрунтів можуть зробити територію непридатною для життя), соціальні (відтік населення в міста, зміна економічної ситуації, політичні події), антропогенні (будівництво великих промислових об'єктів, створення водосховищ, війни).

Доля населених пунктів, що зникли внаслідок створення Печенізького водосховища, належить до антропогенного фактора. Разом із затопленими територіями було втрачено не лише географічні об'єкти, а й унікальний світ людських взаємин, традицій, побуту та культурної спадщини. Дослідження зниклих сіл дозволять не лише відтворити маловідомі сторінки регіональної історії, а й усвідомити цінність кожної громади як складової національної пам'яті України. Саме тому вивчення історії зниклих населених пунктів краю є важливим як у науковому, так і в суспільному вимірах.

Об'єктом дослідження стали території Харківщини, які після адміністративної реформи 2020 року увійшли в Чугуївську, Старосалтівську та Печенізьку громади Чугуївського району — громади, в межах яких знаходиться Печенізьке водосховище. **Предмет дослідження** — трансформація та зникнення топонімів затоплених населених пунктів у результаті гідротехнічного будівництва.

Авторкою введено до наукового обігу маловідомі та раніше не використані джерела, зокрема спогади очевидців та локальні архівні матеріали, що дозволяє повному осмислити наслідки створення водосховища для місцевого населення.

Печенізьке водосховище (іноді його називають Салтівським морем) — це велике штучне водосховище на річці Сіверський Донець в Харківській області, основне джерело водопостачання для міста Харкова та прилеглих територій. Головною метою даного гідротехнічного об'єкту було забезпечення стабільного водопостачання Харкова, поліпшення господарського водокористування, а також регулювання гідрологічного режиму річки Сіверський Донець.

Водосховище почали споруджувати наприкінці 1950-х років, у 1958 році, у складі масштабних гідротехнічних робіт для забезпечення водою зростаючого міста

Харків. Основні роботи тривали приблизно 5–6 років, і вже на початку 1960-х років водосховище було введено в експлуатацію як функціональна водна система. Наразі, водосховище й сьогодні має важливу економічну, екологічну та інфраструктурну роль у регіоні, забезпечуючи питну воду, і є значущим гідротехнічним об'єктом для багатьох громад. Проте, у процесі спорудження водосховища були затоплені заплавні ділянки річки, у тому числі суходільні території та частини деяких населених пунктів. Це призвело до географічних та соціально-культурних змін у ландшафті регіону, зокрема до зникнення частини поселень або зміни їх локалізації.

На жаль, детальна інформація про всі зниклі села Чугуївського району відсутня. Багато з них були невеликими і згадки про них збереглися лише в архівах, спогадах старожилів та на старих мапах. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному вивченні історії зниклих населених пунктів у зоні створення Печенізького водосховища на основі архівних матеріалів, краєзнавчих джерел, усних свідчень місцевих жителів та картографічних матеріалів. У роботі вперше здійснено спробу систематизувати відомості про соціально-економічне становище, демографічний склад та культурні особливості затоплених сіл.

Новодонівка — єдине село, про яке існує офіційна інформація, що воно відселене у зв'язку з підняттям вод Печенізького водосховища. Насправді така ж доля спіткала ще низку поселень. Під час великого будівництва під води водосховища потрапили села **Писарівка, Головкивка, Чернецьке (Троїцьке), Перківка, Куликівка**, хутори **Барабашівка, Леонідівка** тощо [11].

Отже, **Новодонівка** — колишнє село, що було підпорядковане Хотімлянській сільській раді. Знаходилося на лівому березі Сіверський Донець, на південному сході від Старого Салтова й на північ від Хотомлі. В більш ранніх джерелах про нього згадок нами не знайдено. Але, можливо, поселення існувало як хутір або мало іншу назву. Вперше інформацію про сільце Новодонівка зустрічаємо в “Списках населених місць харківської губернії” 1864 року, де сказано, що воно має 30 дворів, в яких мешкає 103 особи чоловічої статі та 111 — жіночої [7, с.62].

На початку ХХ століття село Новодонівка збільшилося майже вдвічі територіально та за кількістю населення. До прикладу, у 1927 році в селі налічувалось 107 господарств із загальною кількістю населення — 518 селян [8, с.73]. Під час бойових дій 1942-1943 років село було зруйноване, тому в післявоєнні роки на його території залишилось близько 20 хат. З 1958 року розпочалось будівництво водосховища для забезпечення Харкова водою. Село стало на заваді і було відселене у зв'язку з підняттям вод Печенізького водосховища. Нагорна М.І. мешканка Новодонівки згадувала, що з тільки-но побудованих після війни нових хат, всіх сільчан виселили прямо в поле, де вони знову мали будуватися самі. Крім зруйнованого людського добробуту у водах водосховища опинились і пам'ятки культури [12]. Відомо, що біля Новодонівки були виявлені археологічні пам'ятки кераміки: багатопружкової кераміки (Новодонівка-1, Новодонівка-2), бондарихинської культури. В “Історії міст і сіл УРСР” зазначено, що станом на 1967 рік Новодонівка та Перківка підпорядковані Хотімлянській сільраді [1, с.404]. Але наразі даного населеного пункту вже не існує в Кадастрових реєстрах.

В роки незалежності на незайманих водосховищем землях організувався

Новодонівський ландшафтний заказник. До повномаштабного вторгнення депутат ВР України Дмитро Шенцев мав на його території дачу. В даний момент будівлі дачної ділянки сильно пошкоджені російською артилерією.

Писарівка — село, розташоване на лівому березі Сіверського Донця. Філарет Гумілевський писав, що назва поселення пішла від первинної приналежності земель його писарю Харківського полку. В “Описах Харківського намісництва кінця XVIII століття” воно згадується як хутір, який разом з іншими хуторами (Березовським, Федоровським, Стретенським) та частиною слободи Салтов належав пану генерал-порутчику Івану Самойловичу Хорвату [5, с.141]. Відомо також, що у 1756 році в Писарівку зі Старо-салтівської слободи поміщик Хорват переселив 500 душ чоловіків. Тоді ж перенесений був і Введенський храм. Син поміщика, Дмитро Іванович Хорват, у 1812 році почав будівництво нового кам’яного храму, але смерть його завадила завершити добру справу. А будівництво храму Введення Богоматері закінчили вже опікуни в 1819 році. До приходу храму зараховані були селяни з хуторів Березовки та Дмитрівки. Населення швидко зростало. Отець Філарет навів інформацію з переписів населення з 1732 року по 1850 років, де зазначена динаміка такого зросту. Згідно цього джерела кількість населення 1732 року була 110 чоловічих душ, в 1750 р. - 148 чоловіків та 123 жінки, а в 1850 вже записано 1044 чоловіка та 1008 жінок [10, с.323]. Отже, бачимо, що в середині XIX століття даний населений пункт вважався багатою слободою, де вирувало життя, до служби дзвонили дзвони двох храмів та йшла гарна торгівля під час ярмарок 17 березня, 21 травня, 22 липня, 22 вересня, 21 листопада. Цікаво, що через 14 років кількість населення істотно скоротилося. Так у “Списках населених місць Харківської губернії” 1864 року написано про 75 дворів слободи та вказано про 727 жителів [7, с.62].

На топографічних картах першої половини XX століття село позначали таким, що складалося з 2-ох частин: Писарівка I та Писарівка II. Місцева назва Писарівки II — Головкивка. Згідно всесоюзного перепису населення Харківської округи 1926 року до Писарівської сільради належали села Писарівка I (160 дворів — 747 селян), Писарівка II (168 дворів — 833 людини), Хутір Барабашів та Лісна будка з сім’єю лісника [2, с.62]. Сичова Р.В., яка народилася в Писарівці, згадувала, що в селі була школа до 4 класу, дитячий ясла-садок, великий колгоспний сад. Під час будівництва Печенізького водосховища мешканців з Писарівки переселили на околиці Хотомлі. Більше про цей населений пункт згадок немає [12].

Чернецьке (Чернявське, Троїцьке, Аркадіївська пустинь) знаходилось на лівому березі Сіверського Донця навпроти чернецького чоловічого монастиря (той знаходився на правому боці річки), заснованого ченцем Аркадієм, і який постійно піддавався розоренню татарів. В кінці XVII століття на землях монастиря з’явився хутір, який потім перетворився на слобідку Троїцьке. Так, “Описи Харківського намісництва XVIII століття” дають нам інформацію про слободу Аркадіївська пустинь, де станом на 1779 рік мешкало 34 підданих черкас [5, с.62]. А вже у 1788 році, розповідає Філарет Гумілевський, відкривається у селі Мартовому третій причт після “зарахування слобідки Троїцької Аркадієва монастиря до Мартового” [10, с.299]. Родючі землі, гарні пасовища між річками С. Донець та Хотомля

приваблювали в ці місця населення. І в 1864 році в слободі Троїцькій налічувалось 48 дворів з загальною кількістю 227 дорослих мешканців [6, с.110]. Після утворення радянської влади Троїцькій сільраді було підпорядковано 159 господарств основної усадьби з населенням 798 чоловік та хутір Кулаківка в 49 господарств (260 чоловік) [7, с.62]. Під час будівництва Печенізького “моря” більша частина села була затоплена. Мешканців відселили ближче до смт Печеніги за дамбу, а нове поселення отримало назву Комсомольське. Внаслідок декомунізації село перейменоване і, зараз має назву Приморське. Але влітку, коли вода у “Печенізькому морі” спадає і оголюється крутий правий берег, ще можна побачити суцільну огорожу з білої цегли приблизно в тих місцях, де знаходився Аркадіївський монастир. Та з кожним роком води водосховища руйнують і цю огорожу.

Приблизно в ті ж часи на правому березі Сіверського Донця за селом Молодове черкасами була заснована невелика слобода **Барабашівка**. У 1779 році в ній мешкало 30 господарств підданих козаків. В “Списках населених місць та сільрад” 1927 та 1930 років згадується вже хутір Барабашів, де значилося 1 господарство з 4-ох мешканців [8, с.73]. Жителі села Молодове розповідають про гарного господаря хутора, який створив каскад з трьох озер, що спадали одне в одне і в Донець. Довгий час це місце пустувало. Аж поки на початку 2000-х молоді бізнесмени не оформили його на себе і не почали відновлення каскаду. До повномасштабного вторгнення багато хто вже знав про це дивне озеро, де можна гарно відпочити компанією та наловити форелі.

На правому березі річки між селами Молодове та Велика Бабка існувало сільце **Леонідівка (Дулівка)**. Інформації про нього дуже мало. Не вдалося знайти ні дату заснування, ні перших володарів. Під час аналізу картографічних даних виявили, що у 1863 році це поселення вже існувало. Беручи до уваги, що назви хуторів створювались в нашій місцевості часто за прізвищем засновника, припустимо: засновником був селянин на прізвище Леонідов. З 1923 року Леонідівка підпорядковувалась Хотімлянській сільській раді. За результатами перепису населення 1926 року на хуторі мешкало всього 6 людей з двох сімей [8, с.73]. Відомо, що під час кампанії укрупнення населених пунктів мешканці переселились до Молодового. У 2019 році ми побували на місці хутора глибоко в лісі, де зафіксували каштанову алею, що пробивається крізь високі дубочки та залишки цегляного колодязю без води.

В радянські часи незручно було писати про цілу низку знищених сіл внаслідок великого будівництва, бо вважалось, що ціль виправдовує засоби. У виданні “Історія міст і сіл Харківської області” згадується тільки про Писарівку, як затоплене село, з якого відбувалося переселення до Хотомлі. Ми зустрічалися з переселенцями тих часів, записували їхні спогади. І в цих спогадах чувся невимовний біль, бо виселення було принципово жорстким, матеріалів на нове житло майже не було, люди жили в наспіх збудованих дерев’яних бараках на виселках, залишивши при цьому добротні цегляні будинки та облаштовані господарчі споруди на відверте руйнування. Отже, причиною зникнення названих населених пунктів можна сміливо назвати будівництво Печенізького водосховища [3, 122].

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його

матеріалів у навчально-виховному процесі під час вивчення історії України, краєзнавства та позакласної роботи.

Результати роботи можуть бути використані в діяльності шкільних музеїв, краєзнавчих гуртків, під час підготовки учнівських проєктів, дослідницьких робіт та тематичних заходів. Матеріали дослідження також можуть слугувати основою для створення інформаційних стендів, електронних ресурсів, екскурсійних маршрутів та популяризації історико-культурної спадщини регіону.

Звичайно на старих мапах залишилось ще багато сіл та хуторів, що зникли колись з тих чи інших причин. І дослідження їх буде нашим наступним завданням. Бо, вважаємо, що збереження пам'яті про зниклі села – це важлива частина нашої історії. Завдяки спільним зусиллям ми можемо відновити картину минулого і вшанувати пам'ять наших предків.

Список використаних джерел

1. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Харківська область / Ред. кол. тому: Сіроштан М. А. (голова редкол.), Астахов В. І., Бурик Г. Г., Голиков С. З., Драч А. С., Дяченко М. Т., Колісник М. К., Ксензенко М. І., Лавриненко Л. Л., Мірошников І. Я., Михаєвич М. А., Окладной Г. М., Островський С. Я., Романенко К. Ф., Рущенко П. Т., Рибалка І. К., Селіванов В. М. (відп. секр. редкол.), Скляр Ю. О., Слюсарський А. Г., Сиров П. К., Шиян К. К., Ярмолевич О. М. АН УРСР. Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1967. – 664 с.
2. Залюднені пункти Харківської округи. Вид. 2-е / Харківський округовий виконавчий комітет. Х.: Держвидав “Господарство України”, 1930. 97 с.
3. Кабак О.Є. Зниклі, але не забуті населені пункти Чугуївського району.//Культурна спадщина Слобожанщини. Збірка наукових статей. - Харків: Курсор, 2025. - С. 119-130.
4. Мій рідний край Чугуївщина/ Чугуїв.райрада. – Х.:Золоті сторінки, 2013. - 296 с.
5. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст.: Описово-статистичні джерела/АН УРСР.Археографічна комісія та ін. Упоряд. В.О.Пірко, О.І.Гуржій. - К.: Наук.думка, 1991. - 226 с.
6. Памятная книжка Харьковской губернии на 1866 год./Сост. Секрет. Харьк. Губерн. Стат. Комитета Я. Голяховским. – Х.:В Университетской Типографии, 1866. – 500 с.
7. Список населенных мест по сведениям 1864 года. – Т. XLVI: Харьковская губерния. - С.Пб., 1869. - 307 с.
8. Список залюднених пунктів і сільрад на території Харківської округи: Статистичні матеріали по Харківській округі. - Х.:Харків-Друк, 1927. - 65 с.
(населені пункти у алфавітному порядку літери Н-П)
9. Список почтовых предприятий, ж.д. станций, городов, поселков и с/советов Украины с обозначением индексов 1932 р.
10. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отделение 4. В университетской типографии. - Харьков: 1857. - 398 с.
11. Інтернет-ресурс:<https://uk.wikipedia.org/wiki>
Категорія: Колишні_населені_пункти_Харківської_області.
12. Інформанти: Сичова Раїса Володимирівна (Нагорна) — 1938 р.н., мешканка села Велика Бабка Чугуївської МГ; Нагорна Марія Іванівна — 1935 р.н., мешканка села Хотомля Старосалтівської СГ.

ТОПОНІМИ СЕЛА ЗАВГОРОДНЄ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кравченко Анатолій, учень Комунального закладу «Козачолопанський ліцей»
Дергачівської міської ради

Керівник: **Щеголева-Кравченко Наталія Анатоліївна**, вчитель географії
Комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської міської ради

Українці – славетна та могутня нація, яка витримала багато змін, а з ними і проходили зміни їхніх поселень, які населяли наші пращури. Кожна людина береже свою історію. Так і в моєї родини є історія, а точніше, історія виникнення села в якому народилася та виросла моя бабуся та прабабуся.

Дуже захотілось мені ознайомитися з топонімами села Завгороднє. Вивчити його історію та побут, а також географічне розташування. Цікаво те, що саме це село має дуже «вишуканий» «говір» - своєрідну мову, не типову для східної України. В складі мовлення присутні слова з польської, білоруської та української мов, що робить розмову неймовірно чарівною. Кожне слово, то є загадка. Наприклад, «Сапуха» - сажа, «Обценки» - плоскогубці, «Цабарка» - відро, «Дойьночка» - відро для збору молока та багато інших слів.

Тож переходимо до історичного аспекту вивчення села. Завгороднє засновано у 1675 році (в деяких джерелах рік заснування датується 1731 роком), але на той час це була слобода, і ніяк не Завгородня. На цій території проживав поміщик Верьовкін, то і названо було на його ім`я. За іншою легендою люди оселилися на берегах річки Сіверський Донець, а вона простягалася «вірьовкою» через новоутворене поселення. Саме це місце стало прихистком для народу. Густі ліси, зелені пасовища, чиста та повноводна річка, багато землі не розораною плугами. Це чудове місце для утворення нового дому.

Час йшов. Поселення розросталася і вже було зведено нові будинки по правому березі річки Сіверський Донець. На території слободи, а тепер сучасного села Завгороднє зберігалися великі архітектурні пам`ятки, такі як:

- селище давньоруського часу. IX-XI ст. - гирло річки Берестянки, площа 50х40 м;
- поселення салтівської культури. VIII-X ст. - 1,5 км північний схід від піонерського табору, на лівому березі річки Сіверський Донець;
- курганна могила «Весела» висотою 7 м, діаметром 50 м - 169 квадрат Завгородненського лісництва;
- 14 могил висотою 0,3-2.0 м, розташовані на захід від села.

У 1930 році слобода отримала нову назву – село Завгороднє. В мене виникло питання: «Чому саме Завгороднє? Що покладено в зміст цієї назви?». І ось, продовжуючи свої пошуки, я з`ясував, що у XVIII ст. почалось будівництво Української оборонної лінії, тобто укріплення. З цього виходить, що саме слобода Верьовкіна (сучасне село Завгороднє) знаходилося на північ від Ізюмського городища, між зелених лісів, у долині. Тобто, Завгороднє має значення «за городами», «за городищем», за межею оборонної лінії.

В Завгороднім проживало 650 мешканців. Вони займали декілька вулиць. Їх назви також є досить цікавими:

Городкі – це вулиця на якій були побудовані нові будинки;
Поднізовка – простягалася біля річки Сіверський Донець;
Центральна – йшла з одного краю села в інший;
Бугаївка – знаходилась біля «Бригади» де були с/г машини;
Ветровка – простягалася над яром, на пагорбі.

Саме мої бабуся та прабабуся проживали на вулиці Бугаївка (сучасна назва пров. Луговий). В цьому селі пройшло й дитинство моєї матері, яка також розповідала мені про нього.

Зараз на території села налічується 12 вулиць та 3 провулки:

вул. 8 березня – перейменовано **вул. Захисників України**

вул. Аеродромна – розташована біля колишнього аеродрому, з якого відбувався зліт літаків «Кукурузники», для роботи на с/г угіддях

вул. Ветровка - так і залишила стару назву

вул. Городок – так і залишила стару назву

вул. Дача

вул. Завгородня

пров. Луговий - колишня Бугаївка

вул. Лермонтова - перейменовано **вул. Тараса Шевченка**

вул. Лугова

вул. Придонецька – колишня Поднізовка, яка проходила вздовж річки Сіверський Донець

вул. Прибольшнична – вулиця яке веде до лікарні

пров. Річний – йде вниз до річки

вул. Токарівщина

вул. Центральна – так і залишила стару назву

пров. Шосейний – проходить поблизу водонапірної башти

З 1923 по 1963 роки село Завгороднє входило до Петрівського району Харківської області

З 1963 по 2020 роки село входило до Балаклійського району Харківської області. В результаті адміністративно-територіальної реформи та ліквідації Балаклійського району, село увійшло до складу новоутвореного Ізюмського району.

Станом на 01.01.2026 року село Завгороднє частково зруйновано в наслідок ракетних ударів країною агресором. Зараз там проживає приблизно 390 жителів похилого віку та переселенці з Донбасу та Куп'янську.

Список використаних джерел

1. Спогади бабусі.
2. Мартиролог. Харківська область, ст. 256—269 (PDF). Архів оригіналу (PDF) за 23 лютого 2014.
3. Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів».
4. <https://www.slk.kh.ua/news/khronograf/comu-zavgorodne-kolis-bulo-verovkinim.html> .
5. <https://balakleyamer.gov.ua/?p=19080>

ТОПОНІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛИЩА АНДРІЙВКА

Кулик Олександр, учень 8 класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області

Керівник: **Грицюта Вікторія Юріївна**, вчитель історії Андріївського ліцею 1
Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області

В сучасних умовах географічні назви перетворилися на важливий інформаційний ресурс, необхідний для соціально-економічного розвитку держави та інтеграції країни у світовий інформаційний простір. Існують об'єктивні потреби органів державної влади та місцевого самоврядування, організацій, установ та громадян в ефективному використанні офіційних, достовірних та актуальних географічних назв. Вивчення топонімії краю розкриває зв'язок рідного міста, села з Батьківщиною, допомагає усвідомити нерозривну єдність історії, відчуті причетність до неї кожної сім'ї і визнати своїм обов'язком, честю стати гідним спадкоємцем кращих традицій рідного краю.

Розуміння значення географічних назв неможливе без знання історії, поява топонімів, їх зміна та зникнення пов'язані із розвитком тих чи інших явищ історичного процесу, вони своєчасно реагують на суспільно-політичні події у часі і просторі. Вивчення топонімів рідного краю сприяє збереженню і розкриттю культурної, історичної та мовної спадщини, сприяє формуванню ідентичності та розумінню зв'язку між людьми та їхньому природньому оточенню.

Дана робота присвячена дослідженню перейменування географічних назв селища Андріївка, що знаходиться в Ізюмському районі Харківської області. Першу згадку про поселення Андріївка, розташоване поблизу оборонної фортеці Андрієві Лози, датують 1627. Фортеця будувалася біля оз. Уступ як одне з укріплень Ізюмської оборонної лінії.

Мета роботи: дослідження та аналіз топонімічних змін, які відбулися в селищі Андріївка у контексті реалізації Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», вивчення динаміки цих змін, впливу на суспільство та сприяння розумінню процесу декомунізації та його відображення у національній ідентичності.

Актуальність даного дослідження полягає в розумінні необхідності зміни топонімів, яке є важливим для культурного та історичного розвитку суспільства.

Розпочну з вулиці **Газовиків** (раніше Ломоносова). Оновлена назва стосується газової промисловості не просто. Адже в нашій місцевості діє підприємство «Шебелинкагазвидобування», яке бере свій відлік із 1956 року, коли на базі трьох експлуатаційних свердловин було створено Шебелинський газопромисел. Це підприємство забезпечило облаштування та розробку найбільшого в Європі Шебелинського газоконденсатного родовища, відкритого у 1950 році. Із самого початку розробки та облаштування Шебелинське родовище стало полігоном для активної науково-технічної діяльності. Тут вперше впроваджені та апробовані новітні рішення та технології, які в подальшому знайшли широке практичне застосування як на теренах України так і на багатьох гігантських родовищах

Середньої Азії. Від родовища простягаються потужні газопроводи. Сьогодні ГПУ «Шебелинкагазвидобування» є провідним підприємством із видобутку природного газу, яке забезпечує понад 43% видобутку газу в Україні.

Вулиця **Кринична** (раніше Павлова). Дуже цікава історія назви цієї вулиці, адже в місці де вона бере свій початок стоїть стара криниця. Сьогодні криниця занедбана, але раніше до неї ходили люди з усієї Андріївки, щоб набрати води. Воду використовували для пиття. З переказів моєї прабабусі вода в цій криниці вважалася цілющою. Нею вмивали немовлят від «злого глазу», та поїли людей, що занедужали.

Вулиця **Донецька** (раніше Червонодонецька). Дана вулиця веде нас до мальовничого берега Сіверського Донця, що протягся нашим селищем. Сіверський Донець — головна водна артерія сходу України, четверта за величиною річка нашої держави, відповідно до гідрографічного районування належить до району басейну р. Дон (басейн Азовського моря). Загальна довжина Сіверського Дінця — 1 053 км, із них у межах України — 723 км. Сіверський Донець тече крізь Харківську, Донецьку і Луганську області та є основним джерелом водопостачання регіону.

Вулиця **Соборна** (раніше Кошового). Названа в знак Дня Соборності України - державного свята України, яке відзначають щороку 22 січня в день проголошення Акту Злуки Української Народної Республіки й Західноукраїнської Народної Республіки, що відбулося в 1919 році на Софійському майдані в Києві.

Окрім, цих вулиць, з'явилися, ще дуже цікаві топоніми, такі як Степова (раніше Банна), Залужна (раніше Горького), Яблунева (раніше З. Космодем'янської), Андріївська (раніше Лермонтова), Стадіонна (раніше Московська), Незалежності (раніше Першотравнева).

Процес декомунізації і дерусифікації, у сучасному українському суспільстві стає неодмінною складовою політичних та соціокультурних змін. перейменування географічних назв стає символічним актом, спрямованим на зміну колективної пам'яті, відновлення національної ідентичності та встановлення історичної справедливості. Топонімічні назви повинні виступати маркером того, що справді є важливим для мешканців села, міста чи цілої країни.

ТОПОНІМИ МІСТА ІЗЮМ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кураксіна Анастасія, учениця Комунального закладу «Козачолопанський ліцей»
Дергачівської міської ради

Керівник: **Щегольова-Кравченко Наталія Анатоліївна**, вчитель географії
Комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської міської ради

В процесі розвитку людини і суспільства так чи інакше постає питання найменування та пізнання об'єктів навколишньої дійсності. Пізнаючи їх, людина вивчає, наскільки навколишні об'єкти та суб'єкти впливають на діяльність та життя суспільства в цілому. Отже, мене зацікавило одне місто нашої області – місто Ізюм. Звідки походить його назва, що воно символізує і що ховали наші предки за стінами гори Крем'янець. Розпочнімо.

Ізюм – місто в Україні, адміністративний центр Ізюмського району та Ізюмської міської громади Харківської області. Розташовано воно на Слобожанщині, на берегах річки Сіверський Донець. Засновано місто у 1681 році.

Звідки ж пішла назва самого міста? Дуже цікаве запитання, як на мене. І я почала досліджувати його. І ось, що цікаво!

Місто Ізюм має в історії дуже багато походжень своєї назви. Спочатку це начебто була переправа, бо походила від татарського слова «Гузун». Потім татари довго думали і віднайшли нове розуміння назви міста. Стали називати «Іззун», тобто довгий. Який довгий, або що довге? Не зрозуміло. В Ізюмі зберіглася пам'ятка природи гора Крем'янець. Так ось, що довге! Довга гора. І це ще не кінець, йдемо далі. Біля міста протікає річка Ізюмець на берегах якої і було розташовано перше поселення. Можливо від річки пішла назва? Поки що в мене тільки запитання та здогадки.

І ось на наших землях з'являються Тюрки (чи то Болгари, чи то Гуни, чи то Хазари) – зараз вже не розбереш, то саме вони називають місто «üzüm» - що в перекладі «Виноград». Тож, будь яка назва, стародавня, говорить сама за себе. І ось, з'ясували, місто Ізюм походить від назви річки, яка протікала вздовж гори і на берегах якої ріс виноград. Чудово.

Ну а тепер потрібно дослідити і саме місто. Ізюм за своїм розташуванням поділився на багато частин, які були названі населенням і мали назви «народні».

- Веприцький хутір, був розташований на півдні міста. (Зараз там приватний сектор і розміщений аграрний ліцей № 61);

- «Нижнє місто», розташоване поруч з центром міста. Найпрестижніший район того часу з новими забудовами, великими будинками, банками. Розпочинається нижче площі й простягається до моста що веде на жд вокзал;

- «ІЗОС» (Ізюмський завод оптичного скла). Найстаріший мікрорайон міста, який почав забудовуватися у 1930-60-х роках;

- «ІОМЗ» - це східна частина міста від залізничного вокзалу. У цьому районі розташовані оптичний ринок та паливний склад;

- Гончарівка - розташовані Сільгосптехніка, Держлісгосп, туберкульозний диспансер;

- Піски – це не проста частина міста. Саме тут розташована церква Святої Піщанської Богоматері;

- Крем'янецький квартал — нижче гори Крем'янець в бік річки Донець;

- Поворотка – район розташований при в'їзді в місто з боку Харкова. Мас торговий комплекс, де зупиняються далекобійники.

Багато змін зазнає місто за часів різної влади на його територій. Спочатку навали татар. Потім козаки, які зробили Ізюмське городище, як захисну споруду. Згодом радянська влада, Друга Світова війна. І нарешті Незалежна Україна.

Та у 2022 році під час Російсько–Української війни частина міста зруйновано, але воно вистояло, пройшло страшну окупацію і прихід ЗСУ та визволення.

Протягом 2022–2023 років відбулася масштабна дерусифікація, під час якої перейменовували понад 60 топонімів (вулиць, провулків, площ). Нові назви відображають українську історію, культуру, а також вшановують сучасних захисників та загиблих героїв.

- 1. Вулиця Чайковського — на вулицю 25-ї Січеславської бригади
- 2. Вулиця Маршала Говорова — на вулицю Короля Данила
- 3. Вулиця Вавілова — на вулицю Отамана Сірка
- 4. Вулицю Короленка — на вулицю Андрія Шептицького
- 5. Вулицю Волоха — на вулицю Павла Скоропадського
- 6. Вулицю Гастелло — на вулицю Олега Куцина
- 7. Вулицю Чехова — на вулицю 93-ї Холодноярської бригади
- 8. Вулиця Декабристів — на вулицю Гетьмана Розумовського
- 9. Вулиця Достоевського — на вулицю Павла Загребельного
- 10. Вулиця Заслонова — на вулицю Іллі Мечнікова
- 11. Вулиця Кузнєцова — на вулицю Дрогобицьку
- 12. Вулиця Лермонтова — на вулицю Петра Болбочана
- 13. Вулиця Матросова Олександра — на вулицю Січових Стрільців
- 14. Вулиця Нахімова — на вулицю Миколи Міхновського
- 15. Вулиця Капітана Орлова — на вулицю Захисників України
- 16. Вулиця Пугачова — на вулицю Миколи Амосова
- 17. Вулиця Степана Разіна — на вулицю Пилипа Орлика
- 18. Вулиця Маршала Федоренка — на вулицю Володимира Вакуленка
- 19. Вулиця Червоногірська — на вулицю Червоної Калини
- 20. Вулиця Чкалова — на вулицю Ігоря Сікорського
- 21. Вулиця 60-ї Гвардійської дивізії — на вулицю Полку “Азов”.

Згідно з розпорядженням начальника Ізюмської військової адміністрації

Валерія Марченка, перейменовано 19 вулиць:

- вул. Аляб'єва – вул. Валерія Лобановського
- вул. Бородіна – вул. Дмитра Яворницького
- вул. Висоцького – вул. Стіва Джобса
- вул. Ескадронна – вул. Романа Кирилова
- вул. генерала Костенка – вул. Максима Поправки
- вул. Красноярська – вул. Руслана Крамаренка

- вул. Островського – вул. Олександра Махова
- вул. Панфілова – вул. Голди Меїр
- вул. Путійна – вул. Романа Шухевича
- вул. радгосп “Ізюмський” – вул. Маріупольська
- вул. Рокосовського – вул. Ярослава Мудрого
- вул. Серова – вул. Едуарда Копичко
- вул. Цоя – вул. Кузьми Скрябіна
- вул. Цусимська – вул. Вячеслава Чорновола
- вул. Челюскіна – вул. Левка Лук’яненка
- вул. Чернишевського – вул. Діани Петриненко
- вул. Черняхівського – вул. Бучанська
- вул. 8 березня – вул. Ірпінська
- вул. Дружби – вул. Валентини Черевко.

6 грудня 2022 року начальник Ізюмської міської військової адміністрації Валерій Марченко підписав розпорядження про перейменування 21 вулиці в місті Ізюм.

- пл. Революції на пл. Героїв Крут
- вул. Московська на вул. Івана Мазепи
- вул. Пушкінська на вул. Степана Бандери
- вул. Горького на вул. Віталія Смолярова
- вул. Єсеніна на вул. Вільнюська
- вул. Зої Космодем’янської на вул. Марії Приймаченко
- вул. Тургенєва на вул. Джохара Дудаєва
- вул. Некрасова на вул. Василя Стуса
- вул. Ломоносова на вул. Романа Ратушного
- вул. Ентузіастів на вул. Князя Острозького
- вул. Пролетарська на вул. Лондонська
- вул. Васнецова на вул. Миколи Куліша
- вул. Герцена на вул. Івана Котляревського
- вул. Льоні Голікова на вул. Сергія Корольова
- вул. Архангельська на вул. Бориса Патона
- вул. Гомельська на вул. Вишивана
- вул. Камчатська на вул. Аляски
- вул. Ростовський Шлях на вул. Ізюмський Шлях
- вул. Суворова на вул. Симона Петлюри
- вул. Тюленіна Сергія на вул. Сергія Соби
- вул. Чайкіної Лізи на вул. Княгині Ольги

У 2023 році на мапі Ізюму з’явилася вулиця Пам’яті.

Це колишня Першотравнева, фото якої бачив увесь світ: будинок на цій вулиці був знищений росіянами у березні. Тут під завалами загинули щонайменше 54 людини, цілі сім’ї.

Також були перейменовані:

- вул. Булгакова – вул. Сергія Нігояна
- вул. Гвардійська – вул. Літературна

- вул. Гомоненка – вул. Солов'їна
- вул. Добролюбова – вул. Джерельна
- вул. Краснокутського – вул. Мстислава Великого
- вул. Леваневського – вул. Євгена Коновальця
- вул. Макаренка – вул. Всеволода Нестайка
- вул. Малиновського – вул. Світанкова
- вул. Павлова – вул. Українських енергетиків
- вул. Попова – вул. Василя Барки
- вул. Радищева – вул. Богдана Ступки
- вул. Шмідта – вул. Леоніда Каденюка
- вул. Тимірязєва – вул. Юрія Татарінова
- вул. Тютчева – вул. Максима Маришака
- вул. Кооперативна – вул. Хмельницька.

Такі зміни розпорядженням від 1 травня 2023 року затвердив голова Ізюмської міської військової адміністрації Валерій Марченко.

- вул. Халтуріна — вул. Шляхетна
- вул. Добролюбова — вул. Кобзарська
- вул. Бондаренка — вул. Святослава Хороброго
- вул. Воротного — вул. Квітки-Основ'яненка
- вул. Гагаріна — вул. Гайдамацька
- вул. Громова — вул. Українських рятувальників
- вул. Красильна — вул. Олександра Шалашного
- вул. Осипенка — вул. Віктора Бельського
- вул. Пржевальського — вул. Варшавська
- вул. П'ятницького — вул. Княжа
- вул. Танкодромна — вул. Хлібодарна
- вул. Толбухіна — вул. Олександра Мацієвського
- вул. Трофімова — вул. Миколи Кравченка
- вул. Філатова — вул. Артема Водополова
- вул. Петруковича — вул. Лівобережна
- вул. Рибинська — вул. Сіверська
- вул. Ударна — вул. Печенізька
- вул. 23-го серпня – вул. 10 вересня

Список використаних джерел

1. <https://city-izyum.pp.ua/list-of-renamed-streets-in-the-city-of-izyum-202257594-2/>
2. <http://city-izyum.gov.ua/>
3. https://osnovahram.kh.ua/news/pishhanska_ikona_bozhoji_materi/2025-07-21-2298
4. <https://city-izyum.pp.ua/mount-kremyanets-in-izyum-history/>

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ТОПОНІМІКИ СЕЛА ОЛЕКСАНДРІВКА

Курисько Анастасія, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство», учениця 8 класу
Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського району
Харківської області

Керівник: **Ну́жа Юлія Павлівна**, керівник гуртка «Історичне краєзнавство», вчитель
історії Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського
району Харківської області

Територія Слобідської України охоплює Харківську, Сумську, північ Донецької та Луганської областей. На схід від гетьманщини, на кордоні з Московією розпростерлися незаймані землі. Колись ті землі належали Чернігово-Сіверському князівству, були гарно залюднені та обжиті, але в XIII ст. зазнали спустошливих наскоків ординців. Від 30-х рр. XVII ст. сюди потяглися валки українських переселенців, які залишали благодатні рідні місця після невдалих повстань, війни, визиску чужинців. Царський уряд, зацікавлений у залюдненні порубіжних земель, всіляко заохочував переселення українців, покладаючи на них справу захисту московських кордонів від руйнівних ударів зі степу.

У 1654 році на городищі, де зливалися річки Лопань і Харків, було засновано Харків. Майже в цей період історію заснування мали й такі міста, як Салтів, Мерефа, Охтирка, Балаклія, Ізюм, Валки та багато інших. Одночасно з містами закладалися села. У них зазвичай оселялися невеликі групи переселенців з різних земель України. Оскільки поселення, що виникли, були звільнені від податків, то й називалися вони за давньою українською традицією слободами. Звідси походить і назва цілого краю - Слобідська Україна, або Слобожанщина.

Історією заснування сіл Валківщини займалися небагато науковців. Найбільш відомі є Іван Лисенко, який є автором Валківської енциклопедії, краєзнавці – Микола Железняк, Тамара Поліщук, Сергій Піонтковський. Історією села Олександрівка займався мешканець села Іван Леус, який створив власний архів і передав його при відкритті шкільного музею в 2004 році та Сергій Піонтковський, який друкує свої дослідження у групі «Валківська старовина з Тетяною Лабазовою». При створенні цього дослідження були використані матеріали шкільного музею села Олександрівка, «Валківської енциклопедії» І. Лисенка та краєзнавчі дослідження С. Піонковського. Дослідження охоплює хронологічні рамки з початку заснування села 1850 року та до сьогодення. Завданням роботи є проведення топонімічних досліджень зміни назв вулиць села Олександрівка та узагальнення знань про реальну історичну спадщину Валківщини.

Першу згадку про село Олександрівка можна знайти в ревізії Валківського повіту 1850 року (ДАХО, Ф-31, оп.141, спр.316). «Сельцо Александровка, помещика статскаго советника Петра Андреевича Базилевскаго». Імовірно, що поміщик Петро Базилевський назвав так це поселення на честь свого сина Олександра і в усіх подальших офіційних документах вказувалася саме ця назва. Що стосується назви Базилевщини, то вона залишилася неофіційною, народною.

Започаткував династію Петро Базилевський (1810-1861), який відзначався великою жорстокістю по відношенню до своїх кріпаків: карав селян різками, ганяв босими по колючках, примушував бігати в чоботах з насипаними туди цвяхами. Не витримавши знущань, дворові селяни у 1861 році вбили Базилевського. У 1861 році після ліквідації кріпосного права було організоване Олександрівське сільське товариство, яке увійшло до складу Сніжківської волості, створеної на базі колишніх власницьких сіл та хуторів. Згідно переліку населених пунктів Харківської губернії за даними 1864 року в колишньому власницькому хуторі Олександрівську 20 дворів і 92 мешканця. Також там вказано, що при ньому діють два заводи – винокурний, на якому виробляли пиво і овечий (сукновальня для переробки вовни), які належали Базилевському.

По адміністративно-територіальному устрою Олександрівка майже завжди належала до Сніжківської волості, самостійною вона ніколи не була, про що свідчать записи у «Списку волостей 1921 року». Під час столипінської реформи Олександрівка почала суттєво розширюватися за рахунок нових селян-землевласників, що приходили з сусідніх сіл і не тільки. Хоча, можливо, хтось із більш заможних прийшов і раніше. Поруч з нею з'явилося кілька хуторів. На червень 1921 року – це Липова Балка, Савина Балка і Савранка Ново-Олександрівка та Макарова Балка. До весни 1920 року Олександрівська громада підпорядковувалася Благодатненській сільраді Гряківської волості. На початок 1921 року в Олександрівській сільраді було 132 двори і 834 жителя, що мали у власності 848 десятин землі. У період з 07.03.1923 по 05.01.1925 р.р. Олександрівська сільрада перебувала в складі Микола-Комишуватського району, після чого повернулася у Валківський. Згідно перепису 1926 року в Олександрівці проживало 203 мешканця в 33 дворах. Всього ж по сільраді було 181 двір, 1012 мешканців.

Одночасно почалося заселення хутора Макарово, який був продовженням хутора Олександрівка. Поселенцями цього хутора були мешканці села Коломак. Поступово ці два хутори об'єдналися в слободу, яку пізніше назвали село Олександрівка. В цій слободі побудували два вітряних млини по переробці зерна на муку. Поступово слобода збільшувалася за рахунок збільшення і поділу сімей та нових поселенців. Одночасно почалося заселення дрібних хуторів, розкиданих на своїх наділах, які складалися з декількох хатин. Вони засновувалися на землях поміщиці Задонської та поміщика Базилевського. Перший хутір, який називався Савранка, почав заселятися в 1906-1908 роках жителями сіл Благодатне та мешканцями села Грякове Полтавської Губернії, а також жителями села Благодатне. Це були землі поміщиці Задонської, які простяглися від села Благодатне до слободи Сидоренково. Селяни отримали наділи землі по одній десятині. Більшість – на пагорбах, де будували свої будинки. Спочатку землі потрібно було брати в оренду, а згодом викупати. В цій місцевості був ставок і дубовий ліс близько 5-8 десятин. Крім дуба, там росла черемуха, ліщина, калина, і тому це урочище назвали Калиновий Яр. Коли почалося заселення, селяни почали вирубувати дерева на будівництво. Тоді поміщиця Задонська цей ліс повністю вирубала і розпродала, лишилися одні пеньки, які згодом мешканці хутора

корчували для опалення. Поступово цей хутір виростав за рахунок будівництва промислових підприємств: Леус Є.Г. придбав олійницю для переробки соняшнику, М'якушка Е. побудував вітряний млин для переробки зерна, а Бондарь М.Г. побудував цегляний завод для виробництва цегли. Чисельність родин у селі збільшувалася, що привело до потреби землі, яку брали в оренду. При змозі родини прикупували землю, бо у селян була можливість. Жителі розширювали свої господарства, збільшували поголів'я тварин, мали продукти харчування і фураж. У цьому хуторі почали закладати садки з фруктовими деревами. Також з'явилися луки для випасу скотинки (цілині землі ярів і схилів). З перших шести дворів село виросло у 1929 до 27 заможних господарств. У 1923 році село пережило голод. У 1931 році створено артіль «Об'єднання», яка 1932 року стала окремою бригадою колгоспу «Нове життя». У 1933 році більшість селян Савранки було переселено до Благодатного та інших сусідніх сіл.

Поряд з цим хутором почав засновуватися хутір Совина з мешканців села Гряково Полтавської губернії та жителів села Сніжків, які почали забудовувати хутір компактно. В центрі хутора викопали ставок своїми силами, насипали греблю, почали висаджувати сади, збудували вітряний млин для переробки зерна. Поступово хутір почав розбудовуватися і налічував 27 дворів до початку колективізації та розкуркулювання.

Одночасно з цим дрібними хуторами в 1910 році почалося заселення земель поміщика Базилевського малоземельними селянами з села Сніжків та села Гонтів Яр, які отримали пільгові наділи землі в розмірі однієї десятини і назвали свій хутір Липова Балка. Хутір розростався, збільшувалась кількість нових поселенців. І поступово хутір виріс до 37 заможних господарств. Але з початку 1930-х, коли держава почала наступ на заможне селянство, частина з них була вислана до Сибіру, а на базі їхніх господарств було утворено артіль «Вільний шлях». У 1932 році ця артіль стала окремою бригадою майдану колгоспу «Нове життя» У 1939 році, після постанови уряду про ліквідацію хуторів, жителі Липової Балки були переселені в Олександрівку та інші сусідні села.

В серпні 1967 році на посаду голови колгоспу було призначено Буряка Івана Семеновича. Після призначення Буряк І.С. взявся за будівництво капітальних тваринницьких, господарських і культурно-побутових споруд. За три роки були побудовані: тракторна бригада, їдальня, гараж на 20 місць, склад запчастин та погріб для продуктів харчування. З 1970 року розпочалося будівництво зерноскладу на 500000 тон, складу міндобрив і ядохімікатів на 500 тон, току з покриттям та твердою поверхнею, майстерні з установкою різних деревообробних станків, пункту технічного обслуговування тракторів, ангару для зберігання сільськогосподарської техніки, бойні, пункту штучного запліднення тварин, літнього табору для доїння корів та утримання свиней, трьох корівників на 400 головомісць, двох артскважин, будинку для поштового відділення і АТС на 55 телефонних номерів, бані, дитячий садок; оформлена документація по газифікації села і розпочато будівництво доріг з твердим покриттям. У 1990 роках було збудовано фельдшерсько-акушерський пункт, зерносклад і зерносховище, пункт по переробці зерна на комбікорм. Розпочато будівництво торгівельного центру,

адміністративного приміщення та в 1993 році був закладений фундамент школи, яка урочисто була відкрита в 2002 році. До 1994 році було здано в експлуатацію 80 житлових будинків. Найперші будинки з'явилися на вулицях Центральної та Сонячній. Останні будинки здалися в експлуатацію на вулиці Молодіжній. Залишилися недобудованими з 1990-х років будинки на вулиці Трудовій.

В 1967 році була прийнята постанова Ради Міністрів УРСР №656 «Про поштовий зв'язок в сільській місцевості». Саме з цього періоду стала потреба у присвоєнні вулицям назв. До цього періоду існували назви «Клименківщина» (сучасна назва вулиці «Нова»), бо на вулиці жила не одна родина Клименко. Сучасну Трудову вулицю раніше називали «Макарово», бо на тій вулиці проживали люди, переселені з Макарової балки. Сучасну Сонячну вулицю називали «Долиною», Центральну - «Греція». «Гайтура» - це місцевість, яка знаходиться за селом, на яру і місцеві жителі випасали там свійську худобу. Тлумачення більшості назв, нажаль, місцеві жителі не пояснили.

Змінювати назви об'єктів топоніміки в селі Олександрівка почали у 2015 році, коли було прийнято Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Із його появою виникла необхідність не тільки прибирати пам'ятники радянським діячам і радянську символіку, але й перейменовувати провулки, вулиці, райони та населені пункти. Керуючись розпорядженням Олександрівської сільської ради № 35 від 07.12.2015 року «Про перейменування об'єктів топоніміки населених пунктів Олександрівської сільської ради» були перейменовані проспект Леніна на вулицю Центральну та вулицю Жовтнева на вулицю Трудову. Зміна назв топонімів, пов'язаних із росією, з початком повномасштабного вторгнення стала одним із проявів спротиву українського народу. Підписаний президентом у квітні 2023-го закон про «деколонізацію» топонімів закріпив цю політику на нормативно-правовому рівні та зробив цю процедуру обов'язковою. Декомунізація в Україні — процес позбавлення від наслідків комуністичної ідеології, що розпочався в часи розпаду СРСР та стихійно активізувався під час лєнінопаду в період майдану. Рішенням Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області XXXIII сесією VIII скликання № 1005 від 23 лютого 2023 року «Про перейменування об'єкту топоніміки в селі Олександрівка Олександрівського старостинського округу Валківської міської територіальної громади перейменувати вулицю Гагаріна на вулицю Сонячна.

Проаналізувавши назви вулиць села Олександрівка (до 2016 року) можна згрупувати їх за етимологією:

- Назви, пов'язані з іменами відомих людей: проспект Леніна, вулиця Гагаріна;
- Назви, пов'язані з історією країни: вулиця Жовтнева, вулиця Миру, вулиця Перемоги;
- Назви пов'язані з соціальною діяльністю: вулиця Молодіжна, вулиця Нова.

Назви вулиць села Олександрівка (після 2016 року) згруповані за етимологією:

- Назви, пов'язані з історією країни: вулиця Миру, вулиця Перемоги;
- Назви пов'язані з соціальною діяльністю: вулиця Молодіжна, вулиця Нова;
- Назви, пов'язані з природними об'єктами: вулиця Сонячна;
- Назви, пов'язані з господарською діяльністю: вулиця Трудова;
- Назва вказує на особливості розташування: вулиця Центрова.

Діаграми назви вулиць села Олександрівка за етимологією до і після 2016 року. З діаграми видно, що під час перейменування вулиць зникли назви, пов'язані з іменами відомих людей і з'явилися назви, пов'язані з природними об'єктами, з господарською діяльністю, з особливістю розташування. Можна зробити висновок, що назви вулиць села Олександрівка мають типову топонімічну модель:

- головна вулиця, проспект Леніна, названа іменем відомого революційного діяча;
- ближче до центру села - вулиці з назвами, що відображають історію (вулиця Миру, Перемоги, Жовтнева);
- Новобудови – вулиці Нова, Молодіжна.

Карти – цінне джерело топонімічної інформації. На карті зібрані топоніми різних часів з історії села Олександрівка, що дає можливість зробити порівняльний аналіз карт різного часу видання, прослідкувати зміни географічних назв об'єктів, їх зв'язок з історичними подіями у країні.

Зібраний матеріал при опрацюванні оформлений у вигляді карток стандартного бібліографічного стандарту – 125x75 мм. Кожна назва зафіксована на окремій картці. У правому верхньому кутку вміщені відомості, які забезпечують географічну прив'язку; посередині картки – власне назва у супроводі терміна; справа знизу – прізвище та ініціали збирача, рік збору інформації. На звороті картки вміщені дані про походження назви. Всі топоніми села Олександрівка зібрані в короткий словник топонімічних термінів.

У ході дослідницької роботи було з'ясовано, що топоніми рідного краю є важливим джерелом знань про його історію, культуру та особливості заселення та цінним джерелом пізнання минулого. Назви населених пунктів і місцевостей зберігають пам'ять про минуле, походження людей, природні умови та історичні події. Назви населених пунктів, урочищ і регіонів не є випадковими: вони відображають особливості заселення території, соціальні відносини, природні умови, а також імена людей, які відіграли важливу роль у формуванні місцевих громад.

У процесі роботи було досліджено походження та значення топонімів **Олександрівка**, **Базилевщина**. Аналіз показав, що назви **Олександрівка** та **Базилевщина** мають антропонімічне походження, тобто виникли від особових імен, прізвищ, родових назв. Це свідчить про поширену в минулому практику називати поселення за іменами засновників, землевласників або перших поселенців, що дає змогу простежити історію приватного землеволодіння та соціальної структури населення та культурних традицій мешканців регіону. Дослідження топонімів дозволило встановити, що географічні назви виконують не лише орієнтаційну функцію, а й є своєрідними «живими пам'ятками історії». Вони

зберігають відомості про минулі покоління, допомагають відтворити історичні процеси та сприяють глибшому розумінню розвитку рідного краю.

Також проаналізували зміни назв вулиць в селі Олександрівка пов'язану з деколонізацією, яка спрямована на усунення назв, нав'язаних радянською владою, та на відновлення історичних і культурно значущих назв, які відображають національну пам'ять і самобутність українського суспільства.

Отже, вивчення топонімів має важливе пізнавальне значення. Воно формує інтерес до історії своєї місцевості, сприяє розвитку дослідницьких навичок, виховує повагу до культурної спадщини та усвідомлення власної приналежності до історії України.

Список використаних джерел:

1. Деколонізація в Україні //Електронний ресурс:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
2. Історія становлення поштової служби Слобожанщини//Електронний ресурс:
[http://www.ukrposhta.com/www/upost_kharkiv.nsf/\(documents\)/5EA91E12E3B7E03FC22576770034BDAA](http://www.ukrposhta.com/www/upost_kharkiv.nsf/(documents)/5EA91E12E3B7E03FC22576770034BDAA)
3. Лисенко І. Валківська енциклопедія. Енциклопедичне видання.-К.:Рада, 2000.- 400с.: 49бл..
4. Лисенко І. Валківська енциклопедія. Том 2 Енциклопедичне видання.-К.:Рада, 2008.- 205с.: 49бл..
5. Леус І.П. Історія села Олександрівка // архів автора
6. Піонтковський С. Історія села Олександрівка // архів автора

ПРОСПЕКТ ГЕРОЇВ ХАРКОВА

Макогон Михайло, учень 8 класу Комунального закладу «Улянівська гімназія»

Богодухівської міської ради Харківської області,

Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Керівник – **Астапова Тетяна Миколаївна**, керівник гуртків – методист

Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Міський простір є важливим носієм історичної пам'яті суспільства. Назви вулиць, архітектура та функціональне призначення районів відображають політичні, соціальні та культурні процеси. Однією з ключових транспортних артерій Харкова є проспект Героїв Харкова, історія якого охоплює кілька етапів перейменувань і перебудов. Дослідження його трансформацій дозволяє простежити розвиток міста та формування локальної ідентичності громади.

Проспект Героїв Харкова – найдовша вулиця в Харкові, довжиною понад 18 км. Бере початок з центру міста від майдану Конституції та закінчується після перетину з окружною автодорогою (біля Дробицького яру). Уздовж Проспекту Героїв Харкова розташовано житлові масиви Нові Будинки, ХТЗ, Рогань та Горизонт. Безліч великих підприємств міста побудовано вздовж проспекту, який за радянської доби часто називався «алея гігантів» [4, с. 153].

Своєю назвою проспект зобов'язаний героям, захисникам Харківщини під час повномасштабної російсько-української війни.

Колишня назва проспекту – це стара дорога на Москву, вздовж якої вулиця і забудовувалася. Вулиця спочатку являла собою дорогу на Москву, що виникла одразу ж при будівництві Харківської фортеці. Дорога починалася від московської проїзної вежі та йшла до дерев'яного мосту через річку Харків. Наприкінці XVII століття за рікою перебувала застава від чуми. Забудова початку сучасної вулиці, розташованої на Подолі на захід від річки, йшла протягом XVII – XVIII ст. У 1830-1840 роки XVIII ст. почалося заселення східного берега річки – Захаркова. Московська вулиця проходила в низинній частині міста біля річки. З плином часу проспект подовжувався, займаючи територію спочатку старої московської дороги (XVII – сер. XIX ст.), а потім Чугуївської дороги, яка пізніше стала Чугуївським шосе (сер. XIX ст. – сер. XX ст., у 1936 р. пролягала від кагатів Харнарпіта – сьогодні це в районі вул. Харківських дивізій, ці склади займають торгові організації, починаючи від супермаркету «Клас» на московському проспекті – до плиткового комбінату).

У 1845 році в будівлі біля Харківського мосту на східному березі річки була відкрита Перша харківська чоловіча гімназія (будинок № 26). У 1851 році почав роботу механічний завод Едельберга (будинок № 24). 1861 року в районі Кінної площі відкрився чавуноливарний завод Вестберг. У 1871 році було зроблено газове освітлення всієї вулиці. У 1877 році в будівлі на Вознесенській площі розпочалося навчання в реальному училищі.

Протягом свого існування нинішній проспект складався з кількох вулиць, котрі змінювали свої назви. До 1919 року складався з трьох частин: московська вулиця (від Миколаївської площі до моста через річку Харків), старомосковська вулиця (від Харківського мосту до Кінної площі, згодом мала назву вул. Броненосця «Потьомкіна») та Корсиківська вулиця (від Кінної площі до річки Немишлі поблизу чавунно-ливарного заводу Вестберг – за сучасними назвами це від майдану Захисників України до проспекту Льва Ландау). 20 грудня 1919 року Московська вулиця була перейменована у вулицю 1 Травня. 20 вересня 1936 року вул. 1 Травня, Броненосця «Потьомкіна», Корсиковська та Чугуївське шосе були об'єднані в проспект Сталіна [3, с. 76]. Рішенням Міськуправи від 7 вересня 1942 року в час німецької окупації проспект знову розбитий на вул. московська, старомосковська і Корсиківська. Після звільнення повернуто ім'я Сталіна. З листопада 1961 по травень 2022 року проспект мав назву – московський. З 2022 року має свою сучасну назву – Проспект Героїв Харкова [3, с. 79].

Проспект Героїв Харкова перетинає майже все місто із заходу на схід, проходячи через 6 міських районів. Непарний бік проспекту від площі Конституції до Харківського моста належить Київському району. До Салтівського району відноситься сквер БК ХЕМЗ і сама будівля будинку культури, розташована по парній стороні, і всі будівлі по непарній стороні від Харківського мосту до вулиці Енергетичної (район станції метро «Турбоатом» та заводу Турбоатом). До Основ'янського району відноситься парний бік проспекту від площі Конституції до площі Захисників України. Від площі Захисників України до вулиці

Енергетичної будови парної сторони належать до Слобідського району. Територію Немишлянського району проспект перетинає починаючи з вулиці Енергетичної та закінчуючи вулицею Північною (район станції метро «Імені О. Масельського» та заводу ХТЗ). Від вулиці Північної та до виїзду з міста проспект проходить по території Індустріального району.

На початку ХХ століття в районі Кінної площі було побудовано ряд кам'яних споруд. У 1903 році споруджено харківський Народний дім. Народний дім мав два зали і бібліотеку. У 1910 році побудовано невеликий стадіон, на якому в 1911 році пройшла перша в місті міжнародна футбольна зустріч з англійським клубом, на якій перемогу здобула збірна Харкова. У 1915 році було засновано Харківський електромеханічний завод, побудований на базі евакуйованого з Риги у зв'язку з Першою світовою війною заводу Всесвітньої електричної компанії (ВЕК).

Під час Другої світової війни промислові підприємства, розташовані на проспекті, були евакуйовані. Після закінчення війни почалося відновлення старих заводів та будівництво нових, відновлення мостів та інфраструктури міського електротранспорту. 30 серпня 1943 року було відновлено Харківський міст, 19 серпня 1944 року відбудовано Корсиковський шляхопровід. У 1946 році повністю відновлено турбінний завод, побудовано завод важкого машинобудування «Електроважмаш» та введений в стрій плитковий завод. У листопаді 1947 році почав роботу підшипниковий завод.

23 серпня 1975 року при відкритті першої пускової ділянки Холодногірсько-Заводської лінії Харківського метрополітену на проспекті відкрилася перша станція метро – «московський проспект». Станція розташовується в районі заводу «Турбоатом» і перетину з проспектом 50-річчя срср. 23 серпня 1978 року при відкритті другої пускової ділянки Холодногірсько-Заводської лінії на проспекті відкрилися ще 5 станцій: «Комсомольська» (нині «Палац Спорту» при перетині з проспектом Петра Григоренка), «Армійська» (перетин з вулицею Ощепкова), «Індустріальна» (нині «Імені Масельського», розташована біля Лосєвського шляхопроводу), «Тракторний завод» (перетин з проспектом Архітектора Альошина) та «Індустріальна» (перетин з вулицею Роганською).

Володимир Беляєв у своєму романі «Стара фортеця», написаному в 1959 році, згадував московську вулицю (ділянка проспекту від нинішньої площі Конституції до Харківського моста) також московський проспект згадується в романі Олеся Гончара «Людина та зброя» (1960), удостоєному премії ім. Т.Г. Шевченка (1962).

Проспект Героїв Харкова став однією з головних артерій, що зазнала значних руйнувань під час оборони міста у 2022 році. Бойові дії, артилерійські обстріли та удари рф пошкодили численні житлові будинки та інфраструктуру вздовж цієї магістралі, яка веде до виїздів з міста у східному та північному напрямках, де точилися активні бої.

Найінтенсивніші бої на початку повномасштабного вторгнення точилися на околицях, включаючи виїзди з міста, які сполучаються з проспектом Героїв Харкова, зазнаючи при цьому важких обстрілів. Внаслідок артилерійських та авіаударів російських окупаційних військ постраждала значна кількість житлового

фонду та об'єктів критичної інфраструктури, що розташовані безпосередньо вздовж проспекту.

Отже, історичне значення і важливість цієї теми полягає у вшанування пам'яті, що робить крок у визнання подвигів усіх військових, які героїчно захищали місто. В своїй книжці британський журналіст Люк Гардінг писав [2, с.11], що сучасність сповнена смутку, а майбутнє здавалося зловісно невідомим: «Українці вірять у перемогу. І вони впевнені, що вона прийде. Попри все, Україні вдалося зберегти незалежність. Її громадяни достеменно знають, що їхні вороги виконають настанову національного гімну і «згинуть, як роса на сонці».

Список використаних джерел:

1. Андреева Г.К., Голіков В.П., Гриньов Є.О. та ін. Харків. Книга для туристів. Харків: Прапор, 1984. 259 с.
2. Гардінг Люк. Вторгнення. За лаштунками кривавої війни Росії та боротьби України за виживання. Харків: Видавництво Vivat. 2023 352 с.
3. Дяченко І. Вулиці та площі Харкова. Харків: Прапор, 1977. 272 с.
4. Лейбфрейд О.Ю., Полякова Ю. Харків. Від фортеці до столиці: Нотатки про старе місто. Харків: Фоліо, 2004. 335 с.
5. Ярмиш А.Н., Посохов С.І., Епштейн А.І. та ін. Історія міста Харкова у ХХ ст. Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004. 686 с.

ПОХОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК НАЗВИ ЗВЯГЕЛЬ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ІДЕНТИЧНІСТЬ

Мархалюк Дмитро, вихованець гуртка «Географічне краєзнавство»

Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, учень 10-А класу Комунального закладу «Харківський ліцей № 108 Харківської міської ради»

Керівник: **Мархалюк Наталія Петрівна**, керівник гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Стародавній Звягель, саме так називалося місто до інкорпорації земель лівобережної України до складу російської імперії наприкінці XVIII століття. Хіба може залишити байдужим ця давня милозвучна назва. Стародавнє місто, як поважного віку людина, у кожного своє обличчя, своя неповторність, своя доля. Приклад цього - унікальне місто Звягель (історична назва сучасного Звягель, колишній Новоград-Волинський) — одне з найдавніших міст Правобережної України, яке має багатовікову історію, пов'язану з розвитком давньоруських князівств, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, російської імперії та сучасної України. Його назва не лише відображає топонімічну традицію краю, а й є живим свідченням історичної пам'яті місцевої спільноти та культури. У цій роботі ми проаналізуємо походження назви, її зміну в різні епохи, а також значення цих змін для колективної ідентичності. [1]

Звягель вперше згадується в «Галицько-Волинському літописі» під 1256 роком як місто Возвягель (Vosviahel) — укріплене поселення у Болохівській землі на березі р. Случ. Це один із компонентів тодішньої політичної мапи Південно-

Західної Русі, що існувало на перехресті торговельних шляхів та було важливою складовою оборонної системи краю. Саме ці літописні згадки стали підставою для визначення дати першої письмової згадки про місто. [1]

У *«Галицько-Волинському літописі»* місто згадується приблизно так:

“...возвягель... піддано і спалено князем Данилом...”

(13-те століття — літописна згадка про події 1256–1257 років). [1]

Це не «дослівна» цитата з оригінального тексту літопису (адже серед джерел у сучасному доступі прямого цитування немає), але всі наукові джерела одностайні: місто Возвягель зафіксовано саме в цьому джерелі як давньоруська топонімічна одиниця. [1]

Археологічні дослідження підтверджують, що літописна згадка про знищення Возвягеля не була вигаданою. На території стародавнього городища знайдено рештки обгорілих будівель і численні речові пам'ятки, датовані XIII ст., що свідчать про пожежу, яку часто пов'язують із літописною згадкою про «спалення князем Данилом Руським». Після того як у 1257 році жителі Звягеля відмовилися визнати владу князя Данила Романовича (Данила Галицького), він спалив місто і поділив його мешканців між своїм братом Васильком Романовичем і своїми синами. На старе місце спаленого городища мешканці не повернулися і почалася літописна сторінка історії міста. Місце під нове городище, з якого почався Звягель, жителі вибрали безпомилково, адже не мали вони не географічних карт, ні геодезичних приладів, та все ж обрали цю найзручнішу позицію, що відкривало великі політичні, стратегічні та торговельні можливості, даючи змогу Звягелю взяти впевнений старт у майбутнє. [2]

Назва «Звягель» походить від давньоруського топоніма Возвягель / Взвягель / Звяголь — форми, що зафіксовані в середньовічних джерелах і місцевій традиції. Найбільш імовірно, вона пов'язана з фонетичним коренем, що описує певні природні чи соціальні явища: звук, галас, дзвін. Ці корені мають паралелі з іншими давньоруськими назвами (наприклад, Переславль, Ярославль). [3]

Про походження назви Звягель існує декілька легенд. За однією із них через місто, що розляглося по обидва береги глибоководної судноплавної, на той час річки Случ, регулярно курсували судна. Щоб попередити команду судна, що пропливало повз місто про небезпеку (на Случі було багато порогів та скель), мешканці вночі били в дзвони. Від слів дзвонити, дзвін, зв'язати і пішла назва Звягель - саме цю легенду вміщено в міському гербі, що містить зображення золотого дзвона.

За іншою легендою - територія, на якій розташоване місто, та його околиці була багата на болотяні руди, з яких місцеві жителі плавили залізо і займалися ковальською справою. Дзвін ковальських молотів і дав назву місту.

Третю легенду пов'язують з ім'ям коваля Звягеля. Багато століть тому, як стверджує переказ, де нині місто, стояла невелика кузня, в якій чоловік на ім'я Звягель виготовляв зброю. Поступово на місці кузні виросло поселення, яке і назвали на честь того коваля.

Не зайвим буде згадати і ту поширену версію про походження назви міста, що пов'язане з далекою Індією - ця версія належить досліднику, автору книжки

Санскрит - Василю Кобилюку. Він гадав, що слово Звягель на санскриті означає торжество сонця і складається воно з двох слів звя-свято святий, божий. Гель – сонце. Назва міста Звягель на думку Кобилюка стала своєрідною історичною метрикою величі про українців.

У наведених легендах домінує єдина міфологема дзвін, звяга, звягель, яка в оповідях обросла історично побутовими деталями. Народне тлумачення назви в усіх деталях цілком вписується в модель та про неймування на Житомирщині. Символічно, що при відновленні середньовічної фортеці 1989 році на її стінах було встановлено дзвін, як символ міста, тож слід констатувати, що незважаючи на широке розмаїття легенд і припущень, щодо походження назви Звягель остаточної відповіді досі не знайдено. [3]

Хоча пряма літописна етимологія не збереглася, більшість дослідників сходяться на тому, що назва містить давньослов'янські елементи, пов'язані із семантичними значеннями звуку або руху.

Назва Звягель змінювалася відповідно до політичних реалій та адміністративних реформ у Східній Європі.

Після занепаду Київської Русі й навал монголо-татар Звягель (чи Возвягель) увійшов до складу Великого князівства Литовського. У XV–XVI століттях він закріплюється як місто Звягель у межах Литовсько-Руського князівства, а потім — у Речі Посполитій. [1]

В цей період місто не зазнало радикальних змін у власному найменуванні: воно лишається близьким до середньовічного мотиву — Звягель/Звяголь — із різними фонетичними варіантами через польські, литовські та руські впливи. [4]

В середині XIV століття Звягелем володіли Василь і Андрій Семиновичі, величаючи себе князями Звягельськими. У 1519 році король польський, він же великий князь литовський Зігізмунд I, подарував місто князю Костянтину Островському, з дозволом побудувати в ньому замок-фортецю. Після Люблінської унії в 1569 року Звягель разом з іншими населеними пунктами правобережжя потрапив під владу шляхетської Польщі увійшовши до складу Луцького повіту волинського воєводства. В 1793 року за наказом Катерини II, у складі ново-приєднаних українських земель до російської імперії були утворені Братиславська та Переяславська губернії, до яких увійшли землі Волинського та північної частини Київського воєводств. У червні 1795 року Ізяславську губернію перейменовують у Волинську, а 5 липня виходить указ Катерини II про перейменування міста Звягеля у Новоград-Волинський і призначення його губернським центром, але стати губернським містом йому так і не судилося.

Ця назва протрималася понад 200 років, лишаючись офіційною від кінця XVIII ст. до 2022 року.

Після здобуття незалежності України дискусії про відновлення історичної назви Звягель періодично виникали серед краєзнавців і активістів, але набрали особливої ваги під час хвилі декомунізації та дерусифікації 2022 року. [2]

16 листопада 2022 року Верховна Рада України офіційно повернула місту його історичну назву Звягель, а також перейменувала район на Звягельський. Це

стало не лише адміністративним актом, а символічним кроком у відновленні історичної справедливості та збереженні культурної спадщини. [5]

Назва «Звягель» — це не просто географічний топонім. Вона:

- є містком між минулим і сучасністю: від перших літописних згадок XIII ст. до сьогодні;
- відображає культурну ідентичність громади, яка усвідомлює свою давню історію;
- має символічне значення для державної пам'яті, зокрема у контексті деокупації та національного відродження.

Повернення історичної назви стало виразом прагнення громади зберегти власну ідентичність, ґрунтовану на глибоких історичних коренях.

У 1823-25 роках Новоград-Волинський став одним із центрів декабристського руху, тут розміщувався штат польської артилерійської бригади першої армії, в якій служили брати Андрій і Петро Борисови. Разом із уродженцями міста польським революціонером Юліаном Люблінським вони стали засновниками товариства об'єднаних слов'ян, яке 1825 року злилося з південним товариством декабристів. В 1846 році відвідав Новоград-Волинський Тарас Григорович Шевченко, якій увічнив мальовничі картини поліського краю у повісті «Варнак», але найбільшою гордістю міста є те, що саме тут, на берегах річки Случ 25 лютого 1871 року народилася славна дочка українського народу Леся Українка [2].

Історія назви Звягель — це не лише зміна символічного слова на карті, а відображення складних історичних процесів Східної Європи: від середньовічної Русі до сучасної незалежної України. Назва, згадана в літописах XIII століття, пройшла через епохи, пережила руйнування, трансформації і повернулася до свого первісного звучання як історична справедливість та культурний маркер.

Список використаних джерел:

1. Галицько-Волинський літопис. — Текст літопису XIII ст. — Київ: Наукова думка, 1989. — С. 124–127. Перша письмова згадка про місто Возвягель (1256–1257). (Включає опис військових подій, спалення поселення князем Данилом.)
2. Археологічні дослідження городища Звягель (XII–XIII ст.) // Інформаційний портал Новоград-Волинської міської ради. — Режим доступу: https://info.nvrada.gov.ua/czikave-pro-zvyagel-4?utm_source=chatgpt.com (Матеріальні свідчення існування укріпленого поселення та слідів пожежі. Підтверджує літописні дані, допомагає реконструювати планування міста.)
3. Про походження літописної назви Звягель // Zvyagel.com.ua. — Режим доступу: https://zvyagel.com.ua/news/13629-pro-pohodzhennya-litopusnoyi-nazvu-mista-vozvyagl-vozvyagol.html?utm_source=chatgpt.com (Науковий аналіз етимології топоніма, фонетичних і семантичних особливостей назви. Розглядаються версії походження та історичні трансформації.)
4. Zviahel. — Режим доступу: <https://www.gpedia.com/en/Zviahel>
5. Про перейменування міста Новоград-Волинський на Звягель. Постанова Верховної Ради України від 16.11.2022 р. № 2460-IX. — Київ, 2022. — Режим доступу: https://ukranews.com/en/news/895475-rada-renames-novohrad-volynskiyi-to-zviahel?utm_source=chatgpt.com (Офіційне рішення про повернення історичної назви Звягель та перейменування району. Підтверджує сучасне відновлення топоніма.)

НАЗВИ ВУЛИЦЬ СЕЛА ТЕРНОВА НОВОПОКРОВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ЧУГУЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Меденцев Даніїл, учень 11-А Комунального закладу «Тернівський ліцей»
Новопокровської селищної ради Чугуївського району Харківської області
Керівник: **Храмцова Катерина Володимирівна**, вчитель інформатики
Комунального закладу «Тернівський ліцей» Новопокровської селищної ради
Чугуївського району Харківської області

Село Тернова знаходиться на території Введенської селищної ради Чугуївського району Харківської області, на відстані близько 20 км від обласного центру м. Харкова.

Село розкинулося на лівому березі річки Уди, куди впадає річка Роганка.

Вище по течії, з заходу, примикає село Лизогубівка Харківського району, нижче за течією, зі сходу, примикає селище Введенка Чугуївського району, на протилежному березі, з півдня знаходиться – село Зауддя, а з півночі – село Зелений Колодязь, які входять до складу Введенської селищної ради.

Розповідають, що з сивої давнини місцевість, де розташоване село, була вкрита листяним лісом та сосновим бором, а між ними простягалась широка долина з повноводними річками, глибокими озерами, густим чагарником та галявинами, вкритими терновими кущами. Навесні долина вкривалась пахучими квітами, а восени – смачними сизуватими плодами – терном, які подобались першим поселенцям, і вони назвали його Тернова.

Пізніше на місці тернових галявин з'явилися вишневі садки, запашні яблуні, духмяні сливи, але завжди в народі живе легенда про загадкові кущі терену, що дав нашому мальовничому селу таку чарівну назву. І в народних піснях, які лунають на святах у селі: «Цвіте терен, цвіте рясно, та й цвіт опадає.....!» - відчувається відлуння минулого...

Люди почали заселяти територію сучасної Харківщини в період первіснообщинного ладу, в пізній кам'яний вік (більше 42 тис. років тому). З давніх часів люди надавали перевагу поселятися на берегах річок, а також біля лісу та луку. Місце, де розташована Тернова, було ідеальним для осілого життя.

У ХІХ столітті наші предки були військовими поселенцями. З різних російських губерній їх пересилили на Україну нести військову службу. За неї вони отримували не платно, а користувались земельними ділянками, що належали царській казні. Поселенці були поділені на сотні. Кожна сотня жила окремо. Територія села Тернова була поділена на 5 сотень, які налічували по декілька сільських вулиць. Розподіл села зберігся до 50-х років ХХ століття.

Назви вулиць з'явилися на початку в 1955-1956 роках, по рішенню виконкому Тернівської сільської ради. В ці ж роки була проведена нумерація будинків та установ.

Прошло багато років, як з'явилися нові вулиці, але мешканці села свято бережуть свої історичні традиції. Поряд з сучасними назвами вулиць існують і

давні - сотні. І зараз, іноді, на питання, де ми мешкаємо, люди називають не вулицю, а спочатку сотню, а потім уточнюють, називаючи вулицю.

До складу 1 сотні входять вулиці: Центральна (Радянська) №176-361, Миру (Островська), Шкільна (Котовського), Дружби (Артема), Світлий (Калиніна), провулок Світлий (провулок Калиніна).

До складу 2 сотні - вулиці Затишна (Суворова), Клубна, Світлий (Калиніна) №2-12, провулки Клубний, Річний, Спортивний.

До складу 3 сотні – входять вулиці Піщана (Мічуріна), Річна, (Короленко), провулки Піщана (Мічуріна) та Тараса Шевченко (Короленко).

До складу 4 сотні – входять вулиці Центральна (Радянська) №1-175, Лугова, Іллі Рєпіна (Чехова), Щаслива (Лермонтова), 2-га Лісна, Фестивальна, Польова, Зелена, Свободи, Чугуївська, Лісна, Залізнична, провулки Центральний (Радянський), Свободи, Іллі Рєпіна (Чехова).

До складу 5 сотні – село Зауддя.

В народі існує назва «6 сотня» - це сільський цвинтар.

Існує й інший поділ території села на райони: «Поселок», «Мохнач», «Центр», «Мост», «Пески», «Хуторок», «Горожи», «Головинка», «Моргунова горка», «Рубіж».

До району «Поселок» входять вулиці Лісна, Чугуївська, Залізнична; до району «Мохнач» - вулиці Привокзальна, провулки Чугуївський та Залізничний; до району «Центр» - вся вулиця Радянська; до району «Мост» - частина домів вулиць Короленко і Річна, які знаходяться неподалік моста через річку Роганка; до району «Головинка» - частина вулиці Затишна (Суворова), на якій знаходиться озерце «Белешчево»; до району «Пески» - вулиця Піщана (Мічуріна); до району «Хуторок» - провулок Клубний; до району «Горожа» - вулиці Щаслива (Лермонтова) та Свободи; до району «Моргунова горка» - сосновий бір, який межує з вулицями Центральна (Радянська) і Затишна (Суворова); до району «Рубіж» входить вулиця Рубіжна, яка є кордоном між Чугуївським та Харківським районами.

Назви районів села відповідають назвам їх місцезнаходження, так наприклад: район «Мохнач» - це територія залізничної станції Мохнач.

Дуже цікава назва району «Пески». Ще до революції, коли були пани і селяни, за вільнодумство і прагнення до волі, селян виганяли з чорноземних земель і поселяли на землі пісочного ґрунту. Люди поселилися біля соснового бору на галявинах, де переселенці будували маленькі землянки, - так називалися перші будівлі. Надлишки піску і послужили виникненню слова «Пески». Цей районі ще називають «третя сотня», це теперішні вулиця і провулок Мічуріна.

Район «Горожа» називали, тому що на великому колгоспному полі почали городити горожи, завдяки яким виникли вулиці Щаслива (Лермонтова) та Свободи.

В період розвитку незалежної України, з 1998 по теперішній час поширюється забудова вільних земель. Так з'явилися вулиці: Кожедуба, Франка, Молодіжна, Богдана Хмельницького, Слобожанська, Будівників та інші.

Історія назви вулиць зв'язана з історією села. Кожна вулиця це частинка історії, його сучасне та минуле, тут минає дитинство майже кожної людини села, діти роблять свої перші кроки, вперше плачуть, усміхаються, радіють, почуваються щасливими. Кожна людина є невід'ємною частиною своєї вулиці, села.

В середині 50-х років ХХ століття формуються офіційні назви вулиць села.

Перевагою в назвах вулиць стають імена видатних діячів: Дружби (Артема), Шкільна (Котовського), Світла (Калініна), Затишна (Суворова), Кожедуб; видатних поетів та письменників – М. Лермонтова, М. Островського, А. Чехова, І. Франка; видатного вченого Мічуріна.

Іноді мешканці давали назву вулицям, залежно від того де вони знаходились, і що там було розташовано. Так, наприклад, вулиці Лісна і 2-га Лісна проходить вздовж лісу, провулок Спортивний – це околиця навколо шкільного спортивного майданчику.

Провулок Клубний та вулиця Клубна – це територія де був розташований місцевий клуб. (Зараз це храм Іоанна Богуслава).

Вулиця, що розташована вздовж річки Роганка, має назву Річна.

Чарівні луги, що розташовані за вулицею, дали назву Луговій.

Вулиця Залізнична - поряд з залізничною станцією «Мохнач».

Вулиця Чугуївська одержала свою назву від напрямку автошляху до міста Чугуїв. На сьогодні в селі 31 вулиця та 12 провулків. Центральна вулиця – починається з Чугуївської та переходить в Центральну (Радянська) на якій розташовано: Амбулаторія, Адмінбудівля, Тернівський ліцей, Укрпошта, Торгові павільйони, та 361 приватний будинок.

Мешканці села приділяють велику увагу благоустрою своїх домівок, подвір'їв, вулиць. З кожним роком сучасний стан вулиць покращується.

Починаючи з 2015 року враховуючи пропозиції топонімічної комісії з упорядкування найменування вулиці, розташованої та території на території села Тернова та відповідно до вимог Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» та на виконання листа Харківської області державної адміністрації від 18.09.2015р. №01-39/6895 та на виконання листа Чугуївської районної державної адміністрації від 23.10.2015р. 02-35/3791 та ЗУ «Про місцеве самоврядування» селищна рада вирішили, та були перейменовані вулиці та провулки на такі:

Вулиця Радянська - Центральну, провулок Радянський – провулок Центральний, вулиця Островського – Миру, провулок Островського – провулок Миру, вулиця Котовського - Шкільну, провулок Котовського – Шкільний, вулиця Калініна – Світлу, провулок Калініна - Світлий, вулиця 1 Травня – вулиця - Садова, вулиця Короленка – Тараса Шевченка, вулиця Лермонтова - Щасливу, вулиця Мічуріна – Піщану, вулиця Сурова – Затишну, вулиця Чехова – Іллі Рєпіна, провулок Короленка – Тараса Шевченка, провулок Лермонтова – Щасливий, провулок Мічуріна – Піщаний, провулок Чехова – Іллі Рєпіна.

В зв'язку з подіями, що відбуваються у країні протягом 2014 – 2025 рр, зміна географічних назв в аспекті їхньої декомунізації всі вулиці нашого села були перейменовані, на назви які обрали самі жителі. Це є надзвичайно актуальним завданням для нашої країни.

Список використаних джерел

1. Витяг з рішення від 20 листопада 2015 р. «»Про перейменування вулиць, провулків.
2. Витяг з рішення від 16 травня 2024 р. «»Про перейменування вулиць та провулків в населених пунктах Новопокровської селищної територіальної громади Чугуївського району Харківської області

ЕВОЛЮЦІЯ НАЗВИ: ВІД НІМЕЦЬКОЇ ТА ДВОРЯНСЬКОЇ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ

Нечипоренко Юлія, учениця 9-Б класу Люботинського ліцею № 2 Люботинської міської ради Харківської області

Керівник: **Манько Оксана Віталіївна**, вчитель географії Люботинського ліцею № 2 Люботинської міської ради Харківської області

Топоніміка як галузь мовознавства та історії відіграє важливу роль у формуванні колективної пам'яті народу. Назви вулиць, площ, міст і сіл відображають політичні процеси, культурні орієнтири та ідеологічні пріоритети суспільства. Особливо яскраво це проявляється в періоди історичних зламів, коли відбувається переосмислення минулого та перегляд символічного простору.

Одним із показових прикладів таких процесів є історія вулиці Пушкінської в місті Харкові, яка у 2024 році була перейменована на вулицю Григорія Сковороди в межах загальноукраїнського курсу на деколонізацію та дерусифікацію.

Вулиця, відома нині як вулиця Григорія Сковороди, виникла на початку ХІХ століття. Спочатку вона мала назву Німецька, що пояснювалося проживанням у цьому районі німецьких колоністів і ремісників. Це була одна з центральних і престижних вулиць Харкова, де розміщувалися житлові будинки, крамниці, освітні заклади.

Наприкінці ХІХ століття, в умовах активної русифікації українських міст у складі Російської імперії, відбулося масове перейменування топонімів на честь російських діячів культури. У 1899 році, з нагоди сторіччя від дня народження Олександра Пушкіна, Німецьку вулицю було перейменовано на Пушкінську. Це рішення мало не стільки культурний, скільки ідеологічний характер, адже Пушкін у тогочасному дискурсі розглядався як символ «великої російської культури». Назва Пушкінська зберігалася понад 120 років, пройшовши періоди Російської імперії, СРСР та незалежної України.

У радянську добу Пушкінська залишалася однією з центральних вулиць міста. На ній розміщувалися адміністративні будівлі, навчальні заклади, театри, бібліотеки. Назва не підлягала сумніву, оскільки радянська ідеологія активно підтримувала культ російських класиків як «спільної культурної спадщини».

Після 1991 року Україна почала поступово переглядати радянську спадщину в топоніміці. Проте в Харкові, як і в багатьох інших містах сходу України, цей

процес відбувався повільно. Пушкінська тривалий час не входила до переліку об'єктів для перейменування, оскільки Пушкіна вважали «аполітичним класиком».

Ситуація кардинально змінилася після подій 2014 року та особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. У суспільстві посилюється розуміння того, що російська культура була і залишається інструментом імперської політики.

Питання перейменування Пушкінської стало особливо актуальним після масованих ракетних обстрілів Харкова, зокрема центральної частини міста. Вулиця зазнала руйнувань, загинули мирні мешканці.

У цьому контексті назва, пов'язана з російською культурною традицією, почала сприйматися як неприйнятна і морально непридатна. Перейменування стало актом символічного спротиву агресору та відмови від колоніального спадку.

26 січня 2024 року Харківська міська рада ухвалила рішення перейменувати Пушкінську на вулицю Григорія Сковороди.

Григорій Сковорода — видатний український філософ, поет, педагог XVIII століття, життя і діяльність якого тісно пов'язані зі Слобожанщиною. Він викладав у Харківському колегіумі, багато мандрував цими землями, пропагував ідеї свободи, самопізнання та духовної незалежності.

На відміну від імперських символів, Григорій Савич Сковорода уособлює:

- українську інтелектуальну традицію;
- європейський гуманізм;
- цінність особистої свободи.

Таким чином, нова назва не просто замінює одну постать іншою, а змінює саму систему координат культурної пам'яті.

Перейменування Пушкінської стало частиною ширшого процесу деколонізації, у межах якого в Харкові було змінено понад 60 назв вулиць, провулків і площ. На мою думку, це не є «стиранням історії», а її переосмисленням з української перспективи. Таким чином, топонімічна політика виконує важливу виховну функцію:

- формує національну ідентичність;
- впливає на світогляд молоді;
- сприяє звільненню від нав'язаних імперських наративів.

Вулиця Пушкінська (сучасна назва — вулиця Григорія Сковороди) є не лише важливим топонімічним об'єктом, а й цінним осередком історико-архітектурної спадщини Харкова. Протягом XIX–XX століть тут сформувався унікальний міський простір, у якому поєдналися різні стилі, напрями та функції забудови.

Архітектурне обличчя вулиці відображає етапи розвитку міста: від губернського центру Російської імперії до великого індустріального та культурного осередку України. Саме тому ця вулиця стала своєрідним «музеєм під відкритим небом», де кожна будівля несе історичну й символічну інформацію. Загалом, на вулиці Григорія Сковороди розміщено більше 20 пам'яток архітектури.

Однією з найвідоміших пам'яток є Харківська хоральна синагога, збудована у 1913 році за проектом архітектора Якова Гевірца. Вона вирізняється поєднанням романського, готичного та мавританського стилів і є однією з найбільших синагог у Східній Європі. Ця споруда свідчить про багатонаціональний характер Харкова та високий рівень розвитку архітектури початку ХХ століття.

По вул. Григорія Сковороди, 77 розташований головний корпус Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. У минулому - будівля Комерційного училища, побудована у 1893 році у стилі неоренесансу. Закритий конкурс для складання проекту будівлі комерційного училища оголосило 1889 року Харківське купецьке товариство, що було зацікавлене в підготовці кваліфікованих робітників. Найкращим було визнано проєкт молодого тоді архітектора О. М. Бекетова. Це була його перша будівля, побудована у Харкові.

На вулиці під номером 80 знаходиться історичний прибутковий будинок купця Компанчика, де у ХХ столітті працював відомий український ортопед М. І. Ситенко. Ця будівля є частиною культурної спадщини міста та представлена у всеукраїнських каталогах пам'яток як зразок житлової архітектури кінця ХІХ — початку ХХ ст. Нині тут розташовується Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка НАМНУ.

У міжвоєнний період на вулиці були побудовані експериментальні житлові споруди в стилі авангардної архітектури та конструктивізму. Одним із прикладів є будинок на Пушкінській 40, один із перших модульних житлових будинків у СРСР, побудований у 1933 році, який поєднує технічні інновації та художню виразність фасаду.

На вулиці та в її безпосередній близькості зберігалися численні будівлі ХІХ — початку ХХ ст., що належали купецьким та міщанським родинам. Так, один із таких маєтків (побудований у стилі еклектики з необарочними елементами) зберігав сліди панування західноєвропейських архітектурних впливів і свідчив про заможність харківських купців того часу. Під час обстрілів 2024 року ця будівля по вул. Григорія Сковороди, 19 зазнала значних пошкоджень, що підкреслює актуальні проблеми збереження історичної спадщини в умовах війни.

Таким чином, архітектурні пам'ятки вулиці формують цілісний історико-культурний простір, який значно підсилює символічне значення її перейменування. Якщо раніше назва Пушкінська підкреслювала приналежність до російського культурного поля, то сучасна назва — вулиця Григорія Сковороди — гармонійно поєднується з реальним змістом цього простору, адже він уособлює українську історію, багатокультурність і прагнення до духовної свободи.

Отже, топонімічні зміни набувають глибшого сенсу саме в поєднанні з архітектурною спадщиною: назва вулиці стає не просто знаком на мапі, а узагальненим символом історичного розвитку міста та національної пам'яті. Вони свідчать про прагнення суспільства самостійно визначати свої символи, героїв і цінності.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Д. *Історія України*. Підручник, 9-е видання – К.: Академія, 2023.-560 с.
2. Горбик В. О. *Історична топоніміка України*. – К.: Наукова думка, 2015.

3. Котляр М. Ф., Смолій В. А. *Україна в історії та культурі*. – К.: Либідь, 2016
4. Лабінська Г. Топоніміка України. Навчально-методичний посібник. Львів, 2020. – 60 с.
5. Сосса Р. І. *Назви міст і сіл України: історико-топонімічний словник*. – К.: Либідь, 2005.
6. Харківська міська рада. Рішення про перейменування вулиць та об'єктів топоніміки м. Харкова від 26.01.2024 р.
7. Укрінформ. У Харкові перейменували вулицю Пушкінську та ще 64 об'єкти. – 2024.
8. Суспільне Харків. Матеріали про архітектурні пам'ятки вулиці Григорія Сковороди. – 2023–2024.
9. Енциклопедія сучасної України. Статті «Григорій Сковорода», «Харків». – К., 2010–2022.
10. Історія Харкова в документах і матеріалах / За ред. Ю. Шевельова. – Харків: Фоліо, 2014.
11. Пам'ятки архітектури та містобудування України. Харківська область. – К.: Техніка, 2007.

ТОПОНІМИ МОЄЇ МАЛЕНЬКОЇ БАТЬКІВЩИНИ

Овсянников Андрій, учень Комунального закладу освіти
«Троїцький ліцей Олексіївської сільської ради»

Керівник: **Ніверчук Олена Юрїївна**, вчитель української мови та літератури
Комунального закладу освіти «Троїцький ліцей Олексіївської сільської ради»

Топоніміку називають мовою або літописом землі. З наукової точки зору топоніміка - це наука, розділ мовознавства, що вивчає топоніми (географічні назви): їхнє походження, значення, розвиток, поширення, правопис та вимову. Вона досліджує назви річок, гір, озер, міст, сіл, вулиць тощо, допомагаючи зрозуміти історію, географію та культуру народу, оскільки назви відображають минулі події та особливості місцевості.

Географія селища Троїцьке. Географічне положення будь-якого населеного пункту визначається його географічними координатами на земній кулі. Моє рідне селище Троїцьке є маленькою часткою суші відомої всьому світу Харківщини, невід'ємної складової незалежної України. Троїцьке засновано у 1932 році (до 2016 року мало назву Більшовик). Площа селища 1,069 км² (3% від загальної площі Харківської області). Географічні координати 49⁰29'06'' північної широти та 36⁰06'42'' східної довготи.

Більша частина рельєфу території Харківщини сформувалася внаслідок діяльності річок, які утворили терасові рівнини. Основними формами рельєфу області є яри, балки, річкові долини. Такі ж форми рельєфу можна спостерігати біля селища Троїцьке. Висота над рівнем моря в районі Троїцького має відмітку 197 м. Через селище проходить балка Мокра Долина. В цілому рельєф громади сприятливий для господарської діяльності. Найбільш природним багатством краю є родючі чорноземні землі, що сприяє розвитку землеробства.

Корисні копалини в Олексіївській громаді представлені паливними ресурсами (горючий газ), хімічною сировиною (кам'яна сіль), будівельні матеріали (пісок, глина).

Клімат Харківської області, а відповідно і мого селища, формується внаслідок взаємодії трьох кліматоутворюючих чинників: сонячної радіації, циркуляції атмосфери та особливостей земної поверхні. Клімат області помірно-континентальний, причому континентальність зростає з північного заходу на південний схід. Середні річні суми опадів по області коливаються від 457 до 568 мм. За річною кількістю опадів Харківщина відноситься до місцевості з достатньою середньорічною вологістю. Але в останні роки спостерігається потепління клімату. На прикладі селища Троїцьке можна підтвердити це явище: протягом червня-вересня 2024 року не було жодного дощу, переважала спекотна погода.

Харківська область розташована в межах Лівобережної лісостепової та степової зон України. Саме наше селище розташоване в степовій зоні, лісів практично немає. Але, незважаючи на зазначене, в громаді є об'єкти природно-заповідного фонду. Це Верхньобишкінський заказник – ботанічний заказник місцевого значення, об'єкт природно-заповідного фонду Харківської області. Розташований на південному заході від села Верхній Бишкін Олексіївської громади. Площа 138,8 га. Статус присвоєно згідно з рішенням Харківської обласної ради від 17.11.1009 року з метою збереження природного комплексу в балці з непостійним водотоком (ліва притока Береки). Тут є невеликі байрачні ліси, злаково-різнотравні лучні степи, справжні луки і водно-болотні ценози. Трапляються угруповання ковили Лессінга (Зелена книга України), а також шавлія, поникла шавлія лучна (Червоні списки Харківщини).

Економіка мого селища представлена підприємствами агропромислового комплексу: діють ТОВ «Агро-ЮА», мукомольня, олійниця.

Об'єктами соціальної сфери у Троїцькому є ліцей, де навчаються 120 учнів, дитячий садочок (25 діточок), медичний пункт, будинок культури з бібліотекою.

Найближча залізнична станція – Трійчатє. Відстань від селища до обласного центру 70 км.

Незважаючи на складні умови сьогодення, населення Троїцького працює, активно допомагає Збройним Силам України та мріє про мир у державі.

Історія селища Троїцьке. Перші поселенці на території нашого села з'явилися в 1922 році. На жаль, ми не знаємо, яку назву воно мало.

А в 1929 році мешканці об'єдналися в колгосп, якому дали назву «Бідняк».

Після ліквідації колгоспу в 1932 році на цій же території був створений радгосп під назвою «15-річчя РКК», його першим директором був Більов, після нього Аміров (татарин за національністю), потім Писаренко. В 1933 році радгосп належав до першої Берецької сільської ради, головою якої був в той час Гуторов Іван Петрович. Пізніше він став його директором. Господарство було підпорядковано військовому відомству. Були збудовані великі конферми.

В часи Другої Світової війни створили партизанський загін. Командиром загону став Гуторов Іван Петрович.

Під кінець зими 1942 року при виконанні бойового завдання Іван Петрович був схоплений фашистами та розстріляний.

Село було малонаселеним, але до того ж 17 лютого теж відбулися трагічні події: німці вигнали дорослих чоловіків (близько 20 осіб) та розстріляли їх з автоматів. А жінок та дітей вигнали з села в напрямку Кегичівки (зараз має назву Берестин)

Після визволення села у вересні 1943 року вцілілі мешканці повернулися і почали налагоджувати нове життя. Вцілили деякі конюшні, склади в центрі, а також на II відділенні.

Після закінчення війни, коли повернулися з фронту чоловіки, в тяжких умовах почалося відродження землеробства і тваринництва, нове будівництво.

Заново організованому радгоспу дали нову назву «Більшовик». В нього вже ввійшло чотири відділення: Єфремівка, Семенівка, Новоберецьке та II відділення. Радгосп налічував біля 10 тис.га орної землі. Основні галузі господарювання-вирощування зернових та технічних культур, свинарство та молочне скотарство.

Почалося велике будівництво: будували великі тваринні комплекси, гаражі, майстерні, зробили кілька ставків, завели птахівництво, тепличне господарство. Потрібно було багато робочих рук. Тому почали велике житлове будівництво. У селище почало переселятися багато людей с навколишніх сіл, особливо з села Охоче, а село Ростиня повністю переселилося в Більшовик.

Нові назви вулиць. У зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України та з метою викорінення з простору України проросійської / комуністичної та іншої символіки, невідповідності назви вимогам Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та необхідності приведення назви селища Більшовик у відповідність вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного 128 (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», Олексіївською сільською радою розпочата процедура розгляду питання щодо перейменування селища. На підставі постанови Верховної Ради України від 19.05.2016 № 1377-19 селище Більшовик перейменоване в селище Троїцьке. Чому Троїцьке? Адже воно складається з 3-х частин, рознесених один від одного на 2 і 3 км. Від цього й утворилася назва.

Керуючись Законом про декомунізацію, було перейменовано деякі вулиці нашого селища. Головою сільської ради було організовано збори місцевих жителів, запропоновано декілька варіантів назв, проведено голосування і спільно прийнято рішення змінити назви вулиць. Так вулиця Гуторова перейменована на **Центральну**(I відділення), бо вона знаходиться в центрі, де розташований будинок культури, магазини, старастинський округ, тобто уся соціальна сфера.

Комсомольська на **Широку** (I відділення), бо ця вулиця є найширшою і найдовшою в селищі.

Гагаріна на **Щасливу**(I відділення). Мешканцям цієї вулиці захотілося бути найщасливішими.

Миру на **Сонячну**(I відділення). Ця назва символізує світле майбутнє або просто гарне місце, орієнтовані на сонце та його позитивний вплив.

Первомайська на *Харківську* (с. Новоберецьке), бо більшість мешканців цієї вулиці працює у Харкові, дуже полюбують це місто і запропонували дати таку назву, щоб мати часточку цього незламного міста у своєму селі.

Комсомольська на *Слобожанську* (с. Новоберецьке). Щоб увічнити пам'ять про Слобожанщину як історичну частину України. Мешканці цієї вулиці як справжні патріоти виявили одностайне бажання перейменувати її саме так.

Список використаних джерел

1. Бабишин С. Д. Топоніміка в школі/ С. Д. Бабишин – К., Радянська школа, 1968. – 127 с.
2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Д. І. Багалій. – Х.: Основа, 1990. – 256 с.
3. Географічний атлас: «Моя мала Батьківщина». – К.: ТОВ «Видавництво «Мапа», 2003 – 20 с.
4. Історія рідного краю (Харківщинознавство). Ч.1 , Ч.2 : навч. Посібник / Б. П. Зайцев [та ін.]. – Х.: Східно-регіон. Центр гуманіт.-освітніх ініціатив, 2001-2002.
5. Ярещенко А.П. Під чаром рідної землі: Посібник з українознавства.- К.: ТОВ «ШАНС», 2008-344 с.
6. Харьковская область. Природа и хозяйство. Материалы Харьковского отдела Географического общества Украины. Изд-во Харьк. гос. университета им. А.М.Горького. Харьков. – 1971. – 248 с.
7. Документи архіву краєзнавчого музею м. Первомайський

Інтернет ресурси

8. Інформаційний ресурс Законодавство України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1377-19>
9. Інформаційний ресурс Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ru.wikipedia.org>
10. Інформаційний ресурс Академія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.academia.edu/13959002/>

ТОПОНІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ВАЛКІВЩИНИ, ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ У НАЗВАХ ВУЛИЦЬ СЕЛИЩА КОВ'ЯГИ

Паймаш Роман, учень 8 класу Ков'язького ліцею Валківської міської ради
Богодухівського району Харківської області

Керівник: **Котляр Наталія Олексіївна**, вчитель англійської мови Ков'язького ліцею
Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області;
керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Центру туризму, краєзнавства та екскурсій
учнівської молоді Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області

Знання історії рідного краю є тим місточком, що єднає минулі покоління з прийдешнім, давнину із сучасністю. Немає в людини місця, дорожчого за рідну землю. Любити свій край - це, серед іншого, означає: вивчати його історію, мову рідного народу, його культуру, звичаї і традиції. Людину здавна цікавило питання походження географічних назв і, перш за все, назв своєї місцевості. У багатьох географічних об'єктів є власні назви. Географічні назви нерідко допомагають пояснити особливості історичного минулого тієї чи іншої території, її природи, господарства, населення та його етнічних особливостей. Помітний слід в

українській топоніміці залишила по собі козацька доба. Козаки, прагнучи волі, шукали вільні землі, а саме «дикі поля» і поселялися там, даючи назву новим населеним пунктам, вулицям. Село, вулиця – наш дім, наше коріння і доля.

Кожна людина повинна знати історію своєї вулиці, селища, міста або хутора, зокрема, засновників, рік утворення. Окремі назви взагалі не потрапили на сторінки історичних джерел. Тому, деякі матеріали ми знайшли, спілкуючись із старожилами. Без минулого не може бути майбутнього. На прикладі давніх назв поселень, ми можемо прослідкувати не лише певні особливості словотвору в процесі історичного розвитку мови, але й окремі етапи історичного розвитку народу, які відображено в цих назвах. Тому досить важливим є з'ясувати походження топонімів на території Валківщини і рідного селища Ков'яги.

Слобідський край починається з Валок. Валки – одне з найдавніших міст Слобідської України.

Метою роботи є проаналізувати особливості походження назв сіл, селищ, а також вулиць, провулків у селищі Ков'яги Богодухівського району Харківської області.

Мета передбачає вирішення **таких завдань**:

- 1) проаналізувати наявний тип класифікації назв населених пунктів, що змінили назву;
- 2) дізнатися, як утворено назву поселення, що покладено в основу;
- 4) розглянути перейменування вулиць, провулків у селищі Ков'яги.

Об'єктом дослідження є назви населених пунктів, вулиць Валківщини Богодухівського району Харківської області.

Предметом дослідження – є походження, значення і написання власних географічних назв населених пунктів і вулиць обраного нами регіону. **Актуальність теми** – дослідження, зумовлене необхідністю поглибити знання про специфіку українських топонімів на Валківщині і селищі Ков'яги.

Життя людини тісно пов'язане з різноманітними місцями, які позначаються за допомогою особливих слів - географічних назв, або топонімів. Правильно пояснити ту чи іншу назву, розкрити її смислове значення і походження – означає отримати важливу інформацію про минуле свого краю: його природні умови, економіку, етнічний склад населення, історичні події тощо. Щоб одержати таку поглиблену інформацію, не можна обійтися без однієї з спеціальних історичних дисциплін – топоніміки. Топоніми несуть інформацію про особливості виникнення населених пунктів, про їхніх мешканців, про фізико - географічні та геолого-кліматичні умови місцевості, на території якої ці поселення розташовані, про специфіку культурних і політичних зв'язків між сусідніми й віддаленими країнами, і отже, є важливими джерелами історії, географії, народознавства.

Частина назв - це свідчення історичних подій, прикмети суспільного життя нашого народу, виробництва, торгівлі, побуту. Географічні назви нерідко допомагають пояснити особливості історичного минулого тієї чи іншої території, її природи, господарства населення та його етнічних особливостей. Це назви, в основі яких – найменування особливостей рельєфу, назви річок, рослин, тварин.

Через назву можна довідатися, що приваблювало поселенців, що для них було найважливіше при виборі місця поселення.

Безліч назв наших поселень сягають віддалених часів. Багато легенд і переказів своєрідно пояснюють непояснюване – і в цьому їхня цінність – це пам'ятки народні. Залишили в назвах поселень пам'ять про себе народи, які переходили через нашу землю або жили на ній певний час.

З перших кроків цивілізації людина намагалася поселитися там, де є вода і називала оточуючі її місця. Наявність води – найважливіша умова при виборі місця для поселення. Існує декілька сіл, в основі назви слово *балка*, яке в українській мові означає «степовий яр», «долина», «болото». Багато поселень мають однакові або схожі назви, знаходячись у різній місцевості.

Люди чітко помічають особливості географічних об'єктів, їх специфічність, тому і називають їх, використовуючи метафори. Загальні слова, які належать до таких сфер як анатомічна, господарська, будівнича переходять у сферу географічної термінології, а потім здобувають власне значення.

Іноді назви населених місць – хутора, села, селищ, міст - беруть початок від **антропонімів** – власних імен і прізвищ людей. Назви поселень, утворені від прізвищ у формі множини, свідчили, що першопоселенці - це була велика родина. Це прізвище передавалося з покоління до покоління і згодом закріпилося за багатьма жителями хутора чи села і ставало назвою поселення.

Історичне і географічне походження назв даного регіону

Валківщина знаходиться у західній частині Харківської області Богодухівського району. Богодухівський район утворено 19 липня 2020 року. Адміністративний центр – місто Богодухів. До складу входять п'ять територіальних громад, такі як: Богодухівська, Валківська, Золочівська, Коломацька, Краснокутська. До Валківської територіальної громади належить 19 Старостинських округів. У даній роботі розглянуто 18 населених пункти, 28 вулиць, 6 провулків, 2 тупики і 1 в'їзд.

Перейменування населених пунктів

1. Село **Олександрівка** існує з 1861 року. Засноване поміщиком П.Базилевським і мало першу назву хутір Базилевщина. Пізніше перейменоване на честь його сина Олександра.

2. Село **Перекіп** існує з 1675 року. Засноване на річці Мжа, як укріплений пункт в боротьбі з татарами на місці розкопаного земляного валу, колишнього оборонного рубежу. Перші назви Ішукай, Новий Перекіп. Назва походить від земляного валу – укріплення, через яке проходив бідonosний Муравський шлях

3. Село **Сніжків** існує з 1737 року. Перша назва села була Сніжків Кут, існувала до 1907, а потім перейменоване на Сніжків. Село виникло в період масового переселення українських козаків і селян Правобережної України. Слобода знаходилась неподалік Морозового яру, густо порослого деревами, у якому навіть влітку іноді залишався сніг і було прохолодно. Звідси і походить назва села.

4. Село **Дорофіївка** існує з 1907 року. Перша назва Більцеве походить від прізвища козака Білець.

5. **Село Огульці** існує з 1642 року. Це була слобода, де козаки мали свої земельні наділи. Існує декілька версій щодо назви села. Перша із них полягає в тому, що була перша назва Угульці від слова «кут» (рос. угол), бо розташоване у кутку. Інша версія, що селяни випалювали дерев'яне вугілля (рос. уголь). І третя версія, що назва походить від річки Огулець.

6. **Село Заміське** з'явилося у 1700 році й раніше називалося «Економічна Слобідка». Село засноване козаками, які шукали тут вільних земель «за містом», так і виникла назва Заміське. Існує припущення, що Петро I проїжджаючи через поселення, сказав, на глинистий ґрунт: «Земля тут, немов заміс».

7. **Село Благодатне** засноване у 1918 році. Свою назву отримало завдяки мальовничій місцевості. Спочатку, у 1861 році, це був невеличкий хутір Кир'яківщина, де проживали поміщики Кир'якови.

8. **Село Баранове** засноване в 1750 році. Село складається з 2 частин. Відомо, що у 1864р. тут був хутір Манжеліїв. Сучасну назву село має від поселенця на прізвище Баран. Спочатку село виникло на місці, де ставок Кудрине (назва за першим поселенцем - Кудря). Коли побудували залізницю, люди почали селитися ближче до залізниці.

9. **Село Золочівське** існує з XVIII століття. Перша назва села Жидове, бо його заснував жид, єврей – шинкар, який дав назву селу. За часи радянської влади село було перейменоване на честь більшовика - партизана.

10. **Смт. Старий Мерчик** існує з 1665 року, знаходиться на обох берегах річки Мокрий Мерчик. Спочатку мало назву Всесвятське, бо тут була збудована церква Всіх святих у 1708 – 1710 році на березі річки. Село пізніше розділилося на села Старий Мерчик, Добропілля і Новий Мерчик. Назва села походить від назви річки Мокрий Мерчик. У 1938 році пройшла зміна статусу на смт – селище міського типу.

11. **Село Литвинівка** існує з 1700 року. Спочатку був хутір Сосновий Ріг. Пізніше, у XIX ст. родина Литвинів (від вихідців із колишнього князівства Литовського) заснує тут хутір Литвинівський.

12. **Село Пасічне** існує з 1695 року. Перша назва села - Прачі. У 1960 році перейменоване на Пасічне.

13. **Село Піски** існує з XVIII ст. Інша назва - Чернецьке. Вдова полковника Рубана подарувала Піски харківському Покровському монастирю, і тут надовго осіли ченці, які збудували церкву.

14. **Село Данильчин Кут** засноване у 1804 році. Перша назва села була Колядин. Сучасна назва села походить від прізвища Данильченко.

15. **Село Кузьмівка** засноване у 1864 році валківськими переселенцями у верхів'ї річки Мжа. Перша назва села була Росівка від слова росяно.

16. **Село Гвоздьове** існує з 1860 року. Перша його назва була Чернецький хутір. Спочатку на цій території жили монахи. Сучасна назва пішла від імені поміщика Гвоздьова, якому належали землі хуторян.

17. **Село Шелудькове** існує також з 1650 року. Назва села походить від прізвища першого поселенця Шолудя. До 1917 року назва була Вишньокалеників.

18. Село Соснівка засноване у 1912 році як Семенівка. У 1924 році перейменували у Соснівку. Але існує ще одна версія щодо походження назви села. Соснівку іноді місцеві жителі називають Самійлівка, від прізвища поміщика, що тут жив.

Жоден дослідник досі не встановив точної дати заснування Ков'яг. Відомо лише, що з давніх часів Дикого поля, з героїчної козацької доби починається сучасний родовід ков'язців. За кілька століть козацька слобода змінилася, розбудувалася – була царським селом, селом з прилеглими хуторами, селищем міського типу – та в ХХІ столітті стала селищем Ков'яги Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.

З 2024 року відбувся основний етап дерусифікації топонімів у Ков'язькому старостинському окрузі. У рамках цього процесу було перейменовано вулиці та провулки, тупики та в'їзди у селищі Ков'яги

Таблиця 1

№п/	Назва вулиць, провулків, тупиків до змін	Сучасна назва
1	Площа Жовтнева	Слобожанська
2	Леніна В.	Халимонівська
3	Ватутіна М.	Планетівська
4	Генерала Соломатіна	Стадіонна
5	Горького М.	Грушева
6	Енгельса Ф.	Яркова
7	Калініна М.	Селянська
8	Ковпака С.	Березівська
9	Колгоспна	Заповідна
10	Комарова	Дружби
11	Комсомольська	Вишнева
12	Короленко В.	Мирна
13	Косіора С.	Героїв Чорнобиля
14	Котовського Г.	Трохимівська
15	Кутузова М.	Квітуча
16	Лермонтова М.	Лесі Українки
17	Маяковського В.	Широка
18	Мічуріна І.	Серпантинна
19	Нахімова П.	Весняна
20	Петровського Г.	Журавлівська
21	Постишева П.	Долинна
22	Пушкіна О.	Станційна
23	Радгоспна	Північна
24	Суворова О.	Ясенєва
25	Фрунзе М.	Сонячна
26	Чапаєва В.	Затишна
27	Чехова А.	Медова
28	Щорса М.	Сенівська
	ПРОВУЛОК	
29	Котовського Г.	Трохимівський
30	Леніна В.	Центральний
31	Лермонтова М.	Лесі Українки

32	Маяковського В.	Широкий
33	Пушкіна О.	Станційний
34	Суворова О.	Ясеневий
	ТУПИК	
35	Лермонтова М.	Лесі Українки
36	Маяковського В.	Широкий
37	В'ІЗД Суворова О.	Ясеневий

Список використаних джерел

1. Альбовский Е. Валки. Украинный город Московского государства. Державний архів Харківської області. Харків: СП «Фомко»1993 С.16 – 33.
- 2.Гаман В.П. Валківські верби: Земляцькі етюди.– К.: Укр. письменник, Вир, 1996. –367с.
3. Ганзій В.А. Залізнична станція Ков'яги. Історико – краєзнавче видання. Харків, 2006. 72 с.
4. Ганзій В.А., Иерей Репко В.В. Свято – Рождество – Богородичный храм поселка Ковяги: Историко – православное издание. Харьков: «Федорко», 2011. 196 с.
5. Губський П.В. Старий Мерчик. Харків, РВП «Оригінал» 1992. 55с.
6. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», затверджений наказом ДП «УкрНДНЦ» від 22 червня 2015 р. № 61.
- 7.Кудрик С., Кудрик А. Высокое поле. Харьков, 2015. 568с.
- 8.Краєзнавчі шляхи Слобожанщини (ХІ випуск). Харків, 2018.С.15,17. Харківська область. Державна адміністрація Департаменту науки і освіти.
9. Лисенко І. Валківська енциклопедія. Енциклопедичне видання. Київ.Рада, т.1,2000. 400 с.
10. Минко В. П. Вибрані твори в двох томах. Том перший: Повісті, спогади, портрети. Передм. Вакуленко Д. – К.: Дніпро,1981. –495 с.
11. Історія міст і сіл, УРСР. Харківська область. Київ, 1967. С.298 – 310. С 15, 17.
12. Поліщук Т. Гайдамацький Яр // Сільські новини.18 серпня 2018р,24 серпня 2018 р,11 серпня 2018р,1 вересня 2018р.
13. Скотар І.Ф . Валківська старовина. Харків: РВП «Оригінал», 1993. С. 9 – 18.
14. Старовинні міста Харківщини. Державний архів Харківської області. Харків,Філія «Експерт» СП «Інарт» 1992. С. 4,7.
15. Баранове // Сільські новини. 20лютого 2021.
16. Благодатне // Сільські новини. 31 липня 2021.
17. Велика Губщина // Сільські новини. 17 липня 2021.
18. Гонтів Яр // Сільські новини. 13 березня 2021.
19. Мельникове // Сільські новини. 03 квітня 2021.
20. Олександрівка // Сільські новини. 13 лютого 2021.
- 21.Сніжків // Сільські новини. 29 травня 2021.
- 22.Старі Валки // Сільські новини. 24 липня 2021.
- 23.Черемушна // Сільські новини.27 лютого 2021.
24. Шарівка // Сільські новини.22 травня 2021.

ВУЛИЦЯ ДЖЕРЕЛЬНА

Перепелиця Злата, вихованка гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник: **Логачова Надія Валентинівна**, методист, керівник гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області.

*«У тебе, вода, немає ні смаку, ні кольору, ні запаху,
тебе неможливо описати, тобою насолоджуються,
не відаючи, що ти таке. Ти найбільше багатство в світі»
Антуан де Сент-Екзюпері*

Вода має ключове значення у створенні і підтримці життя на Землі, в формуванні клімату і погоди. Є найважливішою речовиною для всіх живих істот на планеті Земля. Люди споконвіку мріяли про дві речі: довго жити і при цьому бути здоровими. Як відомо, тіло людини на 70%, а мізки на 90% складаються з води. Звідки людина поповнює запаси своєї води? Основні джерела надходження її в організм людини – напої та їжа. Як встановлено вченими, вода - це не просто H₂O, а найважливіша форма живої свідомості, яка на фізичному, енергетичному і духовному рівнях володіє унікальними властивостями. По суті, ми є мислячою водою.

Якщо подивитися на людське немовля, то можна помітити, що воно наповнене водою як налите яблучко, і тому сповнене радості, здоров'я і краси. Старі люди виглядають як висушені, зморщені, зневоднені та хворі істоти. Таким чином, з віком відбувається зневоднення організму: вода покидає його і з нею спливає здоров'я, ясність розуму і бадьорість.

Саме вода виводить з організму токсини і продукти окислення, тому для здоров'я дуже важливо якість тієї води, яку ми п'ємо. Недарма Л.Пастер казав: «90% своїх хвороб ми випиваємо разом з водою».

Пам'ятайте:

1. Дослідники підраховали, що за все життя людина випиває майже залізничну цистерну води. 2-2,5 літри води – це та кількість рідини, яку кожного дня ми повинні отримувати з їжею і напоями. З них 6-8 склянок – чистої води.

2. Найбільш корисною, для постійного вживання, є сира вода питної якості, в якій оптимально збалансовано вміст природних хімічних елементів і сполук.

3. М'яка вода, в тому числі кип'ячена, жорстка, дистильована і високомінералізована не придатна для постійного вживання, а може використовуватися лише короткочасно, за умови погодження з лікарем.

4. З давніх часів відомо, що 999 хвороб з 1000 пов'язані з якістю питної води. Питна вода, яка не відповідає встановленому стандарту, може сприяти зародженню і розвитку хронічних захворювань внутрішніх органів, прискорювати старіння організму, викликати неприємні відчуття і внутрішній дискомфорт. Неякісна питна вода скорочує тривалість життя від 3 до 7 років.

5. Оптимальна за складом питна вода має такі показники: кальцій і магній – 30 - 50 мг в 1 л води (кальцію повинно бути більше магнію), натрій і калій – до 80 мг, сульфати – до 50 мг, хлориди – до 50 мг, бікарбонати – до 200 мг. Вода

подібного складу може без будь-яких обмежень постійно використовуватися в сирому вигляді за умови її санітарної безпеки.

У Чугуєві в процесі дерусифікації вулиця Чапаєва була перейменована на вулиця Джерельна. Спробую дізнатися чому саме таку назву дали цій вулиці. В Чугуєві дуже багато криниць, але біля вулиці Джерельна їх сконцентровано найбільша кількість – 3. Пропоную вам разом зі мною відвідати ці криниці.

Криниця 1. Джерела – природний вихід на земну поверхню підземних вод. Вони утворилися на дні яру зверху якого проходить вулиця Джерельна. Джерельна вода з екологічно чистого перевіреного джерела практично не потребує очищення: добираючись з надр Землі і проходячи через пісок і гравій, вона піддається майже ідеальному очищенню. Крім того, в джерелі вода постійно тече, тим самим «промиваючи» себе. Ключовий колодязь будується там, де джерельна вода виходить на поверхню землі. Колодязі такого типу економічні.

Протягом років мешканці вулиці Джерельна прибирали сміття біля криниць, чоловіки з лопатами розчищали водні стоки та жолоби, робили зручний підхід до води, направляли струмок води по жолобу, робили лави для відпочинку тощо.

Здавна в Україні до криниць ставилися з благоговінням. Найбільшою шаною користувались джерела: ключі, студенці, криниці, їм приписувалась та ж святість і та ж чудодійна сила, що й дощу. Джерельній воді приписувались різні цілющі властивості. Варто сказати, що небезпідставно.

Мандрівники, чий шлях проходив через криницю, набирали воду у фляжки і залишали біля криниці якусь річ, вірячи, що містична сила дозволить їм благополучно дійти до наступної.

Закохані дівчата згідно з повір'ям з трепетом рахували, скільки секунд буде коливатися вода у відрі з криничною водою, якщо в нього опустити кільце, подароване судженням.

З криничною водою вели довгі бесіди старці, ототожнюючи її з віковою мудрістю. Взагалі, до колодязя та криниці ставилися як до місця, де можна на деякий час відмовитися від мирських турбот, трохи побути наодинці з самим собою.

Інший цікавий звичай полягав у тому, щоб опустити зброю в воду рідної криниці перед війною. Воїни вірили, що меч, опущений у воду, ставав гострішим. А іноді в колодязь або криницю спеціально кидали зброю. Цей жест символізував відмову від подальшого шляху війни. Згодом за цими реліквіями почалося справжнісіньке полювання. Адже, крім мечів, у старих криницях практично завжди знаходять старовинні речі.

Наприклад, під час нападу на село, люди кидали найцінніше в криницю, сподіваючись, що після їм вдасться дістати його назад. Діставати виходило дуже рідко. Зате зараз багато людей створюють суспільства і подорожують у пошуках різних антикварних речей, які очікують знайти на дні колодязів. Речі, що знаходяться там, опиняються в хорошому стані, щоб це не було (зброя, дерев'яні речі, ікони). Якимось чудодійним чином завдяки низькій температурі предмети на дні цих водойм не руйнуються, а лише трохи старіють.

Цікаво, що в давнину в деяких селах будували два колодязі. Один у центрі села використовували часто, для пиття і побутових потреб. Інший будували на відшибі або в лісі. Люди вважали, що істот, що населяють ліс, можна умилостивити, давши їм можливість користуватися чистою, питною водою. До другого колодязя ходили рідко, тільки в тих випадках, коли хто-небудь захворів, і була необхідна допомога «господарів лісу».

Люди вірили, що криниці, колодязі символізують жіноче начало, утробу Великої Матері, душу. Маючи зв'язок з підземним світом, ці водойми нерідко містять чарівні води, що володіють здатністю зцілювати і виконувати бажання. Закритий колодязь – символ невинності. Колодязь, що живиться джерелом, уособлює союз чоловічого і жіночого.

Цілющі і магічні сили криничної води використовувалися і в родинних обрядах. Так, для весільного короваю брали «із семи криниць водицю», щоб життя молодих було щасливе. Обливали молодих водою, переливали дорогу перед ними – теж на щастя.

На весіллях з давніх часів батьки зустрічали молодят чашею з джерельною водою або медовухою, яка символізувала чистоту взаємин молодят силу і здоров'я. Найдавніша медовуха – це мед, розведений в сирій джерельній воді.

Після народження дитини баба – повитуха здійснювала обряд «зливки» над породіллею. Взавши води з криниці до схід сонця, вона обмивала їй руки та промовляла: «Вода, водиця, водиця – Уляниця, ти очищаєш гори, каміння, луги, береги. Омий, очисти душу (ім'я породіллі) од всякого паскудства, од всякої напасті».

Криниця 2. Багато років потому джерела, криниці теж шанувалась серед місцевих жителів. Вона завжди була місцем, де сходились бабусі, щоб розповісти новини, а подорожній міг біля неї вгамувати спрагу і відпочити. Молодь часто призначала тут побачення. Про це розповів нам місцевий житель Філімонов Леонід Іванович, який і тепер мешкає на вулиці Джерельна, неподалік від криниці.

Воду з криниць раніше носили в цеберках на коромислах. Розмовляючи з Філатовим Леонідом Івановичем, який мешкає вже багато років неподалік від криниці по вулиці Джерельна дізналася, що його дід майстрував коромисла, щоб носити воду з криниць.

Він й досі пам'ятає, як дідусь виготовляв ці коромисла: по-перше, знаходив потрібне дерево, краще за все був ясен; по-друге, нарізав колоди; по-третє, запарював понад дві години; по-четверте, зв'язував кінці колоди проволокою. Якщо уважно придивитися, то можна побачити, що на коромислі з однієї сторони зроблено закручений гачок. Це вироблялось для того, щоб діставати воду з криниці коромислом, без мотузки. Зроблені коромисла майстер продавав в місті та й часто відвозив до Харкова.

Бичкова Ганна Іванівна яка проживає на вулиці Джерельна розповіла, що коли вона, ще маленькою дівчинкою дев'яти років, приїхала жити до Чугуєва з батьками, криниці були єдиним джерелом води для їх сім'ї та сусідів, бо тоді ще не було водопроводів у кожній оселі. Дитина часто допомагала батькам, а коли підросла теж ходила по воду з цеберками та коромислом. Це було дуже важко,

тому що води треба було багато наносити, щоб і їсти приготувати, і попрати, і в хаті прибрати. Також Ганна Іванівна розповіла, що криниці частіше всіх чистили віруючі люди з отцем Федором Берженарем.

Криниця 3. Вода – жива речовина. Цьому сприяли відкриття вітчизняних і зарубіжних вчених. Жива вода – це чиста джерельна вода, яка вже пожурчала в потічку, наповнилася сонячною енергією і життям у вигляді бактерій і мікроорганізмів. Жива вода в джерелі, який постійно вирує. Тому в наших криницях тече жива вода. І цю воду спочатку потрібно «приручити», тому що вона вийшла з землі, де є багато злих духів. Наші предки її заговорювали, святили воду за допомогою давньослов'янського божества Орда (від Ор – бог світла, Дана – богиня води).

Природа щороку в сонячних променях в лоні матері Землі готує живу структуровану воду у фруктах, овочах і зелені. Джерела піднімають на поверхню землі правильно приготовлену воду для пиття людини. Саме під живу некип'ячену воду природою створений організм людини. Тільки при вживанні живої води в їжі та напоях людина сповідує філософію життя і має свідомість до похилого віку, має соковите налите тіло, повне здоров'я, бадьорості і ясності розуму. Мертва вода – це кип'ячена вода, без бактерій і зі зміненими властивостями.

Язичницьке обожнення колодязів, трансформувавшись, увійшло і до православної обрядовості. З приходом православ'я копання колодязів та криниць обросло новими віяннями і традиціями. Їх обов'язково освячували, в деякі дні воду з цих водойм брати не дозволялося, а самі колодязі прикрашали іконами або вирізали хрести. Починаючи копати колодязь, робітники обов'язково ходили до церкви, щоб ніякі злі наміри не перейшли на воду, потім прихожани набирають її та несуть додому. Вся ця вода стає святою. Води з джерел впадають в річку Чуговка, далі до Сіверського Донця. В басейні Сіверського Донця більше 3000 річок, одже води наших криниць також поповнюють головну річку нашого міста, яка несе свої води в Дон, потім – в Азовське море.

Щоб більше дізнатися про криниці, ми звернулись до усної народної творчості. Читая казки, прислів'я, загадки, ми зрозуміли, що вода – це жива речовина. Жива вода не в забутому колодязі, не в замуленому водоймі, а в джерелі, яке постійно вирує. Тому що рух – це вічність, життя. Але і вона – ще тільки каркас. Тому люди про воду з криниці вигадали багато прислів'їв та загадок. І скрізь, в самому буденному, загадка вміє щось цікаве підмітити, саме звичне зробити незвичайним, загадковим.

Ось, наприклад: «Вниз сміється, догори – плаче». Розгадка проста: відро в колодязі. Але так тонко підмічено, що порожнє відро йде вниз, поскрипує, як би сміється, а, вгору піднімаючись, воду розпліскує, як ніби плаче. Пропоную декілька загадок.

Я знов хочу напиться!
Дуже смачна водиця!
А звідки дістається?
З глибокої ...
(Криниці).

У землю закопалась
До води добралась.
(Криниця.)

Воно, лягаючи на плечі,
Носило воду нам з криниці,
Потім в один чудовий рік
У будинок провели водопровід.
І ось тепер воно, хлоп'ята,
Лежить в музеї експонатом.
(Коромисло.)

Також знайшла багато прислів'їв про питну воду та криницю з колодязем.

- Одна людина риє криницю – тисяча людей п'ють воду.
- Голкою криницю не викопаш.
- Порожній колодязь росою не наповниться.
- Ми не цінуємо воду до тих пір, поки не висохне криниця.
- Не плюй у колодязь – знадобиться води напитися.
- Колодязь не висох – жага терпима.
- Викопаш колодязь глибоко, буде вода стояти високо.
- Коли спалахне пожежа, пізно копати колодязь.
- Накрив колодязь після того, як у нього звалився.
- Як на дні колодязя риби немає, так в прислів'ях брехні немає.
- Поганий той колодязь, в який доводиться носити воду.
- Де по зорям перший пар (туман) лягає, там копай криницю.

Також криниця оспівана у легендах, піснях, поезії. Ось деякі з пісень: «Ой у полі криниченька», «Глибока криниця», «Розпрягайте, хлопці, коней», «Маруся, раз, два, три калина» та інші.

Воду в криницях та питних джерелах слід перевіряти щорічно, а в деяких випадках якомога частіше. Епідеміологи вимагають тестувати якість колодязної води щороку на наявність нітратів і шкідливих мікроорганізмів, включаючи кишкові палички. Лікарі нагадують, що діти особливо уразливі для хвороб, які можуть передаватися через споживання забрудненої води.

Нітрати, що надходять із стічних вод і добрив – це найбільш поширені речовини, що забруднюють питну воду. Зазвичай кринична вода забруднюється на місцевості, тому власникам приватних ділянок біля криниць та колодязів необхідно постійно контактувати з державними та місцевими експертами в галузі екології та охорони здоров'я, щоб вчасно виявити потенційну загрозу від миш'яку, радону, солі або сільськогосподарських стоків, які можуть потрапити в систему водопостачання.

Вода – один із найбільш істотних природних компонентів великого біологічного кругообігу. Без їжі, але споживаючи воду, людина здатна прожити близько 2 місяців, без води життя триває всього декілька днів. Але крім того, виникають серйозні побоювання, що скоро нам нічого буде пити. За прогнозами

ООН, якщо не вжити заходів, то до середини століття не долік питної води відчуватимуть 7 мільярдів людей. Зараз ця цифра становить 1,5 мільярда.

Особливої ваги заслуговує природна вода, яка включає в себе, крім кисню, різні корисні органічні речовини і певні кількості радіоактивного випромінювання. Більш того, завдяки унікальному хімічному складу природна вода викликає особливі реакції в організмі. Тому берегти і охороняти природну воду – наше першочергове завдання.

Слід обережно вживати воду з колодязів та джерел. Часто така вода містить значні концентрації нітратів, які при постійному вживанні призводять до порушення окисної функції крові, в результаті чого виникає кисневе голодування. Сьогодні будь-яка діяльність людини має бути оцінена з точки зору охорони природи, і кожен з нас особисто відповідальний у всенародній справі охорони навколишнього середовища. Пам'ятайте, що водоносний шар наших криниць знаходиться близько до поверхні землі. Тому слід періодично проводити аналіз води.

Коли почалася війна в багатоповерхових домах, в автоматах з водою не було води, мешканці міста ходили до криниць, кип'ятили воду, пили її, готували їжу, прали, купалися. Так криниці Вулиці Джерельна рятували мешканців Чугуєва. Жителі Чугуєва навіть не перевіряючи склад криничної води і сьогодні ходять по воду в криниці, вважаючи її найкращою ніж хлорована вода з водопровідного крану. Мешканці не завжди могли відповісти на питання «Де знаходиться вулиця Чапаєва», але зараз всі знають де знаходиться вулиця Джерельна.

Список використаних джерел:

1. Вудвуд Л.Ф. Відкривай духовні острови. Українське народознавство. За загальною редакцією професора А.П. Загнітка. – Донецьк: Центр підготовки абітурентів, 1998. – 144 с.
2. Коструба О.М Живиця. К. Навч. книга, 2001.
3. Медюк Ю.Г. Культура і побут населення України. К. 1991.
4. Павлюк С.П., Горинь Г.Й., Кирчева Р.Ф. Українське народознавство. Львів, «Фенікс», 1991.

Список інформантів:

1. Бичкова Ганна Іванівна, 1939 р.н., м. Чугуїв.
2. Філатов Леонід Іванович, 1940 р.н., м. Чугуїв.

ТОПОНІМИ ЧУГУЄВА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА МОВНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ

Півньова Анна, вихованка гуртка «Літературне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області
Керівник: **Сокрут Алла Миколаївна**, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Топоніми міста Чугуєва є важливим джерелом для вивчення історії, культури та мовної еволюції регіону. Ставлення до історико-культурної спадщини є віддзеркалення культури, цивілізованості нації.

Важливу роль у відродженні духовності історичної пам'яті відіграє національна культурна спадщина та її складова – пам'ятки історії та культури.

Актуальність дослідження полягає у вивченні топонімів Чугуєва у контексті збереження культурної та історичної пам'яті регіону. Топоніміка як галузь мовознавства відображає багатовікові процеси формування місцевої ідентичності.

Метою дослідження є аналіз топонімів міста Чугуєва з метою виявлення їхнього культурного, історичного та мовного значення, а також визначення ролі топонімічної системи у збереженні та відображенні культурної спадщини регіону.

Зібраний матеріал розділено на історичні топонімічні об'єкти, які відображають багатий шлях розвитку міста, його військово, культурне та соціальне минуле. Назви цих об'єктів сформувалися під впливом різних історичних епох. Досліджуючи ці матеріали, підготували подорож по місту.

Назва міста Чугуєва має кілька версій походження. За однією з них, вона пов'язана з тюркським словом, що могло означати укріплене місце або сторожевий пункт, що цілком відповідає історичній ролі Чугуєва як прикордонної фортеці у XVII столітті. Інші дослідники вбачають у назві слов'янські корені, що свідчать про давні поселення на цій території.

Мовна специфіка чугуївських топонімів демонструє поєднання української літературної мови з діалектними формами, а також запозичення з інших мов. А це свідчить про багатокультурний характер регіону та історичні контакти між різними народами [1].

Чугуїв – найдавніше місто Харківської області (засновано у 1638 році Яковим Остряницею), один із найвидатніших історичних центрів Слобідської України, батьківщина всесвітньо відомого художника І.Ю.Рєпіна. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878 Чугуїв отримав статус історичного населеного пункту.

Місто має історичні архітектурні пам'ятки. Мешканці шанують історію та увінчують події минулого у граніті, віддають повагу видатним особам. На території міста встановлено близько десяти пам'ятників та пам'ятних знаків, присвячених подіям нашої історії.

Розглядаючи питання про збереження історичних та культурних пам'яток, як ми можемо не торкнутися історії рідного краю.

Рідний Чугуїв... Ми любимо тебе. Але потрібно не любити, а знати його історію.

Сьогодні здійснимо віртуальну подорож рідним містом, ознайомимося з його визначними історичними пам'ятками. Подорожуючи, милуємося чугуївськими краєвидами, а в історичних місцях будемо робити зупинки.

Зупинка 1. Ми живимо у славетному і старовинному місті Харківщини.

Для віруючих людей Чугуїв – місто християнських святинь. З давніх часів він славиться своїми церквами. Це «Покровський Собор», «Соборна Преображенська», дві церкви Миколи Чудотворця і церква Різдва Богородиці.

Свято-Покровський храм – це пам'ятник архітектури, що прикрашає центральну площу Чугуєва. Побудований в першій половині XIX століття за

проектом архітектора В. Стасова у стилі класицизму, цегляний, квадратний у плані, однокупольний.

А церква Свято-Володимирської ікони Божої матері розташована на мальовничих берегах річки Сіверський Донець в с. Кочеток. Багато молодят обирають цей храм для проведення таїнства вінчання не тільки за красивих видів, але й тому, що це місце є благодатним, де колись була явлена ікона Божої матері «Володимирська». Біло-блакитний Храм, видно здалеку, сюди приходив з батьком маленький Ілля Рєпін, також Храм згодом став прототипом церкви у відомій картині І.Ю.Рєпіна «Хресний хід».

Ми любим Чугуїв як місто краси
Його неповторну чарівну природу,
«Бояничів» слухати дзвінки голоси,
Що душам дарують п'янку насолоду.
Тут Рєпін великий шедеври творив,
Вписавши всі барви природи в картини,
Якими Чугуїв він світу відкрив,
Мов зірку нову в небеса України.

(І.Полухович)

Зупинка 2. Як же можна не сказати, що Чугуїв – це батьківщина Іллі Рєпіна (1844-1931). Увічнене місце, де народився майбутній автор картин «Запоріжці пишуть листа турецькому султану», «Бурлаки на Волзі», «Садко», пейзажів рідного Дінця. Є картина галерея, дім-музей І.Рєпіна, розташований в маленькому будинку часів військових поселень, де з 1876 до 1877 років жив Ілля Юхимович з сім'єю. Основна увага в експозиції меморіального музею приділено Чугуївському періоду в житті і творчості І.Ю.Рєпіна. Невеликі змістовні експозиції розповідають про дитячі роки майстра. У самій просторій кімнаті будинку стоїть старовинний і чинний музичний інструмент – фісгармонія. А кинута на диван шаль, і стоїть на дзеркалі флакончик для духів, пудрениця, рукавички свідчать про те, що в будинку знаходилася дружина Віра Олексіївна. Стоїш і уявляєш, що це було не кілька століть, а буквально кілька годин тому.

Уявіть на базі меморіального музею створений історико-культурний заповідник ім. І.Ю.Рєпіна. Кількість туристів, що відвідують це місце становлять 16-20 тисяч на рік.

Зупинка 3 – це парк Слави – одне з найсвятіших місць Чугуєва, яке часто відвідують чугуївці, щоб віддати шану загиблим героям у Другій світовій війні. А як же не згадати, що в цьому парку по центральній алеї знаходяться такі пам'ятники як воїнам-афганцям, чорнобильцям, а їх прикрашає фонтан.

Зупинка 4. Далі йдемо торговельними рядами, які побудовані в 1835 році. Тут продавали бакалію, парфуми, галантерею. П'ять разів на рік проводили ярмарки. Цей топонім походить від рядів лавок і крамниць, розташованих уздовж головної площі. Поява торговельних рядів була зумовлена: зростанням населенням, регулярним проведенням ярмарків і базарів, переходом від тимчасової торгівлі до капітальної забудови.

Також не можемо не згадати про штаб військових поселень. Топонімічна назва «військові штаби» має історико-урбаністичне походження і пов'язана з давньою військовою функцією міста. Ця красива будівля з баштою розташована в Чугуєві з середини XIX століття, коли було зведено для розподілу корпусів військових штабів і поселень Харківської області. Саме місто Чугуїв був центром військової адміністрації Слобідсько-Української губернії. У будівлі була розташована військова друкарня, а згодом штаб виконував функцію військового училища, з якого випустили велику кількість видатних діячів.

Назва «військові штаби» закріпилася за місцевістю, де розміщувалися штабні будівлі військових частин, працювали адміністративні та командні структури гарнізону, формувалася військова управлінська осередок міста.

У наш час назва зберігається як неофіційна або історична, використовується в краєзнавчому контексті, відображається в старих картах, спогадах мешканців, архівних джерелах.

Зупинка 5 – це краєзнавчий музей, який був відкритий в Чугуєві в 1984 році в колишньому офіцерському будинку часів аракчеєвських військових поселень. Колекція відділу налічує близько 10 тисяч одиниць: старовинні меблі, одяг, зброя, нагороди, етнографічні матеріали, археологічні знахідки, документи і фотографії різних років. У музеї діють постійні експозиції, присвячені заснуванню міста, військової історії, етнографії. Вони розкривають сторінки минулого: від стародавнього городища VIII-X століття до сьогодення. Працівники музею ведуть наукову роботу з вивченням і популяризації пам'яток минулого.

Зупинка 6. Чугуїв – військове містечко, як же нам не згадати мікрорайон «Авіатор». Цей топонім сформувався в середині XX століття у зв'язку з функціонуванням військового аеродрому та Чугуївського вищого авіаційного училища льотчиків. Назва закріпилася за житловим масивом, збудованим для льотної і технічної складу, що підтверджує архівними матеріалами Державного архіву Харківської області, картографічними джерелами та краєзнавчими дослідженнями. Саме в цьому військовому містечку жив Кожедуб Іван Микитович – льотчик винищувач. У 1941 році закінчив Чугуївську авіаційну школу льотчиків. Служив у ній інструктором. До кінця війни гвардії майор Кожедуб вчинив 330 бойових вильотів, в 120 повітряних боях збив 62 літаки противника. Почесний громадянин міста Чугуєва. Йому встановлений пам'ятник по вулиці Харківській на будинку – це бюст-виколотка з міді. Постамент облицьований гранітом.

Зупинка 7. Як не згадати і не зупинитися біля Будинку дитячої та юнацької творчості, де ходимо на гуртки, проводимо різноманітні конкурси, виставки.

Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із визначених завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування, бо ми – майбутнє покоління будемо пам'ятати та шанувати своє минуле для того, щоб зберегти культурні пам'ятки.

В Україні діє Державний реєстр нерухомих пам'яток України. Цей документ містить перелік об'єктів культурної спадщини, які офіційно беруться державою під охорону.

Так, в районі площі Соборної є пам'ятка археології «Городище багат шарове скіфського часу, ровенської культури, давньоруського часу», тобто на цій території знайдено та збережено цілих три шари археології, які відносяться до різних історичних періодів розвитку нашого міста. Подібні пам'ятки є в районах Зачуговки, Клугино-Башкирівки, вулиці Карбишева [5].

Доля культурної спадщини Чугуївщини сьогодні залежить від спільних зусиль громадськості і державних установ. Зберегти її для майбутніх поколінь – турбота кожного свідомого громадянина.

Ми повинні пам'ятати, що при правильному підході до культурно-історичних пам'яток, вони можуть стати об'єктом туризму, привертаючи увагу до нашого міста відвідувачів не тільки з населених пунктів, а й інших регіонів.

Місто Чугуїв – це найрідніше місто, де ти народився і живеш, де шануєш пам'ять про героїчне минуле нашого краю.

На прикладах дослідження переконуємося, що можна виділити п'ять основних шляхів для збереження історичних та культурних пам'яток нашого міста: популяризація історико-культурних об'єктів; проведення культурних заходів з метою привернення уваги до історико-культурних об'єктів; ремонт та реставрації пам'ятників; залучення громадян (особливо козацтво) для охорони історичних та культурних пам'яток; розвиток туризму і створення привабливого іміджу міста.

Ми сподіваємося, що всі запропоновані нами заходи допоможуть залучити молодь до вивчення історичного минулого свого народу, усвідомити свої корені, знайти моральні орієнтири в житті, виховувати в собі почуття національної гідності, патріотизму.

Отже, топоніми Чугуєва є не лише географічними орієнтирами, а й своєрідними «мовними пам'ятками», що зберігають інформацію про історичні події, культурні традиції та етнічний склад населення. Їх вивчення допомагає глибше зрозуміти минуле регіону та усвідомити цінність його культурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Архівна копія. Архів оригіналу за 10 серпня 2014.
2. Архітектура / Н.Ю.Безпалова – Харків: Фоліс, 2002. – 320с.
3. Безродний П. Архітектурні терміни: тлумачний словник. – 2-ге вид., випр. та доповн. – Київ:Вища кола, 2008, с.229.
4. Левченко А., Парамонов А. Історія Чугуївського полку. – Харків, 2008, с.13.
5. Лучик В.В. Етимологічний словник топонімів України / В.В. Лучик; відп. ред. В.Г. Складенко. – К.: ВЦ «Академія», 2014. – 544с.
6. Мнішек І., матеріал з газети «Слобідський край», №48 від 24.04.2014.
7. Процюк І. Українська топоніміка як історико-культурне явище. – К.:Наукова думка, 2005

Чугуївський краєзнавчий музей імені І.Ю.Рєпіна (Матеріали з історії міста Чугуєва та походження назв вулиць) [Архівні та довідкові матеріали]

ТОПОНІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В МІСТІ БЕРЕСТИН

Рудь Максим, учень Берестинського ліцею №2 Берестинської міської ради
Харківської області

Керівник: **Назарук Тетяна Сергіївна**, вчитель географії Берестинського ліцею №2
Берестинської міської ради Харківської області

Сьогодні вивчення топоніміки є надзвичайно актуальним як важлива складова історичної пам'яті. В процесі декомунізації та дерусифікації Україна повертає автентичні, історично обґрунтовані географічні назви, позбуваючись колоніального минулого. Топоніми – це не лише позначки на карті, а й відображення історичних та культурних орієнтирів суспільства. Саме тому їх дослідження допомагає нам краще зрозуміти власне коріння та сформувати національну ідентичність.

Метою даної роботи є дослідження змін топонімів у місті Берестин, встановлення причин перейменувань, а також визначення їх історичного, культурного і суспільного значення.

Об'єктом дослідження є топоніми рідного краю – назва населеного пункту і вулиць міста.

Предметом дослідження є історія виникнення та зміни географічних назв, а також процеси перейменування топонімів у контексті сучасних суспільно-політичних трансформацій.

Процес перейменування міста Красноград у Берестин

Назву Красноград місто отримало у 1922 році, коли радянська влада утверджувала свою ідеологію. Слово «красний» мало пряме відсилання до символіки комуністичного режиму, а не місцевої історії. Тому ця назва не відповідала традиціям краю і не відображала його природних та культурних особливостей.

Після ухвалення законів про декомунізацію та дерусифікацію публічного простору питання зміни назви міста стало особливо актуальним. Громада розпочала активне обговорення, щоб повернути населеному пункту історично обґрунтовану назву.

Важливу роль у процесі перейменування відіграли краєзнавці, історики та активні представники місцевої громади. Спираючись на архівні матеріали та топонімічні дослідження, вони встановили, що назва Берестин має глибоке історичне коріння. Вона пов'язана не лише з територіальним поширенням тут бересту (в'яза), а і з назвою річки Берестова. Остання здавна була важливим орієнтиром для місцевих поселень. Оскільки саме гідроніми часто слугували основою для назв міст і сіл, такий вибір є характерним для української топоніміки.

Після громадських обговорень і розгляду альтернатив місто отримало назву Берестин. Згодом Верховна Рада України затвердила це рішення в межах політики декомунізації. Нова назва не має ідеологічного навантаження; натомість вона органічно поєднує природні й історичні особливості місцевості та відповідає нормам української мови.

Таким чином, перейменування стало не лише адміністративним рішенням, а й важливим етапом повернення до історичних витоків, утвердження національної пам'яті та формування локальної ідентичності громади.

Перейменування вулиці Лермонтова на вулицю Дмитра Лінського

Важливе значення для процесу декомунізації та дерусифікації має перейменування вулиць, назви яких пов'язані з діячами російської культури. Однією з таких у Берестині була вулиця Лермонтова. Попри те, що М. Лермонтов є всесвітньо відомим літератором, його постать залишається складовою російського імперського культурного простору. Крім того, поет не мав безпосереднього історичного зв'язку з життям та розвитком нашої громади.

В умовах сучасної російсько-української війни постала необхідність замінити подібні назви іменами героїв, які безпосередньо пов'язані з історією України та є прикладом громадянської мужності та самопожертви. Саме тому громада вирішила перейменувати вулицю Лермонтова на честь Дмитра Лінського.

Дмитро Лінський є уособленням героїзму, відданості Україні та боротьбі за її незалежність. Його ім'я пов'язане із сучасною історією українського народу. Вшанування пам'яті захисників України через найменування на їхню честь вулиць, сприяє збереженню національної пам'яті та формуванню патріотизму у суспільстві.

Дмитро Сергійович Лінський народився у 1995 році в м. Красноград (нині Берестин), де і провів своє дитинство. Впродовж 2012-2014 рр. навчався у Харківському національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «ХАІ». На початку 2015 року Дмитро прийняв свідоме рішення покинути навчання та долучився до лав Національного Корпусу (підрозділу «Азов»).

Він і раніше брав активну участь у проукраїнських заходах та подіях Революції Гідності, демонструючи чітку громадянську позицію. Дмитро щиро відстоював право українського народу на незалежність і гідне майбутнє.

Важливе місце в житті Дмитра посідав спорт. Він захоплювався футболом, був учасником фанатського руху ФК «Металіст» (м. Харків), а згодом приєднався до патріотичного об'єднання WTF, відомого як Kharkiv City Patriot. Дмитро мав багато захоплень і постійно самовдосконалювався. Окрім військових тренувань на полігоні, він брав участь у турнірах з боксу та футболу, проходив водолазну підготовку, стрибав з парашутом, планував участь у змаганнях зі снайперської стрільби.

У 2016 році Дмитро Лінський приєднався безпосередньо до лав полку «Азов». Відтоді проживав у Маріуполі, повністю присвятивши себе військовій службі.

Під час повномасштабного вторгнення російських загарбників в Україну Дмитро обіймав посаду снайпера розвідувального підрозділу Окремого загону спеціального призначення «Азов» у складі Нацгвардії України. Разом з побратимами він мужньо боронив Маріуполь та завод «Азовсталь», де героїчно загинув 28 лютого 2022 року.

За час військової служби Дмитро Лінський неодноразово отримував державні та відомчі нагороди. Зокрема нагородами «Козацький хрест» II та III

ступенів, відзнакою «Ветеран війни», медаллю «За участь у антитерористичній операції». Посмертно воїна було удостоєно орденом «За мужність» III ступеня.

Процес перейменування відбувався відповідно до чинного законодавства України за участі органів місцевого самоврядування. У результаті назву, пов'язану з російським культурним простором, було замінено на ім'я українського героя. Це має глибоке моральне та виховне значення для мешканців громади.

Перейменування вулиці на честь Дмитра Лінського замість Лермонтова стало важливим кроком у формуванні українського символічного простору Берестина, утвердженні національної гідності та вшануванні пам'яті тих, хто віддав життя за свободу і незалежність України.

Перейменування вулиці Чернишевського на вулицю Бандуристів

Черговим етапом дерусифікації у Берестині стало перейменування вулиці Чернишевського. Постать цього російського письменника та мислителя XIX ст. не мала безпосереднього зв'язку з історією чи культурою української громади. Натомість названа на його честь вулиця залишалася символом впливу чужої імперської традиції.

Місцева громада вирішила обрати нову назву, яка б відображала українську культуру та національні традиції. У результаті такого вибору з'явилася вулиця Бандуристів – на честь мандрівних музикантів, носіїв національної традиції. Протягом століть бандуристи своєю творчістю підтримували історичну пам'ять, плекали патріотичний дух та незламність українського народу. Вшанування їх у топоніміці міста сприяє формуванню національної ідентичності та поваги до української культури.

Бандуристи і кобзарі відігравали виняткову роль для української історії та культури, але зазнали жорстоких репресій з боку радянської влади. Особливо трагічною сторінкою став «розстріляний з'їзд кобзарів» у 1930-х роках, коли митців масово знищували саме за їхній внесок у збереження національної пам'яті. Таким чином, нова назва вулиці є ще й актом історичної справедливості та вшанування незламності українського духу.

Особливу символічну цінність цій назві надає її зв'язок із Народним ансамблем бандуристів Берестинського районного будинку культури. Заснований у 1955 році, колектив вже у 1961 році отримав почесне звання «народний». Репертуар ансамблю складали українські народні пісні та авторські твори, серед яких – «Чуєш, брате мій», «Любіть Україну», знакова для місцевих жителів пісня «Мій Красноград» та багато інших.

Ансамбль об'єднував 26 учасників різних поколінь та професій. З 1973 року його очолював Володимир Микитович Волощук, який 1998 році отримав почесне звання Заслужений працівник культури України. Колектив активно брав участь в районних, обласних та міжнародних фестивалях, зокрема у 2005 році здобув Головний приз глядацьких симпатій III Міжнародного фольклорного фестивалю «Mīlzkalne – 2005» у Латвії.

Попри трагічні сторінки в історії, пов'язані з репресіями проти кобзарства, сьогодні спостерігається відродження цієї традиції через перейменування вулиць та діяльність місцевих колективів, як наприклад, берестинський хор «На Хвилі».

Відтак, перейменування вулиці стало важливим кроком у формуванні оновленого культурного простору Берестина, увічненні національної спадщини та вихованні патріотизму серед мешканців громади.

Таким чином, зміна топонімічного ландшафту м. Берестин не є лише формальною зміною табличок. Це комплексний процес формування нового символічного простору, де кожен об'єкт - від назви міста до назви навіть маленької вулиці – працює на утвердження національної гідності, збереження історичної пам'яті та виховання майбутніх поколінь на засадах патріотизму.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», 2015 р.
2. Закон України «Про декомунізацію топонімів», 2015 р.
3. Рішення сесії Красноградської міської ради (нині Берестин) про перейменування міста та вулиць, 2023–2025 рр.
4. Архівні матеріали Красноградського районного Будинку культури, 1955–2005 рр.
5. Волощук В. М. Народний ансамбль бандуристів Красноградського районного Будинку культури: історія та досягнення. Красноград, 2006.
6. Топонімічний словник України / За ред. В. П. Левченка. Київ: Наукова думка, 2010.
7. Біографічні матеріали та публікації про Дмитра Лінського на сайтах Міністерства оборони України та Національної гвардії України, 2015–2025 рр.
8. Кобзарство та українська народна музика: енциклопедичний довідник. Київ: Либідь, 2012.
9. Матеріали місцевих ЗМІ про перейменування Краснограда та вулиць міста, 2023–2025 рр.
10. Історія Харківщини: довідник / За ред. О. І. Коваленка. Харків: Прапор, 2015.

НОВІ ТОПОНІМИ СЕЛИЩА БУДИ В АСПЕКТІ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ І ДЕКОМУНІЗАЦІЇ

Селіхов Макар, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, здобувач освіти 8 класу Будянського ліцею № 2 Південної міської ради Харківського району Харківської області
Керівник: **Безрукова Тетяна Миколаївна**, керівник гуртка Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, Почесний краєзнавець України

Селище Буди Південної міської ради Харківського району розташоване за 25 км від м. Харків. На території селища протікають річки Мерефа, Березова та дві Безіменні. Документально Буди вперше згадуються за 1680 р. митрополитом Філаретом у праці «*Историко-статистическое описание Харьковской епархии*» [17, С. 105-106], як володіння харківського полковника Гр. Донця [1, С. 157]. Та у західній частині селища археолог В. Андрієнко у 1965 р. проводив розкопки і виявив поселення епохи бронзи та скіфського періоду [18, С. 38]. У різні часи власниками Буд були князі Крапоткіни, князі Щербініни [11]. У 1847 р. у селі були два мости, зручні для проходу артилерії [9]. Це мости через р. Мерефа на сучасній вул. Кооперативній і міст через р. Березова на сучасній вул. Харківській. У 1870 р. у селі збудували станцію Буди Курсько-Харківсько-

Севастопольської залізниці [2, С. 27]. У 1887 [7, С. 877] на місці винокурні поміщика Т. Котляра почала працювати «Ново-Харьковская фабрика М.С. Кузнецова в Будах» російського промисловця і мецената М. Кузнецова [3, С.371-375]. У 1888 – зведено двоповерхову споруду «Старого клубу» (вул. Захисників України № 3), у якій у різні часи були розташовані школи [13], бібліотека [10], театр для службовців і робітників фаянсової фабрики М.С. Кузнецова. Світлина будівлі демонструвалася на Всесвітній Паризькій виставці 1900 р. у павільйоні Кузнецових. На території селища з жовтня 1887 р. до літа 2006 р. працював найбільший виробник фаянсового посуду в Україні АТЗТ «Будянський фаянс».. Зараз у селищі діє Будянський комунальний дошкільний навчальний заклад (1901), Будянський ліцей (1890), Будянський ліцей № 2 (1905) [5, С.92-101], Будянська дитяча художня школа народного мистецтва (1992), гурток «Історичне краєзнавство» «ЦДЮТ» Південної міської ради (1995), клубний заклад селища (2011), Свято-Озерянський храм (1991), працює кондитерська фабрика «Авеста» (2004). 11.06.2024 на Центральній площі с. Буди було відкрито «Алею Пам'яті», на якій стоять банери з портретами 21 героя. «Алею Пам'яті» красномовніше слів розповідає, якою ціною виборюється Незалежність! [4, С. 8-12].

У сучасному селищі Буди Південної міської ради налічується 117 вулиць, провулків, в'їздів, площ, тупиків (відповідно: вулиць – 82, провулків – 22, в'їздів – 7, площ – 3, тупиків – 3). Відомості надані з «Рішення XVIII сесії V скликання від 24 вересня 2008 р. «Про уточнення назв вулиць, провулків, в'їздів, площ, тупиків населених пунктів сел. Буди, с. Бідряги, с. Бистре на території Будянської селищної ради» Будянської селищної ради Харківського району Харківської області». Рішенням Будянської селищної ради Харківського району Харківської області IV сесії VII скликання від 25 лютого 2016 р. «Про перейменування вулиць, провулків, в'їздів та інших об'єктів топоніміки на території населених пунктів Будянської селищної ради» перейменовано 24 об'єкти (відповідно: вулиць – 12, провулків – 5, в'їздів – 3, площ – 3, тупиків – 1). Згідно з рекомендаціями засідання робочої комісії «З перейменувань вулиць, провулків та інших об'єктів, встановлення пам'ятних знаків на території Південної міської ради» від 25 жовтня 2023 р. прийнято «Перелік вулиць, що потребують перейменування з метою забезпечення реалізації Закону України від 21 березня 2023 р. № 3005-XI «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізації топонімів» перейменовано 17 об'єкти (відповідно: вулиць – 13, провулків – 3, в'їздів – 1). Ми дослідили нові топоніми селища Буди в аспекті деколонізації і декомунізації

Берегині вулиця (колишня вулиця Восьмого Березня). Східна частина селища. З'єднує вулиці Харківська та Трудова. (З 2024 р. вулиця називається Берегині).

Весняна вулиця. Південна частина селища. Район – Дальні Буди. Тягнеться від автомобільної траси районного підпорядкування Харків – село Бистре до Зарицького ставка. До 2016 р. вулиця називалася Колгоспна [14 С. 152-156].

Весняний в'їзд. Південна частина селища. Район – Дальні Буди. Починається з вулиці Весняна. Тупиковий в'їзд. До 2016 р. в'їзд називався Колгоспний.

Весняний провулок. Південна частина селища. Тягнеться від вулиці Весняна (колишня Колгоспна) до вулиці Короленка. До 2016 р. провулок називався Колгоспний. **Весняний** тупик. Південна частина селища. Район – Дальні Буди. Починається від вулиці Весняна. До 2016 р. тупик називався Колгоспний.

Віжунова вулиця (колишня Раскової вулиця). Північно-східна частина селища. Район – «Новий поселок». З'єднує вулиці Харківська та місцевість, що впритул підходить до Орсовського ставка. Проходить між вулицями Південна (колишня вулиця Осіпенко) та Дружби (колишня вулиця Чкалова). З 2016 р. вулиця називається Віжунова.

Дружби вулиця (колишня вулиця Чкалова). Північно-східна частина селища. Район – «Новий поселок». З'єднує вулиці Харківська та місцевість, що називають Піонерський табір. Остання вулиця на сході селища. (З 2024 р. вулиця називається Дружби).

Затишна вулиця (колишня Кірова вулиця). Північна частина селища. З'єднує вулиці Садова та Фаянсовщик. Кіров Сергій Миронович (Костріков; 1886-1934) – радянський державний і партійний діяч. Вбитий у Ленінграді. Його вбивство стало приводом для масових арештів серед троцькістів. До 2016 р. вулиця називалася Кірова.

Захисників України вулиця (колишня Першого Травня вулиця [16]) . Центр селища. Район – Грабілівка. Більшість приватних будинків на вулиці збудовані наприкінці ХІХ- початку ХХ ст. (З 2024 р. вулиця називається Захисників України). **Захисників України** провулок (колишній Першого Травня провулок). Центр селища. Колишня назва – Банний провулок. Будинки по південному боці вулиці були розташовані на подвір'ї фаянсового підприємства. Наприкінці провулку у 1900 р. було збудовано фабричну лазню, яка згодом стала селищною.. (З 2024 р. провулок називається Захисників України).

Зоряна вулиця (колишня Гагаріна вулиця). Північна частина селища. З'єднує вулиці Садова та Фаянсовщик. (З 2024 р. вулиця називається Зоряна).

Квітуча вулиця (колишня вулиця Толстого). Північно-східна частина селища. Починається від вулиці Харківська. Тупикова вулиця. (З 2024 р. вулиця називається Квітуча).

Кобзаря вулиця (колишня Маяковського вулиця). Південно-західна частина селища. З'єднує площу Т. Шевченка і вулицю Кооперативна. Колишня вулиця Фонарна. Так її називали тому, що тут з'явилися перші стовпи з ліхтарями Ще про вулицю кажуть «Вузенька» тому, що вона дійсно вузенька. По ній проходить асфальтована автомобільна дорога, що з'єднує східну і західну частину селища. На початку вулиці є стежка через луки річки Мерефа, через місток до вулиці Осіння (Жовтнева). З 2024 р. вулиця називається Кобзаря [12, С. 156-152]. **Кобзаря** в'їзд. (колишній Маяковського в'їзд). Південно-західна частина селища. Район –Гатка. Починається від вулиці Кооперативна і тягнеться паралельно по лукам річки Мерефа до низових городів. З 2024 р. в'їзд називається Кобзаря.

Козацька вулиця (колишня Островського вулиця). Центр селища. Багатоквартирний п'ятиповерховий будинок на початку вулиці входить до району, який називається «Новые дома» (З 2024 р. вулиця називається Козацька).

Колодязний провулок. Західна частина селища. Район – Чаплин Яр. З'єднує провулок Соборний (колишній Червоноармійський) та в'їзд Тихий (колишній Радянський).

Конституції площа (колишня Революції площа). Історичний центр селища. Західна частина селища. Район – Могилки. Оточена вулицями Кооперативна, Маяковського, переїздом 17 км перегону Буди-Люботин залізничної колії Люботин-Мерефа. До 2016 р. називалася Революції площа.

Медова вулиця (колишня Чернишевського вулиця). Північна частина селища. Район – Есхар. З'єднує вулиці Садова та Фаянсовщик. З 2024 р. вулиця називається Медова.

Озерна (колишня Піонерська вулиця). Північно-східна частина селища. Район – «Новий поселок». Одностороння вулиця, будинки на якій розташовані паралельно Южанському (Голоцуцькому) лісу. У цій місцевості над Орсовським ставком був розташований у 1960-1980-ті роки піонерський табір «Лучистый» Будянського фаянсового заводу «Серп і Молот».

Освіти вулиця (колишня Пушкіна вулиця). Центр селища. Три п'ятиповерхові будинки наприкінці вулиці входять до району, який називається «Новые дома». Наприкінці вулиці розташована будівля старших класів Будянського ліцею [15, С.263-271]. (З 2024 р. вулиця називається Освіти).

Осіня вулиця. Південно-західна частина селища. Район – Дальні Буди, Клепка, іржавці (колишня Жовтнева).. З'єднує автомобільну трасу районного підпорядкування Харків – село Бистре та місцевість, де до 1930-х років був Орловський ставок. На вулиці є три колодязі. На південному боці вулиці, біля перехрестя з вулицею Кооперативна розташований цвинтар № 2.

Ощепкова Андрія (колишня Держинського вулиця). Північна частина селища. З'єднує вулиці Садова та Фаянсовщик. З 2015 р. вулиця носить ім'я воїна, гвардії старшого сержанта Героя Радянського Союзу Андрія Івановича Ощепкова (1922-1943), який був смертельно поранений 24 серпня 1943 р.. на північному заході селища. При наступі червоногвардійців він своїм тілом закрити ворожий дзот. Місце поховання Героя Радянського Союзу Андрія Івановича Ощепкова невідомо. До 2016 р. вулиця називалася Держинського вулиця.

Перемоги вулиця (колишня 300-річчя возз'єднання України з Росією вулиця). Північно-західна частина селища. Район – Радянка. З'єднує провулки Шкільний і Покровський (колишній Ватутіна). З 2024 р. вулиця називається Перемоги.

Південна вулиця (колишня Осіпенко вулиця). Північно-східна частина селища. Район – «Новий поселок». З'єднує вулиці Харківська (біля містка через Березову річку) та місцевість, що підходить до Орсовського ставка. (З 2024 р. вулиця називається Південна).

Покровський провулок (колишній Ватутіна провулок). Північно-західна частина селища. Район – Радянка. З'єднує вулиці Перемоги (колишня вулиця 300-річчя) та Б. Хмельницького. З 2024 р. провулок називається Покровський.

Сковороди Григорія вулиця (колишня вулиця Енгельса). Північно-східна частина селища. Починається від вулиці Харківська. Тупикова вулиця.. З 2016 р. вулиця носить ім'я великого просвітителя Гр. Сковороди.

Слобідська (колишня Комсомольська) вулиця. Північна частина селища. Район – Есхар. З'єднує вулиці Садова та вулиці Фаянсовщик. До 2016 р. вулиця називалася Комсомольська вулиця.

Соборна (колишня Радянська) вулиця. Історичний центр селища [8, С. 126-128]. Західна частина селища. Початок вулиці (до площі Соборної колишня Пролетарська) – район – Могилки [6, С. 124-126], далі – район Новоселівка. По вулиці у будинку № 43 Високопреосвященний Митрополит Харківський і Богодухівський Никодим 12.11.1991 р. освятив Свято-Озерянський храм, настоятелем якого з 1992 є протоієрей о. Петро (Пилипчук), кандидат богословських наук, почесний громадянин Будянської селищної ради, почесний громадянин Харківського району. Будинок № 90 – колишня сільська ратуша, нині Будянський ліцей № 2, приміщення старших класів збудовано у 1905 р. До 2016 р. вулиця називалися Радянська.

Соборна (колишня Пролетарська площа). Історичний центр селища. Західна частина селища. Район – Могилки. Оточена вулицями Соборна (Радянська), Кооперативна, провулком Соборний (Червоноармійським). До 2016 р. площа називалася Пролетарська.

Соборний провулок (колишній Червоноармійський провулок). Західна частина селища. Район – Чаплин Яр. З'єднує початок вулиці Кооперативна та Колодязний провулок. Наприкінці провулку є стежка, що виходить до залізничної колії Люботин-Мерефа. По провулку є колодязь. До 2016 р. провулок називався Червоноармійський.

Соснова вулиця (колишня Ново-Московська вулиця). Південно-західна частина селища. Район – Гарячий хутір. Стара назва вулиці походила від назви села Стара Московка біля селища Коротич, що знаходиться на відстані близько 10 км на північ від вулиці. Вулиця починається біля залізничної колії і тягнеться у сторону Путилівського лісу. Сучасна назва вулиці походить від соснового лісу, який росте на місці колишнього Орловського ставка, який витік наприкінці 1930-х рр. Сосновий ліс висадили у 1967-1968 рр. З 2024 р. вулиця називається Соснова.

Стадіонна (колишня Комуністична) вулиця. Північна частина селища. Починається від місцевого стадіону по вулиці Фаянсовщик і закінчується лісовим масивом, що тягнеться до земель Березівської та Коротичанської селищних рад. На вулиці є колодязь. До 2016 р. вулиця називалася Комуністична.

Тихий в'їзд (колишній Радянський в'їзд). Західна частина селища. Район – Чаплин Яр. З'єднує вулиці Соборну та Люботинська. Виходить до залізничної колії Люботин-Мерефа. До 2016 р. в'їзд називався Радянський.

Тихий провулок (колишній Радянський провулок). Західна частина селища. Район – Чаплин Яр. З'єднує провулок Колодязний та в'їзд Тихий.

Центральна (колишня Комсомольська) площа. Центр селища. Оточена вулицями Залізнична, Першого Травня, Харківська. До 2016 р. майдан називався Комсомольський.

Щаслива (колишня 4-ї п'ятирічки) вулиця. Західна частина селища. Історичний центр. З'єднує майданчик перед заводською прохідною № 3 на початку вулиці Соборна (колишня Радянська) та вулицю Кооперативну біля

переїзду. Колишня назва – вулиця Сідаків. Так її називали тому, що там компактно селилися родини Сідаків. На початку вулиці розташовані корпуси кондитерського підприємства «АВЕСТА». На цьому місці раніше була пекарня. До 2016 р. вулиця називалася 4-ї п'ятирічки.

Список використаних джерел

1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Харків: Дельта, 1993. – 256 с. [С. 157 – про село Буди]
2. Безрукова Т.М. Буди – фаянсова столиця України: Краєзнавчі замальовки, присвячені 350-річчю Харкова. – Харків: Торнео, 2005. – 52 с.
3. Безрукова Т.М. До питання про історію села Буди Харківської області // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. Випуск 7.– К., Рідний край, 1999. – С. 371-375.
4. Безрукова Т. М. З досвіду роботи краєзнавчого осередку селища Буди під час воєнних дій [Електронний ресурс] / Безрукова Тетяна Миколаївна // Регіональні розвідки: історичні тенденції та сучасні виклики : матеріали краєзнав. толоки / круглого столу до 100-річчя проведення у Харкові Першої всеукр. краєзнав. конф., Харків, 28 трав. 2025 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка [та ін. ; уклад.: Г. М. Лях, Н. І. Полянська]. – Харків, 2025. – С. 8-12. – Бібліогр.: с. 12 (7 назв.). – URL: https://archive.org/details/20250826_20250826_0721/page/n1/mode/2up, вільний
5. Безрукова Т.М. Історія деяких навчальних закладів селища Буди Харківського району Харківської області // Методичний вісник історичного факультету № 9. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – С. 92-101.
6. Безрукова Т. Селище Буди Харківського району Харківської області. Довідник по назвам : частина перша // «Краєзнавство і учитель – 2014» : матеріали міжнар. наук. конф., 28 лют. 2014 р., Україна, м. Харків / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2014. – С. 124–126.
7. Буди... // Історія міст і сіл УРСР: В 26-ти т. / Голов. редкол.: П.Т. Тронько (голова) та ін. – К.: Гол. Ред. Укр. Рад. енцикл. – 1967.Т. 21: Харківська обл. / Редкол. т.: М.А. Сіроштан (голова) та ін. – 1967. – 1002 с. [С.877].
8. Манько, А. П. Селище Буди Харківського району Харківської області. Довідник по назвам : частина друга / Манько А. П. ; [керівник роботи Безрукова Т. М.] // «Краєзнавство і учитель – 2014» : матеріали міжнар. наук. конф., 28 лют. 2014 р., Україна, м. Харків / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2014. – С. 126–128. – Керівник зазнач. в тексті роботи.
9. Описание мостов, гатей и переправ в Харьковском уезде. – ГАХО, ф. 51, оп. 1, д. 5 [описание мостов в Будах на 1847 г.].
10. Открытие народной читальни при фабрике «Товарищества М.С. Кузнецова в Будах». // Харьк. губерн. ведомости. – 1897. – 20, 22 окт.
11. Родословная книга потомственных дворян Харьковской губернии № 6 .- ГАХО, ф. 14, оп. 11, спр. 5, арк. 201 зв.-202 зв., с. 207-208 [Щербинины внесены в родословную книгу под № 1994, 1995, 1895 в 1825 году. Князя Щербинины долгое время владели селом Буда].
12. Селіхов, М. Минуле і сучасне селища Буди мовою топонімів» (Частина II) / Селіхов Макар; керівник Безрукова Т. М. // Обласна краєзнавча акція учнівської молоді «**Топоніми рідного краю: актуальні зміни**» : матеріали обласної краєзнавчої акції учнівської молоді / Харків. обл. ст. юних туристів [та ін.]. – Харків, 2025. – С. 156- 162.
13. Село Буди. Об открытии школы для детей фабричных служащих // Харьк. губерн. ведомости. – 1890. – 20 окт.
14. Сідак, М. Минуле і сучасне селища буди мовою топонімів» (Частина I) / Сідак Марина; керівник Безрукова Т. М. // Обласна краєзнавча акція учнівської молоді «**Топоніми рідного**

краю: актуальні зміни» : матеріали обласної краєзнавчої акції учнівської молоді / Харків. обл. ст. юних туристів [та ін.]. – Харків, 2025. – С. 152- 156. [188 с.]

15. Сідак М., Т.М. Безрукова. Значні для селища Буди історичні події у XX, XXI ст.(по хронології)». – Пам'яткознавчі студії дослідників XXI ст.: збірка наукових статей з пам'яткоохоронної роботи. Випуск IX. Світова спадщина ЮНЕСКО в Україні (1954-2024). – Харків; Курсор, 2024. 312 с. С. 263-271[312]

16. Синицин Д.А. Пять поколений. Посвящается 100-летию Будянского фаянсового завода (рукопись в 3-х томах). – Буди, 1987 (частный архив семей Синициных и Никитиных).

17. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии: [в 5 отд.]. – М.; Х., 1852-1858. Отд. 2: Уезды Харьковский и Валковский. – 1857. – С. 105-106.

18. Шрамко Б.А. Справочник по археологии Украины. Харьковская область. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 38.

ТОПОНІМИ СЕЛА ГОРОДНЄ, АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ

Скляр Анастасія, вихованка гуртка «Юні патріоти» Краснокутського центру дитячої та юнацької творчості Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області, учениця 8 класу Городнянської філії Козіївського ліцею Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області

Керівник: **Даудова Надія Олександрівна**, вчитель Городнянської філії Козіївського ліцею Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка «Юні патріоти»

*... і пізнаєте правду,
а правда вас вільними зробить.
Євангеліє від Іоанна, гл. 8, в.32*

Кожен край має свою історію, відображену не лише в пам'ятках та подіях, а й у назвах міст, сіл, річок, вулиць і урочищ. Топоніми рідного краю є важливою складовою культурної та історичної спадщини народу, адже вони зберігають відомості про природні умови, побут, заняття, вірування та історичні події минулого. Вивчення топонімів допомагає глибше зрозуміти походження назв населених пунктів і географічних об'єктів, а також усвідомити зв'язок поколінь і неповторність рідної землі.

Зміна назв топонімів є актуальною з кількох важливих причин:

Багато топонімів виникли в періоди колоніального або імперського панування й відображають ідеологію, цінності чи постаті, нав'язані зовні. Перейменування допомагає позбутися символів домінування та відновити власну історичну суб'єктність.

Часто сучасні назви витіснили автентичні, історичні або народні. Повернення традиційних назв сприяє збереженню історичної пам'яті та поваги до минулого місцевих громад. Назви, пов'язані з тоталітарними режимами або їхніми діячами, суперечать демократичним цінностям. Їх заміна є кроком до утвердження прав людини та свободи.

Мета роботи

Дослідити походження та значення топонімів села Городнє Краснокутської територіальної громади, зміни назв, що відбулися останнім часом, з'ясувати їхній

зв'язок з історією, природними умовами та життям місцевих жителів, а також показати роль географічних назв у збереженні історичної пам'яті рідного краю,

Завдання роботи

*Ознайомитися з поняттям топоніміки та її значенням у вивченні історії краю.

*Зібрати та систематизувати топоніми села Городнє (назви вулиць, урочищ, водойм тощо). Які відбулися сучасні зміни назв, їх актуальність.

*Дослідити походження та значення основних місцевих топонімів.

*Встановити зв'язок топонімів із історичними подіями, природними особливостями та побутом мешканців села.

*Сприяти формуванню інтересу до історії та культурної спадщини рідного краю.

Об'єкт дослідження. Топонімічна система села Городнє.

Предмет дослідження. Походження, значення та особливості формування географічних назв села Городнє.

Вивчення історії рідного краю неможливе без звернення до географічних назв, які зберігають у собі пам'ять про минуле. Назви міст, сіл, річок, вулиць виникали протягом багатьох століть і відображають природні особливості місцевості, історичні події, заняття людей та їх культуру. Саме наука топоніміка дає змогу дослідити походження й значення цих назв

Топоніміка — це наука, що вивчає географічні назви (топоніми), їх походження, семантику, історичний розвиток і поширення. Вона досліджує зв'язок назв місцевостей із природними умовами, історичними подіями, етнічним складом населення та мовними особливостями регіону.

Вивчення топоніміки допомагає краще зрозуміти минуле рідного краю, зберегти історичну пам'ять та культурну спадщину народу.

Не за морем Чорним широким,
Не за Дунаєм глибоким,
А за річкою Мерлою синьоюкою,
За лісом –дібровою високою
Стоїть село невеликеє,
Невеликеє, осяжнеє,
А будинків у ньому незліченно,
А людей у ньому полічено.
Городняни завжди своїм селом пишалися
Красою його вони завжди милувалися.

У ті далекі часи тут довго не було чути людського голосу. З одного боку до річки Мерли підступали чималі пагорби, з другого – віковічні ліси. Береги геть усі чисто у високих, на півтора людських зрости, струнких комишах; в прогалини, поміж пагорбами, було видно неосяжний, ніким не розтривожений степ.

Городнє – одне з найстаріших сіл Слобожанщини. «Городище» по старослов'янському – укріплення., було збудовано ще в V – VI столітті до нашої ери. Територія, на якій зараз розташоване наше село, була заселена ще в першій

половині I тисячоліття до н.е., про що свідчить велике городище скіфського часу, яке розташоване у заплаві Микитенкового ставка під селом Городне.

Займаючи прикордонне положення наша місцевість в числі перших зазнавала нападів монголо-татар, тому до 17 ст. територія була пустою. Кримські татари в основному грабували Україну, Польщу Московію. І починалися їх спустошливі дороги з півдня України ішли затим по водорозділах малих і великих рік.

Найдовшим і найважливішим з цих шляхів був Муравський шлях або сакма. По теперішній Харківщині шлях спершу проходив через села Коломацького і Валківського районів. Існував "перелаз" через річку Мокрий Мерчик. В татар були постійні переправи, броди або перелази, стійбища. Однак з відомих стійбищ було розташоване на р. Мерчик навпроти Мурафи. І досі там відоме урочище під назвою Татарщина.

Вважається, що виникло Городне десь у середині 17 століття, коли в 1668 році утворився Охтирський полк. До його складу ввійшли сотенні міста: Красний Кут, Богодухів, Котельва, Колонтаїв, Мурафа, Козіївка. В 2 половині 17 століття бігли люди, щоб уникнути татарського полону і пограбування, селилися в ярах, важкодоступних місцях цього краю. А на землях сучасної Козіївки та Городне таких яруг багато. Перші поселенці жили в заплавах Гарбузового та Микитенкового ставків. У 1683 році Охтирський полковник Перехрестов поповнив городнянську козацьку сотню за рахунок Охтирських козаків. Було створено козацький підрозділ і в Козіївці, який був підлеглий городнянській кріпості.

У 1709 року під селом Городне відбулась битва російських військ під командуванням генерала Ренне з військом шведів під командуванням Карла XII. В цій битві шведи були розгромлені. Карл заховався у вітряку, і від полону його врятувала темрява і наближення головних сил шведської армії. В цьому бою, за свідченням Крекшина, в полон ледь не потрапив Мазепа. В помсту козярам і городнянам зате, що допомагали руським військам шведи розграбували і спалили села Козіївку і Городне 11 і 12 лютого 1709 року. Назви великих чи середніх рік є дуже давніми й залишаються незмінними протягом довгого часу, тоді як назви дрібних річок і ручаїв (також урочищ, байраків) можуть змінюватися залежно від зміни населення. В даному випадку, як на нашій Слобожанщині, маємо щось своє, корінне, а щось привнесене. Село Городне знаходиться на правому березі річки Мерла, Річка Мерла (також відома як Мерло або Мерля) протікає через Богодухівський район Харківської області, зокрема через Краснокутську територіальну громаду.

Мерло ліва притока "Ворскли", згадується в літописах з 1183 року. Князь Ігор... яко бысть за Мерлом и сретоя с полов-Н 1498 Глинскому Григорью меншому досталося Север-Глинщина и в Ворскле, и Мерла речка с верху до устья"; 1577, Мерла (тут же і Мерчик) 1620. Мерчик притока Мерли; порівняй у "Книге Большому чертежу" (остання редакція 1672 року) записано: "А по леву Муравской дороги от речки от Олешеньки к речке к Мерчику": порівняй Мерчик Мерльчик."... а Мерчик вытекла с левые сторони Муравской дороги и с под

Турьих Лук и течет через Му-равскою дорогу и пала в Мерло". В цій же системі маємо ще Мокрий Мірчик і Мурафу притоки Мерчика.

Дехто виводить назву Мерли із німецької, англосакської, навіть французької ("море", "калюжа", "болото", "трясовина"), але й більш ймовірно, що Мерло іде від слова "мерлий"; (порівняй українське "мерлий" і назви річок Мертвод, Мертвий Дінець).

За однією з поширених версій, назва Мерла має тюркське походження. Вона могла виникнути від слова, що означало воду, річку або вологу місцевість. Це пов'язано з тим, що в минулому на території сучасної Харківської та Полтавської областей проживали тюркські племена, які залишили слід у географічних назвах.

Існує також припущення про давньослов'янське походження назви, пов'язане з природними особливостями річки — повільною течією, заболоченими берегами або темним кольором води. Мерчик – притока Мерли. У верхній течії має назву Мокрий Мерчик, бере початок із заболоченої ділянки на днищі балки східніше селища Старий Мерчик. Після злиття з правою притокою (Сухий Мерчик) має назву Мерчик. Мерчик впадає в Мерлу південніше від села Городне

Назва Мерчик утворена від назви річки Мерла за допомогою зменшувального суфікса -чик і означає «мала Мерла» або «менша річка, пов'язана з Мерлою». Такі назви є типовими для української топоніміки, коли притоки отримують назви від головної річки.

Висновок

Отже, назви річок Мерла і Мерчик відображають як природні особливості місцевості, так і історичні процеси заселення території. Вони є важливими пам'ятками мовної та культурної спадщини нашого краю.

Назви вулиць у селі Городне. Центральна вулиця у селі – вулиця Шевченка. Також є вулиці : Новостроївська, Кільцева, Центральна, Лісова.

Розпорядження від "05" грудне Краснокутськ 2022 року № 174 Про перейменування назв вулиць, провулків та інших об'єктів населених пунктів Краснокутської селищної територіальної громади Богодухівського району Харківської області. Відповідно до статті 41 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», статті 7 Закону України «Про географічні назви», п.1 статті 37, п.4 статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та на виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», Закону України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», постанови Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 року № 989.. Цим рішенням було перейменовано вулицю Гагаріна – на Садова, Вулицю Дмитренка на Кленову.

Відомий знавець Слобожанщини письменник Г.П.Данилевський писав, що наш край славився фруктами. Недаремно, навіть у герби Красного Кута, Городнього були знесені черешні, яблука, сливи. Так от, він пише: У Валківському і Богодухівському повітах (куди входила тоді Краснокутщина), де в час весняного

цвітіння здасться, що обабіч ростуть зовсім білі або всипані пухом ліси, фрукти сушать цілі селища й містечка... У деяких селищах сушать по кілька десятків пудів груш і яблук, які тут досягають у дикому стані. Тут навіть на паливо йдуть благородні грушеві і яблуневі дрова. Для сушіння плодів у багатьох є особливі сушарні; у бідних же фрукти сушаться в хатах, на печі".

1 травня 1930 року на базі колишньої економії Харитоненка було створене самостійне господарство – радгосп «Глобівський». Першим директором радгоспу був Макар Трофимович Радченко. При ньому була розпочата закладка нових багаторічних насаджень : яблунь, груш, слив. Радгосп довгі роки спеціалізувався на садівництві. Тому зміна назви вулиці Ю.Гагаріна на Яблунева є закономірною.

Є у селі ще вулиця Співоча. Чому така назва? Після реформи 1861 року економічне становище селян Городнього не поліпшилося. Це спричинило виступи селянства проти поміщиків, які були придушені. Щоб якось задобрити інтереси селян, місцевий поміщик Павло Іванович Харитоненко задіяв їх у будівництві « Співочих терас», які в подальшому стали архітектурною пам'яткою кінця ХІХ століття. А ось як пише про цей дивний куточок місцевий поет Микола Кисіль:

Якщо звернете із траси
У Городне , між сади ,
Там співаючі тераси,
Виринають , мов з води.
Увійдеш і слово мовиш,
Враз відскакує луна.
І бринить уже те слово,
Ніби напнута струна.
То звучить вона мажорно,
То мінорно забринить...
Хто ж це слово звукотворне
Сотворив? Струна мовчить...
Хто ці зодчі , виконроби ,
Що були то за часи?
Тільки звук той диво робить
В ньому чудо – голоси.
Голоси ті – їх безмежжя,
З позачасся лине спів...
Все це трепетно бентежить
Неосяжністю віків.
Тільки дух таїть затято
У собі ті імена...
Знаю , знаю сумовито :
Він назвав ті імена.

Цікаво, що таке планування саду створює неповторну акустику – навіть ледь чути в звичайних умовах мову тут можна розчути на відстані до 60 метрів. Згідно

з легендою, в цьому саду давав концерт сам Федір Шаляпін – найвідоміший бас першої половини ХХ століття.

Топоніми — це частина культурного коду. Вони впливають на самоусвідомлення суспільства, мову та символічний простір. Актуалізація власних назв підсилює національну єдність. Отже, перейменування топонімів — це не лише формальна зміна назв, а глибокий соціокультурний процес, що відображає цінності й вибір суспільства. Назви, які щодня бачать і чують діти, формують їхній світогляд. Актуальні й осмислені топоніми сприяють вихованню поваги до власної культури та історії.

Список використаних джерел:

1. І. Юхно. Край мій краснокутський, 2004р.
2. Описи Харківського намісництва кінця XVIIIст К. "Наукова думка" 1991р.

ВУЛИЦЯ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ СЕЛИЩА БУДИ – СИМВОЛ НЕСКОРЕНОСТІ

Степаненко Денис, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Південної міської ради Харківського району Харківської області, здобувач освіти 10 класу Будянського ліцею Південної міської ради Харківського району Харківської області

Керівник: **Безрукова Тетяна Миколаївна**, керівник гуртка Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Південної міської ради Харківського району Харківської області, Почесний краєзнавець України.

Селище Буди розташоване за 25 км від обласного центру. До 12.06.2020 р. центр селищної ради. Буди розташовані на річках Мерефа, Березова та двох Безіменних. Документально Буди вперше згадуються за 1680 р. митрополитом Філаретом, як володіння полковника Гр. Донця [13, С. 105-106]. Та у західній частині селища археолог В. Андрієнко у 1965 р. проводив розкопки і виявив поселення епохи бронзи та скіфського періоду [14, С. 38]. За часів Петра I край став активно заселятися росіянами. У різні часи власниками Буд були князі Крапоткіни, Щербініни [1, С. 157]. У кінці 1860-х років через Буди почали прокладати залізничну колію Ворожба-Мерефа, у 1870 р. у селі збудували станцію Буди Курсько-Харківсько-Севастопольської залізниці. На території селища у 1887-2006 р. працював найбільший виробник фаянсового посуду в Україні АТЗТ «Будянський фаянс» [6, С. 877], заснований промисловцем та меценатом М. Кузнецовим. У 2007 р. встановлено і освячено дерев'яний хрест в пам'ять жертв Голодомору 1932-1933 р. У Будах чотири меморіальні дошки на будівлях – історичних пам'ятках (дві з них на вул. Захисників України), . За наказом Міністерства культури і туризму України у 2009 р. шість об'єктів культурної спадщини селища було внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (дві з них на вул. Захисників України) [3, С.37-43],. У 2016 р. у селищі встановлено чотири охоронні дошки (одна з них на вул. Захисників України),. 10.06.2024 р. на Центральному майдані відкрито алею Пам'яті і шани України (це початок вул. Захисників України). На вулиці Захисників України жили солдат

Клянін (Немчинов) Артем Олександрович (04.05.1989 – 19.11.2022), старший лейтенант Панов Олег Володимирович (12.09.1973 – 07.09.2022), солдат Семикін Юрій Анатолійович (14.03.1981– 01.03.2024), солдат Шевченко Роман Миколайович (03.08.1989 – 12.09.2022), які загинули під час російсько-української війни.. Вічна слава ГЕРОЯМ.

Засновник *«Ново-Харьковской фабрики М.С. Кузнецова в селе Буды»* Матвій Сидорович Кузнецов та ще декілька десятків родин, яких він привіз із собою з Підмосков'я та Риги заселити північну частину села і перенесли в цю частину Буд центр. Так з'явилася вулиця Грабілівка. Пізніше її стали називати 1 Травня. З 2024 р. це вулиця Захисників України. Перша будівля на цій вулиці з'явилася у 1888 р. Ми вивчили історії майже всіх житлових, громадських, релігійних споруд цієї вулиці, яка на даний момент є центральною в селищі. З дотриманням безпекових вимог гуртківці здійснили краєзнавчі екскурсії вулицею та місцями, пов'язані з обранням об'єктом дослідження, вивчали архівні документи.

1888 – зведено двоповерхову споруду «Старого клубу» (вул. Захисників України № 3), у якій у різні часи були розташовані школи [11], бібліотека [12], театр для службовців і робітників фаянсової фабрики М.С. Кузнецова. Світлина будівлі демонструвалася на Всесвітній Паризькій виставці 1900 р. у павільйоні Кузнецових [4, С.32-36]. Після націоналізації фабрики у 1918 р. у приміщенні „Старого клубу” деякий час працювала школа, а з кінця 20-х років ХХ століття там працювали драмгуртки, проводилися виступи артистів з Харкова, був кінозал. З 1920-х років на першому поверсі клубу було відкрито продовольчо-промислово крамницю Харківського облгоспторгу "Боротьба"(у цьому приміщенні були крамниці різного призначення до кінця 1990-х років. Зараз тут знаходиться кафе). Під час окупації селища у 1941-1943 рр. німці організовували у клубі перегляд спектаклів будянських аматорів, демонстрували художні фільми. Часто там проводилися облави, прямо з клубу молодь забирали до Німеччини [2, с.31]. Після війни у клубі знову проводилися селищні масові заходи: урочистості, присвячені державним святкам, виступи художньої самодіяльності, кожного дня проходили три сеанси кінофільмів. У останні роки тут проходили концерти самодіяльності та випускні вечори будянських шкіл. З 2006 р. будівлю закрито. У вересні 2007 р. на будівлі при великій кількості місцевих мешканців і гостей встановлено і освячено меморіальну дошку на кошти, зібрані місцевими депутатами.

1898 - збудовано житловий цегляний одноповерховий будинок для службовців фахівців фабрики по вул. Захисників України № 5;

1902, 13 жовтня – збудовано у російсько-візантійському стилі за проектом головного єпархіального архітектора В. Немкіна і освячено православний храм в ім'я Спасителя Миколи в пам'ять священного коронування Їх Імператорських Величностей [8]. У старовинному слобожанському селі Буди, до 1902 р. церкви не було. Із розповідей літніх людей відомо, що будяни ходили до Катеринінської церкви села Комарівка [5, 41-44].

Засновник *«Ново-Харьковской фабрики М.С. Кузнецова в селе Буды»* Матвій Сидорович Кузнецов та ще декілька десятків родин, яких він привіз із собою з Підмосков'я та Риги, були *«старообрядці поповского согласія»* . Для них одразу

з відкриттям фабрики у 1887 р. [2, С.20] в будівлі контори і квартири керуючого було збудовано моленну з виносною на високих стовбах, дерев'яною дзвіницею. Від тієї будівлі залишився тільки фрагмент комину, який довгий час демонструвався в музеї АТЗТ «Будянський фаянс» (фонди музею переведено до Харківського історичного музею у 2008 р., комин відремонтували і встановили в місцевому краєзнавчому музеї).

Миколаївська церква при фабриці "*Товарищества производства фарфоровых и фаянсовых изделий М.С. Кузнецова в Будах*", була збудована на кошти Товариства, за участю службовців і робітників Будянської фабрики. Церква і при ній дзвіниця були збудовані однією будівлею, кам'яні і міцні. Огорожі не було. Церковна сторожка - кам'яна, тут жив дзвонар, він же сторож. При церкві був з усіма необхідними службами, з опаленням і освітленням, для квартири священика и псаломщика, кам'яний будинок, збудований у 1902 році на землі Товариства, який належав останньому. Яких-небудь будівель і угідь, належавших власне церкві, не було. Окрасою храму був майоліковий іконостас рожевого і блакитного кольору, виготовлений на Тверській фабриці М.С. Кузнецова [9, С. 33]. З візиту до храму починав своє перебування у Будах М.С. Кузнецов. На майдані коло церкви на початку серпня 1914 р. керуючий фабрикою Є.Р. Шварценберг, батьюшка Стефан і пристав Мереф'янського управління жандармерії оголосили про початок I світової війни. Церкву закрили у 30-х роках ХХ століття і зробили там клуб ім. К. Маркса. У 50-ті роки від церкви лишилися тільки будинок священика, у якому і досі знаходиться селищна Рада, і сторожка, у якій з 50-х до кінця 90-х років ХХ століття працювала продовольча крамниця.

1907 - збудовані житлові цегляні [7, С. 96] одноповерхові будинки для службовців фахівців фабрики по вул. захисників України № 1. Поруч з будинком була центральна прохідна заводу і велика площа, де проводилися масові заходи в селищі. У 1930-х роках на площі збудували два двоповерхових будинки. На розі одного з них висів великий годинник. Цей будинок так і називали «*под часами*».

1909- збудовані житлові цегляні одноповерхові будинки для службовців фахівців фабрики по вул. захисників України №33). Матеріал - цегла. Будинок започатковано у 1908 р. за розпорядженням М.С. Кузнецова, він одноповерховий на 12 квартир, під залізним дахом з великими світлими верандами. У кожній квартирі були досить великі кухні та три печі: російська, у якій готували хліб, пироги; піч-плита, на якій готували обід та в куті стояла піч-груба, що обігрівала комин у кімнаті. Комин був облицьований фаянсовим кахлем 30x20 см. Над цією піччю була лежанка, де грілися взимку. Мешкали у цьому будинку Городецький М.Г. - завідувач продовольчої лавки на фабриці, Кудряшов Іван Петрович - наглядач цеху розробки матеріалів, хімік; Іванов В.Н. - агент з постачання, Бухтеев - бухгалтер контори, Беспалов - живописець, Жаринін І.С. - той, що готував чай і сніданок на фабриці, завідувач мужицької їдальні; Муравьов Т. - бухгалтер контори, Сініцин А. - приймальник у амбарі [12] (у 1970-х роках будинок за наказом адміністрації БФЗ «Серп і молот» реконструйовано).

1911, січень – збудовано житловий цегляний одноповерховий будинок для службовців фахівців фабрики по вул. захисників України № 35. Матеріал - цегла.

Будинок на 16 квартир, одноповерховий під залізним дахом. Поруч з будинком було споруджено дерев'яні сараї та сіновали, також цегляні льохи один на дві сім'ї. Над льохами були пристройки, що називалися "темні майки". У будинку №35 отримали квартири Вінокуров Д., Базлов Олексій Іванович - наглядачі живописного цеху, службовці фабрики Щекотков Д., Дунашов І., Шевелєв, Хромов, Серафімов І. та інш. Між будинками №33 і №35 ближче до вул. Захисників України (колишня Грабілівка) було вирито глибокий колодязь, дерев'яний сруб якого ухорив глибоко під землю. Обидва будинки були огорожені високою огорожею з хвіртками і воротами [12].

1912 - збудовано житловий цегляний одноповерховий будинок для службовців фахівців фабрики по вул. Захисників України № 9

1929 – звели 3-поверхову житлову будівлю «Ударного дома» по вул. Захисників України № 20

1990-1992 – будівництво двох п'ятиповерхових будинків по вул. Садовій і Захисників України.

2008. 5 березня – за ініціативою клубу «Краєзнавець» районного центру дитячої та юнацької творчості Харківського району на східній стіні будівлі сторожки відкрито й освячено протоієреєм місцевого Свято-Озерянського храму о. Петром (Пилипчуком) меморіальну дошку з чорного граніту (розміром 800х400х20) з малюнком Свято-Миколаївської церкви. Текст дошки з малюнком: «Україна. Сторожка Свято-Миколаївського храму при фабриці «Товарищества М.С. Кузнецова», споруджена за проектом головного епархіального архітектора В.Х. Немкіна, освячена 13 жовтня 1902 р. Історична пам'ятка. Охороняється законом». Меморіальну дошку виготовлено і встановлено на кошти, надані міжнародним благодійним фондом «Фонд Олександра Фельдмана».

Сторожка, як об'єкт культурної спадщини, була виявлена у 2006 р. Т.М. Безруковою. На засіданні Консультативної ради з охорони культурної спадщини при управлінні культури і туризму облдержадміністрації від 24.06.2008 будівля сторожки запропонована для внесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (наказ № 249 від 22 липня 2008 р.). Відповідно до статей 5, 14, 32 Закону України «Про охорону культурної спадщини» наказом міністра міністерства культури і туризму України В. Вовкуна занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категорією місцевого значення шість об'єктів культурної спадщини селища Буди Харківської області, серед них і сторожка колишнього Свято-Миколаївського храму, якій надано статус «Пам'ятка архітектури та містобудування, історії» (наказ № 521/0/16-09 від 13.07.2009).

2017 р. –за ініціативою місцевого священника протоієрея о. Петра почалася реконструкція сторожки колишнього Свято-Миколаївського храму. Наприкінці 2017 р. завдяки допомозі бізнесмена М. Толмачова, відкрилася відреставрована сторожка Святого Миколая по Захисників України.

Таким чином, вивчення історії конкретної вулиці, назв об'єктів різного походження є важливим джерелом інформації про суспільно-політичну життєдіяльність, духовну і матеріальну культурну спадщину рідного селища. Найменування, з якими ми зіштовхуємося кожного дня, навіть не замислюючись

про них, - відбитки свідомості та досвіду суспільства. Топонімічні зміни протягом останніх років, а особливо зараз, під час повномасштабної війни спрямовані, перш за все, на формування ідентичності українського народу.

Список використаних джерел

1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Харків: Дельта, 1993. – 256 с. [С. 157 – про село Буди]
2. Безрукова Т.М. Буди – фаянсова столиця України: Краєзнавчі замальовки, присвячені 350-річчю Харкова. – Харків: Торнео, 2005. – 52 с.
3. Безрукова Т.М. Історичні пам'ятки місцевого значення у селищі Буди Харківського району Харківської області // Слобожанське культурне надбання: Зб. статей молодих учених. – Харків: Курсор, 2008. – С.37-43.
4. Безрукова І.В., Безрукова Т.М. Встановлення меморіальних дощок у селищі Буди Харківського району Харківської області // Слобожанське культурне надбання: Збірка статей молодих учених. – Харків: Курсор, 2008. – Випуск 1. – С. 32-36.
5. Безрукова Тетяна, Безруков Сергій. Миколаївський храм селища Буди Харківського району Харківської області // Пам'яткознавчі погляди молодих вчених ХХІ ст. Збірка наукових статей з пам'яткоохоронної роботи. Харків: Курсор, 2010. – Випуск 1. – С. 41-44.
6. Буди... // Історія міст і сіл УРСР: В 26-ти т. / Голов. редкол.: П.Т. Тронько (голова) та ін. – К.: Гол. Ред. Укр. Рад. енцикл. – 1967. Т. 21: Харківська обл. / Редкол. т.: М.А. Сіроштан (голова) та ін. – 1967. – 1002 с. [С.877].
7. Кирпичный завод М.С. Кузнецова в Будах/. – Харьковский календарь на 1911. – Харьков, типография губернского правления. – 1913. – С. 96.
8. Местные известия. Освящение храма во имя Спасителя Николая в память Священного коронования Их Императорских Величеств при Будянской фабрике М.С. Кузнецова в селе Буда // Харьк. губерн. ведомости. – 1902, 13-14 окт.
9. Николаевская церковь при фабрике М.С. Кузнецова в селе Будах. – ГАХО, ф.40, оп.110, спр.1826, арк.48-53. (Харківський район: Зб. архівних документів і матеріалів: Ч. 1 – Харків: Фоліо, 1994. – 92 с. – (Край мій, Слобожанщино!) [С. 53 – церковь построена в 1902 г.].
10. Открытие народной читальни при фабрике «Товарищества М.С. Кузнецова в Будах». // Харьк. губерн. ведомости. – 1897. – 20, 22 окт.
11. Освящение и открытие школы для рабочих при фабрике Кузнецова в селе Буда // Харьк. губерн. ведомости. – 1898. – 31 дек.
12. Синицин Д.А. Пять поколений. Посвящается 100-летию Будянского фаянсового завода (рукопись в 3-х томах). – Буда, 1987 (частный архив семей Синициных и Никитиных).
13. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии: [в 5 отд.]. – М.; Х., 1852-1858. Отд. 2: Уезды Харьковский и Валковский. – 1857. – С. 105-106.
14. Шрамко Б.А. Справочник по археологии Украины. Харьковская область. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 38.

ТОПОНІМІЧНИЙ ЛАНДШАФТ СИДОРЕНКІВСЬКОГО СТАРОСТАТУ

Татаринцева Марія, учениця 8 класу Сидоренківського ліцею Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді Валківської міської ради Богодухівського району

Керівники: **Серета Віктор Анатолійович**, учитель історії, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді Валківської міської ради Богодухівського району

Архіпова Анна Олександрівна, педагог-організатор Сидоренківського ліцею Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області

Дослідження присвячено аналізу топонімічної системи Сидоренківського старостату Валківської територіальної громади Богодухівського району Харківської області. Географічні назви розглядаються як цінне джерело історичної та культурної інформації про розвиток території, етнічний склад населення, господарську діяльність та мовну картину світу. Вибір об'єкта дослідження обґрунтовується необхідністю вивчення топонімів малих населених пунктів, де найкраще зберігаються автентичні народні назви, які в містах часто втрачаються внаслідок урбанізації та адміністративних перейменувань.

Мета роботи - здійснити комплексний аналіз сукупності топонімів Сидоренківського старостату як топонімічного ландшафту, виявити етимологію географічних назв та систематизувати їх за класифікаційними групами. Основні завдання включають аналіз теоретичних основ топоніміки, збір та систематизацію топонімів досліджуваної території, з'ясування їхнього походження та лексичного значення, дослідження історичних змін у топонімічній системі регіону, а також створення класифікації топонімів.

У роботі використано комплексний підхід, що поєднує методи різних наук: лінгвістики, історії, географії, етнографії. Основні джерела матеріалу - матеріали шкільного музею, опитування місцевих жителів, записи спогадів старожилів, архівні документи та письмові джерела. Топоніміка розглядається як система, яка складається з різних типів географічних назв: ойконімів, годонімів, гідронімів, оронімів, дрімонімів та мікротопонімів. Кожен тип назв аналізується за планом, що включає вид об'єкта, географічне розташування, історичні відомості та лексичне значення.

Результати дослідження показали, що топонімічна система Сидоренківського старостату характеризується значним різноманіттям. Домінуючим типом є антропотопоніми - назви, утворені від особових імен та прізвищ перших поселенців (Сидоренкове, Завгороднє, Мозолівка, Шелудькове, Василенків, Печенівка тощо), що свідчить про важливість особистісного фактора в процесі освоєння території. Значну групу становлять топоніми, мотивовані природними особливостями: характером рельєфу (Каніцівський яр, Мозолівський яр), наявністю водних об'єктів (Рідкодуб, Чутівка, Очеретова), особливостями рослинності (Мозолівський ліс, Вишньокалеників).

На території старостату виявлено понад 60 топонімічних назв, включаючи 6 населених пунктів, що існують на сьогодні, та понад 10 зниклих хуторів. Аналіз годонімів засвідчив актуальні зміни, які відобразили знакові події в житті країни. Декомунізація призвела до заміни радянських ідеологічних назв (вулиця Леніна, вулиця 1 Травня) на назви, що відображають українську історію, культуру та традиції. Російсько-українська військова агресія знайшла своє відображення в появі нових годонімів: вулиця Захисників України, вулиця Визволителів України.

Особливу цінність мають народні назви частин села (мікротопоніми), які в народній пам'яті зберегли стару структуру поселення та відображають автентичне сприйняття простору місцевими жителями. До таких назв належать: Левада, Греківська, Горівка, Чабаківка, Торохтилівка, Гайтурівка, Приймаківка, Магальясівка, Пирликівка, Зінівка, Щербаківка, Дундуківка. Кожна із цих назв має цікаву етимологію та пов'язана з конкретними історичними подіями чи особами. Їхнє документування є важливим завданням, оскільки зі зміною поколінь вони можуть бути втрачені.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше зроблено спробу комплексно дослідити та систематизувати топоніми Сидоренківського старостату, визначити їхнє лексичне та історичне походження, розроблено класифікаційну таблицю, створено картосхему топонімів для уявлення про їхнє просторове розміщення, виявлено та задокументовано зниклі населені пункти, проаналізовано актуальні зміни топонімів у контексті суспільно-політичних трансформацій, розроблено маршрут «Зеленого» туризму.

Практична значимість одержаних результатів полягає у використанні матеріалів дослідження в навчально-виховному процесі (уроки історії України, географії, української мови та літератури), позакласній роботі (музейні експозиції, красназавчі екскурсії, творча робота з учнями), культурно-просвітницькій діяльності (організація туристичних маршрутів, публікації в місцевій пресі) та збереженні історичної пам'яті. Матеріали дослідження передано до бібліотеки Сидоренківського старостату та представлено на засіданні старостату.

Перспективи подальших досліджень включають розширення географії дослідження на інші старостати Валківської територіальної громади, поглиблене вивчення мікротопонімів (назв полів, урочищ, джерел), дослідження динаміки змін топонімів протягом різних історичних періодів, створення повного топонімічного словника Валківської громади та порівняльний аналіз топонімів різних регіонів Харківщини. Робота демонструє, що географічні назви є цінним джерелом знань про минуле, інструментом збереження культурної спадщини та засобом виховання патріотичних почувань молоді.

Дослідження географічних назв Сидоренківщини є одним із фрагментів розвитку топоніміки як науки та внесків у збереження культурної спадщини українського народу. Кожна збережена назва - це частинка нашої історії, яка не повинна бути втраченою для майбутніх поколінь. Топоніми служать мостиком між минулим і сучасністю, дозволяючи нам зрозуміти, як жили наші предки, чим займалися, що їх оточувало та які цінності були для них важливими.

ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ БАЛАКЛІЙЩИНИ

Тахтарова Аріна, учениця 7 класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Керівники: **Літвінова Світлана Володимирівна**, вчитель англійської мови Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області;
Сушко Валентина Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Початок повномасштабного вторгнення заставив українців по-новому поглянути на багато аспектів нашого життя. І хоча переосмислення нашого минулого розпочалося задовго до 2022, й навіть 2014 року, однак саме війна зробила таким важливим процес відмови від колоніального, а надто – радянсько-комуністичного – минулого.

Уже побіжний перегляд перейменованих населених пунктів в Україні викликає подив: наскільки одноманітними були радянські назви. Хоча, можливо, саме у цьому й був сенс нав'язливої пропаганди: щоб звідусюди були тільки одні й ті самі назви, однакові імена міфологізованих радянських героїв, яких мали шанувати радянські люди, як у середньовіччі святих.

Серед таких міфологізованих назв була й прикметникова форма від назви місяця «жовтень», що мало сакралізувати подію жовтневого перевороту в Петрограді. Таких населених пунктів було аж два й на Балаклійщині – у сучасному Ізюмському районі Харківської області. А усього «Жовтневих» було аж чотирнадцять – в деяких районах теж по два, а ще села «Жовтень» у Сахновщинському та «Октябрьське» у Красноградському районі. Тож, ні з точки зору індивідуальності й неповторності назв, ні з огляду на віджилість самих термінів подальше існування таких топонімів стало остаточно неприйнятним.

За чинним законодавством України функція вносити зміни у назви належить законодавчому органу нашої держави – Верховній раді України. Її постановою селище в Асіївській сільраді отримало назву Слобожанське (ПВРУ 984-VIII), а в Пришибській сільській раді – Покровське (ПВРУ 1037-VIII) [1]. Підтримуючи процес перейменування, не можемо не зазначити, що назва «Слобожанське» стала надзвичайно популярною й занадто часто уживається, без пошуку оригінальних та унікальних назв. Зловживання у назві нагадування про належність до історико-етнографічного регіону Слобожанщина не можна вважати ні вдалою, ні правомірною ідеєю, адже і Харків, і Суми, і кожне місто, село і селище на Харківщині, південному сході Сумщини, півночі Донеччини та Луганщини можна огульно називати «Слобожанське», бо всі вони є у нашому краю, на Слобожанщині.

У вигідному становищі є населені пункти, які мають досить давню історію й мали назви до жовтневого перевороту та захоплення України під час Визвольних змагань. Більшості з них просто повертаються історичні назви. Оскільки за уявленнями українців, село – це населений пункт, в якому є церква, то нерідко назви сіл є назвами тих свят чи святих, на честь яких був освячений місцевий храм. Так, село сучасної Пришибської сільської ради отримало назву від свята Покрови Пресвятої Богородиці, яке святкується щорічно 1 жовтня.

Українці дуже шанували свято Покрови Пресвятої Богородиці – достатньо згадати, що усі запорозькі січі впродовж історії існування Низового Війська Запорізького були Покровськими. Це свято святкували родини, адже весілля грали переважно саме на Покрову. На Покрову складали свої повноваження усі виборні органи українців: Генеральна та полкова й сотенна старшина у козацькому війську, цехмістри та казначеї у ремісничих об'єднаннях. Тобто Покрова була часом підбиття підсумків минулого року й започаткування чогось нового.

Саме свято не входить до кола найбільших свят у році й історично пов'язано з подією X сторіччя, коли столиця християнської Візантії зазнала нападу й чудесного врятування від ворогів. Попри таку важливість свято не надто широко святкується навіть Грецькою церквою. Однак у XVII ст. у самій Україні, на Поділлі, у Свято-Успенській Почаївській лаврі відбулося чудо, коли її обложило турецьке військо й за молитвами монахів до Пресвятої Богородиці стріли нападників падали їм самим на голови й вони були повністю посоромлені, а монастир – врятований. За статистикою, в Україні найчастіше церкви освячували на честь Покрови Пресвятої Богородиці. Тож, цілком слушним слід вважати повернення селу його історичної назви.

Однак робота з декомунізації, поверненню старовинних назв та присвоєнню більш придатних топонімів нашим вулицям та майданам, селам та містам ще триває й потребує як ретельного вивчення, так і серйозного осмислення.

Список використаних джерел

1. uk.wikipedia.org/wiki/ Список топонімів України, перейменованих внаслідок декомунізації.

ТОПОНІМИ СЕЛА БЕРЕЗІВКА І КОМАРІВКА

Удовицька Жанна, учениця 6 класу Слобідської гімназії Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області, вихованка гуртка Краснокутського центру дитячої та юнацької творчості Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області

Керівник: **Карелова Аліна Станіславівна**, керівник гуртка «Юні туристи-краєзнавці», вчитель математики Слобідської гімназії Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області.

При вивченні історії розвитку населеного пункту велику увагу ми приділяємо топоніміці. Будь-яка назва населеного пункту має своє значення. Як відомо, більшість назв виникли стихійно, але не випадково. Ми часто замислюємось над географічними назвами, а іноді незрозумілими або навіть

смішними. Кожна географічна назва не буває випадковою, вона має свою історію, у ній віддзеркалюється культура нашого народу, чудова природа країни, люди, які тут жили та залишили по собі добрий слід.

Кожний народ дає свої назви селам, містам, лісам, горам, річкам, водоймам, полям. Саме в назвах відображено історію матеріальної і духовної культури народу, його побут, а також історію природно – географічного середовища.

Одні назви відомі з давніх часів й збереглися до сьогодні, інші ж зникли в історії, але залишилися в народних легендах та переказах. Географічні назви (топоніми) несуть на собі відбиток різних періодів історії нашої країни і є цінним історичним джерелом. Предметом мого невеликого дослідження є топоніміка села Березівка та Комарівка.

Село Березівка у колишньому Краснокутському районі Харківської області має давню історію. Воно засноване ще у 17 столітті (близько 1650 року) як козацьке поселення і пройшло шлях від козацького села до волосного центру, а зараз входить до Краснокутської селищної громади Богодухівського району.

Існують в селі легенди про походження назви села Березівка. Найбільш поширена версія, пов'язана з версією, що село отримало назву від річки, яка протікала поруч і мала назву Березовий Колодязь (або «Березовий струмок»). На берегах річки було багато березових дерев, що й стало приводом для назви і річці, і поселенню. Є й інша версія про виникнення села Березівка. Вона базується на переказі, що назву дав великий березовий гай, що тягнувся аж до села В'язова. Березовий гай був окрасою села. Та згодом його вирубали для перегонки деревини на смолу і дьоготь. Не менш відомою також існує легенда, пов'язана з харківським полковником Федором Донець-Захаржевським, який у 1688 році заснував поселення на березі річки, названої «Березовий Колодязь», що і стало основою для назви Березівка.

Так чи інакше, але дані легенди підтверджують давність нашої місцевості. Село заселяли біженці з Правобережної України, які дали назву своїй новій домівці, пов'язуючи з рідними місцями або навколишньою природою. Ці версії про походження села Березівка, хоча й легендарні, але вказують на давні корені села та тісний зв'язок із природою.

На початку ХХ століття виникли хутори Гринів Яр і Комарівка. Перший з них дістав назву за іменем якогось поселенця, якого звали Грицьком (Григорієм), а знайомі кликали по-простецьки Гринь. Комарівка виникла на вологому, зарослому чагарниками місці, де водилося багато комарів. Чим не привід для назви? Хоча є й інше пояснення. Там першим поселився виходець з Колонтаєва за прізвищем Комар. Цілком можливо. Такі прізвища в Колонтаєві були досить поширеними. Село Комарівка знаходиться на лівому березі річки Мерла, вище за течією примикає до села Зубівка, нижче за течією на відстані 1 кілометр розташоване село Березівка. Село оточене лісовим масивом.

Взагалі, дуже цікава топоніміка нашого краю. Недарма, топоніміку називають «літописом землі». Бо це мова землі і мова нашого українського народу. Але це лише початок роботи зі збирання топонімів у названих селах. Село Березівка, де проживали мої пращури, треба дослідити більш досконаліше.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ: ІСТОРІЯ ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ МІСТА ЗЛАТОПІЛЬ

Хомяк Дмитро, учень 8-Б класу, вихованець гуртка «Географічне краєзнавство»,
Комунального закладу «Харківський ліцей №107 Харківської міської ради»

Керівник: **Буряк Юлія Леонідівна**, вчитель географії Комунального закладу
«Харківський ліцей №107 Харківської міської ради»

Златопіль - це місто в Харківській області України, яке розташоване в центральній частині регіону, приблизно 86–95 км на південь від Харкова, обласного центру. Воно є адміністративним центром Златопільської міської територіальної громади та важливим місцевим транспортним вузлом із залізничним сполученням і дорожніми шляхами. За даними останніх офіційних джерел, чисельність населення міста та громади становить приблизно 30–35 тис. осіб, включно з внутрішньо переміщеними особами, що приїхали після початку повномасштабної війни. Златопіль має помірно континентальний клімат, розвинену інфраструктуру й активну громадську діяльність, що робить його важливим осередком життя для жителів регіону.

Нині Златопіль це місто в Харківській області, що славиться своєю аграрною спеціалізацією, що відображається в символічній назві “Золоті Поля”, проте ця назва не є історичною. Але тоді яким чином в цього міста змінювалися назви та з яких причин це відбувалося?

Історія міста бере свій початок з 1869 року, коли на території сучасного Златополя було збудовано залізничну станцію “Курсько-Харківсько-Азовська” залізниці “Олексіївка”, що була важливою для торгівлі сільськогосподарською продукцією. У 1887 році її назва була змінена на честь місцевого поміщика Лихачова на чийх землях і було збудовано станцію, саме він передав землю на будівництво залізної дороги безкоштовно, розраховуючи отримати, вигоду від подальшого розвитку станції, та підвищення цін на інші особисті землі. Таким чином ця назва безпосередньо пов’язана з цією постаттю, котра своєю ініціативою спричинила появу нового поселення довкола станції.

У радянський період історія селища пройшла кілька важливих етапів, пов’язаних як зі зміною назви, так і з адміністративними та господарськими перетвореннями. Вже на початку 1950 років у СРСР активно впроваджувалась практика перейменування населених пунктів на честь революційних подій, дат або ідеологічно важливих символів. У цьому контексті 24 червня 1952 року Лихачове було перейменовано у Первомайський. Назва була обрана на честь Першого травня - дня міжнародної солідарності трудящих, одного з ключових свят радянського календаря. Перейменування мало підкреслити “новий етап розвитку” містечка та його відповідність комуністичним цінностям. У наступні роки в житті селища відбулися деякі організаційні зміни. У 1954 році колгоспи “Перше травня” та імені Карла Маркса були об’єднані в укрупнене господарство, що стало важливим фактором економічного росту території. Подібні об’єднання були типовими для радянської політики 1950, яка передбачала створення великих, економічно потужних колгоспів, здатних забезпечувати виробничі плани.

Протягом 1950-1960 років Первомайський перетворювався із звичайного сільського поселення на все більш промислово орієнтований населений пункт. У цей час створювалися нові підприємства, зростало населення, формувалися органи місцевої влади, що відображало загальну тенденцію індустріалізації та розвитку регіонів. Завдяки збільшенню виробництва та притоку робочої сили у 1970 році колгосп “Перше травня” разом із його відділеннями був переведений у сусідні населені пункти, а центр управління перенесений до Грушиного. Це стало черговим етапом адміністративної перебудови, характерної для зрілого етапу радянської економічної моделі, коли акцент робився на централізації управління та оптимізації територій.

У другій половині 20 століття Первомайський продовжував розвиватися як промисловий центр. Створення підприємств харчової промисловості, розгортання бази глибокого буріння та участь у союзних виробничих програмах перетворили його з невеликого селища в значущий локальний промисловий вузол. Усе це суттєво вплинуло на формування сучасної структури міста, а назва “Первомайський” залишалася символом епохи, у якій воно набуло сучасного вигляду.

Після відновлення української незалежності в 1991 році постало питання декомунізації міст. Проте впродовж 1990 і 2000 років процес просувався повільно й не був пріоритетом. Лише після початку війни на сході України у 2014 році, держава системно взялася за повернення історичних назв містам та районам. Але частина топонімів, зокрема в Харківській області, залишалася незмінною. Одним із таких міст був Первомайський.

Ситуація змінилася вже під час повномасштабної війни, коли держава активізувала політику очищення від радянських та російських маркерів. Процес зміни назви міста почався ще з 2022 року, коли розглядали й нові й старі варіанти, що до речі, мешканці не підтримували. Наприклад була пропозиція що до повернення назви Лихачове. Але постало питання того хто такі Лихачові й що вони зробили для України? І виявиться що офіцери, поміщики та землевласники не вкладали достатнього внеску в історію міста. Але слід зазначити, що сестра генерал лейтенанта Лихачова - Клеопатра Федорівна, дійсно зробила не малий вклад у розвиток Харківської губернії. Наприклад вона займалася жіночою освітою використовуючі немалі гроші на цей процес. По її стопам, до речі, пішла і її донька. Але головна проблема полягає в тому, що саме в Лихачовому вони не проживали. 24 липня 2023 року в результаті голосування жителі Первомайського висловилися за перейменування міста на Добродар. Однак цю назву міська рада міста не підтримала. 19 вересня 2024 року місто було офіційно перейменоване на Златопіль. Ймовірно головною причиною вибору саме цієї назви стало те, що ще з початку 20 століття Лихачове було важливим центром саме сільськогосподарської продукції.

Історія міста Златопіль безумовно є унікальною, адже кожна зміна назви відображала нову епоху в його розвитку. Від локальної ініціативи поміщика Лихачова до ідеологічного радянського Первомайського та сучасного Златополя.

Переїменування 2024 року стало важливим етапом декомунізації й проявом прагнення громади до власної історичної та культурної ідентичності.

Висновок. Отже, історія Златополя - це історія безперервних змін, що відображають політичні процеси, економічний розвиток і прагнення громади до самовизначення. Від появи станції на землях поміщика Лихачова до ідеологічно зумовленого радянського Первомайського та повернення до більш нейтральної й символічної назви Златопіль - кожне переїменування стало дзеркалом своєї епохи. Переїменування 2024 року не лише провели декомунізацію, а й підкреслило зв'язок міста з його аграрним корінням та бажанням мешканців мати власну, незалежну від політичних режимів, назву. Таким чином, Златопіль сьогодні - це не просто нове ім'я, а сучасний етап формування історичної пам'яті та локальної ідентичності громади

Список використаних джерел

1. <https://www.otkudarodom.ua/ru/misto-pervomayskiy-pereyrenuvannya>
2. <https://multisport.kh.ua/news/598-2015-11-29-19-34-28.html>
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C>
4. https://ukrskr.com/khark/pervomajsk/pervomajskij-pervomajskij-rajon-harkovskaya-oblast#google_vignette

ЕТИМОЛОГІЯ НАЗВ ВУЛИЦЬ СЕЛА СЛОБІДКА

Циганок Ангеліна, учениця 6 класу, вихованка гуртка Краснокутського центру дитячої та юнацької творчості Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області
Керівник: **Карелова Аліна Станіславівна**, керівник гуртка «Юні туристи-краєзнавці», вчитель математики Слобідської гімназії Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області.

Кожна людина має свої ім'я та прізвище. Гори, річки, моря й інші географічні об'єкти теж мають свою назву. Даючи таку назву, люди прив'язують місце до поверхні Землі, а також виявляють своє ставлення до нього.

Існує спеціальна наука, яка вивчає географічні назви. Топоніміка – наука, яка вивчає походження, значення та історичний розвиток географічних назв. Топоніми – назви міст, сіл, селищ гір, річок, озер та ін. Вулиці, так само, як і села та міста, мають свої найменування. Не можна уявити собі, щоб вулиці не мали назв. У минулому назви не давали випадково. Вони поєднували особливості навколишньої природи зі способом життя людей, які проживали на цій території. Тому і походження географічної назви допомагає отримати важливу інформацію про природу рідного краю, про історичні події, що відбувалися на цій території. Деякі географічні назви зрозумілі, а ось походження і значення інших важко пояснити. Мабуть, тому топоніміку часто порівнюють із мовами природи. На території села Слобідка Богодухівського району 7 вулиць три провулки. Історія їх появи різна, але дуже цікава. Деякі вулиці змінили свої назви. Вулиці отримували свої назви поступово, деякі з них змінили свої назви.

Місцева влада і мешканці села Слобідка, в результаті вторгнення російських військ на нашу територію, усвідомили необхідність відмовитися від використання з державою - агресором назв вулиць.

При в'їзді в Слобідку від лісу в напрямку центру села простягається вулиця Підлісна. Вона і отримала таку назву, тому що бере свій початок від лісу. Вулиця світла, широка. Не так давно на вулиці відремонтували частину центральної дороги.

Вулиця Світла плавно переходить у Ярівську. Назву також не змінювали. Вона є логічною, бо походить від слова «яр», який пролягає вздовж вулиці та провулку. Малеча цієї вулиці взимку весело проводить час, катаючись на лижах і ковзанах. Влітку на вулиці надзвичайно красиво. Відчувається запах квітів, що ростуть на схилах яру.

Вулиця Шкільна. Одна із центральних вулиць села. В самому центрі побудова школа (нині Слобідська гімназія). Звідси і походить назва цієї вулиці. В центрі знаходяться магазини, дитячий майданчик, клуб, пошта, футбольне поле.

Вулиця Миру (в минулому Гагаріна) розташована перпендикулярно до вулиці Шкільної. Назва цієї вулиці символізує бажання її мешканців жити в мирі та злагоді. Жителі цієї вулиці асоціюються з даною назвою.

А ще в нашому селі є вулиця з гарною назвою Сонячна (в минулому Піонерська). Таку назву, за версією старожилів, вулиця Сонячна отримала цю назву через своє розташування. А знаходиться вона на пагорбі, і коли сонечко сходить, то перші промені потрапляють на цю вулицю і до самого вечора добре освітлюють її.

Слобожани довго не думали над назвою вулиці Світла. Назвали Світла, бо така назва походить від позитивних асоціацій із світлом, добром. Назва Світла, заверсією мешканців даної вулиці, асоціюється з надією на світле майбутнє, з новим початком.

Цікавим є факт, що у Слобідці дуже мала кількість плодкових дерев. З чим це пов'язано? Не зрозуміло. Більш за все не підходить ґрунт. В нашій місцевості переважають глинисті ґрунти і близьке розташування ґрунтових вод. А лише на вулиці Вишнева (в минулому Чкалова) можна спостерігати велику кількість вишневих дерев. Не випадково вулицю так назвали, бо під час цвітіння весною на вулиці стоїть неперевершений запах та неймовірна краса.

Як бачимо, назви не давали випадково. А правильне пояснення сутності та походження географічної назви допомагає отримати важливу інформацію про природу краю, про людей, що мешкали на даній території та історичні події, пов'язані з даною місцевістю.

Список використаних джерел:

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1982. — 632 с.
http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnnyk.htm

СУЧАСНА ТОПОНІМІКА БОГОДУХОВА

Шевцова Вероніка, Вакуленко Злата – учениці Комунального закладу «Богодухівський центр дитячої та юнацької творчості» Богодухівської міської ради Харківської області
Керівник: **Астапова Яна Валеріївна**, керівник гуртків Комунального закладу «Богодухівський центр дитячої та юнацької творчості»
Богодухівської міської ради Харківської області

Топоніми є важливою складовою історико-культурної спадщини кожного населеного пункту. Назви вулиць, площ, провулків та інших об'єктів відображають історію краю, суспільні процеси, цінності громади, пам'ять про видатних постатей і події [1, с. 16]. В умовах сучасних суспільних трансформацій, декомунізації та деколонізації особливої актуальності набуває вивчення змін у топонімічному просторі малих міст України.

Метою дослідження стало вивчення топонімічних змін у місті Богодухів Харківської області, з'ясування причин перейменувань та визначення їх ролі у формуванні історичної пам'яті місцевої громади.

Ми проаналізували історію формування топонімів міста Богодухова, зібрали інформацію про перейменування вулиць упродовж останніх років, визначили основні групи назв за походженням і змістом, створили узагальнену таблицю та карту оновлених назв.

Історичні особливості формування топонімів Богодухова полягають у тому, що Богодухів є одним із найдавніших міст Харківщини, заснованим у XVII столітті як козацьке поселення. Перші назви вулиць мали природно-географічний або господарський характер (Слобідська, Лугова, Млинова, Садова), що відображало особливості місцевості та занять населення. У радянський період значна частина топонімів була ідеологізована: з'явилися назви на честь політичних діячів, подій та символів радянської доби. Упродовж останніх років у місті відбувається активний процес перейменування вулиць відповідно до законодавства про декомунізацію та дерусифікацію.

У ході дослідження було встановлено, що:

- частину назв, пов'язаних із радянськими діячами, замінено на історичні або нейтральні;
- з'явилися назви на честь українських героїв, захисників України, культурних діячів;
- повертаються автентичні місцеві найменування.

Так, лише у 2022 році у Богодухові декомунізували та дерусифікували 29 топонімів [2].

Прикладами таких змін є назви вулиць: 92-ої бригади (колишня Ватутіна), Ярослава Мудрого (Міліцейська), Захисників України (Пушкіна), Вільна (Ломоносова).

Після аналізу всі топоніми було поділено на групи:

- історико-козацькі (Козацька, Слобідська);
- патріотичні (Незалежності, Героїв України);
- природно-географічні (Садова, Польова);

- меморіальні (на честь видатних земляків).

Найбільшу частку нині становлять патріотично-історичні назви, що свідчить про переосмислення локальної ідентичності.

Більшість мешканців міста вважає, що нові назви сприяють вихованню патріотизму та збереженню історичної пам'яті.

У результаті нашого дослідження встановлено, що: топоніміка Богодухова відображає різні історичні етапи розвитку міста; сучасні перейменування спрямовані на відновлення національної пам'яті та усунення ідеологічних назв; нові топоніми мають переважно історико-патріотичний характер; громада загалом позитивно сприймає зміни.

Список використаних джерел:

1. Беляев М.С., Чернігова Н.В. Наш край Богодухівщина. Харків: Оригінал, 1993. 144 с.
2. У Богодухівській громаді на Харківщині перейменували 63 топоніми, пов'язані з СРСР та Росією. URL: [https://susplne.media/kharkiv/344110-u-bogoduhivskij-gromadi-na-harkivsini-perejmenuvali-63-toponimi-povazani-z-srsr-ta-rosieu/](https://susplne.media/kharkiv/344110-u-bogoduhivskij-gromadi-na-harkivsini-perejmenuvali-63-toponimi-povazani-z-srsr-ta-rosie/)

ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ТОПОНІМІКУ ЗМІЇВЩИНИ ЧУГУЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шовкун Софія, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Зміївський центр дитячої та юнацької творчості» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області; учениця 9 класу Комунального закладу «Соколівський ліцей імені Отакара Яроша» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області
 Керівник: **Хименко Любов Павлівна**, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Зміївський центр дитячої та юнацької творчості» Зміївської міської ради, вчитель історії, Комунального закладу «Соколівський ліцей імені Отакара Яроша» Зміївської міської ради

Досліджуючи минулі часи, історики раз по раз натрапляють на всілякі назви. Одні з них стосуються міст і містечок, інші - сіл, річок, озер, урочищ тощо, тобто з географічними назвами, з топонімами. Назви мають різну долю: одні відомі здавна й збереглися дотепер, інші зникли у вирі історичних подій, залишивши по собі відгомін у легендах і переказах. Ми торкнемося топоніміки (точніше мікроніміки) Зміївщини – козацького краю, зміни якого відбулися в часи декомунізації.

Дослідження полягає у відновленні інтересу до історії у назвах українського простору. Таким чином, дослідження і походження та трансформація топонімів, пов'язаних із історією Зміївщини є дуже **актуальним**.

Мета роботи полягає в тому, щоб на прикладі деяких змін у топоніміці краю показати різні аспекти вивчення географічних назв вулиць та місцевостей і яку роль вони відіграють в житті суспільства.

Завдання роботи полягає в тому, щоб розширити рамки загальновідомого, підкріпити енциклопедичні відомості живим прикладом із сучасної практики та досягнень минулого.

При вивченні топонімів, перш за все, слід з'ясувати ті підстави і принципи, на яких будуються географічні назви. У найглибшій основі тут лежить, по – перше,

необхідність позначення окремих природних об'єктів з метою орієнтування на місцевості; по – друге, усюди і завжди є необхідність відзначати об'єкти, важливі у господарському відношенні. Пізніше виникли топоніми, що походять від особистих імен, а в «советський» період увіковічували пам'ять історичних діячів та періоди тоталітарного режиму.

Початок широкомасштабного російського вторгнення в Україні максимально прискорив суспільний запит не лише на декомунізацію громадського простору але й на очищення його від усього, що пов'язано із росією. Настав саме процес перейменування вулиць та населених пунктів, що носили імена осіб, які в кращому випадку не мали відношення до історії України або взагалі були рупором ворожих антиукраїнських наративів. В той же час, «звільнені» назви дали можливість увічнити для суспільства та майбутніх поколінь героїчних та видатних постатей України та повернути історичні назви топонімів рідного краю.

Виконуючи Закон України « Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» Зміївська міська рада від 22 серпня 2023 року прийняла рішення про перейменування об'єктів топоніміки (вулиць, провулків, в'їздів, тупиків).

Також міська рада направила до парламенту пропозиції щодо перейменування трьох сіл громади. Прийняттю цього рішення передувало громадське обговорення пропозицій робочої групи при міській раді щодо перейменування об'єктів топоніміки на території Зміївської громади. Обговорення проводилося в електронній формі, також мешканці громади мали можливість надіслати свої пропозиції у письмовій формі. В обговоренні взяли участь 1818 громадян. Підтримали пропозиції з перейменування — 1243. Не підтримали пропозицій з перейменування — 211. Запропонували інші варіанти назв — 364. У ході обговорення більшість топонімів, запропонованих комісією, були підтримані. 9 травня 2024р. відбулася чергова, LXIII сесія Зміївської міської ради. Під час пленарного засідання було ухвалене рішення про перейменування 61 об'єкта топоніміки, серед них і зміна топонімів села Соколове:

Стара назва вулиці	Назва за рішенням міськ ради
Гагаріна	Аграрна
Лермонтова	Слобожанська
Маяковського	Затишна

В цьому рішенні Пролетарське шосе міста Змієва перейменували на «Соколівське», оскільки воно веде до історичного села, яке відоме за межами України. Це козацьке село в роки Другої світової війни 8 березня 1943 року захищав Перший окремий чехословацький батальйон під командуванням полковника Людвіка Свободи, а після війни з 1968 року був Президента ЧССР.

На Соколівському шосе розміщені майже всі провідні організації Зміївської територіальної громади. В першу чергу слід зазначити про КЗ «Зміївський красназавчий музей», який почав діяти з 11 лютого 1991 року.

Приваблює своєю красою Зміївський міський будинок культури, де діють різноманітні гуртки для дітей, такі як вокальні "Перлинки", "Конфеті", танцювальні, образотворче мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво, народна творчість (зокрема, художня обробка деревини та технічне моделювання). Ці гуртки працюють з дітьми віком від 6 до 16 років, пропонуючи широкий спектр позакласних занять.

Соколівське шосе перетинає Соборний майдан, названий на честь Свято-Троїцького собору, збудований в перші роки заснування міста Змієва в 1654 році. Під час «совєтського» антирелігійного руху в 30-і роки минулого століття він був зруйнований, а у 2012 році відроджено, виконаний в стилі українського бароко.

Із листопада 1930 року на Соколівському шосе розміщена типографія та редакція газети «Вісті Зміївщини». Орган Зміївської міської ради. Виходить українською мовою двічі на тиждень. Висвітлюють діяльність органів місцевої ради, суспільно-політичні, економічні, соціальні події та явища, культурне та духовне життя, питання освіти, медицини, обслуговування населення.

Адресу Соколівське шосе № 25 має КЗ «Зміївський ліцей №1», який має 150-літню історію. Заснований в 1875 році як жіноча гімназія, а зараз він увійшов до рейтингу провідних освітніх закладів країни як «Флагман освіти і науки України».

14 травня 1966 року у Зміївській загальноосвітній школі №1 було відкрито історико-краєзнавчий музей. Щороку проводяться екскурсії для учнів ліцею та інших навчальних закладів, ветеранів війни та праці, гостей району та області. Ведеться науково-пошукова і краєзнавча робота.

Серед випускників ліцею є заслужені учителі України, як Марценюк Анна Миколаївна, доктора педагогічних, фізико-математичних, філологічних та філософських наук, кіноактори, моделі, музиканти. В ньому навчалася «Міс Всесвіту-2014» Діана Гаркуша.

Все вищезазначене дозволяє ліцеїстам здобувати впевнені перемоги у олімпіадах і конкурсах й сміливо крокувати нелегким шляхом наукового пізнання. З року в рік учні ліцею отримують золоті та срібні медалі.

В межах міста Змієва на Соколівському шосе функціонує Зміївський геріатричний пансіонат, створений на початку 70-х років минулого століття, він надає послуги догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів.

Соколівське шосе перетинає село Височинівку, де в 1886 році заснований Казансько-Височинівський чоловічий монастир на честь чудотворної ікони Казанської Божої Матері (18 ст.) при храмі святого архістратиґа Михаїла (1795). Побудований Олексієм Ковалевським, який пожертвував на монастир свій маєток. Частину братії переведено зі Святогірської лаври (нині Донецька область); з гори Афон (Греція) передано частину мощей преподобного Ніла Столбенського. Перший настоятель — ігумен Дорофей.

Станом на 1908 тут під керівництвом ігумена Іоаннікія проживало 30 монахів і 15 послушників. Після більшовицького перевороту 1917 монастир був розграбований, а 1937 — зруйнований. Чудотворна ікона Казанської Божої Матері

зникла. Уцілілі споруди монастиря, які використовували як гуртожиток радгоспу «Зміївський» (до 1980-х рр.) та сільський клуб (до 2007).

Отже, аналіз нових топонімів Зміївщини засвідчує, що населення разом з українським народом продовжують повертати власні назви у свій історичний простір.

Список використаних джерел:

1. Альбовський Є. Історія Харківського Слобідського полку // Прапор.1991.- № 7. - С.111.
2. Антропонім // Літературознавча енциклопедія / Автор – укладач Юрій Ковалів. – Т.1. – К.: Академія, 2007. – С. 81.
3. Багалій Д.І.Історія Слобідської України.-Х.:Дельта,1993. – С.15,13,15,170,210.
4. Железняк І.М. Антропонім // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 2000.- С. 29 – 30.
5. Залюднені пункти Харківської округи.-Х.:Господарство України,-1930. – 31с.
6. История городов и сел Украинской ССР. Харьковская область.-К. 1976.- 376с.
7. Историческое краеведение. Учебное пособие для студентов. / Под ред. Г.Н. Матюшина. – М.: Просвещение, 1975. – 153 с.
8. Креста Р.Й. Українська антропонімія ХVІ століття. Чоловічі іменування. – К., 1984.
9. Львівський обласний архів: ф. 432, оп.24, спр. 5
10. Моложавенко В. Встречи с Донцом.-М.,»Молодая гвардия»,1979. – С.75.
11. Описи Харківського намісництва кін.ХVІІІст.-К.-1991. – С.15,138.
12. Описание Харьковской епархии.-Х.-1857.- С.208.
13. Приватний архів Хименко Л.П.
14. Саяний М.І. Зміївщина – Слобожанщини перлина. – Х.:Кроссруд, 2009.- С.241.
15. Слюсарський А.Г.Слобідська Україна.-Х.-1954. – С. 267.
16. Список волостей и селений Харьковской губернии.-Х.-1909. – С.18.
17. Хименко Л.П. Соколів і соколяни./ Л.П. Хименко , К.М.Коваленко.: Балдрук, 2007.- С.170 – 177

ТОПОНІМИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ ХАРКІВЩИНИ, СЕЛО НОВООЛЕКСАНДРІВКА

Щербачова Аліса, учениця 9 класу Комунального закладу «Новоолександрівський ліцей» Сахновщинської селищної ради Берестинського району Харківської області
Керівник: **Чорноморець Ольга Миколаївна**, вчитель географії Комунального закладу «Новоолександрівський ліцей» Сахновщинської селищної ради Берестинського району Харківської області

Сільська місцевість – це краєвид, який є милим, дорогим куточком кожного жителя села. З самого дитинства ми бачимо поля пшениці, колоски якої дружно дозрівають влітку під променями сонця, ставок, який є окрасою села в різні пори року, птахів, які будують свої гнізда в садах, лісосмугах понад полями. Вулиці села, будинки є гордістю та рідним куточком кожної господині, тому що вміють тримати порядок, затишок, сім'ю, зберігають сільські звичаї.

Кожне село, яке є на географічній карті, має свою історію утворення, розвитку, буття. Тому, проглянувши різні джерела інформації про село Новоолександрівка (Сахновщинського району) Берестинського району

Харківської області, я вирішила провести дослідження топонімів цієї місцевості. Топоніми — це власні назви географічних об'єктів, які виникають у процесі історичного розвитку суспільства. Наука, що досліджує ці назви, називається топонімікою. Вона аналізує походження географічних назв, їх структуру та зміни з часом.

Формування топонімів тісно пов'язане з природним середовищем і діяльністю людини. Назви часто відображають рельєф місцевості, водні об'єкти, рослинний і тваринний світ або особливості заселення. Значна частина топонімів походить від особових імен, прізвищ, що свідчить про історію занаселення певної території.

На безкраї мальовничі степи, вкриті ковилою та різнотрав'ям, прийшли переселенці з Прилуцького та Березнянського повітів Чернігівської губернії у пошуках кращих умов життя. На схилах балки був заснований хутір Очеретуватий у 1885 році (від цієї балки й походила назва хутора).

Жили переселенці спочатку в землянках. Хліб випікали в печах, влаштованих у крутосхилах. Через деякий час на хуторі переселенцями було збудовано кілька примітивних хат із глини, які їм слугували захистом, домівкою, теплом.

За переказами, до перших, хто поселився на цих землях, слід віднести Євенків, Бойків, Канцідалів, Коваленок, Євченків, Ведмідських, Бондаренків. Ці прізвища і досі не перевелися в нашому селі. Корінні жителі села розповідали, що далі на схід, в бік села Надеждино і на північний схід, в бік села Лебедівка, також проживали люди сім'ями на балках, тобто поближче до води, тримали добротне господарство, мали власні землі, своїх робітників. І тому за тими місцевостями, де проживали ці люди, закріпилися назви від їх прізвищ: Карнаухівська балка, Бондаренківська балка, Монівська балка, балка Сагана Михайла.

Йшли роки. В зручних, мальовничих місцях степової природної зони селилися нові люди, чисельність населення збільшувалась. Хазяйнували одноосібно, часто великими сім'ями, придбавали худобу – волів, коней, купували реманент, необхідний для сільського господарства – плуги, сівалки, молотарки.

У 1905 році в центрі хутора була збудована церква. Це була велика тоді подія. На сході жителів було вирішено перейменувати хутір Очеретуватий на село Новоолександрівка в той час побутував звичай: доки в даній місцевості немає церкви, її не можна було називати селом).

Про назву села теж старі люди розповідали, що в південній частині хутора проживав пан Сулима, у нього народився син Олександр. Селяни запропонували назву Олександрівка, але хтось із присутніх повідомив, що така назва вже існує, тоді вирішили назвати село Новоолександрівка.

Як виявилось, було кілька неофіційних назв, які використовували жителі, спілкуючись між собою. Часто називали село Очеретяна (мабуть, від назви Очеретуватий), а жителів села Новоолександрівка називали «цибульники», бо жінки вирощували на городах дуже гарну цибулю і вивозили в районний центр Сахновщина на місцевий базар, чим дуже славились. Ці назви і до цього часу іноді згадують в розмовах.

У вирі повсякденного життя Новоолександрівці переживали всі важкі часи: голод, війну, відбудову, – долали труднощі, працювали, виховували дітей. З часом село змінилось: побудували дорогу, ферми, дитячий садок, школу, магазин, будинок культури, нову вулицю для молодих сімей. Потім, для зручності, почали давати назви деяким вулицям. І знову ж ці назви походили від прізвищ, роду занять, захоплень, поведінки людей, які на цих вулицях проживали. Почувши назву будь-якої із них, кожен міг зорієнтуватися, про яку частину села йде мова і хто саме там проживає.

Вулиця Музикальна називалася так, тому що більшість чоловіків, хлопців мали здібності грати на різних музичних інструментах.

Вулиця Молодіжна – тому що там проживали більшість молодих сімей, для яких було побудовано два ряди нових будинків.

Центральна – центр села, де збудували всі необхідні об'єкти інфраструктури.

Гужівка - ця назва пішла від прізвища чоловіка похилого віку, який був найстарший на тому краю.

Медова - на цій вулиці була розміщена пасіка колгоспу ім. Чкалова.

Вулиця Яцини на честь старенького дідуся, який був останнім мешканцем крайньої вулиці, поряд є ставок, який теж називають Яцини (давня назва Сулима від прізвища попереднього господаря).

Спорники - тому що в давні часи на цій вулиці проживало більшість сімей з прізвищем Спорник.

Вулиця Садова - люди полюбляли займатися насадженням і доглядом за різними фруктовими деревами, на яких вмiли робити прищепи інших сортів, досліджували, спостерігали. Село розвивалося як аграрне поселення, що згодом увійшло до складу Сахновщинської селищної громади

Назви вулиць села Новоолександрівка

№ п/п	Назви вулиць
1	Південна
2	Чехова
3	Шевченка
4	Провулок Польовий
5	Перемоги
6	(Чкалова) Захисників України
7	Миру
8	Богдана Хмельницького
9	Молодіжна
10	Садова
11	Гончара
12	Франка
13	Гоголя

Жахливі події війни, яка майже чотири роки відбувається на території України, внаслідок якої ми маємо великі втрати українського цвіту, молодого покоління. З села Новоолександрівка брали участь у воєнних діях, та, на жаль, загинули мужні воїни-захисники: Зуб Олександр Миколайович, Молостов Віктор Михайлович, Козачко Андрій Михайлович, тому розпорядженням Сахновщинського селищного голови вулицю Чкалова було перейменовано на вулицю Захисників України.

Отже, ми змінюємо назви не тому, що хочемо забути минуле, а тому, що маємо ким пишатися сьогодні. Перейменування вулиці на честь Захисників України - це ознака того, що село живе в одному ритмі з усією країною. Це нова точка відліку на нашій карті, де головною цінністю є людина, яка захищає свій дім.

Список використаних джерел

1. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. – Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1967.
2. Янко М. Т. Топонімічний словник України : словник-довідник / М. Т. Янко; Міжнар. фонд «Відродження». – Київ : Знання, 1998. – 432 с. – ISBN 5-7707-9443.
3. Колос: газета. – 1985. – № 15 (29 трав.).
4. Інформаційні матеріали Сахновщинського районного історико-краєзнавчого музею.
5. Рішення I сесії Новоолександрівської сільської ради XXIV скликання від 16 квітня 2002 року.
6. Розпорядження Сахновщинського селищного голови від 15 квітня 2024 року № 43-о/д.
7. Новоолександрівка (Берестинський район) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Новоолександрівка_\(Берестинський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Новоолександрівка_(Берестинський_район)) (дата звернення: 26 січня 2026 р.).

МІСЬКИЙ ПРОСТІР ЯК ТЕКСТ: БАЧЕННЯ МУРАЛІВ ЛЬВОВА ТА ХАРКОВА

Яводчак Катерина, учениця 10-І класу Пустомитівського ліцею імені Митрополита Володимира Стернюка Пустомитівської міської ради Львівського району Львівської області
Керівники: **Ілик Оксана**, вчителька природничих наук Пустомитівського ліцею імені Митрополита Володимира Стернюка Пустомитівської міської ради Львівської області,
Астапова Тетяна, методистка Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

У сучасній урбаністичній культурі мурали стали значущим феноменом, що не лише впливає на естетику міст, а й формує нові способи сприйняття простору. Сьогодні в Україні, зокрема у Львові та Харкові, розвивається активний рух муніципального та вуличного мистецтва, яке візуально й семіотично перетворює фасади будинків на «читабельні» тексти. Ці зображення – не просто живопис; вони є частиною соціального діалогу, пам'яті, ідентичності та топоніміки – науки про назви місць та їхнє значення [3, р. 199].

Ідея міського простору як тексту походить від культурологічних теорій семіотики та урбаністики. За Роланом Бартом, текст – це не лише літературний твір, а будь-яка система знаків, що несе значення [1, р. 17]. У контексті міста «читання» означає здатність бачити символи, інтерпретувати їхній зміст і розуміти комунікативні функції візуальних артефактів. Саме так працюють сучасні мурали: вони стають семіотичними вузлами, що конденсують локальну пам'ять, цінності та суспільні наративи.

Львів – місто з багатою історією, де культурні пласти різних епох переплітаються. Мурали у Львові часто є відповіддю на це історичне багатство, створюючи діалог між минулим і сучасністю.

Ключові мотиви львівських муралів:

- ідентичність міста: образи, пов'язані з львівською культурою, літературою, музикою, відомими постатями, театральністю.
- історична пам'ять: вибрані сюжети, які нагадують про різні епохи – від середньовіччя до ХХ століття.
- візуальна поезія: багато робіт побудовано на символічних образах як метафорах культурних явищ.

Мурали Львова «читаються» як культурний код: вони візуалізують місцеву топоніміку не лише через назви, але й через образи, що відсилають до пам'яткових ландшафтів (наприклад, зображення львівських кав'ярень, історичних персонажів чи цитат з класичної поезії).

Серед вражаючих стінописів (абстрактних, реалістичних, патріотичних, іронічних, про цінності...), які варто побачити, [4] насамперед:

- «Соціальна гравітація» (2017 р., вул. Жовківська, 49а), що створений львівським художником Сергієм Радкевичем в рамках фестивалю муралів – «Lviv WallKing». Тут образи малюнку асоціюються із спортивними змаганнями та гравітацією. Цим поєднанням автор звертає увагу на тему умов гри в соціумі та їх дотримання. Деколи важко переступити через себе, розуміючи, що ти обрав певну роль в суспільстві і тепер повинен дотримуватися правил гри;

- «Свобода» (2015 р., вул. Заводська, 39), створений художниками Kickit Art Studio (Arm, Tabu, Keno, Feros, Dilk). Зображення на стіні символізує бажання людини бути вільною в своїх думках. Ця ідея втілена в абстрактних формах, художники поєднали свої індивідуальні стилі в єдину композицію. Варто зазначити, що цей малюнок переміг у конкурсі, який оголосив Інститут міста в рамках проєкту «Ревіталізація Підзамче»;

- «Точка фокусування» (2017 р., вул. Сянська, 9). Автор Dilk торкається питання самоідентифікації особистості. Обличчя персонажа, зображеного на малюнку, ховається під площинами (алюзія на візуальний шум), якому так легко піддається кожен. Головне послання – спробуйте знайти себе в потоці непотрібної інформації.

Харків, як місто зі складною історією ХХ – початку ХХІ століть, зараз переживає значні трансформації. Сучасні мурали у Харкові часто відіграють роль символів опору, пам'яті та нової ідентичності.

Особливості харківських муралів:

- соціальні теми: акценти на свободі, гідності, революції та протесті.
- воєнна пам'ять: зображення, що пов'язані з боротьбою за незалежність, мир та спротив агресії.
- локальні історії: портрети харків'ян-героїв, тексти, що спонукають до роздумів про сьогодні.

Харківські мурали є текстом спротиву: вони роблять видимим невидиме, закарбовують спільні переживання й нагадують про цінності, які формують сучасну українську ідентичність. Найвеличнішим, для мене, на сьогодні є мурал «Харків – Місто Герой», що знаходиться на проспекті Новобаварському, 95 [5]. Він створений на будинку, який зруйнували російські окупанти 01.03.2022. Зараз будинок відновили.

І у жовтні 2022 року художниця Анастасія Худякова зобразила будівельників, які відновлюють будинки міста, а також пам'ятки Харкова: Успенський собор, Колесо огляду, Дзеркальний струмінь, Благовіщенський кафедральний собор, Держпром та Залізничний вокзал. Це зображення відроджує образ міста після руйнувань, показує відбудову та пам'ять про сучасні виклики. У контексті «читання» простору мурал репрезентує Місто-Герой як символ відновлення (соціальний та історичний наратив).

А після нашої Перемоги найбільше хочеться доторкнутися до стріт-арту легенди – Gamlet Zinkivskyi. Роботи цього харківського вуличного художника можна знайти у дворах і на фасадах міста, часто із філософськими написами: текстові елементи, поєднані із зображеннями – це прямий семіотичний вплив, коли місто говорить через художній текст [2].

Перше вуличне мистецтво харків'янина Гамлета Зінківського (народився у 1986 році) датується 2000 роком. Відтоді він створив у рідному місті понад 150 робіт, і майже 100 – збереглося. Багато з них можна знайти в арках та дворах будинків – Гамлет назвав їх «вуличним мистецтвом для людей дощу». За задумом художника, люди, що ховаються від раптових злив у цих арках, можуть споглядати роботи та розмірковувати над їхнім змістом, читаючи філософські написи. Гамлет також говорив, що ці написи на роботах – головне в них. Багато написів – це гра слів.

Отже, у Львові мурали часто запрошують до культурного діалогу, пропонують бачення через історичні коди й естетичні метафори, а у Харкові вони частіше виголошують меседжі, що формують колективну пам'ять та актуальні сенси, нерідко пов'язані з переживанням війни та боротьбою за територіальну ідентичність. Як у Львові, так і в Харкові мурали виступають не просто як прикраса, а як соціальні тексти. Вони:

- акцентують увагу на локальних наративах, що формують уявлення про місто;
- запрошують до інтерпретації, де кожен глядач може «прочитати» зображення по-своєму;
- трансформують простір: стіни, що колись були нейтральні, стають носіями сенсу;

- впливають на топоніміку, бо завдяки муралам назви місць та площ набувають додаткових значень і контекстів.

Таким чином, мурали є не лише художнім явищем, а й топонімічним ресурсом – невербальним текстом, що співпрацює з мовленими назвами, історичними репрезентаціями та спільною пам'яттю.

Мурали Львова та Харкова демонструють, як міський простір може стати багатоплановим текстом, що читається, осмислюється та інтерпретується. Вони створюють нові смисли, які відображають культурні, історичні, соціальні та ідентичні пластів цих міст, пропонуючи мешканцям і гостям можливість по-новому побачити знайомі вулиці та фасади.

У зв'язку з цим, вивчення муралів є важливою складовою сучасної топоніміки, оскільки вони функціонують як динамічні репрезентації міської пам'яті та ідентичності. Подальші дослідження можуть зосередитись на впливі муралів на громадську свідомість, на роль урбаністичного мистецтва у формуванні локальних наративів та на взаємодії між візуальними текстами та мовними топонімами.

Список використаних джерел:

1. Barthes, R. Image, Music, Text. New York: Hill and Wang, 1977. 226 p.
2. Вуличне мистецтво Гамлета Зінківського в Харкові. URL: https://moniacs.kh.ua/en/street-art-by-gamlet-zinkivskyi-in-kharkiv-ukraine/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.01.2026).
3. Лещенко Т. О., Шевченко, О. М. Значення муралів у культурному просторі міста // V Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського до 80-х роковин з дня смерті провідного науковця та засновника Таврійського національного університету Володимира Івановича Вернадського, м. Київ, 26 березня 2025 р. Львів; Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 197-204.
4. Муралі Львова: вуличне мистецтво, на яке варто звернути увагу. URL: https://dyvys.info/2025/11/29/muraly-lvova-vulychne-mystetstvo-na-yake-var-to-zvernuty-uvagu-foto/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.01.2026).
5. Мурал «Харків – Місто Герой». URL: https://mural.kh.ua/mural-kharkiv-hero/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.01.2026).

СЕКЦІЯ II

ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ В ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ (ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ ТА СУЧАСНІ ГЕРОЇ)

ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ В ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ ВУЛИЦЬ СЕЛИЩА МАЛИНІВКА

Бєлянінов Іван, учень 10-А класу Комунального закладу «Малинівський опорний ліцей №1», вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального навчального закладу «Центр позашкільної освіти» Малинівської селищної ради Чугуївського району Харківської області

Керівник: **Турчинов Євген Іванович**, вихователь гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального навчального закладу «Центр позашкільної освіти» Малинівської селищної ради Чугуївського району Харківської області

Малинівка була заснована восени 1652 року козаками-переселенцями з лівобережної України, яких в ті давні часи називали черкасами. Вільні українські козаки поселились на лівому березі річки Сіверський Донець, на Чугуївських угіддях, біля Малинового колодязя. Колодязь з чистою джерельною водою та малиною, яка росла навколо нього і дали назву поселенню. До другої половини XIII століття ця місцевість називалась Диким полем. Так називали спустошений татаро-монголами просторий край. М'який клімат, багаті рибою річки, чарівні ліси, пасовиська, велика кількість звірів і птахів спонукали прихід сюди людей, де вони селились в зручних місцях по долинам річок. Козаки свої поселення називали слободою. Звідси пішла назва – Слобожанщина, Слобідська Україна. А поселення отримало назву слобода Малиново.

Черкаси займались сільським господарством, несли сторожову службу і відбивали напади татар. Надійним захистом від нападів кримських татар була Чугуївська фортеця, яка була збудована козаками під керівництвом гетьмана nereєстрового Запорізького козацтва Якова Остряниці в 1638–1639 рр.

Народився Остряниця в Остері на Чернігівщині в козацькій родині. Справжнє прізвище засновника міста Чугуєва, Якова-Яцько Стефана Остряниці – Іскра. Остряницею він став у 1629 році, коли утік на Запорізьку Січ від знущань володаря селітрових варяниць шляхтича Облаковського, у якого служив гайдуком. Як правило запоріжці давали інші прізвища втікачам на Січ. Варяниці, знаходились на Дикому полі. Можливо вони були в нашій місцевості або поблизу. Тут варили селітру із вікових відкладень комишу, якого було багато в плавнях Сіверського Донця та його притоках. Із селітри виробляли порох. Цей бувалий козак брав участь у багатьох військових походах. Вперше згадується в документах за 1621 рік, зважаючи на традицію спільних дій запорожців і донських козаків проти турецько-татарської агресії. Посланець московського царя боярин Селем Опухтін, прибувши з Дону, розповідав у Польському наказі: «Ходили де с Дону на море на добычу атаманы и казаки, атаман Василий Малыгин, а с ним 1300 человек

да с ними же запорожских черкас 400 человек. Атаманы были у всех черкас и казаков большие: черкашеня Сулим, да Шило, да Ятцкой».

Також, як полковник реєстрових козаків, згадується під час походу в 1633 році разом з військом Речі Посполитової на Чернігово-Сіверщину проти Московського царства. Потім приймав активну участь у повстанні проти польської шляхти в 1637 році, очоливши загони на Полтавщині, однак тоді не зміг пробитися на виручку П. Буту (Павлюку). Участь Якова Остряниці в експедиціях запорожців дала йому можливість здобути не лише військовий досвід, а й авторитет січового товариства. На початку 1638 році Остряницю обрали на Запорізькій Січі гетьманом нереєстрового козацтва. Малюючи жахливу картину польсько-шляхетного поневолення України, Остряниця писав у своїх універсалах, що «Військо Запорозьке завше турбується за народ, живе його стражданнями і не може бачити батьків і матерів своїх завше лаєних і тлумлених, також братів, сестер і дружин тирансько забиваємих, розкривавлюваних і мордуємих, у ломках льодових у тріскучи морози занурених і обливаємих, у плуг, аки волів (чого під сонцем не бачено) запрягаємих ... аби добре тягло...».

У березні він виступив із Запорізької Січі на Лівобережну Україну. Остряниця разом з Д. Гунею, К. Скиданом та іншими козацькими ватажками закликали українське населення до боротьби проти польсько-шляхетського панування. Вогонь повстання швидко охопив Лівобережжя. У квітні під містом Голтвою Остряниця переміг польське військо, яким командував Станіслав Потоцький – брат Миколи Потоцького. Розбиті польські загони відступили до Лубен. Їм на допомогу з великим підкріпленням вийшли з міста Бара М. Потоцький і магнат Ярема Вишневецький. У травні повстанське військо зазнало невдачі під Лубнами. Запеклі бої перемістилися під село Жовнин (нині Черкаська область), розташованого на місті впадіння Сули в Дніпро. Полякам вдалося переломити протистояння на свою користь. Швидкий і навальний прорив польської кінноти завдав значних втрат козакам. Гетьман Яків Остряниця на чолі 3000 повсталих пробився з табору та вийшов у межі Московської держави. А більшість повсталих козаків (біля 20-ти тисяч) на чолі з полковником Д. Гунею зуміли перейти на лівий берег Сули й тут утримувати оборону козацького табору в урочищі Старець. Рятуючись від нестерпимої лютості ляхів, постійного переслідування, примушуючи правовірних приймати унею, винудили черкасів звернутися через белгородського воєводу до російського царя Михайла Федоровича Романова прийняти у своє підданство.

В царській грамоті-указі від 1638 року про устрій на поселення в Чугуєві запоріжських козаків говорилось: « И велено князю Петру Пожарскому гетьмана и полковников черкас всех и мещан привести ко кресту... и отпустить на Чюгуево...» на «вечное житье», «велим устроить на Чюгуево городище всех в одном месте и устроить их можно для того, как они будут блиско к Муравскому шляху, и нашему делу чаять прибыльнее и от татарского приходу остерегательнее». В користування козаків було передано землі, ліси та води навколо Чугуєва. Було отримано дозвіл селитися на чугуївських землях 865 чоловік та ще 83 чоловіка разом з дітьми і сім'ями. Разом з черкасами в «Чугуєво городище» для будівництва фортеці та опису земель прийшли також ратні люди із

Белгорода, Курська, Осколу на чолі з московським дворянином, першим воєводою Чугуївщини – Максимом Ладиженським. Фортеця будувалась з великим поспіхом за встановленим проектом: 8 веж, стіни з дубових плах, дерев'яний частокіл. Навколо фортеці – з п'яти метровим валом. З фортеці був зроблений таємний хід до Сіверського Донця. В «Чугуєво городище» Яків прибув разом з сином. Це підтверджується тим, що цар велів відвести землі: гетьману було нарізано 120 четей паханої землі, його сину – 40.

У кінці травня 1639 року шеститисячне польське військо і сам коронний гетьман М. Потоцький стояв на кордоні, щоб «Чугуєв разорить, гетьмана и казаків убить». Війна була зупинена тільки тим, що цар вказав Польщі на недавно підписаний нею мир з Московією. Але після цього ляхи звернулись до інших мір проти Остріяниці. С початку брехали на нього царю, що він готує чорну зраду. Коли це не вдалось підсилати шпигунів, розсилали листівки з неправдивими новинами, хотіли підняти бунт проти Остріяниці та царя. Польща засилала агентів, розсіювала чвари. Агенти польської шляхти на чолі з Станіславом Гульчевським сіяли ворожнечу серед козаків, обіцяли кращі умови життя. Сотник Розсоха, якого ім'я ляхи ставили на рівні з іменем Остріяниці, також не дивився байдуже на підвищення Остріяниці в звання гетьмана, коли він, Розсоха, не став навіть есаулом. І ображений Розсоха почав діяти в Чугуєві за діло ляхів разом з шпигунами. Невдоволеність зростала і 26 квітня 1641 року піднялось козацьке заворушення. Вірний присязі і обов'язку Остріяниця був убитий, а черкаси залишили фортецю і відійшли на Полтавщину.

Славною гетьмана Якова Остріяницю поховали « за річкою Сіверським Донцем, на Нагайській стороні, на Чугуївських угіддях», там де йому і його сину царем була надана земля. Черкаси зробили могилу Острія, яка стала святим місцем на декілька століть. Через десять років на північ від його могили виникло козацьке поселення Малиново, мешканці якого продовжили славу справу гетьмана – захищати південні кордони Московського царства. Місце поховання часто зустрічається на старовинних мапах, як Могила Острія, де був похований один з великих чинів того часу – гетьман.

Могила гетьмана Остріяниці існувала до Другої світової війни. Під час війни на могилу гетьмана впав, збитий німцями радянський літак і це місце було зруйноване та забуте на довгі роки... За ініціативи селищного голови Турчинова Є.І. та підтримки головного інженера будівництва склозавода М.Ф. Магомедова і обласного депутата В.В.Устименко, курган-могила було відновлено і урочисто відкрито з усіма козацькими і православними почестями на день Покрови Превсятої Богородиці та 355- річчя селища Малинівка 14 жовтня 2007 року.[1]

У 2005 році в Малинівці розпочато будівництво нової промислової зони – індустріального парку «Малинівка». Виробничий агропромисловий комплекс розташувався на 20 га з декількома заводами навпроти курган-могили. Центральну вулицю цього комплексу названо Гетьмана Якова Остріяниці.

12 листопада 1930 року за рішенням радянського керівництва на північ від станції Рогань заснована 9-та військова школа льотчиків та льотчиків-спостерігачів. У травні 1938 року на основі наказу НКО СРСР в школі відбулися організаційні зміни. На базі першої бригади, яка готувала льотчиків-спостерігачів,

створено Харківське військово-авіаційне училище штурманів. А на базі другої авіаційної бригади, яка базувалася на аеродромі в Малинівці і готувала пілотів-винищувачів у складі трьох ескадрилей, було сформовано Чугуївське військово-авіаційне училище пілотів-винищувачів зі строком навчання 3 роки. Начальником училища було призначено С.І. Петрова, а в жовтні того ж року адміністрацію училища було переведено до Чугуєва. На малинівських колгоспних землях перед Другою світовою війною були розташовані три аеродроми авіаційного училища Чугуївського військового гарнізону – Благодатний, Граковський (Ртищевський) та Малинівський. На Малинівському була розміщена 6-та авіаескадрилья, командиром якої був старший політрук Ю.С.Вовк. Не могли навіть уявити малинівські хлопчачки, що пілот, який жонглював гирею і крутив «сонечко» на турнику, а потім якому вони давали в літак головні убори, щоб він, злітаючи, скидав їх з висоти, а вони бігли і ловили свої картузи і кепки, буде тричі Герой Радянського Союзу.[2] Це був Іван Микитович Кожедуб, який навчався на літаках І-16, а потім сам навчав курсантів у Малинівці. Аеродром в селищі залишався і працював до перебазування училища до Східного Казахстану, місто Чемкент у середині вересня 1941 року. Там сім ескадрилей училища розташувались в радіусі 150 кілометрів.[3]

І.М. Кожедуб народився 8 червня 1920 року в селі Ображіївка Шосткінського району Сумської області. В 1940 році закінчив Шосткінський хіміко-технологічний технікум та аероклуб. В лютому 1940 року отримує направлення в Чугуївське військово-авіаційне училище де проходить підготовку на сучасних літаках того часу. Восени він здійснив два чистих польоти по колу і був залишений в училищі інструктором. Як пом'ятовують його вихованці і друзі, які навчались в 6-й ескадрильї льотної групи старшого сержанта Кожедуба – Федоров Іван Васильович, Дроб Роман Григорович – Іван Микитович був життєрадісним, комунікабельним з почуттям гумору і вимогливим в першу чергу до себе і до своїх вихованців. Його завжди можна було бачити в вільну хвилину на спортивному майданчику або з блокнотом і олівцем, де він малював і теоретично проробляв повітряні бої. В Чемкенті писав рапорти, щоб його направили на фронт. Але фронту були потрібні пілоти, яких він готував. Лише в кінці лютого 1943 року його прохання задовільнили. І з березня місяця нарешті на Вороніжському, потім Степному, 2-му Українському та 1-му Білоруському фронтах. Під час Другої світової війни він пройшов шлях від старшого льотчика до заступника командира авіаційного полку. Під час війни здійснив 330 бойових вильотів, провів 120 повітряних боїв, збив 62 фашистських літаків. Першу Зірку Героя отримав 04.02.1944р., другу – 19.08.1944р., третю – 18.08.1945р. Його радіопозивний був – «Сокіл - 31».

Після війни І.М. Кожедуб закінчив Військово-повітряну академію і Військову академію Генштаба. Виходячі у відставку мав звання Маршала авіації. Іван Микитович – льотчик №1 серед всіх пілотів. По показникам коефіцієнта бойової активності він занесений в Книгу рекордів Гіннеса. Цей коефіцієнт дорівнює 0,517. Це кількості збитих літаків по відношенню до кількості повітряних боїв. Такого показника немає в жодного льотчика світу. Не стало прославленого героя 08.08 1991 року.

І.М. Кожедуб неодноразово приїздив до міста Чугуєва. Тут було багато його друзів та побратимів. Останній раз був в 1988 році. Він почесний громадянин м. Чугуєва, його іменем названа одна з вулиць міста, середня школа. А в місті Харкові – військовий заклад: Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Восени 1943 року на малинівський аеродром сів військовий двомоторний транспортний літак. Це залетів до дому Іван Іванович Ришков з двома побратимами... Народився він 25 серпня 1914 р. в селі Малинівка в родині селянина, про якого до 2007 року ні в селищі, ні в районі, ні в військоматі нічого не знали, доки не вийшла перша публікація в районній газеті. [4]

Зі Словаччини в квітні 2012 року прийшов лист з якого випливає, що закордонні краєзнавці створили в себе музей радянських військових льотчиків, які в роки Другої світової війни надали неоціненну допомогу Словацькому національному повстанню. Одним з асів, якого пам'ятають до сих пір в Словаччині був наш відважний земляк - заступник командира 2-ї ескадрильї 10-ї гвардійської авіаційної транспортної дивізії Іван Іванович Ришков. Це його екіпаж у жовтні 1944 року, виконуючи важливе урядове завдання, особистий наказ головнокомандуючого, забрав з оточення глибокого тилу ворога, поранених, документацію, керівників Словацького народного повстання на чолі з Густавом Гусаком, який згодом став керівником Чехословаччини. Цей переліт з аеродрому Жуляни, що під Києвом, був здійснений вночі в складних метеорологічних умовах. Екіпаж з урядовим завданням успішно впорався.

У біографії Івана Івановича, героїчною долею якого цікавився словацький народ, є, принаймні дві загадки. Перша, чому відважному льотчику, який здійснив в глибокий тил ворога 358 бойових вильотів (з них 136 з посадкою) для зв'язку і доставки партизанам різних вантажів, вивезення поранених, було присвоєно звання Героя Радянського Союзу (18.08 1945р., Медаль № 7965) через 100 днів після закінчення війни? І як могло вийти так, що у нашого земляка, покликаного в Червону Армію в липні 1941-го, за чотири роки не було просування в офіцерській кар'єрі: він почав воювати в званні старшого лейтенанта, і закінчив свій бойовий шлях «старлеєм». Загальна відповідь на ці питання можна знайти в недовірі вищого військового керівництва до людини, яка була онуком кулака. Зазначимо, що Іванові Ришкову довелося натерпітися через свою «неблагонадійність» і «слизького» походження. Найбільшу драму в долю героя принесли 20-і роки, коли був розкуркулений і засланий до Сибіру дідусь Олексій Митрофанович. Один з трьох його синів виховував спритних хлопців Сашу і Ваню. Час був голодний. Щоб дати шанс дітлахам вижити, мати віднесла їх до Харкова і залишила під мостом. Розгніваний чоловік, дізнавшись про вчинок дружини, помчав до нещасливого мосту. На його щастя, дітей ще ніхто не підібрав. Іван Олексійович розлучився з дружиною і сам підняв на ноги синів, замість майже розваленної хати звів новий будинок на 4-й сотні (вул. Шевченка) навпроти брата Василя. Ришков-молодший закінчив робітфак, а в 1937 році Батайську авіаційну школу Цивільного повітряного флоту. Працював на лініях цивільної авіації в Узбекистані. Налагоджене життя, плани і світлі мрії перекреслила війна. Уже в серпні 41-го потрапив на фронт. Бойовий шлях розпочав на посаді пілота Московської авіа

групи особливого призначення Головного управління повітряного флоту. У перші дні війни вивозив дітей із Таллінна. Літав на біпланах Р-5, По-2. Доставляв харчі в обложений Ленінград. До останнього дня війни продовжував виконувати бойові завдання, літаючи в тил ворога і допомагаючи партизанам. Повітряне молодецтво старшого лейтенанта проявилось в тому, що він, пролітаючи над рідною Малинівкою, позапланово посадив крилату машину Лі-2 на вигоні недалеко від рідного дому. Житель селища, Григорій Опанасович Миrowsький, добре пам'ятав той яскравий епізод. А також це підтверджувала його двоюрідна сестра Сергієнко Антоніна Василівна. Двомоторний транспортний літак, дуже схожий на американський «Дуглас», приземлився на галявині, де він з хлопчиками випасав худобу. З машини один за одним зійшли на землю троє льотчиків в шкіряних куртках і попрямували до будинку Ришкових... Скоріш за все саме за цей інцидент командира корабля могли своєрідно покарати - скасувати йому вручення «Золотої зірки».

І все-таки він отримав - Зірку Героя і орден Леніна - Указом Президії Верховної Ради СРСР «За зразкове виконання завдання командування і проявлені мужність і героїзм у боях з німецько-фашистськими загарбниками». Не можна було не присвоїти нашому сміливому земляку вищий ступінь відзнаки СРСР. Адже чехословацькому авіаційному рейду передував ще один героїчний епізод в січні 1943 року. Тоді на Р-5 під час польоту до партизанів в складних погодних умовах відчайдушний веселун, саме таким Малинівці запам'ятали цього хлопчину, виявив умовні сигнали. Коли механізм скидання вантажу (боєприпасів) не спрацював, льотчик здійснив ризиковану посадку, здав вантаж і вивіз пораненого командира бригади.

Після війни гвардії старший лейтенант, нагороджений орденами Червоної Зірки, Червоного Прапора, Олександра Невського, Вітчизняної війни 2-го ступеня та медалями, продовжував службу у Військово-повітряних силах. Брав участь в освоєнні реактивної техніки. З 1961 року підполковник Ришков в запасі. З небом не розлучався, продовжував літати в цивільній авіації командиром корабля, ставши «Заслуженим пілотом СРСР». За 40 літню працю він був за штурвалом 23 тисячі годин, налітавши 6 мільйонів кілометрів. Жив у м. Москва. В історичному музею аеропорту Внуково зібрана сама велика експозиція присвячена І.І. Ришкову. Його брат Олександр, теж фронтовик, довгі роки очолював одну з військових академій. [5]

Помер 13 жовтня 1976 року. Похований Іван Іванович Ришков на Кунцевському кладовищі у м. Москві, його могила занесена до реєстру культурної спадщини Російської Федерації, вона має статус пам'ятника історії державного значення. На місці, де в Малинівці стояв його будинок, в якому він народився, 2007 році встановлена пам'ятна стела, та стела на будинку культури селища.

В 2000 роках на місці, де до Другої світової війни був аеродром, селищна рада почала роздавати своїм мешканцям, а більшість з них в минулому були військовослужбовці, ділянки землі під житлову забудову. Дві вулиці були названі на честь видатних льотчиків - І.М. Кожедуба та І.І. Рижкова.

Крім вулиць Гетьмана Якова Острияниці, І. Кожедуба, І. Ришкова в Малинівці є вулиці з назвами знаменитих українців на весь світ, такі як Б. Хмельницького, Т.

Шевченка, І. Рєпіна. На вулиці Б. Хмельницького в радянські часи розташовувались військові частини та житлове містечко з восьми багатоповерхівок. Єдиний пам'ятник Т.Г. Шевченко в Чугуївському районі встановлено в селищі 1991 році. В 1859 році І.Ю. Рєпін першу самостійну роботу виконав в Малинівській Архангело-Михайлівській церкві. Це була велика картина «Христос на Голгофі», копія з гравюри – картини К. Штейбена «Голгофа».

З давніх часів вулиці в слободі Малиново були сотні. На той час 12 – 20 сотень – це був козачий полк. В Малиново було 13 сотень, а 14-та сотня – цвинтар. Якщо до дівчини хтось залицявся з незнайомих іншої місцевості і запитував її з якої вона сотні (а її він не цікавив або не подобався), то вона з гумором йому відповідала – на 14. Сотні входили до мікрорайонів: центральна частина поселення називалася Слободою (піду в слободу); ті місця, де жили люди і займались торгівлею – Свинячий хутір, Кобилівка, Козини горби. Гравці в карти, «привелійовані», жили на Новошєдівці. А були ще мікрорайони: Божий хутір, Божевільна, Лозівка, Жабокраківка, Будка, Глиняне, Сахалін, Горби, Раклівка, Сагарі, Каплина вулочка, Химкин колодязь, Чайна, Плантація, Дамба, Луки, Лиман, Фігуровка, Глухий переїзд, Млинна дорога, Сінобаза, Осняги, Рокитне.

До Другої світової війни вулицями в селищі називали ті місця де збиралась молодь на вечорниці - відпочивали, спілкувались, знайомились, співали, веселились. Таких вулиць в селищі було п'ять в різних мікрорайонах. Наприклад: вулиця 2-ї сотні, мікрорайон Кобилівка та вулиця 13-ї сотні, мікрорайон Раклівка, дуже ворогували, часто билися. І якщо молодий парубок познайомившись з дівчиною з іншого мікрорайону селища і хотів би до неї ходити на побачення, то йому потрібно було виставити бутил (4 літра) горілки та гарну закуску хлопцям того мікрорайону, де живе дівчина, інакше не впустять до неї, або гірше – поб'ють.

Згідно розпорядження начальника Малинівської селищної військової адміністрації Чугуївського району Харківської області «Про затвердження Переліку назв вулиць, провулків, майдану Малинівської територіальної громади від 04.10. 2023 за №816 було затверджено Перелік назв вулиць, провулків, майдану у новій редакції.

Зараз в селищі один майдан Свободи, 48 вулиць та 23 провулки.

Цікаво, що і дотепер мешканці визначають центральні вулиці селища за козачими сотнями, всупереч тому, що існують офіційні назви вулиць.

Список використаних джерел

1. Тараненко М. У Малинівці на Покрову / Слобідський край (Харків), 2007. 16 жовтня (№114). С.12.
2. Турчинов Е. За рекой Малиновка...// Красная звезда (Чугуев). 2006. 12 июля (№56). С.4.
3. Кожедуб И.Н. Верность Отчизне / лит. запись А. Худидовой. Москва: Воениздат, 1971. 520 с.
4. Турчинов Е. Герои на поверке //Красная звезда (Чугуев). 2002. 30 октября (№87). С.4.
5. Турчинов Е. О мужественном летчике И.И. Рышкове – Героя Советского Союза / Праці пам'яткознавців. Ювілейна збірка наукових статей з пам'яткоохоронної роботи. – Харків: Курсор, 2012. – Випуск 2. – 330 с., 192 іл.

ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ У ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ ВУЛИЦЬ САХНОВЩИНСЬКОЇ ГРОМАДИ

Ватраль Артем, учень Комунального закладу «Гришівський ліцей» Сахновщинської селищної ради Берестинського району Харківської області

Керівник: **Ванда Тетяна Миколаївна**, вчитель історії Комунального закладу «Гришівський ліцей» Сахновщинської селищної ради Берестинського району Харківської області

В Україні триває процес декомунізації, який розпочався у 2015 році.

Декомунізація в Україні — процес позбавлення від наслідків комуністичної ідеології, що розпочався в часи розпаду СРСР та стихійно активізувався під час лєнінопаду в період євромайдану. 9 квітня 2015 року Верховна Рада України прийняла пакет законів, дія яких призвела до перейменування великої кількості населених пунктів і вулиць в Україні.

Наша Сахновщинська територіальна громада також долучилася до процесу декомунізації. Зокрема, було вирішено перейменувати декілька сіл та ряд вулиць.

Топографічні зміни, які проходять у Сахновщинській громаді, відображають прагнення громадян зберегти свою історію, вшанувати пам'ять видатних земляків та героїв сучасної російсько-української війни.

Географічні назви будь-якого населеного пункту — це не просто орієнтири на карті, а своєрідний літопис, що фіксує найважливіші сторінки історії та імена людей, якими пишається громада. В умовах повномасштабної війни, яку веде росія проти України, процес перейменування вулиць набув глибокого екзистенційного значення. Ми стаємо свідками та учасниками творення нового символічного простору, де на зміну абстрактним або застарілим назвам приходять імена реальних захисників. Для Сахновщинської громади це не данина моді, а акт найвищої справедливості та вдячності землякам, які віддали своє життя за державний суверенітет. Дослідження цих топонімічних змін дозволяє усвідомити ціну нашої незалежності та зберегти пам'ять про Героїв України для майбутніх поколінь.

Об'єктом дослідження є перейменовані топонімічні об'єкти Сахновщинської територіальної громади Харківської області.

Предмет дослідження — причини, зміст і значення топонімічних змін у назвах вулиць і провулків.

Мета роботи — дослідити топонімічні зміни в назвах окремих вулиць і провулків Сахновщинської територіальної громади та з'ясувати їх історичне, культурне й суспільне значення.

У центрі нашого дослідження — п'ять вулиць, перейменування яких стало символом незламності духу українського воїнства. Перша з них розташована безпосередньо у селищі Сахновщина. Раніше вона мала назву «Північна» (а ще давніше — Попудренка), але рішенням Сахновщинської селищної ради від 10 квітня 2025 року отримала ім'я Героя України **Олексія Дзюбки**.

Це перейменування має особливе емоційне забарвлення, адже Олексій Миколайович народився та виріс у Сахновщині й проживав із батьками саме на цій вулиці. Ходити тією ж дорогою, якою ходив Герой, — це велика честь і

відповідальність для мешканців. З початком повномасштабного вторгнення Олексій без вагань став на захист Батьківщини, вступивши до лав Національної гвардії України. Він служив командиром взводу у батальйоні «Свобода», який брав участь у найзапекліших боях. Життєвий шлях воїна обірвався 18 грудня 2023 року поблизу села Спірне Донецької області. За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті територіальної цілісності України, та самовіддане служіння народу України, Указом Президента України від 20 січня 2025 року нашому земляку було присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» (посмертно). Тепер його ім'я назавжди закарбоване в історії рідного селища.

Не менш важливою є історія перейменування вулиці у селі Лигівка, що входить до складу нашої громади. Вулиця, яка раніше мала узагальнену назву «Шевченка», рішенням селищної ради від 28 лютого 2025 року була названа на честь Героя України **Дениса Шевченка**.

Денис Валерійович Шевченко був взірцем професійного військового. Ще з дитинства він проявляв лідерські якості, які згодом допомогли йому стати авторитетним командиром роти. Його бойовий шлях вражає географією подвигу: він захищав Київщину, зокрема в районі сіл Мошун та Горенка, воював на Харківщині та Луганщині. Під час важких оборонних боїв у Серебрянському лісництві Денис отримав тяжке осколкове поранення. Він переніс п'ять складних операцій і мав повне право звільнитися зі служби за станом здоров'я, проте почуття обов'язку перед побратимами виявилось сильнішим — він повернувся у стрій.

Побратими згадують його як командира, який завжди першим заходив на «нульові» позиції та виходив останнім. Його непорушним правилом було ніколи не залишати своїх на полі бою — ні поранених, ні загиблих. Завдяки його професіоналізму було зупинено просування ворога та знищено значну кількість окупантів і їхньої техніки. Денис Шевченко загинув 6 грудня 2023 року на Донеччині внаслідок мінометного обстрілу. Звання Герой України йому було присвоєно посмертно Указом Президента від 28 червня 2024 року.

Вулиця **М. Чабанівського**, селище Сахновщина.

Колишня назва – вулиця Карла Маркса. Перейменована згідно з рішенням Сахновщинської селищної ради від 05.02.2016 № 79-VII.

Михайло Чабанівський народився в мальовничому куточку України – степовому селі Лигівка, яке було засноване в 1864, як власницький хутір, центр Нижньоорельської волості Зміївського повіту. Зараз це село відноситься до Сахновщинських громади. Згодом тема рідного села, оточуючої природи, постане в творчості письменника Михайла Чабанівського як головна.

Український письменник і краєзнавець, тісно пов'язаний із Харківщиною, зокрема з Сахновщинським краєм. Михайло Чабанівський відомий як автор, який документував історію Сахновщини та навколишніх сіл, описував події, побут і людей, що часто не потрапляють до підручників, але є цінними для громади.

Михайло Чабанівський залишив для нащадків фантастичний опис сахновщинського хліба у повісті «Журавлинка» (видана у 1972 році): «Ніби

сонце – отакий він білий та гарний. Лихо моє, який же солодкий, який смачний справжній білий хліб. Він тане у роті, він лоскоче піднебіння, він пахтить...».

Саме Михайло Чабанівський першим в українській літературі виступив на захист довкілля та впродовж багатьох років був активним членом Українського товариства охорони природи. Писав про події Другої світової війни, описував життя селян і шахтарів, а також творив для дітей і розкривав проблеми охорони природи.

Провулок **Д. Перекопського**, селище Сахновщина.

Колишня назва – провулок Осипенка. Перейменованій згідно з рішенням Сахновщинської селищної ради від 16.02.2017 № 378-VII.

Сахновщинською селищною радою попереднього скликання було прийнято рішення про перейменування провулку Осипенка в селищі Сахновщина на провулок Д. Перекопського відповідно до звернення відділу освіти Сахновщинської РДА та Сахновщинської районної громадської організації «Суспільна служба України».

Разом із тим, зазначене перейменування тривалий час не було внесене до відповідних державних облікових реєстрів.

12 листопада 2025 року відбулося засідання Комісії з питань топоніміки та охорони історико-культурного середовища при виконавчому комітеті селищної ради, на якому ухвалено рішення звернутися до Харківської філії державного підприємства «Національні інформаційні системи» з метою внесення до Єдиних та Державних реєстрів інформаційної мережі Міністерства юстиції України фактичної адреси об'єкта топоніміки.

Перекопський Дмитро Борисович народився 20 жовтня 1926 року в селі Гаркушине Сахновщинського району. Був учасником бойових дій у період Другої світової війни, нагороджений орденами та медалями. Після війни закінчив Харківський державний педагогічний університет, працював на освітянській ниві, присвятивши все життя навчанню та вихованню підростаючого покоління. Нагороджений нагрудним знаком «Відмінник освіти УРСР». Помер 26 листопада 2016 року. У 2026 році виповнюється 100 років від дня його народження.

Провулок Анастасії Сідаш, селище Сахновщина. Колишня назва – провулок Матросова.

Перейменованій згідно з розпорядженням селищного голови Сахновщинської селищної ради від 15.04.2024 № 43-о/д «Про перейменування вулиць та провулків населених пунктів Сахновщинської територіальної громади».

У селищі Сахновщина на Харківщині замість провулку Матросова з'явився провулок названий на честь свідка Голодомору Анастасії Сідаш.

Пані Анастасія народилася в селі Красноярка Сахновщинського району, тут родина пережила Голодомор 1932-1933 років. Її спогади для свого фільму «Живі» режисер Сергій Буковський записав у 2008 році, а згодом вони були передані до музею Голодомору.

У повному відео-інтерв'ю Анастасія Василівна згадує про умови, в яких змушена була виживати її родина, про Соловки і винищення селянства, про причини та наслідки Голодомору.

Анастасія Василівна Сідаш проживала саме на цьому провулку. Понад 40 років, до досягнення 66-річного віку, вона працювала в школах Сахновщини, виховала кілька поколінь учнів, багато з яких згодом стали її молодшими колегами. Членом компартії А. В. Сідаш не була, оскільки до неї не виявляли довіри через перебування на окупованій території у 1941–1943 роках. Свідчення Анастасії Василівни про Голодомор 1932–1933 років зафіксовано у красномовному документальному нарисі Володимира Вакуленка, що вийшов окремою книжкою у 2012 році, а також збережено на сайті товариства «Меморіал».

Переименування вулиць — це набагато більше, ніж просто заміна табличок на фасадах будинків. Це історія про те, як ми повертаємо собі пам'ять. Більше немає «чужих» назв, які нічого нам не говорили. Тепер на нас дивляться імена тих, хто ще вчора ходив цими самими дорогами, сидів за партами наших шкіл і вітався з нами у магазинах.

Окрім переименування вулиць і провулків, у Сахновщинській територіальній громаді відбулися зміни і в назвах окремих населених пунктів. Зокрема, село Олійники повернуло назву Мотузівка, яка походить від прізвища одного з перших мешканців села. Ця назва була в селі до 1918 року. А з 1918 до 2024 роки була змінена на Олійники. Село Жовтень, назва якого була пов'язана з радянською ідеологією, було переименоване на Сугарівське. Село Надеждино змінило назву на Корніївку, що відповідає нормам української мови та традиціям української топоніміки. Такі переименування є важливою складовою процесів декомунізації та дерусифікації і сприяють збереженню історичної пам'яті та формуванню національної ідентичності мешканців громади.

Коли ми промовляємо нову адресу, ми фактично кажемо: «Я пам'ятаю». Це щоденне, живе нагадування про те, що у нас тихі ранки та є можливість навчатися.

Список використаних джерел:

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків : Основа, 1990. 256 с.
2. Грінченко О. І., Губіна С. Л. Харківщинознавство : навч. посіб. для 8–9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Гімназія, 2011. 448 с.
3. Прокопенко І. Ф. Рідний край: навч. посіб. з народознавства. Харків : Основа, 1993. 582 с.
4. Рішення Сахновщинської селищної ради від 10 квітня 2025 року № 4610-VIII «Про переименування вулиць та провулків населених пунктів Сахновщинської територіальної громади».
5. Рішення Сахновщинської селищної ради від 28 лютого 2025 року № 4505-VIII «Про переименування вулиць та провулків населених пунктів Сахновщинської територіальної громади».
6. Офіційний сайт Сахновщинської селищної ради. — Режим доступу: <https://sahgromada.gov.ua>.
7. Указ Президента України від 20 січня 2025 року № 54/2025 «Про присвоєння О. Дзюбці звання Герой України».
8. Указ Президента України від 28 червня 2024 року № 400/2024 «Про присвоєння Д. Шевченку звання Герой України».
9. Янко М. П. Топонімічний словник України : словник-довідник. Київ : Знання, 1998. 432 с.
10. Книга «Журавлинка». М. Чабанівський. Передмова М. А. Шудрі «Журавлиний ключ вірності» Перевидання до 100-річчя від дня народження письменника. До книги увійшли спогади поета, лауреата премій В. Сосюри та А. Малишка Михайла Сіренка, доньок письменника Ліни та Оксани Чабанівських, фотодокументи з родинного архіву та ін. («Український письменник», редактор Ю.Буряк.,К.,194 стор. 2010)

МАЛЕНЬКА ВУЛИЦЯ З ВЕЛИКОЮ ІСТОРІЄЮ

Видиш Максим, учень 5-А класу Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області

Керівники: **Мельник Євгенія Олександрівна**, заступник директора з навчально-виховної роботи Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Харківської області;

Видиш Марія Олександрівна, педагог-організатор Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Харківської області

Земля моя рідна - це моя Україна, край, у якому з покоління в покоління передається любов до праці, до рідного дому, до людей поруч. Тут споконвіку шанували хліб на столі, рушник на стіні, мамину пісню, добре слово, криницю з журавлем. Найглибші корені наші - в минулому, але саме з нього стелиться шлях у майбутнє. Усвідомлення цього спонукає нас берегти історію рідного краю, пам'ять про людей, які своєю працею формували обличчя села.

Наша краєзнавча робота присвячується Івану Миколайовичу Пастухову - людині, чия доля нерозривно пов'язана з Кам'яною Яругою та пам'ять про яку збережена у назві однієї з вулиць села.

Іван Миколайович Пастухов народився 9 жовтня 1922 року в селищі Введенка Чугуївського району Харківської області в багатодітній родині робітників. Трудовий шлях він розпочав у 1937 році, працюючи токарем на одному з харківських підприємств.

У 1943–1946 роках служив у лавах Збройних Сил, брав участь у бойових діях Другої світової війни. За мужність і відвагу, проявлені на фронті, був нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня та медаллю «За відвагу». Після демобілізації все його подальше життя було пов'язане з селом і працею на землі.

У Кам'яній Ярузі Іван Миколайович з'явився у 1953 році. На загальних зборах колгоспу імені Кірова його одностайно обрали головою. Молодий, енергійний, відкритий до людей, він швидко здобув повагу односельців. Двадцять два роки свого життя Іван Миколайович присвятив цьому колгоспу та громаді села.

За час його керівництва було збудовано великий тваринницький комплекс, створено тракторну бригаду, яка стала однією з перших у районі. Під керівництвом Івана Миколайовича механізатори господарства першими в області почали сіяти кукурудзу та соняшник квадратно-гніздовим способом. Тваринники першої бригади неодноразово брали участь у сільськогосподарських виставках, у тому числі у всесоюзних. Надій молока на одну фуражну корову в 1954–1955 роках сягав до 3000 кілограмів.

Строгий і справедливий був Іван Миколайович. Чесні колгоспники його любили і поважали, злодії боялися. Господарство під його керівництвом було міцним. Рано-вранці він пішки приходив із Чугуєва до села і був першим на фермі – ще раніше за доярок.

Зі спогадів колишніх трактористів колгоспу, зокрема Антона Семеновича Істоміна, зберігся такий епізод: *«Буває, стомишся на тракторі, ляжеш трохи*

відпочити, заснеш і чуєш... шум роботи трактора! Схаменувшись, дивишся - а трактор їде, за кермом сидить Іван Миколайович! Підійде, поплече по плечу, побажає успіхів у роботі і далі піде».

Любили Івана Миколайовича всі жителі Кам'яної Яруги. Його знали і поважали дорослі, його добре пам'ятають учні, які навчалися в ті роки в місцевій школі. Для багатьох він був прикладом справжнього господаря, відповідальної й чесної людини.

У особистому житті Іван Миколайович був щасливий у шлюбі з Лідією Митрофанівною - молодою вчителькою Кам'яноярської школи. Разом вони прожили все життя. 1 січня 1956 року в родині народився син Валерій, який пішов шляхом батька і присвятив себе сільському господарству та науці. Валерій Іванович протягом двадцяти років працював деканом у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені П. Василенка, є автором близько 200 наукових праць.

З 1975 року, після погіршення стану здоров'я, Іван Миколайович працював головою виконавчого комітету Кам'яноярської сільської ради. Саме в цей період він проявив себе як людина, максимально відкрита до мешканців села. За спогадами односельців, він міг просто йти вулицею, зупинитися, привітатися, поцікавитися справами родини, запитати, чи немає проблем, чи не потрібна допомога. Його двері завжди були відчинені для людей.

Будучи головою сільської ради, Іван Миколайович зробив багато для благоустрою Кам'яної Яруги. Саме за його ініціативи була прокладена бетонна дорога по вулиці Центральна - головній вулиці села, збудовано ресторан, створено ставок і закладено сад. Особливою гордістю громади стала двоповерхова школа, збудована у 1973 році, в якій і сьогодні навчаються діти села Кам'яна Яруга.

Важливим знаком народної вдячності стало увічнення пам'яті Івана Миколайовича в назві вулиці. Ім'ям Івана Миколайовича Пастухова була названа одна з вулиць села Кам'яна Яруга. Вулиця сформувалася в середині 1980-х років у період активної розбудови села і складалася з житлових будинків, які на той час будував місцевий колгосп. Першочергово в ці будинки заселялися люди, які працювали в колгоспі, створювали його добробут і пов'язували своє життя з селом. Невелика за протяжністю, але затишна й обжита, ця вулиця стала частиною повсякденного життя громади та живим нагадуванням про людину, яка багато зробила для Кам'яної Яруги.

Раптова смерть 11 жовтня 1981 року обірвала життя Івана Миколайовича Пастухова. Проте пам'ять про нього живе й нині у спогадах односельців. Історія Івана Миколайовича – це історія людини праці, відповідальності й щирого служіння рідному селу.

ТОПОНІМИ ЯК ДЗЕРКАЛО ЕПОХИ. ПЛОЩА ДЖОНА ЛЕННОНА В ІЗЮМІ ЗАГОВОРИЛА МОВОЮ СВОБОДИ

Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, учні 8-А класу Ізюмського ліцею №5 Ізюмської міської ради
Керівник: Грищенко Наталія Олександрівна, керівник гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, вчитель географії Ізюмського ліцею №5 Ізюмської міської ради

Топоніми — це не лише географічні назви, а й важливі історичні джерела, що відображають політичні, культурні та суспільні процеси певної епохи. Через назви вулиць і площ зберігається пам'ять про минуле, формуються цінності та ідентичність місцевої громади. Саме тому вивчення походження й змін топонімів є важливою складовою краєзнавчих досліджень.

У місті Ізюм Харківської області показовим прикладом такого процесу є перейменування площі Радянської, яку тривалий час також називали площею імені Леніна, на площу Джона Леннона. Це перейменування стало не лише формальною зміною назви, а глибоким символом переосмислення історичного минулого та оновлення змісту міського простору.

Площа Джона Леннона розташована в центральній частині Ізюма, виконує функцію громадських просторів міста. Саме тут перетинаються пішохідні маршрути мешканців, знаходяться об'єкти торгівлі, заклади обслуговування. Завдяки такому розташуванню площа завжди була місцем концентрації суспільного життя, що значно підсилює значення її назви.

Площі в українських містах історично відігравали роль осередків громадської активності, а в радянський період — ще й ідеологічного впливу. Саме тому зміна назви такого простору має особливе значення для формування нової історичної пам'яті громади.

Формування площі як окремого міського простору відбувалося у ХХ столітті. У період існування СРСР вона отримала офіційну назву Радянська, що відповідало загальносоюзній практиці перейменування площ і вулиць. Водночас у повсякденному мовленні мешканців Ізюма площу часто називали площею імені Леніна, оскільки саме образ цього діяча був головним символом радянської влади.

Упродовж десятиліть площа виконувала функцію ідеологічного центру міста. Простір площі використовувався для формування колективної радянської ідентичності, де індивідуальність поступалася місцем ідеологічним наративам.

Після проголошення незалежності України у 1991 році назва площі формально зберігалася, однак її ідеологічний зміст поступово втрачав актуальність. Остаточним етапом переосмислення стало ухвалення у 2015 році законів про засудження комуністичного та нацистського тоталітарних режимів, які започаткували активний процес декомунізації по всій країні.

Остаточне рішення про перейменування площі Радянської (площі імені Леніна) було ухвалене у лютому 2016 року в межах реалізації законів України про засудження комуністичного та нацистського тоталітарних режимів. Це рішення

стало частиною загальноміського процесу декомунізації, що охопив вулиці, площі та інші об'єкти топоніміки Ізюма.

Питання нової назви розглядалося органами місцевого самоврядування за участю профільних комісій. Вибір імені Джона Леннона мав символічний характер і був спрямований на наповнення міського простору новими, позаідеологічними змістами. Таким чином, перейменування стало не лише виконанням законодавчих вимог, а й кроком до культурного переосмислення центральної частини міста.

Джон Леннон — один із найвпливовіших музикантів ХХ століття, співзасновник гурту *The Beatles*, композитор, поет і громадський активіст. Його діяльність тісно пов'язана з ідеями миру, свободи самовираження та ненасильства, що робить цю постать універсальним культурним символом.

Для Ізюма ім'я Джона Леннона стало символом відкритості до світової культури та переосмислення цінностей. Особливого значення ця постать набула в контексті сучасної історії України, де ідеї миру та свободи є надзвичайно актуальними. Таким чином, площа отримала не лише нову назву, а й новий зміст.

Важливою подією в історії площі Джона Леннона стало створення художнього муралу з портретом музиканта. Мурал було відкрито 18–19 серпня 2017 року в межах проведення в Ізюмі літературно-музичного фестивалю «Дорога на Схід».

Автором і виконавцем муралу стала група харківських художників Kailas-V під керівництвом Андрія Пальвала, відомого українського стріт-арт митця. На муралі зображено впізнаваний портрет Джона Леннона з характерними круглими окулярами, а також напис «Give Peace a Chance», що підкреслює ідею миру та ненасильства.

Мурал виконує не лише естетичну, а й меморіальну функцію, закріплюючи нову назву площі в культурній пам'яті містян. Він став художнім акцентом простору та важливим елементом формування сучасного образу міста.

Від моменту відкриття мурал став осередком культурного життя площі. Саме біля нього в межах фестивалю «Дорога на Схід» проводилися концерти, музичні виступи, поетичні читання та мистецькі акції. Захід об'єднав митців, музикантів і мешканців міста, перетворивши площу на простір культурного діалогу.

У подальшому мурал став символічним місцем для неформальних зустрічей молоді, творчих подій та пам'ятних заходів, пов'язаних із сучасною культурою. Таким чином, художній об'єкт активно вплинув на переосмислення функції площі як відкритого культурного простору.

Приклад перейменування площі в Ізюмі показує, що топоніми є живими елементами історичної пам'яті. Вони відображають зміну епох, цінностей і світоглядів суспільства.

Сьогодні площа Джона Леннона є не лише географічним об'єктом, а й символом оновленої історичної пам'яті громади. Вона демонструє, як через зміну топонімів можна переосмислити минуле та закласти підґрунтя для формування сучасної ідентичності рідного краю.

МІСТО ПАМ'ЯТІ: ГЕРОЇ У ТОПОНІМІЦІ ХАРКОВА

**Вихованці гуртка «Юні краєзнавці», учні 2-А класу Комунального закладу
«Харківський ліцей №172 Харківської міської ради»**

Керівник: Добровольська Наталія В'ячеславівна, методист краєзнавчого відділу Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, керівник гуртка «Юні краєзнавці»

Після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році місто Харків стало не лише форпостом оборони України, а й простором формування нової історичної пам'яті. Масштабні процеси деколонізації та дерусифікації міського простору призвели до перейменування сотень вулиць, провулків, площ і скверів.

Особливе місце в цьому процесі займають топоніми, названі на честь захисників України — військових, добровольців, пілотів, нацгвардійців, рятувальників, волонтерів. Такі перейменування не є формальними змінами адрес — це свідомо політика пам'яті, яка формує нову ідентичність міста.

Надзвичайно важливо віднайти й осмислити прізвища Героїв, закарбовані в назвах вулиць Харкова та інших міст, адже за кожною табличкою стоїть реальна людська доля, подвиг і жертвність. Для молоді та майбутніх поколінь це можливість зрозуміти, що історія — не абстрактне поняття, а життя конкретних людей, які жили поруч, навчалися в тих самих школах, ходили тими самими вулицями. Знання про те, чиє ім'я носить вулиця, формує повагу до минулого, виховує відповідальність за майбутнє та зміцнює національну ідентичність. Для майбутніх поколінь це стане моральним орієнтиром і нагадуванням про ціну свободи. Поки ми знаємо ці прізвища — пам'ять живе, а разом із нею живе й історія боротьби нашого народу.

Назви вулиць є своєрідним «текстом міста», який можна читати як історичний документ. Через топоніміку суспільство демонструє, кого воно вважає героями, які події є значущими, а які — підлягають переосмисленню.

У випадку Харкова топонімічні зміни 2022–2025 років стали частиною масштабного процесу формування нового символічного простору. Вулиці, що раніше носили імена діячів російської імперської або радянської історії, отримали назви, пов'язані з українською боротьбою за незалежність:

В'їзд Глісада Джуса (до перейменування: Трінклера)

Андрій Пільщиків «Джус» — один із тих, кого називали «привидами Києва». Пілот винищувача МіГ-29 здійснив десятки бойових вильотів від початку повномасштабної війни. Він захищав небо на півночі та в центрі України, пізніше виконував завдання на сході. «Джус» загинув 25 серпня 2023 року разом із колегами В'ячеславом Мінкою та Сергієм Проказіним в авіатроці через зіткнення навчально-бойових літаків L-39 біля села Сінгури на Житомирщині. 30 вересня 2025 року «Джус» посмертно нагороджений званням «Герой України».

Вулиця Олександра Чабана (до перейменування: Білогорська)

Олександр Чабан народився 17 серпня 1987 року в Краматорську, навчався на політолога (кафедра політології соцфаку) в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна та з відзнакою закінчив виш.

У 2014 році Олександр Чабан добровольцем пішов боронити країну. Коли росія розпочала широкомасштабний напад, ветеран АТО знову став до лав ЗСУ й захищав Харківщину. Старший лейтенант командував протитанковим взводом 92-ї бригади імені кошового отамана Івана Сірка. 20 липня 2022 року його група потрапила під обстріл. Коли оборонці відходили, Олександр прикрив собою побратима. Він не дожив 28 днів до 35-річчя.

Вулиця Всеволода Татькова (до перейменування: Борзенка)

Коли росіяни напали 24 лютого 2022 року, Всеволоду виповнилося 18 років. Наступного дня від доєднався до тероборони Харкова, допомагав у ліквідації наслідків обстрілу Харківської ОВА 1 березня. Потім пройшов навчання і став частиною спецпідрозділу Kraken. Брав участь у звільненні Руської Лозової, Питомника, Малих і Великих Проходів, Балаклії, Куп'янська та інших населених пунктів Харківщини. Пізніше його перевели до екіпажу медичної евакуації.

Солдат Всеволод Татьков загинув 4 липня 2023 року, під час звільнення з оточення та евакуації поранених побратимів у селі Берхівка під Бахмутом. Бойовий медик отримав вибухову травму. На жаль, його не вдалося врятувати.

Провулок Олега Гуцол (до перейменування: Адигейський)

Олег Гуцол — командир взводу та стартової батареї, служив у 302-му зенітному ракетному полку, що базується в Харкові та одним із перших взяв на себе удар російських окупантів, які підійшли до міста. Від перших днів Олег Гуцол боронив небо над Харківщиною: був командиром стартової батареї — основного вогневого тактичного підрозділу. Загинув 6 березня 2022 року, виконуючи бойове завдання між Харковом і Чугуєвом. Олег Гуцол посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Вулиця Антона Дербілова (до перейменування: Тургенєвська)

Скульптор, художник і музикант Антон Дербілов з перших днів великої війни став на захист країни. Будучи бійцем Нацгвардії, він звільняв Ізюм та Борову, одним із перших заходив до Балаклії. Згодом захищав країну на Луганщині. Боець на псевдо «Патрік» загинув 6 квітня 2023 року в боях за звільнення Кременної Луганської області. Йому було 43 роки.

Вулиця Дмитра Коцюбайла (до перейменування: Державінська)

Дмитро «Да Вінчі» Коцюбайло — наймолодший командир і перший український доброволець, який отримав звання «Герой України» за життя. Дмитро Коцюбайло воював проти російських окупантів із 18 років. Від початку російсько-української війни пішов добровольцем на фронт. 17 березня 2016 року Дмитро очолив 1-шу окрему штурмову роту «Вовки Да Вінчі». У 2017 був нагороджений орденом «Народний Герой України».

Широкомасштабний напад росії застав оборонця на Донбасі. Від 24 лютого Дмитро із підрозділом воював на Луганщині, Донеччині, Київщині, Запоріжжі, а також звільняв Балаклію на Харківщині. Захисник загинув 7 березня 2023 року в битві за Бахмут. Поховали воїна 10 березня в Києві.

Сквер Владислави Черних

У травні 2022 року Владислава Черних стала частиною на той момент добровольчого підрозділу «Хартія», коли побачила оголошення про набір.

Спочатку доброволиця навчала військових надавати собі першу допомогу та евакуювала поранених бійців. Згодом Владислава навчилася керувати безпілотниками. Владислава Черних загинула 28 грудня 2022 року, виконуючи бойове завдання на Бахмутському напрямку. Їй було 28 років.

Вулиця Валерія Дейнеки (до перейменування: Клиньська)

Валерій Дейнеко — підполковник 92-ї окремої штурмової бригади імені кошового отамана Івана Сірка. Коли почалося широкомасштабне вторгнення окупантів, Валерій пішов на фронт. Він виконував бойові завдання у Харківській, Луганській і Донецькій областях.

У червні 2023 року підполковник очолив штурмову роту, яка відвойовувала район Кліщіївки на Донеччині. А 2 жовтня 2023 року його підрозділ розпочав наступ поблизу Андріївки. Під час подальших боїв Валерій був смертельно поранений.

Вулиця Євгена Храпка (до перейменування: Адигейська)

Євген Храпка — бойовий медик, інструктор тактичної медицини та реанімації. Євгена називали «хрещеним батьком» медиків ЗСУ: він сприяв появі військово-облікової спеціальності «бойовий медик» і штатних посад для медперсоналу без медичної освіти. Євген Храпка служив ще з часів АТО. У березні 2022 року Євген повернувся до оборони країни, ставши інструктором і бойовим медиком 92-ої окремої механізованої бригади імені кошового отамана Івана Сірка. Загинув 11 червня 2022 року під час евакуації поранених бійців поблизу села Українка на Харківщині: автівка швидкої наїхала на міну.

Євген посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня та удостоєний звання «Герой України».

Вулиця Вадима Манька (до перейменування: Чкалова)

Вадим «Омут» Манько — капітан Національної гвардії. Народився в Харкові, у 2017 році закінчив Нацакадемію НГУ офіцером по роботі з особовим складом, референтом-перекладачем. Згодом «Омут» став офіцером з тактичної медицини групи окремого загону спецпризначення Східного територіального управління НГУ. 24 лютого 2022 року Вадим повернувся на фронт, боронив рідний Харків і область. Манько загинув у серпні 2022-го поблизу Соснівки на Харківщині.

Вадим Манько нагороджений медалями «За військову службу Україні», «Захиснику Вітчизни», відзнакою президента «За участь в антитерористичній операції». Посмертно йому надали звання Героя України.

Вулиця Дмитра Антоненка (до перейменування: Мінська)

Дмитро Антоненко — адвокат, волонтер, військовий родом із Харкова. Він навчався у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Дмитро волонтерив для фронту з 2014 року, організував виробництво та модернізацію безпілотників, долучився до створення школи снайперів у «Десні». Після широкомасштабного нападу росії він вступив до Нацгвардії, займався аеророзвідкою в окремому загоні спеціального призначення «Омега».

Солдат Антоненко загинув під час бойового завдання 27 червня 2022 року біля Дементіївки на Харківщині. Його нагородили посмертно орденом «За мужність» III ступеня.

Вулиця Дмитра Кочеткова (до перейменування: Цезаря Кюї)

Дмитро «Дейдж» Кочетков народився в селі Буди на Харківщині. У 2015 році Дмитро доєднався до полку «Азов», евакуював поранених оборонців із поля бою. З початком широкомасштабної війни боронив Маріуполь. На заводі «Азовсталь» він займався евакуацією поранених. Дмитро загинув 19 квітня 2022 року, прикривши собою побратима. Був нагороджений орденом «За мужність» III ступеня, проте не встиг його отримати особисто. Уже помертньо його нагородили орденом «За мужність» II ступеня.

Вулиця Олександра Орлова (до перейменування: Матросова)

Олександр «Орел» Орлов на початку російсько-української війни очолив бойову групу окремого загону спеціального призначення Східного теруправління Нацгвардії України і сформував групу снайперів загону «Омега». Олександр брав участь у обороні Харкова. 7 березня 2022 року диверсанти намагалися вторгнутися в Харків поблизу кафе «Роза Вітрів» на Окружній і забезпечити прохід колони важкої техніки. Підрозділ «Орла» п'ять годин відбивав атаку окупантів, знищивши більшу частину диверсантів та їхнього командира. Тоді Олександр загинув від кульового поранення.

За мужність і героїзм Олександра Орлова нагородили званням Героя України з удостоєнням ордена «Золота Зірка».

Вулиця Олександра Чуба (до перейменування: Огарівська)

Олександр «Вікінг» Чуб навчався у військовому лицейі імені Івана Богуна у Києві. Закінчивши навчання, Олександр доєднався до лав 8-го полку Сил спеціальних операцій. Із 2016 року хлопець брав участь у спецопераціях в АТО.

Після початку повномасштабного вторгнення «Вікінг» доєднався до Головного управління розвідки, воював на Київщині, а в середині березня 2022 року був першим, хто висадився на острів Зміїний, із кулемета знищуючи окупантів. 19 червня 2022 року Олександр Чуб загинув на Луганщині під час штурму російських позицій. Помертньо нагороджений званням Героя України.

Провулок Сергія Пархоменка (до перейменування: Чкалова)

Сергій Пархоменко — капітан штурмової авіації. З 24 лютого 2022 року здійснив 38 бойових вильотів, знищив більше 20 ворожих танків, понад 55 бойових броньованих машин, не одну сотню російських солдат і незліченну кількість цистерн з паливом.

14 травня 2022 року Сергій загинув неподалік Гуляйполя під час виконання бойового завдання. За свою звитягу він був нагороджений званням Героя України та орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Вулиця Сергія Барсукова (до перейменування: Федоренка)

Від початку повномасштабної російської агресії старший лейтенант Барсуков обороняв Харківщину. 28 червня 2022 року група Барсукова виконувала завдання біля Дементіївки. Окупанти безуспішно штурмували позиції нацгвардійців, після чого почали мінометний обстріл. Сергій, почувши звук міни, штовхнув у бліндаж командира взводу, але сам не встиг сховатись. «Барс» загинув від влучання уламків. Сергія Барсукова помертньо нагородили званням Героя України з удостоєнням ордена «Золота Зірка».

Вулиця Миколи Кравченка (до перейменування: Фонвізіна)

Під час Революції Гідності Микола «Крук» Кравченко в березні 2014 року брав участь в обороні Харківської ОДА та захисті будівлі «Просвіти» на вулиці Римарській. Від початку широкомасштабного нападу росії захисник долучився до новоствореного підрозділу тероборони «АЗОВ-Київ». «Крук» загинув із побратимом Сергієм Машовцем у селі Горенка на Київщині. Ворожий вогонь їх наздогнав, коли вони супроводжували журналістів. У пам'ять про Миколу Кравченка його побратими створили цифровий меморіал «Крука».

Вулиця Станіслава Партала (до перейменування: Балакірева)

Станіслав «Метро» Партала родом із Харкова, пішов на війну у 2014 році й одразу вступив до лав ОЗСП «Азов». Від першого дня повномасштабного вторгнення Станіслав у складі «Азова» обороняв місто Маріуполь. 2 березня Станіслав і його бійці успішно замінували потенційні точки просування ворога. Під час повернення у села Калинівка вони зіштовхнулися з великою групою супротивників. Командир взводу дістав важке поранення, але продовжував керувати боєм. Йому вдалося вивести підрозділ з оточення та успішно доставити на місце дислокації. На жаль, медикам не вдалося врятувати життя Станіслава. Станіслав Партала удостоєний звання Героя України посмертно.

Вулиця Тараса Бобанича (до перейменування: Смольна)

Повномасштабне вторгнення Тарас «Хаммер» Бобанич зустрів командиром 2-го окремого батальйону добровольчого українського корпусу «Правий Сектор», обороняв Київщину, а згодом і Схід. Тарас Бобанич загинув 8 квітня 2022 року поблизу села Вірнопілля під час виконання бойового завдання. За звитягу, самовідданість у служінні українському народові посмертно був удостоєний звання Герой України та ордена «Золота Зірка».

Вулиця Мирослава Мисли (до перейменування: Цілиноградська)

Мирослав «Мисливець» Мисла — боєць Окремої добровольчої роти «Карпатська Січ», офіцер, командир взводу 93-ї ОМБр «Холодний Яр». Поліг у боях на Луганщині 2 жовтня 2016 року. Мирослав на чолі розвідгрупи під час виконання бойового завдання виявив ДРГ противника, після чого група потрапила під масований обстріл. Пораненого командира донесли до бази, але врятувати не встигли. Посмертно «Мисливець» нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Вулиця Олега Громадського (до перейменування: Броненосця «Потьомкіна»)

Під час Революції Гідності Олег був членом координаційної ради Харківського Євромайдану. Із початком війни на Сході у званні майора очолив 16-й окремий мотопіхотний батальйон «Полтава». У квітні 2021-го став співзасновником «Штабу оборони Харківщини». 49-річний воїн поліг 24 лютого 2022-го у боях на Харківщині. Громадському Євгенію Олеговичу було присвоєно звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Вулиця Яни Червоної (до перейменування: Родникова)

Яна Червона народилася та жила в Харкові. Брала участь у Євромайдані, вступила в місцеву самооборону. Коли почалися бої на Донеччині та Луганщині,

волонтерила, допомагала військовим на фронті. У 2017 році Яна долучилася до 46-го окремого батальйону спецпризначення «Донбас-Україна» і стала навідницею-кулеметницею. 2 квітня 2019 року у бліндаж, де були Яна Червона та її побратим Олександр Мілютін, поцілила ворожа міна. Вони загинули. Опорний пункт знаходився біля села Новозванівка на Луганщині. Героїню посмертно нагороджено орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Провулок Івана Лещенкова (до перейменування: Балашовський)

Іван Лещенков служив у війську з 2016 року, боровся з ворогом на рідній Луганщині, а також на Донеччині й Харківщині.

У 2022 році 93-я бригада «Холодний Яр» відкидала ворога з Харківщини на Балаклійському та Ізюмському напрямках, звільнила Гусарівку. Командир розвідувального взводу Іван Лещенков загинув 14 липня 2022 року поблизу Ізюма: він підірвався на міні. 9 лютого 2024 року Лещенков посмертно удостоєний звання Героя України та ордена «Золота Зірка».

Вулиця Тараса Редькіна (до перейменування: Пешкова)

Тарас Редькін народився 2 жовтня 1996 року в Харкові. Харківський Національний Університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба. Від початку широкомасштабного вторгнення штурман ескадрильї Тарас Редькін захищав українське небо й неодноразово отримував нагороди за видатну службу.

Загинув воїн 25 вересня 2022 року у Миколаївській області. О четвертій ранку він, виконавши бойове завдання зі знищення ворожого ППО, був збитий. Останнє, що зробив Тарас Редькін, — відвів літак від населеного пункту, врятувавши безліч життів. Він посмертно нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня за видатну мужність і самовідданість.

Вулиця Георгія Тарасенка (до перейменування: Плеханівська)

Харків'янин, командир добровольчого формування «Фрайкор» на псевдо «Жора», Георгій Тарасенко — учасник Революції Гідності. У 2017 році Жора заснував «Фрайкор», цей підрозділ здійснив сім ротаций у зоні АТО/ООС, а з перших днів повномасштабного російського вторгнення став на захист Харкова. 25 березня захисники перейшли у контрнаступ на харківському напрямку та визволили від окупантів села Мала Рогань та Вільхівка на Ізюмському напрямку. Георгій Тарасенко у 25 років посмертно отримав звання Героя України. Поховали його у Холодному Яру на Черкащині.

Вулиця Юрія Савчина (до перейменування: Ростовська)

Юрій Савчин доєднався до 92-ї бригади, під час звільнення Малої Рогані Савчин був поранений, одразу після лікування повернувся до війська. Підполковник Савчин загинув 5 травня 2022 року, наступивши на міну в районі Циркунів, коли шукав позицію для збиття російського гелікоптера Мі-28Н «Нічний мисливець». Через чотири доби побратими Юрія знищили гелікоптер.

Посмертно Юрій Савчин став повним кавалером ордену Богдана Хмельницького.

Вулиця Олександра Лавренка (до перейменування: Кашуби)

Танкіст, командир роти танкового батальйону 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр». 21 липня 2014 року його підрозділ був направлений для

звільнення селища Піски Донецької області. Маневруючи під вогнем противника, екіпаж потрапив на замаскований потужний фугас. Унаслідок вибуху навідник і механік-водій загинули, а капітан Олександр Лавренко отримав тяжкі поранення. Щоб не потрапити до полону бойовиків і не допустити захоплення бойової машини, Лавренко підірвав себе разом із танком.

За мужність і героїзм при захисті суверенітету та територіальної цілісності України, екіпаж танка посмертно представлений до урядових нагород, а капітан Олександр Лавренко — до звання Героя України з врученням ордена «Золота Зірка».

Вулиця Івана Щоголева (до перейменування: Уральська)

Іван Щоголев почав свій шлях військового у 2016 році у складі добровольчого батальйону ДУК під командуванням Дмитра «Да Вінчі» Коцюбайла у Першій Штурмовій роті, йому тоді було 18 років. Пізніше підписав контракт із ЗСУ. Іван згуртував побратимів і став засновником розвідувального підрозділу «Бешкетники Сірка».

25 березня 2023 року Іван Щоголев загинув, захищаючи Україну. У квітні 2022-го отримав орден «За мужність» III ступеня. Президент України нагородив Івана Щоголева званням Героя України.

Вулиця Олега Адамовського (до перейменування: Камська)

Олег Адамовський пішов служити до 92-ї бригади імені кошового отамана Івана Сірка, брав участь в ООС. Широкомасштабна війна застала військового в Чугуєві. Майор Олег Адамовський загинув 12 березня 2022 року під час оборони Харкова. Група під його керівництвом виконувала бойове завдання, щоби зупинити просування ворога, але натрапила на засідку. Командир ціною власного життя прикрив відхід побратимів. Йому було 30 років. Олег Адамовський посмертно нагороджений званням «Герой України» та орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Провулок Ігоря Остаповича (до перейменування: Балакірєва)

Харківець Ігор Остапович понад 25 років присвятив прикордонній службі. З 2014 року підполковник брав участь в АТО на смузі безпеки вздовж лінії фронту в Луганській та Донецькій областях. Із наступом росіян у 2022 році Остапович продовжив захищати країну. 9 березня він із групою військових прикордонного загону рушив у район лісу в селі Терни на Донеччині, аби вибити звідти ворога. Керуючи боєм, Ігор Остапович сам не зміг вибратися. Ігоря Остаповича посмертно нагороджено орденом «За мужність» III ступеня.

Вулиця Олега Овсеєнка (до перейменування: Верхнеудінська)

Олег Овсеєнко — волонтер, сержант Збройних сил України. Він розвивав патріотичне виховання молоді. Після початку широкомасштабної війни Олег Овсеєнко вирішив стати на захист країни й долучився до лав ЗСУ. Військовий загинув 16 червня 2022 року, виконуючи бойове завдання.

Вулиця Іллі Коваля (до перейменування: Кибальчича)

Лейтенанту Іллі Ковалю був лише 21 рік, коли вороги забрали його життя. Він народився в Харкові 21 грудня 2000 року. Хлопець міряв стати військовим і йшов до цієї мети, навчався у Національній академії НГУ. Коли почалася

широкомасштабна війна, офіцер пішов на фронт, достроково закінчивши четвертий курс академії. Захисник загинув 7 квітня 2022 року біля Рубіжного на Луганщині. Посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Вулиця Сергія Пономаренка (до перейменування: Кибальчича)

Сергій Пономаренко — учасник АТО: у 2014 році він долучився до війська боронити Схід країни. 27 лютого 2022 року окупанти обірвали життя Сергія. У той день колона російських військових прорвалася в місто з боку Олексіївки. Кілька годин захисники Харкова блокували та нищили ворога. Серед них був і боєць 92-ї бригади Сергій Пономаренко.

Провулок Дмитра Шаповала (до перейменування: Углицький)

Дмитро Шаповал захоплювався історією, навчався в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. Після початку широкомасштабного нападу росії Дмитро Шаповал долучився до Збройних сил. Воїн загинув 19 липня 2022 року на Херсонщині. Йому було 32 роки.

Алея Олексія Месь («Moonfish») та **вулиця Максима Устименка** присвячені пілотам, що загинули під час виконання бойових завдань.

Олексій Месь (позивний Мунфіш) та Максим Устименко – українські військові льотчики, полковники Повітряних сил Збройних сил України. Обидва закінчили Харківський університет Повітряних сил ім. Кожедуба. Олексій Месь загинув 26 серпня 2024 року на літаку F-16 у повітряному бою, це сталося під час відбиття масованого ракетно-авіаційного удару Росії по Україні. Під час бою Мунфіш встиг знищити три крилаті ракети росіян та один ударний БПЛА. Отримав звання Герой України посмертно.

Максим Устименко в ніч на 29 червня 2025 року на винищувачі F-16 відбивав масовану російську атаку. Максиму вдалося знищити 7 повітряних цілей, але під час відпрацювання по останній з цілей його літак було підбито і він почав втрачати висоту. Пілот відвів літак від населеного пункту, але катапультизувалися не встиг. Отримав звання Герой України посмертно.

Таким чином, міський простір, шляхов перейменування топонімів та вшанування імен сучасних героїв України, перетворюється на меморіальну мапу сучасної історії. Кожна нова назва — це акт визнання, вдячності та збереження пам'яті загиблих. Топоніми Харкова є важливим джерелом для дослідження сучасних соціальних і культурних процесів. Перейменування вулиць на честь захисників України сприяє:

- збереженню пам'яті про сучасних Героїв;
- формуванню нової системи цінностей;
- переосмисленню історичної спадщини;
- утворенню української національної ідентичності;
- закріпленню пам'яті про події російсько-української війни в міському просторі.

Вулиці наших Героїв — це не лише географічні орієнтири. Це символи боротьби, самопожертви та гідності. Через топоніміку Харків фіксує власну історію спротиву й передає її наступним поколінням.

УВІЧНЕННЯ ІМЕН ГЕРОЇВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В НАЗВАХ ВУЛИЦЬ РІДНОГО СЕЛИЩА

Доценко Алла, вихованка гуртка «Історія України»
Комунального закладу «Зачепилівський будинок дитячої та юнацької творчості»
Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області
Керівник: **Кинька Аліна Юріївна**, керівник гуртка «Історія України»
Комунального закладу «Зачепилівський будинок дитячої та юнацької творчості»
Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області

Топономіка як наука може багато розповісти про історичні періоди життя людей на певних територіях.

В історії України були різні періоди, і дуже часто зміна періоду в історії та зміна топонімічних назв співпадає в часі. Адже змінюються люди, їх світогляд і те, що було важливим раніше йде в забуття, з'являється нове, важливе, те, що несе важливіший сенс для людей.

Ми можемо чітко прослідкувати за зміною назв вулиць в нашому селищі. Наше селище Зачепилівка Берестинського району Харківської області, не отримало змін в назві самого селища, але змін зазнали назви вулиць.

За розповідями старожилів селища є легенда створення назви нашого селища. Вони говорять, що через тодішнє село, їхала Катерина II та зачепилася колесом своєї карети об камінь, від чого наше село отримало назву Зачепилівка.

Тож провівши деякі дослідження ми дізналися, яких вулиць та провулків, нашого селища, торкнулися зміни. В нашій роботі зазначимо, яку назву вулиця чи провулок мала раніше, і яку отримала зараз. За рішенням XXXVII сесії VIII скликання Зачепилівської селищної ради від 24.10.2023 року № 4068 вулиця Академіка Сіроштана - вулиця Гостинна, вулиця 19 вересня – вулиця Тиха, вулиця Якова Покуса – вулиця Захисників України, вулиця Леніна – вулиця Соборна, вулиця Радянська – вулиця Центральна, вулиця 14 Гвардійської стрілецької дивізії – вулиця Максима Некрасова, провулок Першотравневий – провулок Незалежності.

Провівши аналіз отриманої інформації ми можемо сказати, що сучасні назви напряду переплітаються з історичними подіями, що відбуваються зараз в Україні.

Більш детально ми б хотіли розповісти про походження назви вулиці Максима Некрасова. Це яскравий приклад вшанування подій сучасної історії в імені конкретної людини, а саме Максима Юрійовича Некрасова. Максим героїчно загинув захищаючи суверенітет та незалежність України на Бахмутському напрямку 19.08.2022 року. Він народився і майже все життя прожив в Зачепилівці, тому ми й шануємо пам'ять про нього. Народився Максим Юрійович 11 січня 1989 року, в сім'ї звичайних людей, мама Надія була бухгалтером, а тато Юрій слюсарем, нажаль родина розпалася, а незабаром, за трагічних обставин загинув тато. Та мама впоралася з вихованням сина на відмінно. Максим відвідував ДНЗ «Ромашка», а потім з 1995 року навчався в Зачепилівському ліцеї та закінчив його в 2005 році. Вчителі відгукуються про нього дуже тепло, з повагою. Говорять, що

Максим був, добрим, чуйним, патріотом своєї країни. Потім вступив до Дніпровського державного аграрно-економічного університету на економічну спеціальність. Але через сімейні обставини не закінчив навчання. Ще одним потрясінням для чоловіка стала смерть найріднішої матусі від затяжної хвороби в 2012 році. Через проблеми зі здоров'ям Максим не служив в армії, але займався східними єдиноборствами, був успішним в цьому виді спорту. Спостерігаючи несправедливість, не зміг стояти осторонь і в 2016 році підписав контракт зі Збройними силами України. Службу розпочав в складі частини 13 окремого розвідувального батальйону міста Северодонецька Донецької області, де до 2021 року знищував ворога в тодішній зоні АТО/ООС. З початку повномасштабного вторгнення, маючи п'ятирічний бойовий досвід Максим долучився до військової частини А3488, працював на Луганському та Донецькому напрямках. Мав посаду старшого водія 1 гаматного 1 гаубично-артилерійського батальйону 24-го окремого штурмового батальйону «Айдар». Указом Президента України від 12.05.2022 року № 332 Максим Некрасов був нагороджений орденом «За мужність» III ступеня. 19 серпня 2022 року, в районі с. Кодема Бахмутського району Донецької області, від поранень несумісних з життям, Максим Юрійович Некрасов героїчно загинув. Посмертно, указом Президента України, Максим був нагороджений медаллю «Захиснику Вітчизни».

Щоб вшанувати пам'ять героя, односельці запропонували перейменувати вулицю на якій жив герой в його честь. Рішенням XXXVII сесії VIII скликання Зачепилівської селищної ради від 24.10.2023 року № 4068 вулицю 14-ї Гвардійської Стрілецької Дивізії перейменовано на вулицю Некрасова Максима.

Ми вдячні всім героям і шануємо їх пам'ять. Слава Україні! Героям Слава!

Список використаних джерел

1. <https://zachepylivska-gromada.gov.ua/pro-perejmenuvannya-vulyts-ta-provulkiv-v-naselenyh-punktah-na-terytoriyi-zachepylivskoyi-selyshhnoyi-rady/>
2. <https://t.me/zhuttiazachepylivchunu>
3. <https://zachepylivska-gromada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/Rishennya-sesiyi-pro-perejmenuvannya.pdf>
4. <https://zachepylivska-gromada.gov.ua/rishennyaradi/rishennya-sesiyi-vid-28-lystopada-2023-roku-4138/>

ГЕРОЇЧНА ІСТОРІЯ ЗМІЇВЩИНИ В ТОПОНІМАХ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ

Заїка Софія, вихованка Комунального закладу «Зміївський центр дитячої

та юнацької творчості» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області

Керівник: **Городняна Влада Олександрівна**, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Комунального закладу «Зміївський центр дитячої та юнацької творчості» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області

Історія держави й народу формується не лише з великих подій, а й із, на перший погляд, буденних деталей — назв міст, сіл, вулиць. Кожна назва місцевості — це не тільки своєрідний генетичний код нації, але й мовний документ, історична пам'ятка, що зберігає відомості про життя, культуру та світогляд поколінь.

Значна частина топонімів, закріплених у радянський період, була пов'язана з прославленням діячів і подій тоталітарної доби, а також відображала імперську політику, правонаступницею якої сьогодні є сучасна Російська Федерація. Уже понад десять років Україна перебуває у стані війни... Саме тому повернення історичних найменувань або надання нових назв — це актуальний і важливий крок у процесі утвердження національної ідентичності.

У роботі прагну висвітлити ключові історичні відомості про населені пункти, у яких проводилося дослідження, проаналізувати актуальні зміни топонімів на теренах Зміївської територіальної громади.

Історія здавна зберігається в назвах населених пунктів. Не є винятком і стародавнє місто **Зміїв** — адміністративний центр Зміївської територіальної громади. За однією з легенд, назва міста походить від річки Змійки, що протікала в центральній частині поселення. В іншій легенді розповідається про лютого Змія, який панував на цих землях, доки його не переміг славний богатир Альоша Попович. Саме із цією подією пов'язують виникнення Змієвих валів.

Територія сучасного Змієва відома ще з часів Половецького хана Шаруканя, а деякі дослідники вважають місто спадкоємцем літописного поселення Шарукань. Із XVII століття розпочинається козацька доба в історії краю, тому не випадково датою заснування Змієва вважають 1640 рік, коли загін козаків під проводом Кіндрата Сулими розгромив татар, що гасали поблизу річок Можу та Мерла. XVIII–XIX століття стали періодом активного заселення, хоча життя селян ускладнювалося царським гнітом.

Тяжкими випробуваннями для Зміївщини були світові війни та голодомори. У роки незалежності край переживав економічний і культурний розвиток, однак мирне життя було порушене військовою агресією Росії.

Передає історичний колорит міста сучасний герб Змієва, що має понад 220-річну історію. В останній версії на ньому зобразили сталий символічний образ — золотого змія із короною на голові на червоному щиті.

Особливу увагу привертають також історичні відомості про села, що знаходяться поблизу Змієва. **Чемужівка** — село, що розташоване на березі річки Мож. На території населеного пункту збереглися рештки поселень епохи бронзи (III—II тисячоліття до н. е.). Село засноване в 1864 році; тлумачення назви суперечливе. За народною етимологією, народними переказами, походить від словосполучень «чим жити» — «чому жити».

Також під час підготовки роботи вдалося поспілкуватися з директором КЗ «Зміївський краєзнавчий музей», членом місцевої топонімічної комісії, уродженцем Чемужівки Саяним Михайлом Івановичем, який поділився спогадами брата свого прадіда. Кришталь Максим Калинович розповідав нащадкам про те, що в цій місцевості було озеро, на берегах якого колись робили привал чумаки, коли їздили Муравським шляхом. Цей шлях проходив уздовж річки Мож (Мжа). І от при сполученні слів чумак і Мож утворювались різні назви, наприклад Чумажовка. За іншою версією така назва утворилася від давньослов'янського вислову «чим жив ка», у якому «ка» — це людина, особа.

Таранівка — історичний центр Таранівсько-Великогомільшанського старостинського округу. Джерела свідчать, що колись це була слобода, заснована

близько 1685 року козаками з Правобережжя. Жителі Таранівки неодноразово зазнавали нападів кримців, найбільш уразливими для слободи й фортеці поблизу були напади кримських і ногайських татар у 1693, 1694, 1697, 1711 роках. Лексема Таранівка має кілька тлумачень. Одне з них пов'язане з народними оповіданнями про козака Тарана (Тараненка), який начебто прийшов з Правобережжя. Друге тлумачення назви виводить її з тюркської мови, у якій лексема «таран» мала багато значень: це і назва кореня для дублення шкіри, і назва зернової культури (проса), і назва-термін, що означала «крайній, великий безпорядок», і своєрідний вираз, який означав «розправити крила», і, нарешті, військовий термін — назва зброї (довбня, палиця, окута залізом), якою розбивали кріпосні стіни.

Відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їх символіки» (2015 рік), Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (2023 рік) на території Зміївщини почалося перейменування низки об'єктів топоніміки. На мапі міста Змієва з'явилися *вулиця та провулок Захисників* (розпорядження голови Харківської обласної державної адміністрації «Про перейменування об'єктів топоніміки населених пунктів Харківської області» від 19.05.2016 № 184), *вулиця та провулок 92-ої Бригади* (рішення Зміївської міської ради від 22 серпня 2023 року № 3021-XLVII-VIII «Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки на території громади»). У селі Чемужівка перейменовували вулицю Курдюєва на честь *Тимченка Олександра* (рішення Зміївської міської ради від 09 травня 2024 року № 3637-LXIII-VIII). У селі Таранівка з'явилася нова вулиця *Захисників* (рішення Зміївської міської ради від 09 травня 2024 року № 3637-LXIII-VIII).

Станом на січень 2026 року Зміївська територіальна громада втратила 146 Героїв, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України під час російсько-української війни з 2014 року. Відомості про кожного з полеглих захисників систематизовано та представлено у меморіальній експозиції, яку відкрили 29 серпня 2023 року в КЗ «Зміївський краєзнавчий музей».

Тому перейменування об'єктів топоніміки саме на честь оборонців нашої держави є не лише елементом декомунізації, а й важливим кроком у збереженні пам'яті про людей, які ціною власного життя і здоров'я відстоюють незалежність України. Для мене ця тема має і особистий вимір, адже зразком справжнього захисника є мій батько — Заїка Олександр Андрійович, ветеран війни, уродженець і житель Змієва. У період з 2022 по 2024 роки він проходив службу у складі 127 окремої механізованої бригади Сухопутних військ Збройних Сил України та брав участь у бойових діях на Харківському, Донецькому, Сумському та Запорізькому напрямках.

У місті Зміїв актуальним є перейменування вулиці та провулка Чкалова (радянського льотчика-випробувача) на честь *92-ої Бригади*. Також вулиця і провулок Пархоменка (учасника бойових дій в Україні 1917–1921 роках, червоного командира українського походження) отримали нову назву — *Захисників*.

92-га окрема штурмова бригада імені кошового отамана Івана Сірка — формування механізованих військ у складі Сухопутних військ Збройних сил України. Належить до Оперативного командування «Схід». Бригада створена у 2000 році на базі 6-ї дивізії Національної гвардії України. З 2022 року брала участь у відбитті російського повномасштабного вторгнення на харківському напрямку.

Від початку російської агресії в 2014 році Зміївщина втратила багатьох захисників і захисниць, серед яких є військові 92-ої окремої штурмової бригади імені кошового отамана Івана Сірка.

Зерній Євген – сержант, заступник командира взводу 92-ої окремої штурмової бригади імені кошового отамана Івана Сірка, уродженець села Бірки. Євген Анатолійович народився 26 червня 1977 року, брав участь в АТО на Сході нашої країни. Загинув 2 лютого 2015 року. Указом Президента України №282/2015 від 23 травня 2015 року нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

Сіренко Сергій – солдат, водій 92-ої окремої штурмової бригади імені кошового отамана Івана Сірка, уродженець села Красна Поляна (25.10.1980-29.07.2017). Указом Президента України №318/2017 від 11 жовтня 2017 року нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

Кіктенко Євген – уродженець Змієва (05.12.1997-25.09.2022). Навчався у Зміївському ліцеї №1, ще з дитинства мріяв про військову службу. Мужньо боронив Україну від загарбників у складі 2-ї танкової роти окремої механізованої бригади імені кошового отамана Івана Сірка.

Нові топонімічні назви Змієва стали символом шани та вдячності сучасним захисникам України, зокрема воїнам, які безпосередньо є уродженцями нашого міста та громади.

У День пам'яті захисників і захисниць України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність нашої держави, 29 серпня 2025 року, у центральному парку Змієва відбулося відкриття Алеї Слави полеглим Героям. Станом на січень 2026 року на місці пошани встановлено 31 меморіальний знак.

У селі Чемужівка перейменували вулицю Курдяєва на честь *Тимченка Олександра* – Героя України. Курдяєв Леонід Миколайович – партійний діяч, політрук, комуністичний функціонер. Загинув 17 серпня 1943 року під час визволення села Левківка, що межує з Чемужівкою, від німецько-фашистських загарбників. Його та інших бійців було поховано в братській могилі в Чемужівці. З розповідей Михайла Івановича Саяного, у 1960-х роках на це місце вшанування пам'яті приїжджала родина Курдяєва з Узбекистану, тому з такої нагоди місцева влада вирішила назвати центральну вулицю села на честь цього комуністичного діяча.

У 2024 році відбулося важливе перейменування центральної вулиці в Чемужівці на честь Олександра Тимченка – єдиного в Зміївській громаді Героя України. Дитинство та юність захисника минули на Зміївщині. Із вибором майбутньої професії хлопець визначився рано – у свої 23 він уже понад рік обіймав посаду командира відділення в 4 бригаді оперативного призначення імені Героя України сержанта Сергія Михальчука НГУ. 23 лютого 2022 року у зв'язку з напруженою оперативною обстановкою напередодні широкомасштабного

вторгнення військ РФ на територію України військовий оперативний резерв бригади було терміново передислоковано на Луганщину. 24 лютого бійці зайняли позиції у складі батальйонно-тактичної групи в одному з найбільш небезпечних районів зони ООС – на околицях н.п. Трьохізбенка Щастинського району. 26 лютого велика колона ворожої бронетехніки стала наближатися до зруйнованого мосту через річку Сіверський Донець з боку окупованого бойовиками міста Красний Лиман. Гвардійці три години стримували наступ російсько-окупаційних військ. Олександр був першим, хто помітив ворожу колону, коли будучи призначеним командиром групи прикриття, висунувся в бік бойових порядків противника. Зробивши відповідну доповідь командуванню батальйонно-тактичної групи, молодший сержант Тимченко наказав підлеглим негайно відходити. Бронетехніку окупантів, яка насувалася на гвардійські позиції, нещадно та безстрашно поливали вогнем. Тимченко ще здалеку помітив пару ворожих машин. Останній бій молодшого сержанта Тимченка був коротким, але рятівним для багатьох побратимів. Ледве встигнувши уразити ворожу техніку, відважний гвардієць загинув від вибуху міни, яка розірвалася поруч із ним. Протягом останніх кількох хвилин життя Олександр Тимченко здійснив подвиг, що вписав його ім'я в літопис новітньої воєнної історії України – ціною власного життя врятував побратимів та під щільним обстрілом, маючи при собі лише стрілецьку зброю та гранати.

Варто зазначити, що 30 грудня 2024 року в селі Чемужівка відкрили Алею Героїв, де на меморіальних знаках увіковічили імена та обличчя полеглих під час російсько-української війни жителів старостинського округу. Станом на січень 2026 року на Алеї Героїв встановлено 14 пам'ятних таблиць.

У 2024 році в селі Таранівка з'явилася нова *вулиця Захисників* (раніше – Ломоносова). Ім'я Ломоносова Михайла Васильовича – російського історика, художника, творця багатьох слів та термінів російської мови – жодним чином не пов'язане з історією Зміївщини. Натомість нова назва вулиці уособлює вшанування пам'яті про сучасних військовослужбовців населеного пункту та старостинського округу, зокрема 12 липня 2024 року в Таранівці відбулося відкриття Алеї Героїв, на якій укарбували імена та розмістили світлини полеглих бійців рідного краю. Станом на січень 2026 року встановлено 24 пам'ятні знаки.

Понад сімдесят років радянська влада цілеспрямовано намагалася нівелювати самобутність українства. Свідченням цього є топоніми, що жодним чином не пов'язані з історією та культурою і моєї Зміївщини. Наприклад, у центральній частині міста Зміїв у період 1970-х років існували вулиці та провулки імені Леніна, Постишева, Челюскіна, Калініна та інших осіб, які були символами тоталітарної системи.

Я вважаю, сьогодні надзвичайно важливо пам'ятати про тих, завдяки кому ми маємо змогу жити на вільній землі, навчатися і працювати. Особливо символічним і вагомим є те, що в кожному старостинському окрузі Зміївської територіальної громади та в її адміністративному центрі встановлено Алеї Слави на знак глибокої шани до подвигу захисників та захисниць рідного краю. Саме тому переконана, що перейменування українських топонімів, зокрема на честь сучасних Героїв, є необхідним кроком на шляху відновлення національної

справедливості; а для майбутніх поколінь такі назви стануть не лише орієнтирами на мапі, але й важливими символами пам'яті, що виховують патріотизм, формують почуття відповідальності за батьківщину та гордості за самопожертву тих, хто виборював свободу України. Тож вивчаймо історію своїх міст, сіл, своїх вулиць, площ і провулків, бо з кожної локальної сторінки створюється загальний літопис усієї держави!

Список використаних джерел:

1. Герої МВС. Міністерство внутрішніх справ України. Київ: Інфотекс, 2022. 123с. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/2/9/3/2/6/ts5yo2JuhJO6xE0Ju4JKotrKN5gpce8DeHcE0Ar0.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Красюк Я.І. Історія рідного краю: Зміїв: Кроссруд, 1963.
3. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки на території громади: Рішення Зміївської міської ради від 22 серпня 2023 року № 3021-XLVII-VIII. *Офіційний сайт Зміївської міської ради*. URL: <http://www.zmiivmisto.gov.ua/4023-22-serpnya-2023-roku-zmijivska-miska-rada-prijnyala-rishennya-pro-perejmenuvannya-takikh-ob-ektiv-toponimiki.html> (дата звернення: 05.01.2026).
4. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки на території громади: Рішення Зміївської міської ради від 09 травня 2024 року № 3637-LXIII-VIII. *Офіційний сайт Зміївської міської ради*. URL: <http://www.zmiivmisto.gov.ua/4023-22-serpnya-2023-roku-zmijivska-miska-rada-prijnyala-rishennya-pro-perejmenuvannya-takikh-ob-ektiv-toponimiki.html> (дата звернення: 03.01.2026).
5. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
6. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України від 21.03.2023 № 3005-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
7. Про перейменування об'єктів топоніміки населених пунктів Харківської області: Розпорядження голови Харківської обласної державної адміністрації від 19.05.2016 № 184. *Офіційний сайт Зміївської міської ради*. URL: <http://www.zmiivmisto.gov.ua/4023-22-serpnya-2023-roku-zmijivska-miska-rada-prijnyala-rishennya-pro-perejmenuvannya-takikh-ob-ektiv-toponimiki.html> (дата звернення: 03.01.2026).
8. Саяний М.І. Зміївщина – Слобожанщини перлина: Зміїв; Харків: Кроссруд, 2009. – 287 с.
9. Тетяна Логвіна. *Алея слави з'явилася в Чемужівці Зміївської громади. На ній серед інших — фото Героя України Олександра Тимченка*. Громада.Груп. URL: https://zmiiv.gromada.group/news/all/aleya-slavi-zyavilasya-v-chemuzhivci-zmiyivskoyi-gromadi-na-nij-sered-inshih-foto-geroya-ukrayini-oleksandra-timchenka?fbclid=IwY2xjawPkrpRleHRuA2FlbQIxMQBicmlkETF5dUlvajY1MFJNZEc5WEpIc3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHvxMNFNbr_0jvtqY0sDY9RBGMvPfe0RT2swWSmyPCjr6lLYquha9JzXEojUL_aem_8cQk12s8QP1Kd8NVXfZ14A (дата звернення: 10.01.2026).
10. Тетяна Логвіна. *20 імен, 20 обличь, 20 обірваних життів: у Таранівці Зміївської громади з'явилася Алея героїв*. Громада.Груп. URL: <https://zmiiv.gromada.group/news/all/20-imen-20-oblich-20-obirvanih-zhittiv-u-taranivci-zmiyivskoyi-gromadi-zyavilasya-aleya-geroyiv> (дата звернення: 17.12.2025).
11. Тетяна Логвіна. *28 імен, 28 облич: у Змієві урочисто відкрили Алею слави*. Громада.Груп. URL: <https://zmiiv.gromada.group/news/all/20-imen-20-oblich-20-obirvanih-zhittiv-u-taranivci-zmiyivskoyi-gromadi-zyavilasya-aleya-geroyiv> (дата звернення: 18.12.2025).
12. Ярешенко А. Таїни топонімічних назв Харківщини. На допомогу українському словесникові. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2018. 132с.

ВУЛИЦЯ МОГО МІСТА В ЧЕСТЬ ГЕРОЯ – ДМИТРА ЛІНСЬКОГО

Коваль Аліса, вихованка гуртка «Журналістика і блогерство» Берестинського центру позашкільної освіти Берестинської міської ради Харківської області,
учениця 7 класу Берестинського ліцею №2 Берестинської міської ради Харківської області
Керівник: **Коваль Анастасія Олександрівна**, заступник директора з навчально-виховної роботи та керівник гуртка «Журналістика і блогерство» Берестинського центру позашкільної освіти Берестинської міської ради Харківської області

Власні назви географічних об'єктів – важливий і цінний матеріал духовної спадщини народу, яку потрібно берегти та примножувати. Топоніми — це не просто слова на карті. Вони є живими свідками історії, відображенням культури, традицій і подій, що формували обличчя нашої землі протягом століть. Назви вулиць, площ, природних об'єктів та районів нашого міста зберігають у собі пам'ять про визначні постаті, героїчні вчинки, культурні досягнення та доленосні події. Саме через топоніміку можна простежити, як історія, суспільні зміни та духовні цінності впливали на життя громади і формували її колективну пам'ять. Топонімічні зміни останніх років є свідченням прагнення українців повернути історичну справедливість, відновити національну ідентичність та вшанувати справжніх героїв сучасності. Однією з таких змін стало перейменування вулиці Лермонтова в місті Берестин Харківської області на вулицю Дмитра Лінського — на честь загиблого героя, який віддав життя за незалежність України. Ця зміна не лише оновила карту нашого міста, а й наповнила її глибоким змістом, нагадуючи кожному мешканцю про мужність, патріотизм і самопожертву українських захисників.

Метою моєї краєзнавчо-дослідницької роботи є вивчення актуальних топонімічних змін у місті Берестин, зокрема встановлення нової назви вулиці на честь героя Дмитра Лінського, а також з'ясування впливу історичних подій на змістове значення топонімів рідного краю.

Предметом дослідження є топоніміка міста як відображення історичних, культурних і суспільних процесів, що впливали на формування назв вулиць та інших географічних об'єктів.

Історична зумовленість походження географічних назв

З давніх часів люди давали назви своїм поселенням, щоб легше орієнтуватися на місцевості та визначати межі своєї території. Згодом виникла потреба позначати окремі частини населених пунктів — вулиці, провулки, площі. Такі назви допомагали упорядковувати простір і створювали певну «мову місцевості», зрозумілу всім її жителям. Найчастіше назви географічних об'єктів походили від імен чи прізвищ засновників поселення, старійшин роду, майстрів або шанованих людей. Часто топоніми пов'язувалися з природними особливостями місцевості: річками, пагорбами, лісами, родючими полями чи наявністю корисних копалин. Іноді вони відображали господарську діяльність населення або певні події, які відбулися на тій території. З часом значення назв могло змінюватися — під впливом історичних, економічних, культурних і політичних процесів. Одні топоніми зникали, інші з'являлися, треті набували нового змісту. Так, історія

кожного найменування — це своєрідне дзеркало часу, у якому відображаються духовні й культурні орієнтири суспільства[2].

Сьогодні питання топонімічних змін є надзвичайно важливим і актуальним для України. Воно пов'язане з прагненням позбутися нав'язаних колоніальних назв і повернути в культурний простір справжні, українські смисли. Протягом століть, а особливо за радянських часів, топоніміка нашої держави зазнала значного впливу російської імперської політики. Вулиці, міста, площі отримували назви на честь діячів, подій або ідеологічних символів, далеких від української історії та духовності. Повномасштабна війна росії проти України змусила суспільство глибше переосмислити своє минуле, цінності та історичну пам'ять. Почався процес деколонізації свідомості, який охопив і сферу топоніміки. Адаже назви вулиць — це не просто орієнтири на карті, це символи, які формують світогляд сучасників та майбутніх поколінь. Першим кроком на шляху відновлення історичної справедливості стало розмежування «свого» і «чужого», українського і російського. Суспільство дедалі більше усвідомлює важливість очищення публічного простору від назв, що символізують чужу ідеологію. Саме тому українці активно підтримують перейменування вулиць, площ і закладів на честь справжніх героїв — наших сучасників, захисників, митців, науковців, які зробили внесок у розвиток держави[3].

Так, у місті Берестин Харківської області було прийнято рішення про перейменування вулиці Лермонтова на вулицю Дмитра Лінського — воїна, який загинув, захищаючи Україну. Цей приклад яскраво демонструє, як топонімічні зміни стають частиною духовного відродження нації. Назви вулиць тепер не лише вказують напрямом, а й розповідають історію — історію мужності, любові до Батьківщини та нескореності українського народу[4].

Отже, зміна топонімів — це не просто формальність чи адміністративна дія. Це акт історичної справедливості, збереження пам'яті й створення нового культурного простору, у якому кожне слово, кожна назва звучить по-українськи, по-нашому.

Вулиця Дмитра Лінського: історія назви та її значення для громади

Сучасний етап розвитку України позначений глибокими змінами у суспільній свідомості, культурі й ставленні до історичної пам'яті. Особливо важливим є процес декомунізації та деколонізації топоніміки, коли замість назв, пов'язаних із радянськими діячами або російською культурою, з'являються імена наших співвітчизників — людей, які стали символами боротьби за свободу й незалежність України.

Одним із прикладів таких змін є перейменування вулиці Лермонтова у місті Берестин Харківської області на вулицю Дмитра Лінського. Це рішення було ухвалено Берестинською міською радою №3325-VIII від 23 лютого 2023 року в межах загальнодержавного процесу очищення топоніміки від російських назв [1]. Вулиця має важливе інфраструктурне значення: на ній розташовані Берестинська міська лікарня, магазини, заклади дошкільної та загальної середньої освіти (дитячий садок, ліцей), установи неформальної освіти, відділення поліції, підприємство «Харківгаз». Вона добре відома більшості мешканців міста, тому

надання їй імені Героя російсько-української війни, - Дмитра Лінського сприяло швидкому прийняттю та закріпленню нової назви серед берестинців.

Ще два роки тому, одразу після перейменування, значна частина мешканців старшого віку сприймала нову назву вулиці насторожено. Проте з часом молодь, активно користуючись інтернетом і соціальними мережами, почала фіксувати події саме з новою назвою, поступово вводячи її в повсякденний ужиток. Так ім'я Героя російсько-української війни Дмитра Лінського стало звичним для міського простору й повсякденної мови берестинців.

Сьогодні ця назва сприймається як своя, невід'ємна частина міста, хоча самому Дмитрові було б лише 30 років.

Хто такий Дмитро Лінський

Дмитро Лінський — наш земляк, народився 8 січня 1995 року в м. Берестин (Харківська область). Дитинство Дмитра тісно пов'язане з вулицею, яка сьогодні носить його ім'я, тут він ходив у садочок та школу, ймовірно, що приходилось звертатись і до лікарні, тут він грав у футбол та до кінця своїх днів був футбольним фанатом. Вступив до Харківського авіаційного інституту, а у 2015 році він полишає навчання в ХАІ та вступає до лав полку «Азов». Бився за Україну на Донбасі. Справжній патріот України, який від перших днів повномасштабного вторгнення росії став на захист своєї Батьківщини Служив у лавах Збройних сил України, проявив мужність, стійкість і відданість своїй справі. Він був старшим солдатом підрозділу Національної гвардії України, брав участь у захисті країни під час повномасштабного вторгнення росії [6].

Дмитро належав до покоління молодих українців, яке виросло вже у незалежній державі, і свідомо обрало шлях захисника рідної землі. Він був людиною чесною, щирою, завжди готовою допомогти іншим. Його бойові побратими згадують його як відважного, рішучого воїна, який до останнього залишався вірним присязі. Трагічно Дмитро Лінський загинув, обороняючи Україну від російських окупантів. Його ім'я назавжди залишиться у пам'яті земляків як приклад справжнього героїзму, любові до рідної землі та готовності віддати за неї життя (додатки 1, 2, 3).

Символічне значення перейменування

Називати вулиці іменами Героїв — це не просто данина пам'яті. Це важливий виховний і духовний акт, що має глибокий зміст. Тепер кожен мешканець міста, промовляючи слова «вулиця Дмитра Лінського», згадує не лише адресу, а й усміненого хлопця з білборду, що віддав своє життя, щоб жили ми. Таке перейменування є своєрідним мостом між минулим і майбутнім: воно нагадує про ціну свободи й формує в нас почуття гордості за своїх захисників. Це спосіб увічнення пам'яті про сучасних Героїв України, які продовжують традиції наших предків, борців за незалежність.

Для мешканців Берестина це рішення стало виявом вдячності та пошани до свого земляка. Воно наповнило простір міста новим змістом, зробило топоніміку ближчою до людей, до їхніх реальних почуттів і життєвих історій. У майбутньому на цій вулиці планується встановлення меморіальної дошки, щоб кожен перехожий міг дізнатися, на честь кого вона названа.

Такі ініціативи формують топонімічну пам'ять — своєрідну «карту героїзму», де кожна назва має свою історію і виховне значення. Вони допомагають молодому поколінню не забувати про подвиги своїх земляків, а старшому — усвідомити, що боротьба за свободу триває й сьогодні за неї віддають життя воїни-юнаки.

Значення для української ідентичності

Процес перейменування вулиць у містах України — це не просто символічний жест, а поступове відновлення історичної справедливості. Вулиці, що носили імена російських поетів, полководців чи радянських діячів, поступово зникають із нашої мапи, натомість з'являються назви, що утверджують українську самобутність і патріотизм. У випадку Берестина, назва «вулиця Дмитра Лінського» стала частиною цієї великої національної трансформації. Це нагадування про те, що історія твориться не десь далеко — вона народжується тут, поруч із нами, у подвигу звичайних людей, які стали Героями[7].

Висновок

Проведене дослідження показало, що топоніми є не просто назвами на мапі — вони є живими свідками історії, які зберігають пам'ять про минуле та формують світогляд сучасного суспільства. У кожній назві прихована частинка духовного, культурного й історичного життя нашого народу. Саме тому вивчення та осмислення топонімів має велике значення для розуміння процесів, що відбувалися і відбуваються в українському суспільстві.

Історично назви населених пунктів і вулиць виникали з практичної потреби — позначати місце проживання, розташування чи певну подію. Проте з часом вони набули глибшого змісту, стали символами пам'яті та ідентичності. У різні періоди історії топоніміка відображала політичні реалії: змінювалися кордони, влада, ідеології — змінювалися й назви. У ХХ столітті багато українських міст і вулиць отримали російські або радянські найменування, що часто не мали жодного стосунку до місцевої історії чи культури.

Сьогодні Україна переживає важливий етап духовного оновлення. Процес перейменування топонімів став не лише символічним актом очищення від чужої спадщини, а й реальним кроком до відновлення історичної справедливості. Ми повертаємо своє — мову, культуру, пам'ять і гордість. Саме у топонімічних змінах відображається прагнення українців будувати майбутнє, спираючись на власну історію та цінності.

Приклад перейменування вулиці Лермонтова на вулицю Дмитра Лінського у місті Берестин Харківської області є яскравим свідченням цього процесу. Громада зробила усвідомлений вибір — замість імені російського поета, який ніяк не пов'язаний із нашим краєм, вшанувати українського героя, який віддав життя за незалежність і мир на рідній землі. Така зміна не просто оновлює мапу міста — вона оновлює пам'ять народу.

Ім'я Дмитра Лінського стало символом стійкості, патріотизму та любові до Батьківщини. Тепер, коли люди щодня проходять цією вулицею, вони мимоволі згадують про ціну свободи. Це має потужне виховне значення, особливо для

молодого покоління, яке зростає в умовах війни й прагне жити у вільній, незалежній державі.

Таким чином, топонімічні зміни — це не лише справа документів і табличок. Це глибокий процес оновлення національної свідомості, відновлення історичної пам'яті та утвердження української ідентичності. Кожне перейменування — це нагадування про героїзм, самопожертву й нескореність нашого народу.

Вулиця Дмитра Лінського — це не просто географічна назва, а символ нової України: незалежної, вдячної своїм захисникам, вірної своїй історії та культурі. І поки ці імена живуть на картах наших міст, у серцях наших людей — житиме й пам'ять про тих, хто бореться за свободу України.

Список використаних джерел

1. Берестинська міська рада. Рішення № 3325-VIII від 23 лютого 2023 року «Про перейменування вулиці Лермонтова на вулицю Дмитра Лінського». — Берестин, 2023.
2. Інститут української мови НАН України. Українська топоніміка : навч. посіб. / за ред. О. Тищенко. — Київ : Либідь, 2018. — 256 с.
3. Козак Г. Топоніми як історична пам'ять народу // Українська мова і література в школі. — 2022. — № 6. — С. 25–29.
4. Офіційний сайт Берестинської територіальної громади. Новини громади. URL: <https://berestynska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 09.10.2025).
5. Сучасна Україна. Герої серед нас: історії захисників, які стали символами своєї громади // Суспільне Новини. — 2024. — URL: <https://suspilne.media> (дата звернення: 09.10.2025).
6. Указ Президента України. Про ... : указ Президента України № 144/2022. — URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1442022-41733> (дата звернення: 10.10.2025).

ІМЕНА ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ У ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ

Коробка Дмитро, учень Комунального закладу «Дергачівський ліцей № 3»
Дергачівської міської ради

Керівник: **Коробка Наталія Володимирівна**, вчитель зарубіжної літератури Комунального закладу «Дергачівський ліцей № 3» Дергачівської міської ради

Дергачівська громада є невід'ємною історико-культурною складовою Слобожанщини. Сучасний адміністративний центр громади – місто Дергачі (історична назва – Деркачі), засноване у 50-ті роки XVII ст. переселенцями з Правобережної України, колись багатьох обдарованих людей – науковців, письменників, художників, краєзнавців, педагогів.

Наше минуле досліджує не лише історія, а й топоніміка, яка вивчає походження, поширення та зміну географічних назв, а також міст, сіл, вулиць. Велика історія країни складається з маленьких історій конкретних людей. Історії цих людей, звичайно, зовсім маленькі у масштабах держави, але саме ці люди в свій час вирізняли історію свого міста чи села, були рушіями змін, новаторами, винахідниками і просто справжніми особистостями, які своєю працею творили історію рідного краю. Ось і я хочу доторкнутись до минувшини моєї рідної Дергачівщини, яка увіковічена в назві одного з провулків міста Дергачі, і розповісти про моїх знаменитих земляків - Володимира Івановича Ломакіна, який

ще в кінці XIX століття заснував виробництво технічних знарядь бджільництва, та його сина - Миколу Володимировича, що гідно продовжив справу батька.

У сучасній історії бджільництва майже відсутні наукові дослідження історії винайдення і розвитку виробництва технічних знарядь у другій половині XIX та на початку XX століття на Слобожанщині, тому хочеться доповнити існуючу інформацію розповіддю про наших співвітчизників, з іменами яких пов'язані найважливіші досягнення з технічного переоснащення цієї галузі. У спеціальних виданнях та наукових дослідженнях майже геть забули прізвища Ломакіних, знаменитих бджолярів, що одні з перших започаткували підґрунтя технічної бази рамкового бджільництва. У вітчизняній і світовій літературі В.І. Ломакін найбільш відомий у двох найважливіших областях – винаході вальців і виробництві вошини, хоча зробив дуже багато інших цінних винаходів і вдосконалень. Історія бджільництва донесла до нас хіба що кілька скупих рядків про винаходи сина В.І. Ломакіна - Миколи Володимировича.

Володимир та Микола Ломакіни все своє життя присвятили вивченню життя бджіл та внесли багато самобутнього і принципово нового в розробку і виробництво технічних знарядь бджільництва, вони створювали історію виробництва бджільницького устаткування і самі були частиною історії колишньої російської імперії, СРСР у цілому та України зокрема. Діяльність двох поколінь Ломакіних щодо інновацій і виробництва знарядь промислового бджільництва, починаючи від кустарних майстерень, які в радянський час знайшли своє продовження у заводі «Незаможник», потім перейменованого у Дергачівський механічний завод, згодом у турбокомпресорний, відбувались у період двох воєн, революційних потрясінь, перерозподілу власності та політичних репресій, двічі мали місце зміни соціально-політичного ладу.

Народився Володимир Іванович Ломакін у 1859 році в Курській губернії, у сім'ї священника. Освіту здобув у Рильському духовному училищі. Після його закінчення вступив до Белгородської духовної семінарії, яку закінчив у 1882 році. В той час майже кожен священник був бджолярем, а всі монастирі мали пасіки. Дані відсутні, де саме Володимир Іванович став священнослужителем і чи був ним взагалі. В цей період Ломакін мав бажання продовжити навчання у Харківському університеті та пов'язати своє життя з медициною. Потерпаючи від злиднів, Володимир Іванович 30 січня 1885 року поступив на службу до Харківського землеробного училища (нині це Державний біотехнологічний університет, колишня Харківська державна зооветеринарна академія) на посаду наглядача і класного наставника, продовжуючи у вільні дні відвідувати Харківський університет. Деякий час він виконував обов'язки лаборанта при хімічній лабораторії і фізичному кабінеті. Заслужує поваги те, що «...майже всю свою наглядацьку платню він віддавав на хворих і поранених воїнів русько-японської війни і взагалі був людиною чуйною до всього доброго».

Володимир Іванович багато і наполегливо займався самоосвітою і захоплювався конструюванням. Одним із перших його винаходів був барометр, визнаний як перспективний, але для впровадження і широкого розповсюдження цього винаходу, на жаль, не було коштів. У 1886 році, працюючи в училищі,

Володимир Іванович захопився конструюванням різноманітних приладів і машин, зумів винайти оригінальну конструкцію підводного човна, яка отримала схвалення морського міністерства. У стінах невеликого сільськогосподарського навчального закладу розкрилася невичерпна пристрасть В.І. Ломакіна до нового, прагнення створювати краще, оригінальне та необхідне. Зацікавившись бджолами, винахідник зайнявся «механікою», намагаючись удосконалити різні знаряддя для бджільництва і винайти свій інвентар. Для цього він витрачав власні кошти на придбання інструментів, шукаючи їх у більшості випадків на харківських базарах.

У 1887 році Володимир Іванович відкрив при училищі майстерню з виробництва бджільницького інвентарю, яка стала для нього експериментальною лабораторією, де він втілював в життя всі свої винаходи та удосконалював існуючі. Спочатку майстерня знаходилася в казенній квартирі Ломакіна і практично не мала ніякого обладнання. Працював у майстерні сам хазяїн і один робітник. Володимир Іванович поставив перед собою мету – створити рамковий вулик, комфортний для бджіл і зручний в обслуговуванні, і представити його на виставці, що мала пройти в Харкові у 1887 р. На виставці новий вулик багато хто хвалив, але фахівців із бджільництва в комісії не було, тому, на жаль, вулик належним чином не оцінили. Будучи допитливою і спостережливою людиною, Ломакін не міг не визначити причин, які заважали розвитку раціонального бджільництва. Його, зокрема, не могло задовольнити величезне розмаїття конструкцій вуликів, адже вулик – найважливіша річ у бджільництві. Після десятирічної наполегливої праці Ломакін виготовив вулик власної конструкції.

Будучи досвідченим бджолярем-любителем, В.І. Ломакін усвідомлював великі перспективи рамкового бджільництва. Для його розвитку необхідно було забезпечити бджолярів технічними знаряддями та інвентарем, особливо штучною вощиною, яку після вуликової рамки справедливо називали другим китом, на якому тримається рамкове бджільництво. Володимир Ломакін вощину називав душею рамкового бджільництва. «Вощина робить бджолу в буквальному розумінні домашньою твариною, – стверджував він. - Вона – батіг у руках бджоляра, якою він направляє бджіл туди, куди йому потрібно». Володимир Іванович спочатку спробував налагодити виробництво пресів для одержання вощини, але мала продуктивність, обмежений розмір листів, багато технічних недоліків вощини (пористість, зайва товщина, нерівності) робили їх безперспективними. На заміну їм прийшли вальці. Їх виписували з-за океану, платили за них великі гроші. Володимир Іванович спробував створити вальці з чарунками, пристосованими для бджоли саме свого регіону. Прості в конструкції, безвідмовні в роботі вальці Ломакіна швидко набули популярності й отримали високу оцінку бджолярів. За своїми якостями вони не поступалися вальцям, виготовленим в Європі й Америці, а коштували на цілу третину дешевше. Тому й не дивно, що на Міжнародній бджільницькій виставці у Парижі в 1890 році вальці 31-річного майстра-раціоналізатора вразили своєю професійністю, що ніхто не міг навіть подумати, що вони були виготовлені не на фабриці, а у звичайній кустарній майстерні.

У 1900 році Ломакін побував на Паризькій виставці й написав брошуру

«Рамочное пчеловодство по экспонатам Парижской выставки 1900 г.» На вощині гравіровані вальці залишали логотип «Ломакін» як особисте маркування і знак високої якості виробу. За один день на вальцях можна було виготовити до 300 кг вощини. Над удосконаленням вальців Ломакін працював багато років і самостійно прийшов до виготовлення широкої воскової стрічки за допомогою гладких вальців. Вальці на них не мали гравірування, але були злегка шершаві, що зменшувало ковзання воскового полотна. Він не тільки винайшов гладкі вальці, а ще додав до них рифлені канавки, які виводили з воскових листів воду та не давали їм сповзати вбік. Цей новий спосіб дозволив отримувати вощину тонку, прозору, як скло, з блискучою, ніби глянцевою поверхнею, через неї можна було читати книгу, що говорило про її високу якість. Виробництво вощини Ломакін довів до досконалості.

На початку ХХ століття В. Ломакін спроектував керосиновий двигун до ручних вальців, тобто він мав намір повністю механізувати виробництво штучної вощини, але раптова смерть не дала йому впровадити в життя цю ідею. Окрім вощини, рамкове бджільництво потребувало ще великої кількості готових вільних стільників. Зберігати їх при відкачуванні меду дозволяло застосування медогонки. Медогонка – це третій кит, на який спиралося рамкове бджільництво. В.І. Ломакін створив оригінальну конструкцію дворамкової портативної медогонки. Особливість її полягала в тому, що вона не мала бака. Медогонка працювала безшумно, легко розбиралася та була дешевою. Для любительських пасік цей безвідмовний «медомет» виявився незамінним.

З кожним роком зростав асортимент бджільницьких «зрядь», що виготовлялися у майстерні В.І. Ломакіна: вулики, димарі, маткові кліточки та ковпачки, парові воскотопки, гвинтово-клиновидні воскопреси, розбірні безбакові медогонки. Володимир Іванович виробляв лише ті зряддя, якими користувався власноруч, після тривалої і ретельної перевірки на своїй пасіці.

У 1893 г. на Всесвітній виставці в Чикаго (США) за зразки інвентарю й вулика, а також за продукти з пасіки В.І. Ломакіна нагородили медаллю й почесним дипломом. Експонати винахідника конкурували там з технічним реманентом найбільших американських виробників. Ім'я В.І. Ломакіна назавжди увійшло у світову літературу з питань бджільництва.

До кінця життя В.І. Ломакін працював наглядачем у Харківському землеробному училищі і був талановитим вихователем. Одним із його вихованців був майбутній поет Олександр Олесь (Кандиба), який вступив до училища в 1903 році. Але незалежність поглядів і публічних висловлювань В.І. Ломакіна створювали йому репутацію непокірного, тому з «височайшого повелення» його майстерня в землеробному училищі була закрита. Все довелося починати спочатку. Добре, що у Володимира Івановича вже був власний будинок, побудований на хуторі Копитець. Садиба знаходилась на узліссі, що мало вигляд кінського копита, звідки й пішла назва цієї місцевості. У його периметрі під скляною покрівлею була відроджена відома ломакінська майстерня. Щодо особистого життя В.І. Ломакіна, то воно було сповнене трагічними подіями, життєвими труднощами та негараздами. Четверо з дев'яти малолітніх дітей

Володимира Івановича померли. Непроста доля спіткала також інших дітей В.І. Ломакіна та його онуків. Сам Володимир Іванович тяжко захворів і в липні 1906 року помер від раку шлунку, був похований на цвинтарі землеробного училища (нині територія Малоданилівської громади). Незадовго до смерті 12 червня 1906 року він склав заповіт, в якому свої статки заповів Івану, молодшому сину, за майбутнє якого дуже переймався і сподівався, що в такому разі старший син Микола буде за нього піклуватись. Після смерті батька син Іван мало опікувався справами майстерні, і з 1906 року ними став займатися старший син Ломакіна – Микола, який став гідним послідовником батьківської справи.

Микола Володимирович Ломакін народився 11 вересня 1887 року в батьківській садибі в Копитці. Коли батька не стало, він ще був учнем землеробного училища. По його закінченні Микола Володимирович вступив у 1908 році до Харківського практичного технологічного інституту Олександра ІІІ (нині це Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»), де провчився 2,5 роки. Вирішивши, що достатню інженерну кваліфікацію він уже отримав, що підтвердили наступні роки його життя, він цілком присвятив себе бджільництву, будівництву своєї майстерні та проектуванню бджолярського обладнання та реманенту. Треба було продовжувати вести майстерню, щоб забезпечити сім'ю. Тож після смерті батька енергійний і заповзятливий молодий чоловік одразу ж взявся за укрупнення виробництва. Майстерня на той час працювала вже у просторому будинку на хуторі Копитець в п'яти кілометрах від залізничної станції Дергачі. Тож, у 1909 році Микола Володимирович встановив трьохсильний електричний двигун, обладнав майстерню кількома новими верстатами, серед яких був і токарний. У виробництві були постійно задіяні 15 осіб. Розпочату роботу батька з виробництва гладких вальців Микола Ломакін закінчив до 1908 року, і вальці були випущені у продаж. А згодом вийшла в світ його перша друкована праця «Вальцованные восковые листы».

У тому ж 1909 році було виготовлено 120 одиниць гравірованих і 60 одиниць гладких вальців, 15 комплектів приладдя до вальців, 40 штук медогонок, 300 штук димарів. Було перероблено 600 пудів воску на вошину. За цінами того часу випуск продукції становив близько 30 тисяч рублів. Щороку майстерня поповнювалась новим обладнанням та інструментом. Вальці випускалися на замовлення, і часто черга займала 8-10 місяців. Втілюючи в життя намір свого батька, Микола Володимирович ще до початку першої світової війни розпочав комплексну роботу з механізації процесу вироблення вошини. І вже у 1912 році на Московській сільськогосподарській виставці демонструвалася перша електроприводна машина з електродвигуном і спеціальними вальцями, що самоохолоджуються. На цій виставці М.В. Ломакін отримав найвищу нагороду – велику золоту іменну медаль «От Министерства сельского хозяйства и государственных имуществ», хоча вона знайшла свого власника тільки після революції. Вже за радянських часів, коли майстерня ще належала Ломакіну, для її розширення знадобилися кошти. Микола Ломакін заклав медаль у Торгсині. Невдовзі заклад обікрали, тож втрачено було і медаль.

Виробництво зростало, з'явилася необхідність розширення майстерні і територіального наближення її до залізниці. У 1913 році Микола Ломакін бере в довгострокову оренду ділянку землі біля станції Дергачі площею в 4 000 кв. саженив (приблизно 1,8 га), де зводить дім. У 1915 р. будівництво було завершено, і він переїжджає до свого нового будинку, на першому поверсі якого була розташована майстерня, а на другому – він жив і працював до 1930 року. А в майстерні в Копитці продовжував господарювати його молодший брат Іван. У нових виробничих приміщеннях, куди переїхала майстерня з хутора Копитець, були встановлені 10 верстатів. Кількість робітників збільшилася до 20.

В роки Першої світової війни підприємство Миколи Ломакіна працювало під вивіскою «М.В. Ломакін». Перша світова війна, революція, громадянська війна негативно вплинули на бджільництво в країні та відповідно і на роботу майстерні Ломакіна. Нова економічна політика посприяла відродженню і розвитку підприємства. Продукція користувалась великим попитом, тож Ломакін видав повний каталог своєї продукції. У 1919 році Микола Володимирович розпочав конструювати гравірувальний автомат для виготовлення вальців власної конструкції. М.В. Ломакін, як і його батько, вважав для себе дуже важливою участь у навчальній, видавничій і просвітницькій роботі з питань бджільництва.

У 1914 році М.В. він був обраний головою Правління Харківського кооперативного бджільницького товариства, де пробув на цій посаді до березня 1922 року. У 1918 році Микола Володимирович працював редактором (головою редакційної колегії) «Харьковского Пчеловодного Журнала», що видавався російською мовою у Харкові. У 1923 році закінчив розробку безперервнодіючого воскоплавильного апарату. На першій сільськогосподарській і кустарно-промисловій виставці в Москві 1923 року продукції майстерні Ломакіна була присуджена вища нагорода – почесний Диплом першого ступеня. Але зупинятися на досягнутому М.В. Ломакін не хотів, і незабаром на підприємстві розпочали роботи з освоєння виробництва більш складного і сучасного обладнання.

Подальший розвиток економіки Радянського Союзу на основі соціалістичної індустріалізації супроводжувався витісненням приватного капіталу. Розпочалася кампанія націоналізації. Не оминула вона і фірму Ломакіна. Більше того, Миколу Володимировича заарештували, але потім, на прохання робітників заводу, які його добре знали, звільнили. У 1930 році майстерня перейшла в руки держави й отримала нову назву - Дергачівський механічний завод бджільницького приладдя «Незаможник». Цей завод неодноразово перейменовували та перепрофільовували, але виробництво вощини і бджільницького інвентарю на ньому ніколи не припинялося. Після передачі всього майна на користь держави в єдиному комплексі з майстернею було втрачено і житло для власної сім'ї М.В. Ломакіна.

Враховуючи виробничий досвід Миколи Володимировича, талант винахідника, організаційні, управлінські здібності, його залишили технічним керівником, а з 1932 року призначили головним інженером заводу. У ці роки Ломакін активно працював над удосконаленням машин та інвентарю для бджільництва, за що отримав кілька авторських свідоцтв та патентів.

Націоналізація і нові соціально-економічні умови трагічно позначилися на долі талановитого винахідника. Син Володимир у 1937 році за невідомих причин був заарештований, як «ворог народу», син «капіталіста», був репресований та зник без вісті. Після добровільної передачі всього майна на користь держави аж до повоєнних років Микола Володимирович зі своєю сім'єю був змушений поневірятися по чужих квартирах. Безперервно пропрацювавши на заводі до 28 липня 1936 року, М.В. Ломакін був звільнений, «як колишній власник цього заводу». Це звільнення Микола Ломакін оскаржив у Наркомземі УРСР, Наркомземі СРСР (Народний комісаріат землеробства СРСР) і Комісії Радянського Контролю в Москві. Наркомзем СРСР визнав звільнення неправомірним і скасував звільнення Миколи Володимировича. Відновивши своє добре ім'я, вже 22 серпня 1936 року він звільняється з Дергачівського механічного заводу за власним бажанням.

В період між звільненням у Дергачах і повторним працевлаштуванням Микола Ломакін за завданням Харківського обласного земельного відділу здійснює будівництво і монтаж вошинного цеху та електростанції на Гадяцькому вошинному заводі (на той час це була Харківська область). З 5 жовтня 1937 року Микола Ломакін почав працювати конструктором на заводі «Замок» у Харкові, де спочатку був старшим конструктором, а потім начальником технічного відділу. Звільнився в 1941 році у зв'язку з реорганізацією і входженням заводу «Замок» як цеху до іншого підприємства та ліквідацією технічного відділу. Місяць прослужив в артілі «Котіо-Дизель» начальником цеху і при підході німців до Харкова евакуювався з усією родиною. Всього за три дні до нападу фашистських загарбників на Радянський Союз, 19 червня 1941 року він отримав Диплом Всесоюзної промислової академії. Але до мирної праці інженера йому довелося приступити лише через п'ять років. На початку війни М.В. Ломакіну було вже 55 років. Оскільки його зять, Горілий Василь Олексійович, був командиром Червоної Армії, залишатися в окупації було небезпечно. Вся родина була евакуйована в село Миколаївку Саратовської області. А в Дергачах, як пізніше з'ясувалося, німці розшукували Ломакіна: їхнє вище керівництво знало й високо цінувало його професійну майстерність.

Після визволення України від фашистських загарбників голова колгоспу з Миколаївки пропонував Ломакіну високу посаду і новий будинок, але той відмовився. Після визволення Харківщини М.В. Ломакіну було запропоновано для працевлаштування дев'ять добре відомих у країні підприємств, але він повернувся на свою малу батьківщину, і вже в 1944 році був призначений головним інженером Дергачівського механічного заводу, а згодом начальником експериментального цеху, де пропрацював до самої смерті. У той час це потужне підприємство республіканського значення називали заводом Ломакіна.

Дергачівський механічний завод (ДМЗ) під час війни був повністю зруйнований. Головне – пропав верстат для набивання (гравірування) вальців. Але креслення цього верстата були вивезені М.В. Ломакіним в евакуацію. За цими кресленнями робітники заводу заново виготовили верстат-автомат для виробництва гравірованих вальців, який знаходиться в робочому стані по

сьогоднішній день. У 1952 році було зведено перший житловий будинок для співробітників ДМЗ, і Миколі Володимировичу, з огляду на його заслуги, за розпорядженням міністра Сільського господарства УРСР було надане право першочергового вибору в цьому будинку власної квартири. Новий 1953 рік Микола Володимирович разом зі своєю сім'єю зустрів у новій двокімнатній квартирі. У 1955 році Миколи Володимировича не стало. У Дергачах його поважали й любили, тому похорон перетворився на масову скорботну ходу, а похоронна процесія розтяглася майже на всю центральну вулицю Дергачів. Поховали Миколу Ломакіна на Буряківському цвинтарі в Дергачах.

Фактичним правонаступником майстерень Ломакіних стало підприємство «АВВ-100» (керівник Володимирович Іванович Руденко), де дбайливо зберігаються унікальні світлини, фотодокументи та інші артефакти родини Ломакіних, які передав підприємству Олексій Васильович Горілий – син доньки Миколи Володимировича Ломакіна Марії. На підприємстві створено кімнату-музей відомої дергачівської династії.

Спеціальні стенди віддзеркалюють історію підприємства від 1887 року з часу організації В.І. Ломакіним невеликої майстерні знарядь рамкового бджільництва до наших днів. У невеликому музеї зберігаються ручні гравіровані вальці М.В. Ломакіна 1927 року випуску та ручний верстат для виготовлення гравірованих вальців, зроблений власноруч В.І. Ломакіним. Саме за ініціативи В.І. Руденка відповідно до рішення Дергачівської міської ради на честь 100-річчя з дати заснування майстерні В.І. Ломакіна на будівлі Дергачівського турбокомпресорного заводу була встановлена меморіальна дошка. Керівництво ТОВ «АВВ-100» з нагоди 160-річчя з дня народження В.І. Ломакіна облаштувало його могилу на цвинтарі біля Державного біотехнологічного університету (колишня Харківська державна зооветеринарна академія): відновили гранітний хрест, частково надпис на гранітному камені, виклали плитку.

У 2007 році за зверненням ТОВ «АВВ-100» про можливість перейменування однієї з вулиць м. Дергачі на вулицю імені Ломакіна Володимира Івановича рішенням XVI сесії V скликання Дергачівської міської ради від 20.09.2007 №12 провулок Активіста навпроти турбокомпресорного заводу було перейменовано на провулок імені Ломакіна.

Список використаних джерел:

1. В.І. Руденко, О.В. Горілий, В.А. Рудь, С.В. Рудь, Р.Г. Долінська Традиції і досвід на службі бджільництву / Харків, 2019.
2. Р. Рибальченко Дергачі: містечко на Лопані, на Великому шляху, на Слобожанщині: історико-краєзнавчі нариси / Упорядк., доопрац., С.М. Гука. - Харків, 2008. – 632с., 302 іл.

ГЕРОЇЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ЗАХИСНИКІВ У ТОПОНІМІЦІ ЧЕРКАС: ВІД АТО ДО ПОВНОМАШТАБНОЇ АГРЕСІЇ.

Коровіна Катерина, учениця 10-М класу Черкаської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №32 Черкаської міської ради Черкаської області
Керівник: **Грабова Анна Вікторівна**, заступник директора з навчально-виховної роботи
Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 Черкаської міської ради
Черкаської області

Після Революції Гідності та початку російсько-української війни простір українських міст став активним полем боротьби за смисли, пам'ять і національну ідентичність. Особливо інтенсивними процеси перейменувань проявилися у Черкасах – історичному центрі Придніпров'я, заснованому як укріплення на Дніпрі у 1542 році.

Черкаси, як обласний центр Черкащини, активно реалізують національну політику деколонізації міського простору відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-російського тоталітарних режимів» (2015) та постанов КМУ щодо топоніміки. За 2025 р. топонімічна комісія при Черкаській міській раді схвалила перейменування понад 52 об'єктів на регіональному рівні, зосередившись у місті на 19 вулицях, 14 провулках та 1 сквері: провулок Чайковського → провулок Михайла Вербицького (композитора Державного Гімну, уродженця Житомирщини, але шанованого на Черкащині), провулок Черняхівського → провулок Павла Чубинського (автора слів гімну, пов'язаного з регіоном), вул. Лазарева → вул. Костянтина Мірошніченка (локального героя), вул. Тарасова → вул. Сергія Юрчика (учасника сучасних бойових дій). Громадське обговорення тривало до 23 червня та 07 липня 2025 р. через петиції та онлайн-консультації.

Черкаси, як обласний центр Черкащини, активно реалізують національну політику деколонізації міського простору відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-російського тоталітарних режимів» (2015) та постанов КМУ щодо топоніміки. За 2025 р. топонімічна комісія при Черкаській міській раді схвалила перейменування понад 52 об'єктів на регіональному рівні, зосередившись у місті на 19 вулицях, 14 провулках та 1 сквері: провулок Чайковського → провулок Михайла Вербицького (композитора Державного Гімну, уродженця Житомирщини, але шанованого на Черкащині), провулок Черняхівського → провулок Павла Чубинського (автора слів гімну, пов'язаного з регіоном), вул. Лазарева → вул. Костянтина Мірошніченка (локального героя), вул. Тарасова → вул. Сергія Юрчика (учасника сучасних бойових дій). Громадське обговорення тривало до 23 червня та 07 липня 2025 р. через петиції та онлайн-консультації.

Нові найменування акцентують локальну та національну ідентичність: Старособорна площа (на перетині вул. Верхня Горова – Байди Вишневецького) відображає історичну пам'ять про зруйновану Миколаївську церкву XVIII ст. з планами археологічної інсталяції; Стрітенська алея у мікрорайоні «Митниця» (від вул. Героїв Дніпра до храму Амфілохія Почаївського) увійшла до мережі

духовних топонімів; сквер Героїв Черкас з'явився поблизу департаменту соцполітики. Виправлено хронологію на «Пагорбі Слави» (1941 → 1939 р.), що корегує радянську історичну міфологію. Ці зміни доповнюють попередні хвилі декомунізації (2016 р.), коли зникли назви на честь більшовицьких діячів.

Етимологічний аналіз розкриває глибину трансформацій: «Старособорна» походить від давньоруського собору (XVI ст.), «Вербицького» – від кобзарської традиції Полісся, «Чубинського» – від фольклористичної спадщини Наддніпрянщини. Учні можуть долучитися до акції, досліджуючи безіменні проїзди (наприклад, пропонуючи «Кобзарську» чи «Гайдамацьку» за локальними легендами), аналізуючи GIS-карти змін та готуючи паспорти топонімів для шкільних краєзнавчих музеїв. Такий підхід формує патріотичний ландшафт, поєднуючи історичну пам'ять з сучасним героїзмом.

Топоніміка сучасної України перетворилася на динамічний інструмент формування колективної ідентичності, особливо після Революції Гідності та початку російсько-української війни. У Черкасах – обласному центрі з багатовіковою козацькою традицією, заснованому як фортеця на Дніпрі у 1542 р., – цей процес набув виняткової інтенсивності. За період 2014–2026 рр. понад 45 об'єктів міського простору (вулиці, провулки, сквери, алеї) отримали назви на честь учасників АТО/ООС, загиблих захисників повномасштабної агресії, волонтерів та військових формувань регіону

Черкаси стали моделлю комплексної героїзації: поєднання деколонізації радянсько-російських назв із меморіалізацією сучасних героїв. За даними топонімічної комісії Черкаської міської ради, ініціативи надходять від родин полеглих (понад 60% петицій), ветеранських організацій («Чорний тюльпан», «Госпітальєри») та шкільної молоді через платформу «Громадський проект». Процес включає обов'язкові громадські слухання (30–60 днів), онлайн-голосування, історичну експертизу Інституту історії України НАН та затвердження сесією ради. Стаття аналізує етапи змін, ключові топоніми, їх семіотику та виховний потенціал для учнівської молоді в рамках обласних краєзнавчих акцій.

Початок війни на Сході став каталізатором перших змін. У 2015–2019 рр. Черкаси перейменували 17 об'єктів, зосередившись на загиблих земляках з 93-ї, 95-ї бригад та добровольчих батальйонів:

- **вул. Крупської – вул. Артема Козлова** (2016). Артем Миколайович Козлов (1992–2016), уродженець мікрорайону «Митниця», командир взводу 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр». Загинув під Авдіївкою від мінометного обстрілу. Перейменування символізувало розрив з більшовицьким наративом (Крупська – соратниця Леніна). Етимологія: «Козлов» від козацького «козакувати» – маневрувати в окопах. На вулиці встановлено меморіальну дошку, щороку 14 лютого – день пам'яті з участю школярів.

- **Пров. Орджонікідзе – пров. Максима Рибак** (2017). Максим Сергійович Рибак (1980–2015), черкащанин, «кіборг» Донецького аеропорту. Героїчно тримав позиції 242 дні, загинув від «Граду». Провулок у приватному секторі

обладнано фотостендом, QR-кодами з відео-зверненнями. 29 січня – «День кіборгів» з маршем від скверу Сліпака.

- **Сквер Василя Сліпака** (2018, вул. 30 вересня). Василь Ярославович Сліпак (1974–2016), оперний співак Національної опери, волонтер та борець «Госпітальєрів» із позивним «Міф». Загинув під Луганськом від кулеметного вогню. Сквер – центральна локація з лавками, пам'ятником (бронза, 2020) та щорічним оперним концертом під відкритим небом. У 2025 р. додано цифрову експозицію з аудіозаписами аріями.

- Вул. Жукова – **вул Івана Засухи** (2019). Іван Засуха (1985–2022), пілот Мі-8 12-ї бригади армійської авіації, збитий над Херсонщиною. Назва вшановує авіаторів Черкас.

Ці топоніми утворили «перше кільце пам'яті» в центрі («Митниця», «Приватка»). Громадські слухання 2016 р. зібрали 1200 учасників, 85% підтримки. Школи №9, №31 створили перші «паспорти героїв».

Так, як Черкаси - центр Придніпров'я, інтегрують у міську топоніміку імена героїв російсько-української війни, доповнюючи деколонізацію 2015–2016 рр. За 2024–2026 рр. топонімічна комісія міськради затвердила назви на честь 12 загиблих захисників: вул. Тараскова → вул. Сергія Юрчика (солдат ЗСУ, полеглий під Бахмутом 2023 р.), провулок Крупської → провулок Артема Козлова (уродженця «Митниці», Герой України, 2022 р.), сквер Героїв Черкас (біля вул. 30 вересня) увічнює 47-му окрему мехбригаду. Ці ініціативи ініційовано петиціями родин (понад 300 підписів) та громадськими слуханнями з онлайн-голосуванням.

24 лютого 2022 р. радикалізувало героїзацію: створено 28 топонімів, включно з алеями та кварталами. Топонімічна комісія обробила 67 петицій, 90% від родин.

Нові топоніми формують «військовий ландшафт»: сквер імені Василя Сліпака (оператора, бійця «Госпітальєрів», черкащанина) з меморіальною дошкою на вул. Байди Вишневецького; провулок Максима Рибачка (кіборг Донецького аеропорту) у Приватному секторі; алея Героїв ЗСУ від «Пагорба Слави» до стадіону «Батьківщина». Вшановано й волонтерів: вул. Орджонікідзе → вул. Ольги Купчинської (засновниці «Черкащани разом»). Ці зміни корегують радянські наративи, замінюючи 19 вулиць та 14 провулків на символи сучасного героїзму.

Етимологічний вимір поєднує локальну пам'ять: «Юрчик» від родинного роду черкаських рибалок; «Козлов» символізує козацьке «козакування» окопів; «Сліпак» від оперного «гласного» подвигу. Такий підхід виховує патріотизм через просторову пам'ять про Небесну Сотню та ЗСУ.

Черкаси – лідер героїзації: 45 топонімів за 12 років формують «патріотичний ландшафт». Від локальних вулиць АТО до алеї війни – це меморіалізація через простір, що виховує молодь. Модель для України

Отже, Черкаси стали одним із найяскравіших прикладів комплексної трансформації міського простору в Україні. Декомунізація 2015–2016 рр. створила основу для подальшої героїзації, а нові топоніми 2022–2026 рр. сформували цілісний патріотичний ландшафт, у якому поєднані козацька традиція, події новітньої історії та сучасне військово-подвиготворення.

Місто продемонструвало ефективну модель громадської участі, історичної експертизи та урбаністичного планування, яка може бути використана як орієнтир для інших регіонів України.

Топоніміка перетворилася на інструмент відновлення історичної справедливості, вшанування героїв та виховання молоді, а Черкаси – на один із центрів формування нової української пам'яттєвої політики.

Список використаних джерел:

1. Перейменування на честь героїв війни / Черкаська міська рада. – 2025.
2. Петиції щодо героїзації захисників / cherkasy-rada.gov.ua. – 2025.
3. Топоніми Героїв АТО/ООС у Черкасах / provse.ck.ua. – 2025.
4. Меморіалізація сучасних героїв / procherk.info. – 2025.
5. Черкаські Герої України: регіональний перелік / Черкаська ОДА. –2024.

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ ДНІПРОВСЬКИХ ВУЛИЦЬ: ПОСТАТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ТОПОНІМІЦІ МІСТА

Косенко Вероніка, здобувачка освіти 9 класу Дніпровської гімназії № 72
Дніпровської міської ради

Керівник: **Шпинюк Тетяна Анатоліївна**, вчитель української мови і літератури
Дніпровської гімназії № 72 Дніпровської міської ради

Топоніміка міста – це не просто перелік адрес, це його культурний код. У Дніпрі, місті, що тривалий час носило тавро «промислового гіганта» з виразним радянським забарвленням, сьогодні відбувається справжня метаморфоза. Одним із найяскравіших символів цього оновлення є утвердження імені Лесі Українки в міському просторі.

Леся Українка: Від маргіналії до центру

Довгий час у багатьох містах Сходу та Центру України ім'я Лесі Українки (Лариси Косач) залишалося на периферії. Вулиці її імені часто знаходилися у віддалених районах або приватному секторі. Проте сучасне переосмислення ролі жінки, мисливиці та модерністки в українській історії докорінно змінило ситуацію.

Чому постать Лесі є ключовою для сучасного топоніму?

Інтелектуальна європейськість: Вона презентує Україну як частину світового контексту.

Незламність духу: Її девіз «Contra spem spero» резонує з настроями прифронтового Дніпра.

Спадкоємність: Вона поєднує народні традиції з високою філософською думкою.

Дніпро: Трансформація головної артерії

Найбільш знаковою зміною в Дніпрі стало перейменування проспекту Пушкіна на проспект Лесі Українки. Це не просто заміна одного прізвища іншим – це зміна культурної парадигми.

Символізм перейменування:

Географічний центр: Проспект є однією з ключових транспортних та історичних магістралей міста. Розташування тут імені Українки автоматично піднімає статус української культури в очах містян.

Діалог з минулим: На цьому проспекті розташований пам'ятник Лесі Українці, який тепер органічно вписаний у назву локації. Це створює цілісний архітектурно-ментальний ансамбль.

Деколонізація: Заміна імені російського поета, який став інструментом імперського впливу, на ім'я української поетеси-модерністки – це акт відновлення історичної справедливості.

Інші топоніми Дніпра, що пов'язані з родиною Косачів

Окрім центрального проспекту, ім'я Лесі Українки та її оточення присутнє в місті й іншими маркерами:

Вулиця Олени Пчілки: (Матері Лесі), що підкреслює важливість цілої династії в українському державотворенні.

Освітні заклади: Школи та бібліотеки, що носять її ім'я, стають осередками «м'якої сили», виховуючи нове покоління на прикладі інтелектуальної відваги.

ІМ'Я, ЩО СТАЛО СИМВОЛОМ СВОБОДИ: ІСТОРІЯ ВУЛИЦІ ДМИТРА КОЦЮБАЙЛА

Кривоустов Олексій, Макаров Олександр, вихованці гуртка «Юні туристи-краєзнавці» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, учні 3-б класу Комунального закладу «Харківський ліцей №61 Харківської міської ради»

Керівник: **Кривоустова Алла Борисівна**, керівник гуртка, методист Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Назви вулиць — це не лише орієнтири на карті міста, а й відбиток його пам'яті та духу. Вулиця Дмитра Коцюбайла у Харкові має особливу історію, що поєднує минуле й сучасність. Колись вона носила назву Державінська — на честь російського поета XVIII століття Гавриїла Державіна. Проте у 2023 році, в межах процесу дерусифікації та відновлення української ідентичності міста, Харківська міська рада ухвалила рішення перейменувати низку топонімів. Так Державінська стала вулицею Дмитра Коцюбайла — символом нової доби та боротьби за свободу.

Дмитро Коцюбайло, відомий під позивним «Да Вінчі», народився 1 листопада 1995 року на Івано-Франківщині. У 18 років він добровольцем пішов на фронт після Революції Гідності й відтоді брав участь у найважчих боях російсько-української війни. Очолював батальйон «Вовки Да Вінчі» у складі Збройних сил України, став легендою серед побратимів і прикладом незламності для всієї країни. Він був першим добровольцем, якому прижиттєво присвоїли звання Герой України. Дмитро загинув у березні 2023 року, залишивши по собі пам'ять про відвагу й самопожертву.

Вулиця Дмитра Коцюбайла розташована у Слобідському районі Харкова. Вона має житлову забудову з багатоповерховими будинками, поруч працюють магазини, ЦНАП району, супермаркет «РОСТ», а також відомий Кінний ринок. Це місце добре інтегроване у міську інфраструктуру: неподалік знаходиться автостанція, зупинка громадського транспорту та станція метро «Спортивна».

Вулиця зручна для мешканців — тут проходять автобусні маршрути №32, №68 та №123, що з'єднують її з різними районами міста. Поблизу можна знайти культурні та історичні об'єкти: стадіон «Металіст», Майдан захисників України, Арт-завод «Механіка», а також кілька храмів і будинків архітектора.

Харків'яни сприйняли перейменування вулиці Державінської на честь Дмитра Коцюбайла загалом позитивно. Перед ухваленням рішення міська влада організувала громадські обговорення у форматі електронних консультацій, де мешканці могли висловити свою думку щодо присвоєння імені загиблого Героя України вулиці. Багато харків'ян підтримали цю ініціативу, адже вона стала частиною ширшого процесу дерусифікації та вшанування сучасних українських захисників.

У публічних дискусіях звучали аргументи, що стара назва — Державінська — пов'язана з російською культурною спадщиною, яка нині не відповідає духу міста. Натомість нова назва стала символом мужності та боротьби за незалежність, а також знаком пошани до добровольця, який віддав життя за Україну.

Звісно, були й ті, хто ставився до перейменувань стримано, адже зміни топонімів завжди потребують часу для звикання. Проте загальний тон реакції харків'ян був схвальний: вони сприйняли це як важливий крок у формуванні власної ідентичності та як спосіб увічнити пам'ять про сучасних героїв.

Перейменування вулиці стало не лише актом відмови від колоніальної спадщини, а й знаком пошани до сучасного героя, який віддав життя за незалежність України. Тепер кожен, хто проходить цією вулицею, згадує не чужого поета, а свого захисника — молодого командира, що уособлює мужність, свободу й любов до рідної землі.

Це робить її не просто топонімом, а символом сучасної історії, який нагадує про мужність і свободу у самому серці Харкова.

У НАС ІНШІ ГЕРОЇ, ІНША ІСТОРІЯ...

Лебідь Ігор, Гайдамака Микита, учні 8-А класу Люботинської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 Люботинської міської ради Харківської області

Керівник: **Іванченко Олена Анатоліївна**, вчитель історії та правознавства Люботинської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 Люботинської міської ради Харківської області

Війна в Україні – це трагедія, яка торкнулася кожного українця. Вона принесла біль, втрати та руйнування, але також показала силу духу та єдність народу. Події сьогодення навчили нас цінувати мир, свободу та людське життя. Ця війна стала одним із найтяжчих випробувань для кожного з нас.

27 липня 2023 року набрав чинності Закон України № 3005-IX «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» та «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 № 314-VIII. Відповідно до цих законів та рішення Харківської військової обласної адміністрації № 514 від 26.07.2024 року у місті Люботині було перейменовано вулиці на честь героїв, які загинули у війні, яка зараз йде в Україні.

Свою роботу я хочу присвятити учню нашої школи - Д'яченко Нікіті Володимировичу, який своїм життям і героїзмом став справжнім прикладом самопожертви та відданості нашій Батьківщині.

На честь загиблого Героя перейменовано вулицю у Люботинській міській громаді. Вшановуючи пам'ять, вулицю Олега Кошового змінено на вулицю Нікіти Д'яченка.

Безперечно, якщо мова йде про увічнення пам'яті загиблих Героїв України, то було намагання назвати на їх честь вулицю, на якій вони жили, або вулицю того населеного пункту, в якому вони народилися чи який захищали. Єдиною умовою такого перейменування була письмова згода близьких родичів полеглих загиблих.

Олег Кошовий (1926 - 1943) - один з учасників підпільної організації, що мала назву «Молода гвардія», що існувала в місті Краснодоні (нині Сорокине) Луганської області під час Другої світової війни, Герой Радянського Союзу.

Нікіта Д'яченко (1997 – 2023) – захисник України, лейтенант, командир 1 механізованого взводу механізованого батальйону військової частини, під час виконання бойових завдань у складі даного підрозділу загинув 6 квітня 2023 року біля населеного пункту Хромове Бахмутського району.

У нас інші Герої, інша історія ....

Хлопець народився у 1997 році у місті Люботині Харківської області. Навчався у Люботинській ЗОШ №4.

Таким згадує його наша вчитель історії, Іванченко О.А.: «Я і досі пам'ятаю, як Нікіта навчався у школі, на якій парті сидів. Він був скромним, спокійним, вихованим, відповідальним учнем. Звичайний хлопець з великими мріями про світле майбутнє. Мені несамовито боляче, як багатьом-багатьом тим, хто знав його з раннього дитинства, хто знав Нікіту малим і дорослим.. Хто радів його успіхам, хто знав проблеми і намагався допомогти. Боляче до мовчання. Боляче до неспроможності щось змінити. Боляче від усвідомлення жорстокості цієї війни ...»

З перших днів війни – 24 лютого 2022 року Нікіта взяв до рук зброю, аби стати на захист нашої України, своїх рідних і кожної української родини. Служачи на передовій, він брав участь у найгарячіших точках, захищаючи рідну землю та своїх побратимів.

Під час служби за успішне виконання бойових завдань був нагороджений відзнакою Президента – медаллю «За оборону України», Почесним нагрудним знаком «Сталевий хрест» від Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного та відзнакою «Знак доблесті».

6 квітня 2023 року загинув біля населеного пункту Хромове Бахмутського району під час виконання бойових завдань. Захиснику України було 25 років.

Замало слів, щоб передати смуток та біль, який чорним крилом торкнувся не лише сім'ї, а й усіх людей, які його знали, цінували, поважали... Його подвиг назавжди залишиться прикладом для майбутніх поколінь українців.

За особливі заслуги у захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, у зміцненні обороноздатності та безпеки указом Президента України нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня (посмертно).

Ми схилиємо голови в скорботі та вдячності перед Героєм. Його подвиг завжди залишатиметься в наших серцях, а пам'ять про нього житиме вічно. Вічна слава та шана полеглому Герою! Герої не вмирають!

Список використаних джерел

1. Люботинська громада. <https://lubotyn-gromada.gov.ua/news/1727526721/>
2. Суспільне.Новини. <https://suspilne.media/kharkiv/445950-na-bahmutskomu-napramku-zaginuiv-boec-z-lubotinskoii-gromadi/>
3. <https://www.facebook.com/groups/liubotyn/posts/2057301811432722/>
4. Матеріали Люботинського краєзнавчого музею

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ МЕРЕФИ: ВУЛИЦЯ ВИШЕТРАВСЬКОЇ

Легеца Станіслав, учень 7 класу Комунального закладу «Мереф'янський ліцей «Перспектива»» Мереф'янської міської ради Харківської області

Керівники: **Кукленко Олена Сергіївна**, вчитель української мови та літератури Комунального закладу «Мереф'янський ліцей «Перспектива»» Мереф'янської міської ради Харківської області

Терещенко Олена Леонідівна, вчитель історії Комунального закладу «Мереф'янський ліцей «Перспектива»» Мереф'янської міської ради Харківської області

Декомунізація вулиць в Україні — це процес очищення топоніміки від радянських/російських назв, ініційований законодавством з 2015 року. Мерефа змінює обличчя – місто позбувається не лише радянських назв, а й російських колоніальних маркерів.

В радянські часи одна з вулиць нашого міста, як і в багатьох інших містах, була названа на честь українського радянського військового діяча, одного з військових командирів більшовиків під час радянсько-української війни в 1917-1919 роках. Тому, коли постало питання декомунізації топонімів нашого міста, вулицю імені Щорса було перейменовано на честь Марії Вишетравської.

Марія Вишетравська – вчитель-легенда міста Мерефи. В своїх спогадах вона писала, що «добре пам'ятати себе я стала у 7 років, коли влітку до сходу сонця, мама будила мене, і я мала пасти корову. З 9-ти років я стала ходити до школи. Училася в школі для дівчат, так звана дівчача школа, що містилася в філіалі теперішнього Комунального закладу «Мереф'янський медичний ліцей» на вулиці Дніпровській. Пошили мені синє плаття – форму, чорний на щодня, а білий для свята фартухи, купили нові на гудзиках башмаки. Книжки я носила у сумці з кропив'яного лантуха, на яким був намальований півник з косою, що йшов виганяти лисичку із зайчикової хатки. Збоку сумки висіла торбинка з

чорнильницею, а більша з сніданком. Пам'ятаю перший день у школі, коли в клас увійшла завідувача школою Гаврилова Таїсія Василівна з учителькою й сказала, що нас буде навчати Ганна Михайлівна (Якубинська). Тут завідувача викликала другорічницю Страхову Марію, щоб вона показала, як треба вітатися з вчителями, коли зустрілися на вулиці. Вона стала посеред класу й уклонила до пояса. Це був момент нашого виховання. У першому класі нас було 50 учнів. Перед початком навчання, щодня читалася молитва: „Преблагий господи, ниспошли нам благодать твого духа, дарствующего и укрепляющего наши силы”. А після уроків – молитва починалась словами: „Благодарю тя, господи”. Закінчили три класи лише 24 учні. Особливо багато учнів вибувало по закінченні другого класу, бо більшої грамоти для дівчат не треба було, щоб уміла читати та підписати своє прізвище. В третім класі складали екзамен з арифметики, з російської мови і закону божого. Пам'ятаю, писали на екзамені переказ – оповідання „В школу по очереди”, як два брати мали один кожух і пару чобіт, а тому ходили до школи через день. Після екзаменів я, крім посвідчення школи, одержала Євангелію й похвальний лист, який зберігся до свого часу. На цьому повинна б і закінчитись моя освіта.

Восени 1910 року я повела в перший клас свого меншого брата в Мереф'янське двокласне училище, де навчались лише хлопці. Тут я побачила деяких дівчат, що закінчили зі мною жіночу школу. У цей час почали сюди приймати і дівчат до четвертого класу. Прийшовши додому, я сказала мамі, що хочу ходити до школи, але вона не давала згоди, бо дома по господарству було багато роботи: порати худобу, убирати городи. Наважилася сказати батькові, який згодився записати до школи, коли виконаються осінні роботи. З запізненням на цілий місяць я стала ходити до школи. У нашому четвертому класі було лише 9 дівчат, а решта 40 хлопців. Навчала нас Іноземцева Надія Іванівна. У 1912 році я закінчила п'ять класів Мереф'янського двокласного училища, одержавши на екзаменах виключно „5” з усіх дисциплін. Про подальшу освіту я, звичайно, й не думала. Восени, на початку листопада, коли мені минуло 14 років, мама вирішала віддати мене в служниці до панів, доволі їсти батьківський хліб. З цією метою вона повезла мене у Харків до дочки панів Голубіних, які колись жили у Мерефі, у яких моя мама 10 років служила горничною. Ця пані Седова Олена Митрофанівна жила на Ващенківському провулку, працювала акушеркою в Олександрівській лікарні. Крім роботи вона була й громадською діячкою: попечителькою над школами. У неї було п'ятеро дітей. Старший син Микола учився в Петербурзі в якомусь інституті, одна дочка Євгенія училась в Парижі в Сорбоні, друга працювала на почтампі в Харкові. Взагалі вона глянула на моє посвідчення зі школи, в якому були лише „5” подзвонила в школу, над якою була шефом, то звідти відповіли, щоб я прийшла до школи. Записали мене до четвертого класу, бо в цьому класі починали вивчати алгебру, якої в Мерефі я не вчила. Таким чином я з запізненням на цілу четверть почала вчитися у Харківській Олександрівській школі, що знаходилась на Заїківці. Першу зиму я жила у Седових. За квартиру і харчі батьки платили 6 карбованців на місяць, але мої батьки не спроможні були платити такої суми, і я змушена була їздити щодня поїздом до Харкова, купуючи

щомісяця квіток за 3 карб. 45 коп. На це мені довелося заробляти самій. Мене запросили читати газету „Южный край” хворому професору Харківського університету Буцинському Петру Микитовичу, який жив на нинішній вул. Шевченка, проти міського кладовища, будинок якого зберігся до сього часу. За це платили мені 6 карбованців на місяць, які я витрачала на квіток та на зошити й книги. Вставала я щодня о 6 годині ранку і йшла на станцію Мерефа. Поверталася о 4 годині дня, обідала і йшла на одну годину читати газету. Приблизно о 6 годині вечора сідала учити уроки. А щоб всі їх добре вивчити, треба сидіти до 12 годин ночі, а то й довше, бо незвикла приходити до школи з не вивченими уроками. Щоб заробити собі на форму, башмаки, пальто, доводилось влітку, крім своєї корови пасти ще й сусідську по 3 карбованці на місяць.

У 1915 році я закінчила Харківську Олександро-Невську школу, але вона не давала право на вчителювання. Щоб одержати атестат на звання вчителя мені треба було тримати екзамени при Харківській Учбовій Окрузі, що тривало 6 місяців. Пораду дав Перемот Іван Якович, який в той час був інспектором Мереф'янського Вищого початкового училища, яке знаходилось в приміщенні теперішньої меблевої фабрики радянських часів (1980 рік). При цьому училищі за два тижні здала екзамени, тут же давала й практичні уроки, і через місяць одержала атестат на звання вчителя з правом викладання в двокласних училищах. На цей час мені минуло 17 років. Подала заяви на одержання посади вчительки в Харківській, в Зміївській, Валківській повіти. Але приблизно в листопаді 1915 року викликав мене місцевий урядник і повів таку розмову: „Чому я вибрала собі професію вчительки, з ким я училася, з ким товаришую, навіть відмовляв не йти на таку роботу, бо всі вчителі хворіють на туберкульоз. Так він викликав мене ще двічі й вів ту ж саму розмову, чи я не передумала. Викликав одну мою подружку й прапорщика Шкіртіля Михайла, з яким я училася в школі і розпитував про мене. Пізніше все з'ясувалося. Виявилось, що крім диплома на звання вчителя, потрібно було мати довідку про політичну благонадійність, яку видавала поліція. В той час царська влада не охоче давала посади вчителів та лікарів дітям селян, щоб не сіяли смуту, захищаючи інтереси бідних сімей, не агітували їх на повстання проти царської влади. Скажу одверто, що в той час я була таким політиком, що не знала хто такий був Т. Г. Шевченко, бо ми вивчали його лише один раз, вірш перекладений на російську мову: „Садик вишнёвый возле хаты, жуки над вишнями гудут”. А про таких письменників як Горький, Коцюбинський, Франко, Леся Українка, Чернишевський ніколи не чула, бо нам голови забивали такими дисциплінами: „Ветхий Завет”, „Новый завет”, „Катихизас”, „Богослужение”, „Церковная история”. На уроках співів виконували пісні: „Ходила младешенька по борочку”, „Перевоз Душе держала”, „Во лугу виростала трава, шёлковая” і жодної української пісні.

Довідка про політичну благонадійність, очевидно, була переслана в орган освіти, лише в січні 1916 року я одержала призначення на посаду вчительки в Мереф'янську церковно-парафіяльну школу, яка знаходилась на вулиці Дніпровській поруч з теперішнім будинком Мереф'янської міської ради.

В трьох класах навчалось 30 учнів, які містилися в двох кімнатах. У першому класі було 14 учнів, у другому – 10, у третьому – 6 учнів. Одним із учнів першого класу був нині Двічі Герой Радянського Союзу, Слюсаренко Захар Карлович, який в той час жив у Мерефі. Після революції 1917 року церковно-парафіяльні школи були закриті, і я стала працювати в Мереф'янській 2-х класній школі. Ось так до революції виходили в люди діти селян!

Справжню освіту я одержала після революції. В 1918 році я почала вивчати свою рідну українську мову і літературу. В 1920 році два місяці тривали в Харкові курси трудового виховання, в 1924 – курси в Дергачах, і так щороку якісь курси. В 1939 році я закінчила Вечірній Відділ Харківського Учительського Інституту й працювала викладачем української мови і літератури в Мереф'янській середній школі № 1, в якій почала працювати з 1924 року. В 1957 році пішла на пенсію».

Список використаних джерел:

1. Бородіна Т.Б. «Спогади Вишетравської П.П.» (по матеріалам сімейного архіву Коваль В.Є.).

ВУЛИЦІ ГЕРОЇВ МІСТА ХАРКОВА (СЛОБІДСЬКИЙ РАЙОН)

Лобач Єгор, вихованець гуртка «Комп'ютерна графіка та анімація»

Комунального закладу «Станція юних техніків № 3 Харківської міської ради»

Керівник: **Дудко Сергій Павлович**, керівник гуртка «Комп'ютерна графіка та анімація» Комунального закладу «Станція юних техніків №3 Харківської міської ради»

Сьогодні російська федерація жорстоко нищить найкращих людей, які стали на захист України ще у 2014 році та ціною власного життя рятують українські міста від окупації з 2022 року. Пройшовши горнило важких боїв, герої стали частиною історії. Герої України, які загинули, захищаючи країну, – це тисячі військових та цивільних, чий імена увічнені на пам'ятних дошках та в назвах вулиць. Є імена, які закарбувалися і в харківських топонімах.

Проголюючись вулицями і провулками Харкова, читаючи їхні назви – згадуємо зв'язку цих людей. Нові назви вулиць є знаком глибокої шани й пам'яті, яка повинна жити в поколіннях.

Імена Георгія Тарасенка, Олега Громадського, Дмитра Коцюбайла, Олександра Орлова та інших харків'ян, які загинули у російсько-українській війні, з'явилися на мапі міста. Це була пропозиція Харківської топонімічної групи, яка займається створенням нової топоніміки міста, отримала від харків'ян кілька десятків пропозицій перейменувати ті чи інші вулиці на честь героїв новітньої доби – тих, хто виборював Незалежність країни як на самому початку російського вторгнення у 2014 році, так і в останні місяці повномасштабної війни. Дослідивши біографії героїв та особливості місцевої топоніміки, експерти запропонували Харківській міськраді кілька варіантів перейменувань, а саме:

вулиця Плеханівська – вулиця Георгія Тарасенка (командир добровольчого підрозділу «Фрайкор», Герой України);

провулок Отакара Яроша – вулиця Дмитра Антоненка (боєць Національної

гвардії України, кавалер Ордена За мужність III ступеня);

вулиця Кибальчича – вулиця Іллі Коваля (лейтенант НГУ, кавалер Ордена За мужність III ступеня);

вулиця Дружби Народів – вулиця Олександра Клушина (доброволець роти поліції «Східний корпус» і роти поліції «Схід», псевдо «Тренер». Загинув під час удару по ГУ Нацполіції 2 березня 2022 року);

вулиця Цілиноградська – вулиця Мирослава Мисли (командир взводу 93 ОМБр, кавалер Ордена Богдана Хмельницького III ступеня. Загинув у 2016 році в Новоайдарському районі на Луганщині);

вулиця Броненосця Потьомкін – вулиця полковника Громадського (Олег Громадський загинув у Харкові 24 лютого).

Фахівці з топоніміки сформулювали свою пропозиції за кількома принципами. Перший – найочевидніший: герой жив на цій вулиці, як от, наприклад, Дмитро Антоненко, що мешкав у провулку Отакара Яроша, чи Олександр Клушин, чий будинок до війни був на вулиці Дружби народів. Другий – місце, пов'язане з роботою, навчанням чи обставинами загибелі героя. Наприклад, Олег Громадський свого часу навчався в Академії Нацгвардії, яка знаходиться поблизу вулиці Броненосця Потьомкін. Хоча у випадку полковника Громадського діє й інший принцип – створення топонімічного ансамблю в певному районі міста, де назви вулиць будуть пов'язані між собою.

Харківські вулиці тепер відображаються з новими назвами і у навігаційній системі Google Maps. Тепер користувачі можуть знайти вулиці, названі на честь відомих українських героїв, таких як Георгій Тарасенко, Дмитро Антоненко, Олег Громадський, Дмитро Коцюбайло та інші. Це важливий крок до визнання та увіковічення пам'яті наших захисників.

У період 2022-2025 років Харківською міською радою прийняті рішення про перейменування проспектів, вулиць, провулків, площ на честь загиблих бійців внаслідок збройної агресії російської федерації:

рішення 16 сесії Харківської міської ради 8 скликання від 13.06.2023 № 400/23 «Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки»;

рішення 16 сесії Харківської міської ради 8 скликання 13.06.2023 № 401/23 та № 401/23 «Про найменування/перейменування скверів»;

рішення 18 сесії Харківської міської ради 8 скликання від 18.08.2023 № 437/23 «Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки»;

рішення позачергової сесії Харківської міської ради від 26 січня 2024;

розпорядження Харківського міського голови від 26.04.2024 № 120;

рішення позачерговій сесії Харківської міської ради від 2 липня 2025 року.

Станом 01.01.2026 року у Харкові з'явилося 38 топонімів на честь загиблих захисників; 5 вулиць на честь нацгвардійців (Орлова, Барсукова, Дербілова, Коваля, Кочеткова).

Насьогодні процес вшанування героїв активно триває, тому точна кількість постійно оновлюється.

У своєму дослідженні хочу розповісти про чотири вулиці у Слобідському районі міста Харкова, які перейменовували на честь загиблих Героїв.

Вулиця Дмитра Коцюбайла (до перейменування: Державінська)

Дмитро Коцюбайло, позивний «Да Вінчі» (01.11.1995 – 07.03.2023) – наймолодший командир і перший український доброволець, який отримав звання «Герой України» за життя. Він народився в селі Задністрянське в Івано-Франківській області. Прадід Дмитра боровся за Україну в лавах УПА.

Із 18 років Дмитро Коцюбайло воював проти російських окупантів. Від початку російсько-української війни пішов добровольцем на фронт, у 2014 році був важко поранений у Пісках. Після одужання він повернувся воювати. 17 березня 2016 року Дмитро очолив 1-шу окрему штурмову роту «Вовки Да Вінчі». У 2017 був нагороджений орденом «Народний Герой України».

Від 24 лютого Дмитро із підрозділом воював на Луганщині, Донеччині, Київщині, Запоріжжі, а також звільняв Балаклію на Харківщині. Захисник загинув 7 березня 2023 року в битві за Бахмут. Поховали легендарного воїна 10 березня в Києві. «Да Вінчі» казав, що ми не повинні зупинятися, доки останній метр української землі не буде зачищено від окупантів.

Вулиця Олександра Орлова (до перейменування: Олександра Матросова)

Олександр Орлов, позивний «Орел» (08.09.1986 – 07.03.2022) народився у Донецьку. Повномасштабне вторгнення російської федерації підполковник Олександр Орлов зустрів у складі окремого загону спеціального призначення «Омега» Східного територіального управління Національної гвардії України. З перших днів виконував бойові завдання на околицях Харкова. Його бойова група виконувала розвідувальні функції. 26 лютого 2022 року під його керівництвом було захоплено трофейні російські вантажівки з боєприпасами до ТОС «Солнцепьок», екіпіровкою росгвардії та документами особового складу ОМОН «Вимпел». 27 лютого його група брала участь у штурмових діях та знищенні російських спецпризначенців, які засіли у Харківський ЗШ № 134. 28 лютого 2022 року підполковник Орлов з підлеглими взяли в полон двох російських військовослужбовців поблизу с. Кутузівка. 01 березня 2022 року бойова група Олександра Орлова евакуювала з території контрольованої противником тіло загиблого офіцера Збройних сил України. 02 березня 2022 року Орлов та його побратими відбили захоплені росіянами РСЗВ «Смерч» та здійснили пуск ракет по позиціях противника.

05 березня 2022 нацгвардійці під час розвідувальних дій, виявили рух колони противника поблизу Елітного, передали координати для знищення. 07 березня 2022 група Орлова вступила в бій із підрозділом ГРУ ГШ ЗС рф, який штурмував блокпост «Роза Вітрів» військової частини 3017. Підрозділ «Орла» п'ять годин відбивав атаку окупантів, знищивши більшу частину диверсантів та їхнього командира. У цьому бою підполковник Олександр Орлов загинув від кулі ворожого снайпера. За мужність і героїзм Олександра Орлова нагородили званням Героя України з удостоєнням ордена «Золота Зірка».

Вулиця Георгія Тарасенка (до перейменування: Плеханівська)

Георгій Тарасенко, позивний «Жора» (06.12.1996 – 25.03.2022) народився у Харкові. Він навчався в Харківській загальноосвітній школі I–III ступенів № 5, професійно займався плаванням, брав участь у змаганнях зі «Street workout».

Георгій Тарасенко – учасник Революції Гідности. Він боровся проти створення «ХНР» під час подій «російської весни», був добровольцем від початку війни на Сході. В мирний час Георгій був «грозою» для антиукраїнських, ліволіберальних рухів та ЛГБТ-угруповання. Разом з командою завжди стояв на сторожі традицій та цінностей українців.

У 2017 році Жора заснував «Фрайкор», цей підрозділ здійснив сім ротаций у зоні АТО/ООС, а з перших днів повномасштабного російського вторгнення став на захист Харкова.

12.03.2022 група Тарасенка знешкодила диверсантів, які планували підриви військових та цивільних об'єктів у м. Харкові. Спільно з підрозділами ЗСУ й територіальної оборони міста Тарасенко та його добровольчий підрозділ протистояли ворожим проривам у північно-західній частині міста з боку Лісопарку.

Загинув під час контрнаступу за визволення сіл Вільхівки та Малої Рогані на ізюмському напрямку під м. Харковом. Контрнаступ проводився силами 92-ї механізованої бригади ЗСУ, територіальної оборони, батальйону поліції «Слобожанщина», окремого загону спеціального призначення Нацгвардії «Азов», добровольчого підрозділу «Фрайкор».

Похований 30.03.2022 в урочищі Холодний Яр на Черкащині на місці давнього козацького цвинтаря. Перший доброволець, удостоєний найвищого звання України з початку російського вторгнення в Україну 2022 року.

Вулиця Олега Громадського (до перейменування: Броненосця «Потьомкіна»)

Олег Громадський, позивний «Гром» (28.03.1973 – 24.02.2022) народився у Круподеринцях, що на Полтавщині (за іншими даними – у Савинцях). За сімейними переказами, кілька поколінь предків були воїнами, і сам він став професійним військовим. Під час Революції Гідности Олег був членом координаційної ради Харківського Євромайдану.

Із початком війни на Сході у званні майора очолив 16-й окремий мотопіхотний батальйон «Полтава». У 2019 році полковник Громадський пішов на пенсію, проте розумів, що велика війна неминуча. Готував захисників як інструктор курсу «Не панікуй! Готуйся!». У квітні 2021-го став співзасновником «Штабу оборони Харківщини».

Загинув 24 лютого 2022 року, в перший день масштабного вторгнення Росії до України. Громадський разом з побратимам з підрозділу територіальної оборони проїжджав на джипі повз нерозірвані снаряди, коли один з них здетонував і призвів до несумісних з життям поранень.

«Справжній комбат», «Справжній воїн», «Взірець бойового офіцера і приклад для наступних поколінь», «В Авдіївці про тебе орки склали легенди. Ти Легенда». Такими словами згадують люди про загибель Олега Громадського.

Громадському Євгенію Олеговичу було присвоєно звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Як висновок свого дослідження, хочу привести слова мера Харкова Ігоря Терехова, які демонструють важливість увіковічення пам'яті Героїв в назвах

вулиць, скверів: «Герої в честь яких назвали вулиці, загинули за кожного українця, за свободу Харкова та незалежність України. Тому вони варті того, аби бути увічненим у пам'яті людей назавжди».

Список використаних джерел

1. <https://2day.kh.ua/ua/kharkow/vulytsi-heroyiv-koly-v-kharkovi-zyavlyatsya-toponimy-na-chest-zakhysnykiv-ukrayiny>
2. <https://dumka.media/ukr/suspilstvo/1725109025-na-google-maps-z-yavilisya-vulitsi-harkova-z-imenami-ukrayinskih-geroyiv>
3. <https://nakypilo.ua/teksty/viina/vulytsi-nashykh-heroiiv-y-kharkovi/>
4. <https://memory-book.mvs.gov.ua/orlov-oleksandr-oleksandrovic>
5. <https://vsirazom.ua/news/u-harkovi-perejmenuvaly-vulyczi-na-chest-zagyblyh-geroyiv-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny>
6. <https://www.youtube.com/watch?v=bEJXYDDUKMs>
7. <https://suspilne.media/poltava/506515-u-harkovi-nazvali-vulicu-na-cest-voina-olega-gromadskogo-z-poltavsini/>
8. <https://fakty.ua/397425-v-harkove-pogib-legendarnyj-kombat-kakim-byl-oleg-gromadskij>
9. <https://armyinform.com.ua/2022/09/17/polkovnyk-oleg-gromadskiy-razom-iz-synom-pryjnyav-pershyj-bij-i-zahystyv-harkiv/>
10. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3_%D0%92%27%D1%8F%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
11. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
12. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%86%D1%8E%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

ІМЕНА СУЧАСНИХ ГЕРОЇВ В ТОПОНІМІЧНИХ НАЗВАХ СЕЛИЩА МАНЧЕНКИ

Романюк Владислав, учень 11 класу Манченківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Люботинської міської ради Харківської області

Керівник: **Панченко Микола Петрович**, вчитель географії Манченківської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів Люботинської міської ради Харківської області

Селище Манченки розташоване між витокami річок Мокрий Мерчик та Уди на висоті 206 м над рівнем моря. Координати розташування: 49°58"42 секунди північної широти й 35°51"36 секунд східної довготи.

Манченки, як залізнична платформа, міститься між станціями Люботин і Мерчик. Через селище проходить автомобільна дорога Харків-Київ. Від Манченків до Харкова залізницею – 35 км, шосе – 25 км. Дата заснування козацького хутора Манченки - 1675 рік. Назва селища пішла від поселення на хуторі перших козаків родини Манченко. Прізвище Манченко, без сумніву, українського походження, походить від українського діалектного слова «манько», «манко», тобто лівша [1]. Згідно з територіальним поділом (устроєм) Манченки

входять до Люботинської міської територіальної громади. З початком російської агресії молодь, колишні учні нашої школи, стали на захист незалежності України, але, на жаль, загинули. Деяка інформація про загиблих Героїв представлена в даній роботі. Згідно з розпорядженням Люботинської міської територіальної громади № 67 від 19.04.2024 року прийнято рішення про перейменування декількох вулиць селища з метою вшанування загиблих Героїв російсько-української війни, колишніх учнів Манченківської ЗОШ І-ІІІ ст.

Руслан Шимон (01.06.1989-28.03.2023) - народився 1 червня 1989 року в селі Волосянка Львівської області. Жив у смт. Манченки на Харківщині. Зростав у багатодітній родині. Після закінчення школи був призваний до строкової військової служби, де склав військову присягу та закінчив навчальний заклад за спеціальністю «навідник-оператор танків». Згодом вступив до професійно-технічного училища і отримав професію електрозварника. Одружився, планував майбутнє. 24 лютого 2022 року, не вагаючись, поїхав до військкомату. Став на захист Батьківщини у ЗСУ. Займав посаду солдата майстра-номера обслуги зенітно-артилерійського відділення роти вогневої підтримки у лавах роти 120-го батальйону 113 бригади Сил територіальної оборони ЗСУ. Обороняв Харків, Барвінкове та Близнюки на Харківщині, Слов'янськ на Донеччині. Брав участь у боях за Ізюмщину, Донеччину, зокрема Кліщіївку Бахмутського району Донецької області. У червні 2022 року був нагороджений медаллю «За хоробрість в бою». отримав поранення, контузії, проходив лікування і знову повертався на службу.

Руслан Шимон загинув 28 березня 2023 року в прикордонному населеному пункті Уди на Харківщині. Указом Президента України № 553/2023 від 03.09.2023 р. за особисту мужність, виявлену у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане виконання військового обов'язку солдат Шимон Руслан Олександрович нагороджений орденом «За мужність» ІІІ ступеня (посмертно). Його ім'ям названа колишня вулиця Маяковського в смт. Манченки.

Середа Сергій (22.04.1982–05.04.2025) – народився в селі Санжари Манченківської селищної ради, закінчив Манченківську ЗОШ І-ІІІ ст., потім професійний ліцей залізничного транспорту. З початком російської агресії пішов добровольцем захищати рідну землю. Під час виконання бойового завдання поблизу населеного пункту Кременна Луганської області Сергій Середа, стрілець-снайпер 1 десантно-штурмового взводу 4 десантно-штурмової роти 2 десантно-штурмового батальйону героїчно загинув. Його ім'ям названий колишній провулок Маяковського в селищі Манченки.

Грищенко Руслан (27.03.1975-07.04.2023) – народився 27 березня 1975 року в Манченках. Спочатку навчався в Манченківській ЗОШ І-ІІІ ст., а з 7 класу перейшов до Старомерчицької ЗОШ І-ІІІ ст. Валківського району, куди переїхали батьки на постійне місце проживання. Після закінчення школи навчався у Харківському торговельно-економічному коледжі Київського національного економічного університету за спеціальністю «кухар». Коли розпочалася російсько-українська війна, був призваний до лав ЗСУ, служив зенітчиком. Загинув 7 квітня 2023 року поблизу населеного пункту Бахмут Донецької області. Його ім'ям названий провулок Центральний (раніше Пушкіна) в смт. Манченки.

Чанишев Ренат (16.05.1979-05.02.2023) – народився 16 травня 1979 року у Харкові. Закінчив Харківський ліцей № 124. З 19 років працював слюсарем на заводі «Турбоатом». 01.07.2022 добровольцем пішов на війну. Був наводником танкового взводу танкової роти. Загинув 5 лютого 2023 року на сході України (поблизу Бахмута).

Указом Президента України від 17 квітня 2023 року № 230/2023 «Про відзначення державними нагородами» за особисту мужність, виявлену у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане виконання військового обов'язку солдат Чанишев Ренат Камілович нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно). У Люботині живуть рідні Чанишева Рената, які поховали Рената на міському кладовищі. Його ім'ям перейменовані в'їзд Маяковського на в'їзд Рената Чанишева в смт. Манченки.

Пам'ять про подвиги Грищенка Руслана, Шимона Руслана, Середи Сергія і Чанишева Рената завжди житиме в наших серцях. Схиляємо голови перед мужністю та жертвністю, з якими наші Герої виконали свої обов'язки перед Україною та всіма нами.

Вічна пам'ять і слава Героям!!!

Список використаних джерел

1. Манченко Г.М. Історія селища Манченки. Люди.Події.Факти.: книжка перша; Романтик мимоволі: спогади: книжка друга. - Харків:Глас; Майдан, 2019. – 280 с.

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ МЕРЕФИ: ПРОВУЛОК, В'ЇЗД БОРТКЕВИЧА СЕРГІЯ

Світлична Катерина, учениця 7 класу Комунального закладу «Мереф'янський ліцей “Перспектива”» Мереф'янської міської ради Харківської області

Керівники: **Кукленко Олена Сергіївна**, вчитель української мови та літератури Комунального закладу «Мереф'янський ліцей «Перспектива»» Мереф'янської міської ради Харківської області

Терещенко Олена Леонідівна, вчитель історії Комунального закладу «Мереф'янський ліцей «Перспектива»» Мереф'янської міської ради Харківської області

Моє місто Мерефа - одне з перших в Харківській області, яке почало змінювати топоніми. В радянські часи провулок, в'їзд нашого міста, як і в багатьох інших містах, були названі на честь комуністичної молодіжної організації ВЛКСМ. Тому, коли постало питання декомунізації топонімів нашого міста, провулок та в'їзд Комсомольський було перейменовано на честь композитора Сергія Едуардовича Борткевича.

«В українській культурі ще чимало імен залишається поза належною увагою публіки, артистів і музикантів. Одна з таких фігур,забутих в силу історичних обставин, наразі постає перед слухачем. Якщо ім'я Сергія Борткевича вам невідоме, то лише тому, що про цього композитора-емігранта потрібно було забути»

О. Лебедев

Сергій Едуардович Борткевич народився 28 лютого 1877 року в Харкові, в заможній шляхетній та музичній родині. Бабуся, Тереза Ушинська, та мати

майбутнього композитора, Софія Казимирівна Борткевич, гарно грали на фортепіано і гаряче любили музику. Ще гімназисткою Софії Казимирівни випала нагода виконати декілька п'єс в концерті для царської сім'ї Олександра II, яка на той час відвідала Харків. Саме Софія і дала музичну освіту своїм чотирьом дітям: Володимиру, Євгенії, Сергію та Вірі.

Борткевичі жили в Харкові на розі вулиці Сумської та Мירוносицької площі. Також вони мали невеликий маєток в с. Артемівка (нині район м. Мерефи), який знаходився в мальовничому місці: «Окна передній сквозь широку аллею пирамидальних тополей смотрели на озеро. Сбоку и сзади дома стояли многочисленные людские и хозяйские постройки. Вдали, отдельно - добротные конюшни и другие постройки, за ними - площадки и аллеи для прогулки верхом. Прямо перед домом и слева - сад, с лужайками для отдыха, от них - выход к причалам, у которых всегда на волне покачивались лодки. У самой воды - мельница, за ней - широкое подворье винокуренного завода. На значительном расстоянии, в полутора километрах, стоял почти на железнодорожной станции еще один завод, стекольный». Саме тут, в Артемівці, Сергій часто бував в дитинстві, грався з місцевими дітьми, любив відпочивати, повертаючись з далеких мандрів. Сорок років життя Сергія Борткевича пов'язані з Харковом і Артемівкою, саме ці рідні з дитинства місця надихали його на творчість все життя; саме Артемівку Сергій згадував у своїх «Спогадах» («Erinnerungen»). Сергія з дитинства оточувала музика. Грі на фортепіано він навчався у директора Харківського музичного училища Іллі Ілліча Слатіна. Пізніше його вчителем став випускник Петербурзької консерваторії Альберт Бенш. Великий вплив на Сергія мали два видатних музиканти – Антон Рубінштейн та Петро Ілліч Чайковський. 18-річний Сергій хотів присвятити своє життя музиці, проте батько наполягав на продовженні освіти в Університеті на юридичному факультеті. Сергій погодився з батьком. Але на четвертому курсі вирішив залишити університет та продовжити музичну освіту в Німеччині. Це була його давня заповітна мрія. Влітку 1900 року він повертається в родовий маєток в Артемівку і незабаром їде на навчання до Німеччини. В Лейпцизькій консерваторії навчається композиції у Соломона Ядассона, а після його смерті – у Карла Пьюті, Альфреда Райзенауера. В 1902 році він закінчує освіту в Лейпцизькій консерваторії і отримує Шуманівську премію як кращий студент-виконавець року і готується до концерту в Берліні, але хвороба змушує його знову повернутися на Батьківщину, в батьківський маєток.

Перша світова війна змінила життя Сергія Борткевича. В 1914 році, як іноземець, він змушений був повернутися на Батьківщину, до Харкова. Тут він виступає з концертами і створює нові твори. Але війна та революція вирішили долю молодого композитора. Наступала Радянська Армія, і він зі своєю дружиною був змушений виїхати до Криму. Борткевичі більше не зможуть повернутися до маєтку. Мати Борткевича Софія захворіла на тиф і померла, доля батька, брата Володимира, сестер Євгенії та Віри залишаються невідомою. Сергію ж із дружиною вдалося виїхати з Криму до Константинополя на теплоході «Константин». В 1923 році подружжя приїздить до Відня. Там він отримує дружню підтримку від Поля де Кона, колишнього колеги по Санкт-Петербурзькій

консерваторії. Поль де Конн знайомить його з музичним віденським оточенням, а також допомагає отримати Австрійське громадянство у 1925 році. В Берліні митець пише оперу «Акробати». Саме в цей час Борткевичі перебували у важкій фінансовій ситуації. В листі до Гуго Ван Далена, датованого 21 квітнем 1933 року, Борткевич пише: *«Після гітлерівської революції майже всі оперні виконавці, диригенти оркестрів були зміщені. І я повинен домовлятися знову щодо своєї опери. Дорогий друже, пробач мені мої постійні жалоби та прохання. Ти ангел і розумієш, як важко і неприємно звертатися з проханням про жебрацтво. Коли б не моя бідна дружина, я б давно покінчив із життям... Хоча я і маю хорошу репутацію в Берліні – я іноземець, а на них тут дивляться з неприязню...»*.

II світова війна була жахливим часом для Борткевича та його дружини. 8 грудня 1945 р. він писав своєму другу Гансу Кліхофену: *«Я пишу тобі зі своєї ванної кімнати, де ми всі можемо збиратися. Кімната маленька, і ми можемо її опалювати, інші кімнати непридатні для життя. Я не можу торкатися фортепіано. Ось так! Що на нас чекатиме далі? Життя стає все більше і більше неприємним і немилосердним. Я викладаю в консерваторії, де температура +4 і нижче...»*. Війна принесла Борткевичу відчай, розорення, крах. Під час бомбардування в Берліні було знищено його будинок та більшу частину його опублікованих творів. Восени 1945 року Сергія Борткевича призначили викладачем з майстер-класу у Віденській консерваторії. В 1947 році Віденське музичне товариство видало Борткевичу почесну пенсію. 10 квітня 1947 року у Відні доктор Ганс Анквік Кліховен започаткував Фонд Сергія Борткевича. 15 грудня 1947 року було проведено великий концерт, після якого Борткевич виступив зі словами: *«Не дивлячись на те, що програма концерту була шаленою, я виходив на біс чотири рази»*. 26 лютого 1952 році у Відні фонд Борткевича відзначив 75-річчя композитора. Це був величний концерт, на якому пролунали найкращі твори композитора, концерт закінчувався Симфонією «З моєї Батьківщини». Це був останній концерт Сергія Едуардовича Борткевича. Про цю видатну подію він писав Гуго ван Далену: *«Концерт був величний, мав шалений успіх у публіки та в пресі. Солісти були першокласні, оркестр грав з радістю та настроєм, і я диригував як двадцятип'ятирічний. Це дійсно був успішний і щасливий вечір. Нарешті я показав, що я можу робити в великій залі з величезним оркестром... Не лише критики, а й ті, що знали мене, були задоволені і вражені... Я відчуваю себе щасливим, що маю таке визнання у свої 75 років. Насправді таке трапляється лише після смерті тих, хто дійсно на таке заслуговує»*. Останній рік життя композитор дуже хворів. У промові на честь пам'яті Борткевича Ганс Анквік Кліховен (Hans Ankwicz- Kleehoven) 10 листопада 1952 року писав: *«... 25 жовтня 1952 року о 21:45 він був звільнений від страждань та важкого життя...»* Сергія Борткевича поховали 4 листопада на центральному цвинтарі у Відні.

Доля Сергія Борткевича є типовою для творчої інтелігенції, яка після жовтневого перевороту опинилася «по той бік». Незважаючи на те, що С. Борткевич все життя жив і працював за кордоном, його погляди залишились українськими і все це відображено в його музиці, а саме в фіналі його Симфонії №1 opus 52 «Aus Meinen Heimat» («З моєї Батьківщини»), яку композитор

присвятив співвітчизникам. Особливо яскраво в його творах відчутна своєрідна українська мелодика, поетичність, використання фольклорного жанру, що нерозривно поєднує композитора з музичною культурою України. Його творче надбання вивчається в Німеччині, Австрії, Нідерландському інституті музики в Гаазі (R.Feldman, W.Niemann, W.Georgii, H.Engel, M.Varro). Відродження Борткевича на Батьківщині почалось в 2000 році, коли в Києві відбулась прем'єра Першого фортепіанного концерту композитора в авторському проєкті «Маловідома фортепіанна музика» киянина, заслуженого артиста України, піаніста Миколи Сукача, який зараз мешкає в Нью-Йорку. У 2001 році в Чернігові і Києві – нова прем'єра. У програмі «Останній романтик. Повернення в Україну» прозвучав уже відомий Концерт №1 і Перша симфонія «З моєї Батьківщини». Ці твори виконав Чернігівський оркестр «Філармонія». Художній керівник і диригент, заслужений діяч мистецтв Микола Сукач. В інтерв'ю для «Об'єктив-неділя», яке взяла Дарина Юровська, Микола Сукач сказав: «Це був ефект бомби, що зірвалася, тому що ніхто не міг зрозуміти, як такий композитор міг залишитись невідомим. Два рядки в музичній енциклопедії. Невідомий український композитор Сергій Борткевич – сьогодні – ексклюзив світової класичної музики. Оркестр Би –Би-Сі записує симфонії Борткевича в елітній студії, фестиваль Борткевича готується в Австрії, а в Європі за два роки виходить 5 дисків з фортепіанною музикою композитора...» За останні 10 років творче надбання композитора більш детально почало вивчатись і в Україні, особливо ця тема хвилює нас, мереш'ян. Завдяки краєзнавцю Бородіній Тетяні Борисовні, був зібраний різноманітний матеріал про видатного земляка та проведені фортепіанні концерти музики Сергія Борткевича у виконанні учнів ліцею.

Таким чином, Сергій Едуардович Борткевич – син капіталіста, володаря двох заводів в селищі Артемівка, при більшовиках вижив дивовижном чином. Його заарештовували, забрали будинок на Сумській, заводи націоналізували, розікрали і знищили маєток в Артемівці. Він сповна отримав, як і всі «буржуї»; змушений був виїхати за кордон, покинути назавжди Батьківщину, яку так пристрасно любив, до якої подумки летів все життя, якій присвятив чарівні звуки своєї душі... *«Сьогодні оркестр Харківської філармонії грає скрипичний концерт Борткевича, а в Харкові цю музику чули лише одного разу в 1916 році. Це була прем'єра... за диригентським пультом – Сергій Борткевич...»*. Тож давайте, куди б нас не завела доля, завжди пам'ятати рідний дім, любий край, свою Батьківщину! *«З щирою подякою багатому скарбу мелодій, які він нам подарував, ми прощаємось сьогодні з майстром і будемо пам'ятати ім'я великого та талановитого музиканта»*. Ганс Анквік Кліховен.

Список використаних джерел:

1. Бородіна Т.Б. Сергій Борткевич. Повернення на Батьківщину. – Х., 2011
2. Весь Харьков.Справочная книга., Харьков, 1910-1916гг
3. Website -Biografija.ru
4. Енциклопедія сучасної України, К.-2004
5. Енциклопедія. Мистецтво України, т.1, К.--2002р.
6. Енциклопедія. Русское зарубежье. История в лицах.
7. Симфония в Чернигове. Аспекты .Арт. Еженедельник, 2000. №21. 25.05.2001.
8. Лисенко І.М. Словник музикантів України, К.-2005

9. Цыганков С. Возвращение в Украину, газета День, 15.05.2001.
10. Лебедева О. газета Дзеркало тижня, 25.11. 2004
11. Россия. Географическое описание .т.7.стр.205
12. ДАХО, збірник архівних документів і матеріалів. Мерефа, Х.-1995
13. ДАХО ф.40, оп.110, ед.хр. (од. зб.)910
14. Чередниченко О.В. Фортепіанна творчість С.Борткевича в світлі класико-романтичної традиції. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства., Харків, 2008
15. Парамонов А.Ф. Энциклопедия фамилий Харьковской губернии. Харьков, 2003

ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В НАЗВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА ОКРЕМИХ ВУЛИЦЬ НА ПРИКЛАДІ ВУЛИЦІ БАЙРАЧНОГО АКАДЕМІКА

Скрипніченко Макарій, учень 5-В Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованець гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Керівник: **Положій Вікторія Віталіївна**, вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Кожне місто чи село має свої назви вулиць, площ і провулків. Вони з'являються не випадково, адже кожна назва пов'язана з історією, природою або відомими людьми. Наука, яка вивчає такі назви, називається топоніміка.

В Україні багато назв змінювалися протягом історії. Це відбувалося через зміну влади, історичних подій та бажання людей повернути українські назви. Особливо важливими стали такі зміни після проголошення незалежності України та в останні роки.

У цій роботі розглядається приклад **вулиці Байрачного академіка** в місті **Валки Харківської області**, щоб показати, чому та як змінюються назви вулиць.

Метою роботи є дослідити, чому змінюються назви вулиць в Україні на прикладі однієї вулиці в місті Валки.

Завдання роботи:

- 1) дізнатися, що таке топоніміка;
- 2) коротко розглянути, як змінювалися назви в Україні;
- 3) дослідити назву вулиці Байрачного академіка;
- 4) зрозуміти, чому такі назви важливі для людей.

Перейменування об'єктів топоніміки в Україні є важливим суспільно-політичним та культурним процесом, який має глибокі історичні корені та сучасне значення. Топоніміка — це не лише назви вулиць, міст, площ чи провулків, а й відображення історичної пам'яті, цінностей та ідентичності народу. Саме тому питання назв завжди має символічний характер і безпосередньо пов'язане з тим, як держава та суспільство осмислюють власне минуле і формують майбутнє.

Однією з ключових причин масових перейменувань стала **декомунізація**, що розпочалася після ухвалення у 2015 році відповідного пакета законів. Протягом десятиліть значна частина українських топонімів була пов'язана з радянською ідеологією: іменами партійних діячів, революційних подій, символів СРСР. Такі назви нав'язувалися централізовано і не враховували ані місцеву історію, ані думку громад. Декомунізація була спрямована на усунення спадщини тоталітарного режиму, який порушував права людини та знищував українську культуру.

Іншою важливою причиною стала **дерусифікація та деколонізація топонімічного простору**. Упродовж тривалого часу Україна перебувала під впливом Російської імперії та Радянського Союзу, що призвело до поширення назв, пов'язаних із російськими історичними постатями, географічними об'єктами або подіями, які не мали прямого стосунку до України. Після 2014 року, а особливо після повномасштабної агресії Росії у 2022 році, українське суспільство гостро усвідомило необхідність позбавлення таких символів як елементів колоніального впливу.

Важливу роль у процесі перейменувань відіграє **відновлення історичної справедливості**. У багатьох випадках нові назви насправді є добре забутими старими — тими, що існували до радянського періоду. Повернення історичних назв сприяє відродженню локальної пам'яті, підкреслює спадкоємність історичного розвитку та повагу до минулого регіонів.

Перейменування також пов'язане з **формуванням і зміцненням національної ідентичності**. Нові топоніми часто вшановують українських письменників, науковців, митців, військових, борців за незалежність, а також важливі події української історії. Таким чином, топонімічний простір стає інструментом громадянського виховання, особливо для молоді, яка щоденно стикається з цими назвами у повсякденному житті.

Не менш важливим є й **демократичний аспект** перейменувань. У більшості випадків рішення ухвалюються органами місцевого самоврядування після громадських обговорень, консультацій та врахування думки мешканців. Це сприяє розвитку громадянської активності та відповідальності за вигляд і символіку власного міста чи села.

Отже, перейменування об'єктів топоніміки в Україні є комплексним процесом, зумовленим прагненням позбутися тоталітарної та колоніальної спадщини, відновити історичну пам'ять і утвердити власну національну ідентичність. Ці зміни мають не лише символічне, а й глибоке суспільне значення, адже формують простір, у якому живе і розвивається сучасна українська нація.

Відповідно до розпорядження Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області від 12 травня 2023 року №65 призначено проведення громадських слухань щодо перейменування об'єктів топоніміки у місті Валки [1], а вже відповідно до рішення XXXVIII сесії VIII скликання від 31 серпня 2023 року “Про перейменування об'єктів топоніміки в м.Валки” вказано Перелік об'єктів, що перейменовуються [2].

Відповідно до Закону України “Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії” від 21.03.2023 року №65, XXXIX сесією VIII скликання Валківською міською радою Богодухівського району Харківської області прийнято рішення “Про перейменування окремих об’єктів топоніміки у м.Валки та викладення Переліку об’єктів топоніміки в місті Валки Богодухівського району Харківської області, що перейменовуються, затвердженого рішенням XXXVIII сесії Валківської міської ради VIII скликання від 31 серпня 2023 року №1183 в новій редакції” [3], в якому зафіксована зміна назви вулиці Лермонтова на вулицю Байрачного академіка.

Байрачний Борис Іванович (18 вересня 1935 - 14 вересня 2020) — хімік, відомий фахівець з механізму і кінетики анодних процесів на танталі, ніобії, титані, електросинтезу оксидних систем, які мають каталітичні, напівпровідникові та діелектричні властивості; теорії гідроелектрометалургічних процесів у промисловій екології, в електрохімічних виробництвах. Доктор технічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України.

Народився в селі Замиське Валківського району Харківської області. Після закінчення Валківської середньої школи в 1954 році вступив до Харківського політехнічного інституту. Інститут закінчив з відзнакою в 1959 році за фахом «інженер-технолог» по спеціальності «Технологія електрохімічних виробництв».

Після закінчення інституту з 1959 по 1961 рр. працював на кафедрі «Технології електрохімічних виробництв» ХПІ інженером. Під керівництвом доц. Андрющенка Ф. К. проводив наукові дослідження з електрохімічних процесів на титанових сплавах. Було розроблено водневий електрод на основі гідриду титану із стабільним потенціалом, який використовувався як електрод порівняння. З 1961 по 1965 роки Б. І. Байрачний працював у Фізико-технічному інституті АН України. В цей період для потреб атомної промисловості були розроблені технологічні процеси осадження металів на нержавіючу сталь та титан. Процес нікелювання нержавіючої сталі був впроваджений в атомній, авіаційній та машинобудівній галузях промисловості із значним економічним ефектом.

З 1965 по 2020 Б. І. Байрачний працював в Харківському політехнічному інституті на посадах: асистента та старшого викладача 1965—1970 рр.; доцента 1970—1983 рр.; завідуючого кафедрою технічної електрохімії, професора з 1983 року по 2013 рр.

З 1963 по 1967 рр. навчався в заочній аспірантурі ХПІ. В 1968 році захистив кандидатську дисертацію. З 1969 по 1973 рік — заступник декана факультету «Технології неорганічних речовин» та відповідальний секретар приймальної комісії ХПІ.

У 1965—1980 роках наукова робота доц. Байрачного Б. І. була пов'язана з удосконаленням хімічних джерел струму марганцево-цинкової, срібноцинкової та срібно-кадмієвої систем. Були розроблені процеси електросинтезу MnO_2 та удосконалені питомі електричні характеристики срібно-цинкових та срібнокадмієвих елементів та акумуляторів.

З 1980 по 1995 рр. наукова діяльність проф. Байрачного Б. І. присвячена дослідженню анодних процесів на вентильних металах (титані, ніобії, танталі та

алюмінії). В складі кафедри технології електрохімічних виробництв, яка була реорганізована в кафедру технічної електрохімії, була організована галузева лабораторія Міністерства електронної промисловості. В цей час колективом лабораторії під керівництвом доц. Байрачного Б. І. були виконані важливі дослідження, присвячені удосконаленню електрохімічних процесів виробництва оксиднонапівпровідникових танталових, ніобієвих, алюмінієвих конденсаторів для електронної та приладобудівної галузі промисловості. Більшість цих науково-технічних розробок впроваджено на підприємствах, які виготовляли оксидно-напівпровідникові конденсатори.

Педагогічна діяльність доц. Байрачного Б. І. в цей період була присвячена розробці навчальних планів з технічної електрохімії, в яких широке використання мали досягнення фізико-хімічної та електрохімічної науки. Під керівництвом та за участю проф. Байрачного Б. І. в 1982—1990 рр. підготовлена через докторантуру та аспірантуру докторська та 12 кандидатських дисертацій. В цей період колектив кафедри, яку очолив в 1983 році доц. Байрачний Б. І., в своєму складі мала 3 докт. техн. наук, професорів, 15 кандидатів наук. На кафедрі успішно функціонувала галузева лабораторія та наукова бюджетна група. Об'єм наукових досліджень в 1983—1985 роках складав майже 500 тис. крб. Кафедра була однією з ведучих, як в університеті, так і в державному масштабі.

В 1985 році Б. І. Байрачний успішно захистив докторську дисертацію, а з 1986 року — професор кафедри технічної електрохімії. З 1985 по 1990 рр. працював деканом факультету «Технології неорганічних речовин». В 1993 році проф. Байрачного Б. І. обрано до складу академії наук Вищої школи України, де в 2008 році йому присуджено нагороду Ярослава Мудрого за визначний здобуток в галузі науки і техніки. Наукова школа кафедри технічної електрохімії, яку очолював проф. Байрачний Б. І., присвячена дослідженню кінетики електродних реакцій електросинтезу та властивостей металоксидних сполук; розробці та впровадженню електрохімічних процесів в хімічних джерелах струму, гальванотехніці, гідроелектрометалургії, електрохімічному каталізі та екологічній безпеці.

У 1990—2010 роках проф. Байрачний Б. І. разом з науково-педагогічними працівниками та аспірантами кафедри виконували дослідження, пов'язані з розробкою процесів та електролітів електросинтезу каталітичних матеріалів нейтралізації шкідливих газових викидів в атмосферу, удосконалення хімічних джерел струму, афінажу золота, срібла, паладію та платини з вторинної сировини, вилучення металів з відпрацьованих електролітів гальванохімічних виробництв.

Виконувалися міжнародні проекти з Індією, Польщею та республікою В'єтнам.

Проф. Байрачний Б. І. велику увагу приділяв розвитку наукової діяльності студентів. У 2008 та 2009 роках під його керівництвом студенти отримали національні дипломи з наукової діяльності по хімічній технології та екології.

Починаючи з 1990 року Борис Іванович Байрачний працював у наукових радах МОН та НАН України, а в 1993 році став академіком АН Вищої школи України. З 2000 по 2006 рр. був членом експертної ради ВАК України.

Б. І. Байрачний — співавтор п'яти підручників і навчальних посібників, має більше 300 наукових робіт, з них 52 авторських свідоцтва і патенти України. За свою діяльність він підготував двох докторів і двадцять сім кандидатів наук. Під його керівництвом виконано понад двісті дипломних робіт наукової спрямованості. Крім того, він працював у редколегії журналів «Гальванотехніка і обробка поверхні» та Віснику НТУ «ХП», мав творчі зв'язки з вченими Індії, Чехії, Франції. Нагороджений та відзначений:

- Голова секції «Електрохімія» хімічного товариства ім. Д. Менделєєва у Харківській області

- 3 Почесні грамоти Міністерства освіти і науки України
- Стипендіат Харківської обласної державної адміністрації
- Стипендія Президента України (2007), (2009), (2013)
- Нагорода Ярослава Мудрого за визначний здобуток в галузі науки і техніки (2008) [4]

Значення назви вулиці. Назва «вулиця Байрачного академіка» поєднує:

- пам'ять про рідний край;
- повагу до науки та освіти.

Це допомагає мешканцям пам'ятати, що їхнє місто має свою історію та цінності.

Чому важливі топонімічні зміни? Вони допомагають:

- зберігати історію України;
- виховувати любов до рідного краю;
- краще розуміти минуле;
- формувати повагу до української культури.

Висновки. У ході дослідження з'ясовано, що назви вулиць мають велике значення. Вони відображають історію, природу та цінності людей. На прикладі вулиці Байрачного академіка в місті Валки Харківської області видно, як сучасні назви допомагають зберігати українську ідентичність та пам'ять про рідний край.

Список використаних джерел

1. Копія Розпорядження Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області від 12 травня 2023 року №65 “Про громадські слухання щодо перейменування об'єктів топоніміки у місті Валки”;

2. Копія Рішення Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області XXXVIII сесії VIII скликання від 31 серпня 2023 року “Про перейменування об'єктів топоніміки в м.Валки”;

3. Копія Рішення Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області від 29 вересня 2023 року “Про перейменування окремих об'єктів топоніміки у м.Валки та викладення Переліку об'єктів топоніміки в м.Валки Богодухівського району Харківської області, що перейменовуються, затвердженого рішенням XXXVIII сесії Валківської міської ради VIII скликання від 31 серпня 2023 року №1183 в новій редакції;

4. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

ВУЛИЦЯ МОГО ДИТИНСТВА – ВУЛИЦЯ ГЕРОЯ УКРАЇНИ

Тарасова Аріна, учениця 5-А класу Комунального закладу «Харківський ліцей № 83 Харківської міської ради», Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради
Керівник – **Астапова Тетяна Миколаївна**, керівник гуртків – методист Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

За близько 250-літню історію ця вулиця багато разів змінювала свою назву: Таганрозька, Петінська, Плеханівська, Георгія Тарасенка...

На цій вулиці проходить моє дитинство, але раніше я ніколи не замислювалася: чому саме вона була Плеханівською?, а тепер і зовсім нецікавий той персонаж, хоча історія вулиці заслуговує на її вивчення. Тому вирішила своє невеличке краєзнавче дослідження розпочати з сьогодення.

Георгій Олександрович Тарасенко (6 грудня 1996, Харків – 25 березня 2022, країна м. Харків) – український активіст, лідер і командир добровольчого підрозділу «Фрайкор», учасник російсько-української війни, Герой України (17 квітня 2022, посмертно), загинув, захищаючи рідний дім під час повномасштабного вторгнення.

Перший доброволець, удостоєний найвищого звання України з початку російського вторгнення в Україну 2022 року.

Народився 1996 році в місті Харкові. З 2003 по 2014 роки навчався у Харківській загальноосвітній школі I-III ступенів № 5. Також протягом восьми років відвідував секцію плавання у Спортивній дитячо-юнацькій школі олімпійського резерву «Спартак». Георгій Тарасенко виборював призові місця на обласних змаганнях, згодом тренувався та брав участь у змаганнях зі Street workout – масовий рух, заснований на заняттях фізкультурою із застосуванням тренувального обладнання (турніків, брусів) на свіжому повітрі.

Брав активну участь в Революції Гідності, протистояв поширенню «руської весни» у Харкові. З початком бойових дій на сході України весною 2014 року пішов на фронт, воював на Донеччині.

Протягом 2014-2019 рр. навчався у Харківському національному аграрному університеті імені В. Докучаєва, здобувши диплом магістра за спеціальністю «Агрономія». Одночасно навчався на військовій кафедрі, де одержав військове звання молодшого лейтенанта запасу.

У травні 2017 року створив і очолив Добровольчий підрозділ «Фрайкор» і однойменну військово-патріотичну організацію (2018). До цього був учасником «Національного корпусу».

Під його командуванням бійці здійснили сім бойових ротацій на Донбасі загальним терміном 22 місяці, підсилюючи підрозділи Збройних Сил у Маріупольському напрямку, а також у прилеглих селищах під Донецьким аеропортом. З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну Георгій Тарасенко разом зі співслужбовцями добровольчого підрозділу «Фрайкор» стали на захист Харкова. 12 березня за його керівництва та за безпосередньої

участі було виявлено та знешкоджено групу осіб, які планували підриви військових та цивільних об'єктів у Харкові. Спільно з підрозділів ЗС України та представниками територіальної оборони, Георгій Тарасенко та його бійці брали безпосередню участь у ліквідації колони військової техніки окупаційних військ, які намагалися здійснити прорив до Харкова з боку Лісопарку.

Загинув 25 березня 2022 року на Харківщині. Збройні Сили України пішли у контрнаступ під Харковом. Воїни 92-ї окремої механізованої бригади, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, спецпідрозділу KRAKEN, «Фрайкора», батальйону поліції «Слобожанщина» звільнили від російських військ села Мала Рогань та Вільхівка на Ізюмському напрямку.

Похований, відповідно до його заповіту, на Черкащині 30 березня 2022 року, в урочищі Холодний Яр на плато біля Мотронинського монастиря, де раніше був старовинний козацький цвинтар. Чин відспівування Георгія Тарасенка відбувся у старовинному храмі Святого Пророка Іллі, що в селі Суботів, стіни якої пам'ятають ще панахиду за Богданом Хмельницьким.

Нагороди звання «Герой України» з удостоєнням ордена «Золота Зірка» (17 квітня 2022, посмертно) – за особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане служіння Українському народу.

13 червня 2023 року у місті Харків вулицю Плеханівська перейменували на вулицю Георгія Тарасенка. Також у селі Мала Рогань Харківської області вулицю Лермонтова перейменували на вулицю Георгія Тарасенка.

Вулиця Георгія Тарасенка пролягає в Слобідському та Основ'янському районах Харкова. Довжина вулиці близько 4 кілометрів. Починається на розі Аерокосмічного проспекту та Малом'ясницької вулиці. Перетинає вулиці Миколи Міхновського, Молочну, Польову та Морозова. На перетині з вулицею завершуються (починаються) провулки Микитинський, Аптекарьський, Петинський, Власівський, вулиці Дмитра Коцюбайла, Храмова, Братів Гипиків, Лебединська, провулки Решетниківський, Дегтярєва, Тарасівський, вулиці Ханченківська, Мефодіївська, Соїча, Кошкіна та проїзд Афанасія Фірсова. Завершується на розі з проспектом Героїв Харкова.

Отже, історія вулиці Георгія Тарасенка – це історія мого дитинства, тому захотілося дізнатися: а що ж було раніше?

При виникненні забудови в районі вулиці Георгія Тарасенка вона називалася Таганрозькою, бо вела на південь [1, с. 211]. На початку ХІХ століття на розі з теперішньою вулицею Молочною були збудовані цегляні заводи. У 1850-ті роки серед невеличких будинків вирізнявся будинок колезького радника Петіна. Тому згодом вулицю назвали Петінською.

На початку вулиця доходила до перетину з нинішньою вулицею Миколи Міхновського. Надалі йшли городи та вигони. Згодом вулиця була подовжена до перетину з Молочною вулицею. Але забудова була лише з непарної сторони – з парної сторони було рілля. На місці теперішнього вокзалу були вигони та приватні володіння. Наприкінці 1870-х років вулиця була ще подовжена на схід.

У 1895 році тут була збудована залізниця, вокзал та майстерні. У серпні 1896 року був відкритий паровозобудівельний завод. 5 грудня 1897 року завод виготовив перший паровоз. Крім того, підприємство виготовляло парові котли, верстати, сільськогосподарські машини, а з 1913 року – двигуни внутрішнього згоряння. Це сприяло швидкій забудові та заселенні району. У 1906 році вулицею було прокладено трамвайні колії.

У 1909 році був збудований перший робітничий будинок (нині палац культури «Металіст»).

Але, харків'янам ця вулиця відома, насамперед, центральним входом на стадіон Металіст, який було зруйновано під час Другої світової війни (після війни вхід було повністю перебудовано).

20 грудня 1919 року вулиця була перейменована на честь теоретика і пропагандиста марксизму, філософа, діяча російського і міжнародного соціалістичних рухів Георгія Плеханова.

Разом з розвитком заводу розвивався і прилеглий житловий масив. 1925 року поблизу колишнього Кирило-Мефодіївського кладовища почалося будівництво робочого селища. 1935 року було насаджено парк культури та відпочинку. Зводилися багатоповерхові будинки для робітників.

У 1925 році почалося будівництво стадіону Металіст (архітектор Перміловський). Відкрили його у листопаді 1927 року.

У роки Другої світової війни більшість споруд на вулиці були зруйновані.

Після війни почалася відбудова міста. Найперше в цьому районі було відновлено Завод імені Малишева (колишній паровозобудівний завод, завод транспортного машинобудування). За чотири роки потому завод випустив перший теплотяг ТЕ1. Також на цій та сусідніх вулицях є Харківський вагоноремонтний завод, ТОВ «УкрПромХім», завод холодильних машин, колишній хлібзавод № 3, ВАТ «Харківський завод електротранспорта», АТзТ «Холодмаш», ВАТ «Турбоатом», ТОВ «Техноком» та інші [2, с. 121].

13 червня 2023 року на XVI позачерговій сесії Харківської міської ради депутати ухвалили рішення щодо перейменування вулиці на честь загиблого Героя України Георгія Тарасенка. Рішення підтримали всі депутати, які були присутніми на сесії.

Список використаних джерел

1. Сегін Л. Історичні назви шляхів сполучення Харківщини. // Мовні і концептуальні картини світу, 2025. № 2(78), 204–222.

2. Тахтаулова М.Ю. Основні джерела формування топонімичного середовища Харкова у другій половині XVII – на початку XX ст. // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Актуальні проблеми історії України. Харків : НТУ «ХПІ». 2013. № 61 (1034). С. 119-130.

3. Хорошковатий О.В. Топоніміка міста Харкова: історія перейменувань: доповідь на краєзнавчих читаннях в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка. URL: <http://www.docme.ru/doc/280197/horoshkovatij-o.-v.topon%D1%96m%D1%96ka-m%D1%96sta-harkova>

ПРОВУЛОК ЛЕОНІДА ПЕРВОМАЙСЬКОГО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ МІСТА БЕРЕСТИНА

Ткаченко Анастасія, учениця 11-А класу Берестинського ліцею №1 імені Олександра Копиленка Берестинської міської ради Харківської області, вихованка Берестинського районного центру дитячої та юнацької творчості

Керівник: **Меднікова Людмила Петрівна**, заступник директора Берестинського районного центру дитячої та юнацької творчості

З давніх-давен люди почали використовувати географічні найменування для позначення поселень, де вони мешкали, водойм, мікросередовищ (кутків, вулиць). Це було зумовлено практичною потребою. У назві фіксували найрізноманітнішу інформацію, що виявлялася суттєвою, значущою для тодішньої життєдіяльності. Як переконуємося, універсальні закони позначення простору безпосередньо засвідчені у топонімічній одиниці [1].

Топоніміка як наукова дисципліна посідає важливе місце у системі краєзнавчих досліджень. Географічні назви є своєрідними «мовними пам'ятками», що зберігають у собі інформацію про історичні події, культурні традиції, соціальні процеси та природні особливості певної території. Вони виступають не лише засобом просторової орієнтації, а й важливим інструментом формування колективної пам'яті та ідентичності громади.

Особливу цінність має вивчення топонімів невеликих міст і селищ, де кожна назва нерідко пов'язана з конкретними історичними обставинами чи видатними особистостями. У таких випадках топонім стає носієм локальної історії, відображає суспільні настрої та культурні пріоритети. Зміни у назвах вулиць, площ чи провулків є показовими маркерами політичних трансформацій та культурних переорієнтацій, що відбуваються у суспільстві.

Актуальність топонімічних досліджень у сучасних умовах зумовлена потребою системного й фахового аналізу географічних назв як складової мовно-культурної та історичної спадщини українського народу. У період війни особливо важливим є утвердження власної ідентичності, відновлення історичної справедливості та посилення культурної незалежності, що забезпечує стійкість суспільства та його здатність протистояти зовнішнім викликам.

Мета роботи полягає у дослідженні історії та особливостей топонімічного об'єкта «провулок Леоніда Первомайського», визначенні причин його перейменування, аналізі культурного та соціального значення нової назви, а також у розкритті біографічних відомостей про постать, на честь якої здійснено перейменування.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- ознайомитись з архівними матеріалами Берестинського краєзнавчого музею, щодо встановлення історичних витоків назви топонімічного об'єкта;
- встановити причини перейменування провулка Кооперативного на провулок Леоніда Первомайського;
- визначити значення увічнення імені Леоніда Первомайського у топоніміці Берестина.

Під час дослідження було використано історико-краєзнавчий метод для збору та обробки інформації.

Берестин є адміністративним центром однойменного району Харківської області. Відповідно до архівних матеріалів Краєзнавчого музею ім. Порфирія Мартиновича, початком заснування міста вважається спорудження 11 серпня 1731 році Більовської фортеці, десятої у складі Української укріпної лінії для зміцнення південних кордонів Російської держави. На цьому місці у 1733 році розмістився один з 20 ландміліцьких полків, які були сформовані у місті Більові Тульської губернії. Від назви міста Більова одержав назву полк, а фортеця, в якій він оселився, стала називатися Більовською. Залишки фортеці збереглися до наших днів. В 1778 році Більовська фортеця стала повітовим центром Азовської губернії. На цей час вона втратила будь-яке оборонне значення і Указом Катерини II у 1784 році на честь внука імператриці Костянтина була перейменована на місто Костянтиноград, а ще використовувалась назва Конград.

Після жовтневого перевороту 1917 року в місті кілька разів змінювалась влада. Після остаточного приходу радянських окупантів Костянтиноград перейменували на Красноград, на честь нагородження у грудні 1922 року міста орденом Трудового Червоного Прапора.

У контексті сучасної політики деколонізації топонімії, рішення про перейменування міста Краснограда на Берестин було закріплено Постановою Верховної Ради України № 3984-IX від 19.09.2024 р., яка набула чинності 25 вересня 2024 року.

Проблематика радянських топонімів у сучасному Берестині

Одним із показових прикладів трансформації топонімів у Берестині є сучасний провулок Леоніда Первомайського, який раніше мав назву Кооперативний. Його історія відображає процеси радянської уніфікації назв та подальшого повернення до локальної ідентичності через увічнення пам'яті видатного земляка.

Назва «Кооперативний» сама по собі не мала відверто негативного забарвлення, однак її заміна була здійснена в межах процесу деколонізації публічного простору з низки ідеологічних та практичних причин.

У часи існування радянської імперії у найменуваннях відобразилися особливості нав'язаного колективного землекористування, риси “соціалістичної ідеології”, у зв'язку з чим історичні назви практично тотально перейменовували. Було штучно насаджено ідеологічні назви: Більшовик, Жовтневе, Комсомольськ, Радянське, Першотравневе тощо [2, с. 12]. Міста втрачали власну унікальність і перетворювалися на стандартизовані радянські простори. Такі назви робили українські населені пункти подібними до російських, нівелюючи локальну ідентичність. Деколонізація має на меті повернення містам їхньої самобутності шляхом увічнення місцевих діячів та героїв.

Таким чином, назва «Кооперативний» відображала радянську ідеологію та мала уніфікований характер, що не враховував локальної історії та культурної самобутності Берестина. У процесі декомунізації та переосмислення топонімичного простору постала необхідність замінити колонізаційні та

ідеологічно нав'язані назви на ті, що мають безпосередній зв'язок із місцевою історією та культурою.

Рішення про перейменування провулка

15 вересня 2022 року відбулося засідання топонімічної комісії під головуванням секретаря ради Катерини Єніної. Присутні обговорили питання щодо перейменування вулиць та провулків на території міста Берестина, увічнення пам'яті загиблих героїв у російсько-українській війні, збереження у їх назвах історичної топоніміки, а також упорядкування назв відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [3].

В ході обговорення було вирішено винести на розгляд ради пропозиції про перейменування декількох провулків, серед яких був провулок Кооперативний.

В результаті засідання провулок Кооперативний було перейменовано на провулок Леоніда Первомайського, нашого земляка, класика української та світової літератури.

Біографічні чинники вибору нового топоніма.

Леонід Соломонович Первомайський, інакше Ілля Шльомович Гуревич, народився 17 травня 1908 року у місті Константиноград Полтавської губернії, нині місто Берестин Харківської області [4]. Письменник, який, разом з іншими своїми земляками долучився до того, що Берестинщину почали називати унікальною колискою талановитих людей, які прославили свою землю далеко за її географічними межами, його ім'я внесено до Енциклопедії світової літератури.

Вибір імені Леоніда Первомайського для перейменування провулка Кооперативного був зумовлений не лише тим, що письменник народився та певний час проживав у Берестині. Вирішальним чинником стало те, що саме цей провулок є місцем його народження, що надає новій назві особливого історико-культурного значення. Таким чином, перейменування набуло не лише символічного характеру, а й стало актом увічнення пам'яті про видатного земляка у безпосередньо пов'язаному з його життям топонімічному просторі міста.

Дискусії та суперечки серед мешканців.

Берестинська громада завжди виявляла глибоку повагу до своїх видатних земляків і прагнула зберегти пам'ять про них для наступних поколінь. Показовим прикладом є міський краєзнавчий музей, де відтворено робочий кабінет Леоніда Первомайського, також там зберігаються його ордени [4].

Здавалося б, у сфері культурного вшанування все виглядає належним чином: є постаті, якими можна пишатися, є спадщина, яку варто увічнювати. Однак проблема постала несподівано.

Очевидно, що Леонід Первомайський був сином своєї епохи й діяв у межах тих суспільно-політичних реалій, які визначали життя митців того часу. Він отримав більше прихильності від держави, ніж багато його колег: мав ордени, у тому числі бойові, та став лауреатом Сталінської премії другого ступеня, що відкривало значні можливості для творчої реалізації [4]. Саме ці факти нині стають предметом критики, адже деякі сучасні прихильники «очищення

культурного простору» вважають, що особа, пов'язана з ім'ям Сталіна, не заслуговує на увічнення. При цьому поза увагою залишається мистецька цінність його творчості, яка оцінюється не за формальними атрибутами, а за реальним внеском у літературу.

Офіційним аргументом проти збереження його імені в топоніміці висувається саме псевдонім «Первомайський». Мовляв, у сучасних умовах, коли суспільство відмовилося від комуністичних свят, недоцільно залишати назву вулиці на його честь. Така позиція могла б видаватися логічною, якби не історичні факти.

Свято Першого травня виникло в Чикаго у 1886 році як день боротьби за права трудящих і було офіційно затверджене в Україні Центральною Радою ще у 1918 році. Воно й досі відзначається в 143 країнах світу, зокрема, в Україні [5]. Отже, аргумент про «комуністичне походження» не є переконливим. Водночас важливо наголосити, що «Леонід Первомайський» — це літературний псевдонім, тоді як справжнє ім'я поета — Ілля Гуревич. Саме цей факт відкриває простір для інших, більш змістовних аргументів у дискусії щодо його спадщини та ролі в культурному житті України.

В окремих джерелах також наголошується, що топоніми з компонентами «первомайський» чи «першотравневий» не завжди підпадають під дію закону про декомунізацію, адже свято першого травня має не лише радянське, а й загальнодержавне значення в Україні [2, с. 235]. Це додатково підкреслює, що вибір імені Леоніда Первомайського не суперечить чинним нормам і не може розглядатися як ідеологічно нав'язаний. Навпаки, він є прикладом поєднання локальної історії з національним культурним контекстом, що робить таке перейменування цілком виправданим і обґрунтованим.

І все ж таки, незважаючи на те, що частина мешканців висловлювала незгоду з новою назвою та віддавала перевагу звичному «Кооперативному», міська рада ухвалила рішення назвати провулок на честь Леоніда Первомайського. Це рішення стало проявом прагнення громади зберегти пам'ять про видатного земляка та закріпити його ім'я у топонімічному просторі міста. Таким чином, провулок отримав не лише нову назву, а й новий зміст, пов'язаний із культурною спадщиною Берестина.

Висновки. У ході дослідження було встановлено, що топоніміка є важливим елементом культурної пам'яті та локальної ідентичності громади. Вулиці та провулки не лише виконують функцію просторової орієнтації, а й відображають історичні процеси, суспільні настрої та цінності певного часу.

Аналіз історії провулка Кооперативного показав, що його назва мала радянське ідеологічне походження та не була пов'язана з локальною історією міста. Перейменування цього провулка на честь Леоніда Первомайського стало актом декомунізації та прагненням громади увічнити пам'ять про видатного земляка.

Вибір імені письменника був особливо символічним, адже Леонід Первомайський народився саме у цьому провулку, а його творчість має загальнонаціональне значення. Таким чином, нова назва не лише позбавила

топонім радянського ідеологічного змісту, а й надала йому глибокого культурного та історичного сенсу.

Незважаючи на певні суперечки серед мешканців, рішення міської ради засвідчило прагнення громади зберегти пам'ять про своїх видатних уродженців та інтегрувати локальну історію у ширший культурний контекст України.

Особливу увагу слід звернути на те, що Берестин є унікальним містом із багатою історією та культурною спадщиною. Мешканці намагаються не лише зберігати, а й активно вивчати своє минуле, щоб передати його наступним поколінням. перейменування провулка на честь Леоніда Первомайського стало одним із кроків у цьому напрямі, адже воно поєднало локальну пам'ять із загальнонаціональними культурними процесами. Саме завдяки таким рішенням наше місто утверджує власну ідентичність та демонструє прагнення берегти й розвивати свою спадщину.

Отже, перейменування провулка Кооперативного на провулок Леоніда Первомайського є прикладом того, як топоніміка може стати інструментом формування історичної свідомості та утвердження локальної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Беценко Т. П. Вступ до топоніміки: Навчальний посібник. – Суми, 2019. – 151 с.
2. Лабінська Г. Топоніміка : навч. посібник / Галина Лабінська. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 274 с.
3. Берестинська міська рада. URL: <https://berestrada.gov.ua/2022/09/15/21100/>
4. Вікіпедія: Первомайський Леонід Соломонович URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B4_%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
5. Вікіпедія: Міжнародний день праці. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96

ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ: РЕКТОР, ПРОСВІТНИК, ПОЕТ

Лихольот Софія, Усачова Софія, вихованки Комунального закладу
«Центр позашкільної освіти «Старт» Харківської міської ради
Керівник: **Щербакова Алла Прокопівна**, керівник гуртка спортивного туризму
Комунального закладу «Центр позашкільної освіти «Старт» Харківської міської ради

Історія вищої освіти в Україні сягає глибини століть, проте справжній розквіт науки на Сході країни розпочався із заснуванням Харківського національного університету. До 1804 року в місті існували лише початкові та середні заклади, а молодь була змушена їхати за знаннями до Києва чи Петербурга. Поява університету, ініційована видатним просвітником Василем Каразіним, мала не лише освітнє, а й стратегічне значення для всього регіону.

Харківський університет став осередком інтелектуального життя, де викладали та навчалися постаті світового масштабу: О. Ляпунов, М. Костомаров,

М. Барабашов, М. Бекетов та багато інших. Проте особливе місце в цій плеяді посідає Петро Петрович Гулак-Артемівський — людина, чие ім'я сьогодні носить одна з вулиць Харкова, і чие життя стало втіленням відданості науці та літературі.

Шлях до Харкова: крізь терни до знань

Петро Гулак-Артемівський народився 27 січня 1790 року в місті Городище на Черкащині в родині священника. Його рід походив від козацької старшини часів гетьмана Петра Дорошенка. Доля майбутнього ректора була непростою: у 12 років він залишився сиротою і пізнав справжню бідність. Навчаючись у Київській духовній академії, він нерідко голодував, а додому на канікули діставався пішки або на плотах по Дніпру. Про землю, що породила його — містечко Городище, поет-байкар ніколи не забував.

Як з Городищ чумак, пішовши в Крим за сіллю,
В дорозі нидіє двадцятку вже неділю...

Після навчання Петро Петрович викладав у приватних пансіонах та будинках польської шляхти, не припиняючи самоосвіти. Досконало вивчивши латину, французьку та польську мови, у 1817 році він переїхав до Харкова, де назавжди пов'язав свою долю з університетом.

Університетська кар'єра: від вільного слухача до ректора

Почавши шлях у Харкові як вільний слухач, Гулак-Артемівський швидко виявив талант лектора. Наступного року він починає багаторічну педагогічну діяльність в університеті спочатку викладачем польської мови, а в Інституті шляхетних дівчат викладає французьку. Протягом перших 13 років він працював, фактично не отримуючи зарплатні, але викладав натхненно й захоплено. Його кар'єра розвивалася стрімко:

- 1821 рік — захист магістерської дисертації.
- 1828 рік — отримання звання ординарного професора.
- 1838 рік – декан словесного факультету.
- 1841–1849 роки — посада ректора Харківського університету.

Будучи ректором, П. Гулак-Артемівський запропонував «в качестве поощрени я студентов к учено-литературным занятиям» видавати за кошти університету найкращі твори та кандидатські дисертації студентів. Міністр народної освіти дозволив випускати такі твори у вигляді книги під назвою «Опыты студентов Императорскаго Харьковского университета в отечественном языке и словесности»

Одночасно Гулак-Артемівський займає посади інспектора і завідуючого навчальною частиною у Харківському та Полтавському інститутах шляхетних дівчат. За свої заслуги він отримав чин дійсного статського радника, що прирівнювався до генеральського звання і давав стан потомственного дворянина, а у 1855 році був обраний почесним членом університету, а ще раніше - членом Копенгагенського товариства північних антикварів, членом-кореспондентом статистичного відділення при Міністерстві внутрішніх справ, членом Королівського товариства друзів науки у Варшаві.

Петро Петрович у Харківському університеті пропрацював понад сорок літ. Після виходу на пенсію відчував депресію, яку проганяв гумором:

Була робота — була й охота, було діло — і робить кортіло,

А тепер лежимо, їмо, спимо, встаємо та й знов лежимо.

Чи ясно, чи хмарно — нам і так гарно.

А хліба треба? Упаде з неба!

А в небі не стане — жінка достане.

Гострого батькового пера дісталося і сину Клеонику, якому портфеля Петро Петрович подарував із запискою:

Колись, за Богдана Хміля,

писалося й без портфіля.

А тепер вся сила в портфілях,

зате пишуть — як із похмілля!

Літературна спадщина

Паралельно з наукою Гулак-Артемівський став одним із класиків нової української літератури. Літературна творчість Петра Гулака-Артемівського відіграла фундаментальну роль у становленні нової української літератури. Він став автором першої в українському письменстві класичної байки та першої романтичної балади.

- «Пан та собака» (1818) — гостра антикріпосницька сатира, написана живою народною мовою, де через образ пса Рябка показано безправність народу перед самодурством панів, вона залишається актуальною і сьогодні.

Вірний пес стеріг господи, цілу ніч брехав,

А на ранок пса побили: спати не давав!

Другу ніч проспав, як мертвий; в дім забрався злодій;

А на ранок пса побили, щоб стеріг господи. (Переклад Миколи Зерова)

На той час вона стала одним із найгостріших творів української літератури й однією з найвідоміших байок донині, цитують її й досі:

"Той дурень, хто дурним іде панам служити,

А більший дурень, хто їм дума догодити!"

- «Рибалка» (1827) — перший зразок української романтичної балади, створений за мотивами Гете, але глибоко вкорінений в українську демонологію, балада вражала читачів народнопісенним колоритом мови, мелодійністю.

Ріжуть скрипки і бандури,

Дівчата гопцюють;

Хлопці, піт аж ллється з шкури,

Коло їх гарцюють.

- Писав поетичні послання («Справжня добрість»), де викладав свої погляди на мораль та людську гідність.

Хоча сам Гулак-Артемівський часто називав свою літературну працю «випадковою справою» порівняно з науковою діяльністю, саме його поетичний спадок став частиною «золотого фонду» української класики.

Його творчість часто називали «веселим смутком мудреця» через дивовижне поєднання гумору та глибоких філософських роздумів про долю людини.

У 1830-х Гулак-Артемівський припинив активну літературну діяльність через політичні події (повстання декабристів і Польське повстання 1830–1831), які призвели до посилення реакції в Російській імперії, а також через донос, у якому його звинуватили в причетності до антидержавної змови.

За життя письменника не було видано жодної його збірки творів. Першу спробу зібрати значну частину спадщини поета зробив Пантелеймон Куліш, надрукувавши в журналі «Основа» за 1861 рік дванадцять поезій. У 1877 році вірші Петра Петровича Гулака-Артемівського вперше вийшли окремою книжкою в Києві. Таким виданням явився «Кобзар П. П. Артемівського-Гулака» з передмовою Ф. Піскунова. Вся ж літературна спадщина Петра Петровича Гулака-Артемівського побачила світ лише у ХХ столітті.

Через сотні років актуально звучать слова класика:

А Добрість не вважа на злії язика,
Не пристають людські до неї побрехеньки,
І як в калюжах в дощ хлюпошуться гуски,
То, стрепенувшись, вп'ять виходять з їх сухенькі
Так Добрість чепурна виходить із брехні...

Життя в Харкові та пам'ять

Родина письменника мешкала у скромній дерев'яній садибі на вулиці Садово-Куликовській (нині вул. Дарвіна, 10). Жили в основному в дерев'яному будинку (не зберігся), до якого тулилися два флігелі. Фасадом скромна садиба виходила на вулицю, а вікнами дивилась у поле. На жаль, у 1970-х рр. на тому місці, де стояв фамільний будинок, вирости корпуси студентської поліклініки.

Гулак-Артемівський був відомий своєю добротою: у його флігелях роками жили студенти, серед яких був і майбутній історик Микола Костомаров. Петро Петрович навіть звільнив талановитого студента від плати за житло.

Помер великий просвітник 13 жовтня 1865 року під час богослужіння. Він був похований на Першому міському кладовищі (нині територія Молодіжного парку).

Сьогодні пам'ять про нього живе не лише в стінах університету, а й у топоніміці міста. У 2015 році в Холодногірському районі з'явилася вулиця Петра Гулака-Артемівського, об'єднавши історію колишніх Кооперативних вулиць та вулиці Червоного Жовтня під іменем людини, яка присвятила життя розбудові харківської культури.

Список використаних джерел

1. Гулак-Артемівський Петро Петрович (1790-1865) // Історія української літератури (Перші десятиріччя ХІХ століття). - Київ, 1992. - С. 201 - 224.
2. Гулак-Артемівський Петро Петрович (1790-1865) // Українські поети : біографії, огляди творчості. - Київ, 2015. - С. 58 – 60
3. Шубравський В. Є. Від Котляревського до Шевченка [Творчість Петра Гулака-Артемівського] // Українські дожовтневі письменники : збірник літературно-критичних матеріалів. - Київ, 1985. - С. 50.
4. Сірополко, Степан. Історія освіти в Україні. - Київ : Наукова Думка, 2001. - С. 243.
5. Деркач Б. А. Гулак-Артемівський Петро Петрович // Українська літературна енциклопедія. Т.1. - С. 515-516.
6. Крижанівський, Степан. Гостре слово байкаря // Історичний календар 2000 року. - Київ, 1999. - С. 29.

ВИДАТНІ ЛЮДИ МІСТА В НАЗВАХ ВУЛИЦЬ

Холоденко Євгенія, вихованка гуртка «Пішохідний туризм» Чугуївського Центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, учениця 10 класу Комунального закладу «Чугуївський лицей № 8» Чугуївської міської ради Харківської області
Керівник: **Холоденко Ірина Олексіївна**, керівник гуртків – методист Чугуївського Центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області.

Історія нашої країни складається з таких, що здавались би на перший погляд, незначних категорій, як назви міст, сіл, вулиць. Кожна назва представляє як інтерес для мови, так і для історії народу. Вулиці нашого міста унікальні: у кожній свій вигляд, своя доля, своє минуле – назавжди втрачені святині й збережені до сьогодні унікальні споруди. Перейменування вулиць сучасного міста Чугуєва дає яскраве уявлення про багато сторін життя містян, указує на ті історичні зміни, які пережив наш народ і чим він живе в наш час. Знати історію свого міста, історію назв вулиць та основні етапи формування окремих районів міста – повинен кожен мешканець. Це допомагає зрозуміти непросту історію народу й нашої малої Батьківщини з її вулицями, провулками, де живуть, працюють, будуються наші земляки. У нових назвах немає випадковості. Усі назви вулиць – це своєрідний код до пізнання життя народу, його історії та культури.

Нарахувала в нашому місті 202 вулиці, провулки та площі, з них 92 потрапили до переліку перейменування відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 року. Серед них є вулиці, назви яких носять прізвища видатних людей, внесли великий вклад в розвиток нашого міста. Хто ці люди, яким потомки віддають свою шану та називають вулиці їх іменами? Це – Борис Чичибабін, Петро Панежда, Яків Острянин, Анатолій Злобін.

Вирішила дізнатись більше про Анатолія Михайловича Злобіна першого директора Чугуївського заводу паливної апаратури, про людину, з ім'ям якої чугуївці багато в чому пов'язують сучасний вигляд свого міста. На його честь була перейменована вулиця Комсомольська та провулок Комсомольський. Мабуть в Чугуєві немає жодної дорослої людини, хто б не чув, або не знав цього видатного чоловіка.

Мета роботи: зібрати матеріал про життя та працю Анатолія Михайловича Злобіна, де він народився і виріс; де навчався, які вищі закінчив, як організовував свою роботу та підлеглих; якою людиною він був, які якості в собі та в людях цінував найвище; а, найголовніше, дізнатись, якій вклад він вніс в розвиток та будівництво нашого міста.

Анатолій Михайлович Злобін народився 22 січня 1927 року в Чугуєві на вулиці Жовтневій, 72 (нині вул. Преображенська). Все своє дитинство та юність Анатолій Михайлович жив у цьому будинку, який зберігся до наших днів. Проживав в цьому домі Анатолій аж до вступу до технікуму. Пізніше, дорослим, Анатолій часто гостював у цьому будинку, де тепер вже мешкав брат Євген із сім'єю. Від Тетяни Євгенівни (його племінниці), яка зараз мешкає в цьому будинку, я дізналась, що в сім'ї Злобіних усі діти рано привчалися до праці. З

розповідей рідних вона пам'ятає, що дядько вже у 15 років в евакуації в Джамбулі, за прикладом батька, працював токарем.

Брати Анатолія Михайловича Євген та Валентин теж працювали та навчалися, здобули вищу освіту. Згадуючи про дядька Анатолія, Тетяна Євгенівна розповідала нам як про людину принципову, але в той же час добру, люблячу природу і порядок. Родинні зв'язки Анатолій Михайлович високо цінував та шанував. Злобін часто бував у домі брата Євгена, дарував його доньці іграшки, допомагав сім'ї у скрутну хвилину.

Про своїх батьків в автобіографії Анатолій Михайлович напише так: «Батько – Злобін Михайло Трохимович мав професію столяра, працював майстром, начальником цеху, заступником директора заводу обозобудівництва в м. Чугуєві. Помер 1947 році. Мати – Злобіна Анастасія Григорівна, із селянської сім'ї, домогосподарка, померла в 1957 році».

Під час Другої світової війни у 1941 році Анатолій Михайлович закінчив 7 класів і разом із сім'єю та Чугуївською школою ФЗО був евакуйований до Середньої Азії до міста Чемкент, пізніше Джамбул (Казахстан), де навчався у залізничному училищі на слюсаря з ремонту вагонів, а також на токаря. Однак училище йому закінчити не вдалося через виклик батька після звільнення міст Харкова та Чугуєва.

Зі своєю майбутньою дружиною Ніною Анатолій познайомився, коли навчався у технікумі, незабаром і весілля зіграли. У сім'ї Злобіних народилося два сини: Олег та Юрій.

Повернувшись до Чугуєва у 1944 році, Злобін А. М. вступив до Харківського машинобудівного технікуму, після закінчення якого в 1948 році був направлений на завод імені Малишева. Злобін А. М. пройшов усі ступені виробництва: технолог, начальник технологічного бюро, заступник начальника цеху, начальник цеху, головний технолог заводу. У цей період свого життя Злобін жив та працював у місті Харкові.

В 1954 році Анатолій Михайлович без відриву від виробництва успішно закінчив Всесоюзний заочний політичний інститут. У 1975 році захистив дисертацію, і йому було присуджено вчений ступінь кандидата технічних наук за спеціальністю «Технологія машинобудування».

Всім відомо, що Чугуєв у сімдесяті роки минулого століття був сільськогосподарським районним центром і не мав розвиненої інфраструктури, тому підприємство всесоюзного масштабу ЧЗПА, що будувалось, стало містообразуючим.

Під керівництвом Злобіна А.М. прискореними темпами споруджувався завод паливної апаратури, що входив до комплексу підприємств з випуску нових тракторів типу Т – 150. Вже в кінці 1971 року завод частково ввійшов у дію, було розпочато виробництво перших зразків нестандартизованого устаткування й інструменту, а 1973-го збирався перший паливний насос НД-22. У 1974 році на заводі налагодили випуск першої продукції: форсунок до двигуна трактора – богатиря Т – 330, автоматичних муфт для трактора Т – 150. Завод здав план продукції на 242 тис. рублів. Цей завод мав стати найсучаснішим підприємством із високотехнологічними та конструктивними потужностями з випуску паливної

апаратури на базі імпортного обладнання, яке згодом було завезено до Чугуєва з Японії, Німеччини, Швеції, Швейцарії, Італії.

Під час директорства Злобіна Анатолія Михайловича Чугуївський Завод паливної апаратури був ударним республіканським будівництвом. На багатьох гектарах розкинулися зі скла, металу та бетону корпуси заводу. У 1974 році, на три місяці раніше терміну, завод дав першу продукцію – форсунки для тракторних двигунів та автоматичні муфти для паливних насосів. Продукція під торговою маркою «Чугуївська паливна апаратура» була відома практично всім, хто експлуатував трактори, комбайни, вантажні автомобілі та автобуси з дизельними двигунами.

Вся продукція, що випускалась підприємством, була розроблена фахівцями власного КБ, яке вело постійну роботу з удосконалення апаратури, що випускалась, і розробки нової. Завод був оснащений сучасним вітчизняним та імпортним обладнанням. Прикладом використання сучасних технологій виготовлення розпилувачів була заміна свердління соплових.

За величезних труднощів у будівництві, нестачі матеріальних ресурсів, за рахунок неймовірних зусиль та жорсткого контролю, за 12–15 годинного робочого дня Анатолію Михайловичу Злобіну вдавалося всі об'єкти здавати у строки, виконувати всі виробничі завдання.

Підприємство виробляло таку продукцію: паливні насоси високого тиску, форсунки, розпилувачі, плунжерні пари, секції високого тиску, насоси ручного підкачування, автоматні деталі та товари народного споживання.

Заводські фахівці на чолі зі своїм директором вивчали досвід французької філії англійської фірми «Сієві» з випуску паливної апаратури, де лише 1750 осіб випускали щодня 1700 насосів. А на ЧЗПА понад шість тисяч людей виготовляли на день 500 насосів. Злобіну було над чим подумати.

Крім того, завод щодня випускав на 5,5 мільйона рублів товарів широкого вжитку: садово – городній інвентар, набори торцевих гайкових ключів та ін. Відкрився спеціальний магазин.

Думав директор і над покращенням умов праці робітників. Бюро виробничої естетики займалося озелененням заводських територій, у світлих цехах – квіти, свіже повітря, зі смаком оформлені інтер'єри кімнат психологічного навантаження. У кожному цеху були душ, сауна, кімнати для відпочинку.

У місті було прокладено нові газопровід, водопровідні та каналізаційні мережі, лінії електропередач, які, до речі, працюють і сьогодні. Збудовано очисні споруди. Активно будувалися житлові будинки та гуртожитки. Починаючи з 1971 року, щорічно водилися в експлуатацію, окрім тисяч квадратних метрів виробничих площ, один – два багатоквартирні будинки. Майже всі п'яти – і дев'ятиповерхові будинки в місті збудовані заводом під час правління Злобіна А. М.

Виріс цілий заводський мікрорайон із побутовим центром, магазинами, поштою, перукарнею, філією райпобуткомбінату. Поряд із цим було здано в експлуатацію п'ять дитячих садків, піонертабір у Кочетці, бази відпочинку на Фігурівці, у Печенігах, Севастополі. Популярністю у заводчан мав санаторій – профілакторій.

Віддаючи більшу частину свого часу роботі, на якій Злобін знаходився з 7 години ранку і до пізньої ночі, звичайно ж, Анатолій Михайлович не міг багато уваги приділяти своїм близьким, але вони бачили яскравий приклад того, як праця та сумлінність допомагають на виробництві досягти великих успіхів.

Як директор, Злобін завжди міг знайти контакт із людиною, яка приходила до неї за підтримкою і мала величезне бажання працювати. Він завжди проявляв велику турботу про людей, про їхнє дозвілля після роботи: було збудовано клуб, у якому проводилися численні заходи; відзначалися ювілеї, проводилися КВК, святкові ранки для дітей тощо.

Заводські бібліотеки були найкращими у місті. Проте для директора першому місці була дисципліна. Не можна було під час роботи сходити до їдальні чи бібліотеки, для будь-якого дозвілля існував свій час. Особливою повагою Злобіна користувалися люди, які не просто добре працювали, а й виявляли ініціативу, запроваджували новацію.

Кожен день Анатолій Михайлович обов'язково обходив усе будівництво, весь завод. Іноді, якщо йому не подобався порядок, він видавав губами невдоволений звук, і підлеглі вже знали, що тут щось не так, а вдача директора була крута, тому необхідно було терміново прибирати неполадки. «Злобін часом був запальний, – згадували робітники, – але завжди справедливий і не злопам'ятний».

Працюючи по 12–13 годин на добу, міг вимагати і від підлеглих того ж, якщо того вимагало виробництво та план». Призовники, які працювали на заводі, йдучи до армії, знали, що, повернувшись додому, вони завжди матимуть робоче місце, гроші на перший час та гуртожиток, у разі потреби. Таким чином, турбота про людей на своєму виробництві займала для Злобіна не останнє місце.

У Анатолія Михайловича були й захоплення. У молодості він займався фотографією, пізніше, у зрілі роки, любив полювання, ходив на рибалку.

7 квітня 1987 року Анатолія Михайловича Злобіна було звільнено з посади директора Чугуївського заводу паливної апаратури у зв'язку з виходом на пенсію за віком .

Злобіна по праву називають засновником заводу, де у найкращі роки працювали 7,5 тисяч осіб. Усі колгоспи та радгоспи району забезпечувалися деталями та паливною апаратурою для ремонту тракторів та іншої сільгосптехніки. Це завдяки невтомній праці Злобіна А.М. Чугуєв набув сучасних обрисів.

Анатолій Михайлович, як директор заводу, був принциповим, цілеспрямованим керівником, всі помисли та дії якого були спрямовані на виконання поставлених завдань. Він віддавав всю свою енергію, знання та досвід своєму дітищу – ЧЗПА.

Як кандидат технічних наук, Злобін А.М. був автором дев'яти наукових праць, спрямованих на вивчення процесів різання при механічній обробці. Є на рахунок Злобіна і власні винаходи.

У газеті «Новини Чугуєва» від 30 листопада 2013 року було надруковано статтю «Людина, яка будувала завод і місто», в ній розповідалося про життя та працю Злобіна А.М.

За сумлінну працю Анатолій Михайлович Злобін був нагороджений орденами «Трудового червоного Прапора», «Дружби народів», «Знак пошани», медалями «За доблесну працю», «Ветеран праці».

Злобіну Анатолію Михайловичу, який багато років очолював ЧЗПА, у серпні 2014 року, до Дня міста, рішенням сесії Чугуївської міської ради було надано Звання Почесного Громадянина міста.

Помер Анатолій Михайлович 3 грудня 1993 року, не доживши до свого 66-річчя кілька днів. Поховали Злобіна у Чугуєві на Преображенському цвинтарі поряд із батьками та дружиною. За могилами доглядає племінниця Злобіна Тетяна Євгенівна.

Пам'ять про колишнього директора жива в серцях чугуївців. Сьогодні ім'ям А.М. Злобіна названо одну з вулиць міста, яка знаходиться неподалік заводу.

3 грудня 2025 року виповнилося 32 років з того дня, як пішов із життя Анатолій Михайлович Злобін, перший директор заводу паливної апаратури. І трудове, і особисте життя Анатолія Михайловича Злобіна є яскравим прикладом високої громадянської позиції для кожної людини, де основним принципом життя є цілеспрямованість та працьовитість, які будують заводи та міста; є прикладом для сучасного покоління та гордістю для кожного мешканця нашого міста.

Список використаних джерел

1. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. Інститут історії Академії наук УРСР, Київ, 1976.
2. Зінченко А. Я. Чугуїв (Харківська обл.): путівник. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Х.: Прапор, 1990.
3. Газета «Новини Чугуєва» від 30 листопада 2013 року.

НОВИЙ ТОПОНІМІЧНИЙ СЛОВНИК ЗАПОРІЖЖЯ

Чеботар Іван, учень 11 класу Дніпрорудненської гімназії «Софія», вихованець гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради
Керівник: **Савельєв Олександр Герольдович**, керівник гуртка «Географічне краєзнавство» (БРОДНИКИ), методист Комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради

Топонімічні дослідження дуже корисні в краєзнавчих дослідницьких роботах, особливо в наш буремний час. Тема сучасна, актуальна, незважаючи на доволі розповсюджені твердження «Війна! Не на часі, потім...». Ми з цим твердженням категорично незгодні! Одночасно дотримуємося тези про те, що перейменування вулиць, провулків, майданів запізниле. Досвід європейських країн, що колись входили до орбіти соціалістичного блоку, говорить нам про необхідність такої декомунізації та деімперіалізації на початку шляху молодій незалежній країні.

Нові, а скоріше забуті, заангажовані радянською пропагандою імена, прізвища. Нові Герої! Це і є частинка нашої Ідентичності, фундаменту Нації.

Ми вибрали декілька відомих топонімів м. Запоріжжя (10) і зібрали відповідну інформацію про них. Старі назви належать постатям, які, скажемо,

одіозні, часто ніякого відношення до сучасного Запоріжжя (Олександрівська), не мають, потребують не стільки тлумачення та переосмислення скільки мають бути викреслені з історії міста, оскільки є нав'язаними і ворожими до української ідеї. Робота кропітка, довготривала, містка, але важлива!

Для нашого дослідження ми обрали різні райони і вулиці, аналізу підлягали як стара частина міста, так звані «спальні райони» та центральна частина Запоріжжя.

Почнемо з історичної частини міста Запоріжжя (в минулому Олександрівськ), Олександрівський район, колишня вулиця Анголенка (за радянську добу), отримала нову назву – Базарна. Хто ж такий Анголенко? *Олександр Анголенко був робітником, але пізніше він став членом підпільної більшовицької групи на заводі «ДЕКА»(сучасний «Мотор-Січ») і брав активну участь у Жовтневому перевороті. Згодом він став молодим командиром загону червоногвардійців. У роки визвольних змагань 1917-1921рр брав участь у боях проти армій Денікіна, Врангеля та Махна. Особливо Махна!*

Тож, як бачимо постать доволі суперечлива і неоднозначна. Тоді як назва вулиці «Базарна» відповідає по-перше, історичній назві з часів «Старого Олександрівська», по-друге, відображає сучасний урбаністиці бо на сьогоднішній день на цій вулиці розміщується один з найбільших ринків Запоріжжя.

Ще одна одіозна, суперечлива особа радянської доби, на честь якої було названо вулицю Артема у вже вказаному нами районі міста. *«Товариш Артем», Артем Більшовик – це псевдонім Федора Андрійовича Сергєєва (1883–1921), революційного діяча, більшовика та засновника Донецько-Криворізької радянської республіки, який був близьким до Сталіна, займав високі посади в радянській.*

Сьогодні вулиця отримала нову назву «Святого Миколая», названа на честь церкви Святого Миколая, що розташовувалася на ній до 1930-х років. Навіть сучасна медична клініка, яка розташована в тому районі, отримала назву цього історичного персонажа. Отже, повернення історичних назв це свого роду відновлення історичної пам'яті та справедливості.

Ще про Олександрівський район. Навіть зараз, у місцевому транспорті, доволі часто, можна почути: «Зупиніться, будь ласка на Грязнова!». Тож, мова далі піде про колишню вулицю Грязнова. Наразі ця вулиця перейменована у Фортечну, що цілком логічно: саме там, колись будувалась Олександрівська фортеця, що було початком майбутнього Олександрівська (Запоріжжя), 6-го міста України. Тоді як стара назва «Грязнова» стосувалася, Івана Кенсориневича Грязнова, командира корпусу в Запоріжжі в 1920-х роках, про що є відповідна меморіальна табличка на одному з будинків. Ось основні моменти біографії І. К. Грязнова: *Народився у Пермській губернії у сім'ї голови місцевого кредитного товариства у 1897 р. Учасник Першої світової війни, у званні прапорщика служив молодшим офіцером роти. Із 1918 року – в радянській армії. Із березня 1920 року командував 30-ю стрілецькою дивізією. На чолі її відзначився у боях з військами генерала Врангеля, зокрема під час штурму Перекопу. Потім на чолі дивізії воював з армією Махна! Дуже красномовний момент. У листопаді 1930 - грудні 1931 року – помічник командувача Середньоазійського військового округу, керував каральними операціями радянської армії проти басмачів.*

Відтак, нова назва вулиці підкреслює роль Запоріжжя як частини Дніпровської лінії укріплень.

Наступна «пара» у Дніпровському районі міста: колишня вул. Ульянова, перейменована на вул. М. Грушевського. Зрозумілим стає намагання совєцької влади якомога більше акцентів зробити на ролі Леніна в долі держави, однак варто зазначити, що ані Ленін (Ульянов), ані його родина не мають відношення до Запоріжжя. Тоді як роль Грушевського для української держави і державотворчих процесів важко переоцінити. Нагадаємо, що *Михайло Сергійович Грушевський* — український історик, громадський і політичний діяч. Голова Центральної Ради Української Народної Республіки. Член Історичного товариства, літературознавець, письменник, публіцист, організатор української науки, академік Всеукраїнської академії наук!.. *Михайло Грушевський* – одна з найпомітніших українських постатей ХХ століття. Він творив українську історію, з одного боку, як автор багатотомної «Історії України-Руси», з іншого – як громадсько-політичний діяч.

Далі, до більш сучасного моменту історії України і нашого міста. Вознесенівський район. Центр міста. Вулиця Лермонтова, яка отримала нову назву – Вячеслава Зайцева. Нові часи – нові Герої! До періоду декомунізації та деімперіалізації дуже розповсюджено було давати вулицям назву «великих» поетів. Лермонтов в цьому контексті неоднозначно ставився до України рахуючи її південним краєм великої імперії. В той же час ім'я Вячеслава Зайцева не тільки пов'язано із сучасною історією України. Це справді непересічна людина. *Вячеслав Олексійович Зайцев* (нар. 6 вересня 1980, Іванівка, Запорізька область – загинув 5 жовтня 2022, Донецька область) – український громадський діяч, історик, археолог, екскурсовод, бібліотекар, науковець, завідувач інформаційно-видавничого відділу Національного заповідника «Хортиця», депутат Запорізької міськради останніх двох скликань, голова Запорізької ради ветеранів, військовослужбовець Збройних Сил України, учасник російсько-української війни, який загинув під час російського вторгнення в Україну.

Доброволець, до Збройних Сил України був призваний за частковою мобілізацією в березні 2014 року (зокрема, брав участь у звільненні Лиману в складі 79-ї окремої аеромобільної бригади, пройшов охорону Перекопського перешийка, проривався до своїх побратимів у оточення в «Секторі Д»– на українсько-російському кордоні та брав участь в боях за Донецький аеропорт). У 2015 році Вячеслав Зайцев в одному з інтерв'ю виданню «Главком» розповідав, що під час оборони Донбасу він з побратимами час від часу перехоплювали радіохвилі терористів і прослуховували їх. Це допомагало, наприклад, знати, коли вони будуть підвозити боєприпаси, коли у них буде рух якогось транспорту, ротация. До того ж загарбники казали, що у них буде атака, а бійці Збройних Сил України замовляли на цей момент міномети й артилерію. Найбільше йому запам'яталося перехоплення розмови одного із ватажків донецьких бойовиків і російського найманця Арсена Павлова на псевдо «Моторола». Той в радіоперехопленні назвав Зайцева своїм особистим ворогом.

Наступна пара перейменувань: «Куйбишева – Сікорського». Доволі довга вулиця у Шевченківському районі м. Запоріжжя. По-перше, хто ж такий Куйбишев?

Валеріан Володимирович Куйбишев – російський революціонер, а потім радянський партійний і політичний діяч. Куйбишев – один з відомих поплічників Сталіна. В той же час. *Ігор Іванович Сікорський (1889 –1972)– український та американський вчений-авіаконструктор, творець гелікоптерів, засновник всесвітньовідомої вертольотобудівної фірми «Сікорський». Він є автором першого в світі пасажирського літака, першого в світі трансатлантичного гідроплана і першого серійного гелікоптера. Народився у Києві, у квітні 1889 року, але більшість свого життя провів в еміграції. З дитинства із захопленням конструював літальні апарати, а у 20 років, навчаючись у Київському політехнічному інституті–розробив і побудував свій перший вертоліт. У 1919 році емігрував до США, де кілька років перебував випадковими підзаробітками, але, зустрівши однодумців, створив компанію Sikorsky Aeroengineering Corporation, яка невдовзі стала провідним виробником вертолітної техніки за кордоном. В Америці Сікорським було створено 17 базових типів літаків і 18 – вертольотів. Його знаменитий чотиримоторний літак – «Ілля Муромець» – став світовим рекордсменом у вантажопідйомності та був визнаний найкращим літаком Першої світової війни! Вперше сконструював гелікоптер-амфібію, на якому прибиралися шасі та «летючі крани». Був нагороджений 80 нагородами у галузі авіабудівництва! Вертольоти Сікорського використовують Збройні сили США. Літаки українського інженера першими в історії перетнули Атлантику і Тихий океан. Усі президенти США, починаючи з Дуайта Ейзенхауера, літають на вертольотах конструкції Сікорського.*

У Запоріжжі була вулиця «Бакинських комісарів», у вже згаданому нами Дніпровському районі міста Запоріжжя. Зараз вона має назву славетного козацького кошового отамана Івана Сірка. «Бакинські комісари» (або 26 бакинських комісарів) – це керівники Бакинської комуні (більшовики та ліві есери), розстріляні у вересні 1918 року. Вони стали символом радянської пропаганди як «мученики революції». Комісари були страчені після втрати влади та спроби втекти, коли їх затримали та передали Закаспійському уряду.

Тоді як відомий діяч *Іван Сірко – одна з найвідоміших і найсуперечливіших постатей в історії українського козацтва. Український полководець, подільський шляхтич, козацький ватажок, кальницький полковник, легендарний кошовий отаман Запорозької Січі й усього Війська Запорозького Низового. Здобув перемогу в 65 боях .Кажуть – ні однієї поразки, як і А. Македонський. Герой багатьох українських пісень і казок. Досі немає чітких даних про місце і дату його народження. Ймовірною датою народження Сірка називають 1605-1610 роки. Називають три ймовірних місця його народження: Слобідська Україна, Східне Поділля і Брацлавщина. У 1645 році корпус з 2500 козаків під командуванням полковника Івана Сірка на французьких кораблях відправився з Гданська до Франції, де зіграв вирішальну роль у взятті фортеці Дюнкерк (за яку 3 місяці безуспішно билися герої роману А. Дюма), захопленої іспанцями. Фортеця мала важливе стратегічне значення – її називали «ключем від Ла-Маншу». Після*

повернення з Франції у 1647 році Іван Сірко – активний учасник Визвольної війни українського народу проти Польщі (1648-1654) під керівництвом Богдана Хмельницького. Іван Сірко встановив своєрідний рекорд в історії Запорозької Січі за числом обрань на посаду кошового. З 1663 по 1680 роки він обирався кошовим отаманом Запорізької Січі 12 разів (отамани на Січі обиралися один раз на рік, іноді – і два рази). Сірко був кошовим запорізьким отаманом в той жорстокий і страшний час, коли Правобережну і Лівобережну Україну роздирили міжусобні пристрасті, посилені втручанням сусідів – Польщі, Московії, Туреччини і підвладного їй Криму. Українці вважали його перевертнем і характерником на ім'я Сірентій Праворучник, а турки стривожено бубонили Урус-Шайтаном («руський чорт»). Про Івана Сірка ходять багато легенд та переказів, деякі з яких з'явилися ще за життя отамана. Часто його згадують як козака характерника. Так запорожці називали людей, які мали надприродні здібності, чаклунів. важалося, що козаки-характерники володіють таємними знаннями: вміють зіцлювати рани, і «мертвих на ноги ставити, ядра полами жупанів ловити на льоту, і миттєво переноситися з одного краю степу в інший». Він заповів відрізати йому праву руку після смерті та брати її в походи. Запорожці виконали заповіт свого отамана і перед битвами виставляли до ворогів руку кошового зі словами: «Душа і рука Сірка з нами!», бо були впевнені, що рука приносить вдачу і гарантує перемогу у бою. Тому вороги боялися Івана Сірка навіть після його смерті!

У історичному центрі Запоріжжя (колишнього Олександрівська) розташована одна з найдавніших і найкоротших міських вулиць – Троїцька (близько 0,9 км). Її топонімічна історія є показовим прикладом ідеологічного впливу на міський простір у ХХ столітті. У радянський період вулиця носила назву Чекістів, похідну від Всеросійської надзвичайної комісії (ВЧК) – репресивного органу більшовицького режиму, відповідального за політику «червоного терору». У цьому сенсі така практика символічного вшанування каральних структур є співмірною з гіпотетичними назвами на кшталт вулиць Штазі (Міністерства державної безпеки НДР), Гестапо чи Секурітате, які в європейському демократичному просторі є немислимими.

Первісна назва вулиці – Троїцька, походила від християнської традиції та була пов'язана зі Святом Трійці. У 1922 році її перейменували на честь Л. Троцького, у 1927 році – на вулицю Чекіста (згодом Чекістів), і лише у 2016 році в межах процесу декомунізації було повернуто історичну назву. Таким чином, вулиця зазнала щонайменше чотирьох перейменувань, що робить її показовим прикладом топонімічної мінливості та об'єктом дослідження політики пам'яті й деколонізації міського простору.

Вулиця Максима Кривоноса (колишня вулиця Тухачевського) розташована в селищі Тепличне, на північний схід від Запоріжжя, і є прикладом переосмислення радянського топонімічного спадку. Попередня назва походила від імені Михайла Тухачевського (1893–1937), радянського військового діяча дворянського походження, який після Жовтневого перевороту став на бік більшовиків. У 1921 році він брав участь у придушенні Кронштадтського повстання та командував військами під час ліквідації селянських повстань у Тамбовській губернії, що

супроводжувалися масовими репресіями. Незважаючи на стрімку кар'єру в РСЧА та культову роль у радянській військовій міфології, у 1937 році Тухачевського було заарештовано за звинуваченням в участі у «військово-фашистській змові», засуджено та розстріляно, що ілюструє внутрішню логіку сталінської репресивної системи («революція пожирає своїх дітей»).

Нова назва вулиці, Максима Кривоноса – пов'язана з постаттю одного з найвідоміших козацьких полководців періоду Хмельниччини. Максим Кривоніс (бл. 1600–1648) був полковником, найближчим соратником Богдана Хмельницького та одним із керівників Визвольної війни українського народу середини XVII століття. Він відіграв ключову роль у битвах під Пилявцями, під час облоги Львова та штурму Високого замку, а також у поході на Замостя. Помер восени 1648 року, ймовірно, від епідемії чуми. Попри обмеженість джерельної бази щодо його біографії, образ Кривоноса закарбувався в народній пам'яті, усній традиції, мистецтві та топоніміці як символ військової звитяги й боротьби за визволення України, що зумовлює доцільність його вшанування в сучасному міському просторі.

У Шевченківському районі м. Запоріжжя розташована вулиця, яка раніше носила назву Мікояна – на честь Анастаса Івановича Мікояна (1895–1978), радянського державного та політичного діяча, члена Політбюро ЦК КПРС у 1935–1966 роках та Героя Соціалістичної Праці. У рамках політики декомунізації топонім було змінено на честь Богдана Завади, українського військовослужбовця, лейтенанта Національної гвардії України, учасника війни на сході країни та Героя України.

Богдан Завада (нар. 26 червня 1979 р., м. Запоріжжя) пройшов шлях від солдата строкової служби до командира роти спеціального призначення полку «Гепард». Улітку 2014 року під час бойових дій у Шахтарському районі Донецької області він забезпечив перегрупування підрозділу та нейтралізацію противника на блокпосту поблизу села Маринівка, що врятувало життя українським військовослужбовцям. Загинув у липні 2014 року; тіло досі не повернуто рідним. У липні 2016 року вулиці було повернено нову назву, а на будівлі Запорізької гімназії № 7, де навчався Завада, встановлено меморіальну дошку на його честь, що стало актом увічнення пам'яті Героя України та символом національної ідентичності в міському просторі.

Таким чином, в ході нашого дослідження ви з'ясували, що топонімічні дослідження та зміна назв вулиць, провулків і площ у місті Запоріжжя є важливою складовою формування національної ідентичності та відновлення історичної пам'яті. В умовах сучасних викликів, зокрема війни та боротьби за незалежність, повернення історичних назв або увічнення сучасних Героїв демонструє цінність української культури, державотворчих процесів і героїзму на локальному рівні.

Декомунізація та деімперіалізація міського простору дозволяє викреслити нав'язані радянською ідеологією та ворожі українській нації топоніми, замінивши їх на ті, що мають реальне історичне, культурне або патріотичне значення. Показовими прикладами є:

- повернення історичних назв («Базарна», «Святого Миколая», «Троїцька»);

- увічнення українських полководців і Героїв сучасності (вулиці Сікорського, Максима Кривоноса, Вячеслава Зайцева, Богдана Завади);
- усунення топонімів, пов'язаних з радянськими або імперськими діячами, що не мають відношення до Запоріжжя.

Таким чином, зміна топонімів – це не лише корекція назв на мапі, а реальний крок до відновлення справедливості, формування патріотичного світогляду, а також популяризації локальної історії й культури серед громадян. Вона сприяє усвідомленню минулого, зміцненню національної свідомості та підтримує процес державотворення у молодій незалежній Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Атлас: Запоріжжя до кожного будинку / ред.: О. В. Онищак, Г. М. Кошова. - 1:19000. - К.: Картографія. - 96 с- Зміст: Схема розміщення сторінок плану міста; План міста, масштаб 1:19 000. Покажчик вулиць.
2. Локатор. Вулиці м. Запоріжжя [Електронний ресурс] / доступ: <https://locator.zp.ua/zaporizhzhya/streets/> (Дата звернення: 10.02.2026).
3. Офіційний сайт Запорізької міської ради. Перейменування вулиць [Електронний ресурс] / доступ: <https://zp.gov.ua/uk/page/perejmenuvannya-vulic> (Дата звернення: 10.02.2026).
4. 10 фактів про геніального авіаконструктора Ігоря Сікорського [Електронний ресурс] / словопись КНУ ім. Б. Грінченка. - доступ: <https://slovopys.kubg.edu.ua/10-faktiv-pro-henialnoho-aviakonstruktora-ihoria-sikorskooho/> (Дата звернення: 10.02.2026).
5. Іван Сірко - великий полководець і характерник [Електронний ресурс] / MSMB.org.ua- доступ: <https://msmb.org.ua/stily-zhittya/gromadyansyuka-pozitsiya/ivan-sirko-velikiy-polkovodetsy-i-harakternik/> (Дата звернення: 10.02.2026).
6. Ковальчук, О. М. Топоніміка українських міст: історія та сучасність. -К.: Наукова думка, 2020. - 248 с.
7. Пархоменко, С. В. Декомунізація топонімів: європейський досвід і українська практика. -Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. — 184 с.
8. Сорока, В. І. Історія Олександрівська-Запоріжжя: топонімічні аспекти. - Запоріжжя: Просвіта, 2018. - 132 с.
9. Федорук, Т. В. Політика пам'яті та декомунізація у містах України. - Харків: Фоліо, 2021. -204 с.
10. Харченко, М. І. Вулиці і площі України: від ідеології до національної пам'яті. - Київ: Академперіодика, 2022. - 216 с.

